

ॐ अर्हे नमः

श्री हर्षपुष्पामृत जैन ग्रन्थमालायाः प्रथमं ग्रंथरत्नम् ।

दीक्षानुं सुंदर स्वरेप

गुजरात कोलेजना प्रोफेसर श्री अल्यंकरीना
अंब्रेल अने अनुवादित आमुभ साथे

: संकलनाकार :

प. पू. आ. आचार्यवर्य श्रीमत् सागरानंदसूरीश्वरल.

: प्रकाशक :

शा. पोपटलाल लल्लुभाई,

सेक्रेटरी, श्री हर्षपुष्पामृत जैन ग्रंथमाला.
मांडवीनी पोणमां नागल लुहरनी पोण, अमदावाद.

मूલ्य : રૂ. ૧-૪-૦

: પ્રકાશક :

સેક્રેટરી, શ્રી હર્ષપુષ્પામૃત
જૈન ગ્રંથમાળા, નાગજીબૂદરની
પોળ, - અ મ દા વા દ.

વીર સં. ૨૪૫૯
વિ. સં. ૧૯૮૯

卐

卐

卐

卐

પ્રથમાવૃત્તિ
પ્રત : ૧૧૦૦.

: મુદ્રક :

મૂળચંદલાઈ ત્રિકમલાલ પટેલ,
માલીક, સૂર્યપ્રકાશ પ્રી. પ્રેસ,
પાનકોરનાકા, - અ મ દા વા દ.

આભાર-દર્શન.

અમદાવાદ - સેક્રેટરી ચોળની
નાગજી ભૂદરની ચોળમાં વિ. સં.
૧૯૮૮ નું ચતુર્માસ રહેલા
સહર્મોપદેશક પૂ. મુનિવર્ય
શ્રીમદ્ અમૃતવિજયભાઈ
રાજે અને વકીલ સાંકલેશ્વરભાઈ
ચંદના ઉપાશ્રય તરફથી તેમજ
શ્રીચુત ભોગીલાલ લલ્લુભાઈ-
એ શ્રી હર્ષપુષ્પામૃત જૈન
ગ્રંથમાલાના આ પ્રથમ ગ્રંથરત્નને
પ્રસિદ્ધ કરવામાં જે કાંઈ અગત્યની
મદદ કરી છે, અને ખીલ્લોએ
પણ જે કાંઈ સહાય કરી છે, તે
બદલ તેઓનો આભાર માનવો,
એ કર્તવ્યરૂપ છે. . . . .

સેક્રેટરી, શ્રી હર્ષપુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળા.

શ્રી હર્ષપુષ્પામૃત જૈન ગ્રન્થમાળાનાં

આ અને બીજાં પુસ્તકો મેળવવાનાં સ્થળ.

૧. શા. પોપટલાલ લલ્લુભાઈ,
માંડવીની પોળમાં નાગજી ભૂદરની પોળ,
અ મ દા વા દ.

卐

૨. ચીમનલાલ નાથાલાલ શાહ (શ્રીકાન્ત)
સાત લાઇની હવેલી, ઝવેરીવાડા,
અ મ દા વા દ.

卐

૩. શાહ સકરચંદ નાનચંદ,
મુ. રાયપુર (પો. નરોડા)

卐

૪. શાહ જગજીવનદાસ મોહનલાલ,
મુ. રીદ્રોલ (વાયા કલોલ)

શ્રી હર્ષ-પુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળા.

નામ:—

આ ગ્રંથમાલાનું નામ ‘શ્રી હર્ષ-પુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળા’ રાખવામાં આવ્યું છે. એમાં બે હેતુ છે : ૧. એક તો પૂ. મુનિવર્ય શ્રીમદ્ હર્ષવિજયજી મહારાજ, પૂ. પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિ તેમજ પૂ. મુનિરાજ શ્રી અમૃતવિજયજી મહારાજનાં પુણ્ય નામો, નામ સાથે જોડી તેઓ પ્રત્યેની કૃતજ્ઞતા પ્રગટ કરી છે. અને ૨. બીજો હેતુ એ પણ છે કે—આ ગ્રંથમાળાના ગ્રંથમણકા વાંચકોને હર્ષ આપનારા, પુષ્પ જેવી સુગન્ધ આપનારા અને પ્રભુશાસનના અમૃતનું પાન કરાવનારા થશે.

ઉદ્દેશ:—

આ ગ્રંથમાળાનો ઉદ્દેશ આવશ્યક સાહિત્યના પ્રચાર દ્વારા પ્રભુશાસનની સેવા કરવાનો છે. એટલે કે—પૂ. વિદ્વાન્ મુનિરાજે અને શ્રદ્ધાળુ વિદ્વાન્ લેખકોની કસાયેલી કલમથી લખાએલાં પૂર્વના મહાપુરુષોનાં બોધપદ આદર્શ જીવન-ચરિત્રો નવીન શૈલિમાં પ્રગટ કરવાં તથા પ્રભુશાસનની શ્રદ્ધામાં સ્થિર કરનારા નિબંધો આ વ્યાખ્યાનો પ્રસિદ્ધ કરવાં, તે આ ગ્રંથમાળાનો ઉદ્દેશ છે.

પ્રગતિ:—

વર્તમાન જૈન સમાજમાં પ્રવર્તી રહેલા વિષમય વાતાવરણથી જનતા બચી શ્રદ્ધામાં સ્થિરીકરણ થાય તે માટે

હાલ આ ઉદ્દેશથી ગ્રંથો પ્રગટ થશે અને ભવિષ્યમાં યોગ્ય સાધનસામગ્રી પ્રાપ્ત થતાં, પ્રાચીન સ્તુતિ-સ્તોત્રો, ન્યાય તથા વ્યાકરણના ગ્રંથો, મૂળ ચરિત્રો ઇત્યાદિ પ્રસિદ્ધ કરવા તરફ આ ગ્રંથમાળા પ્રગતિ કરશે.

જીવન તત્ત્વો:—

આ ગ્રંથમાળાને સારી અને સંગીન સ્થિતિમાં મૂકવાને માટે તેનાં જીવન તત્ત્વો રૂપ આર્થિક સહાયકોને માટે નીચેની પદ્ધતિ સ્વીકારી છે. એટલે જેઓ આ ગ્રંથમાળાના જીવનમાં જોડાવા ઇચ્છતા હોય, તેઓને નીચેનામાંથી કોઈ પણ વિભાગના તત્ત્વરૂપ બનવાની જરૂર છે.

પેટ્રન.....રૂ. ૫૦૧-૦-૦	{	પેટ્રન થનારને આ ગ્રંથમાળાના ગ્રંથો ભેટ મળશે અને
પ્રથમ વર્ગના		પ્રથમ તથા બીજા વર્ગના
લાઈફ મેમ્બર , ૧૦૧-૦-૦		મેમ્બરોને અડધી કિંમતે તે
બીજા , , , ૫૧-૦-૦		ગ્રંથો વેચાતા મળશે.

આ ગ્રંથમાળા તરફથી બીજા ગ્રંથ માણકા તરીકે રા. શ્રીકાન્તની કસાયેલી કલમથી નવો ઓપ પામેલું શ્રી પૃથ્વીચન્દ્ર-ગુણુસાગર ચરિત્રનો પ્રથમ ભાગ પ્રસિદ્ધ થશે. લગ્નની ચોરીમાં આ બે પુણ્ય પુરૂષો કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે છે, એ રોમાંચક વાત તમે ખૂબ રસપૂર્વક વાંચશો. લગભગ ૪૦૦ પાનાં અને પાકું બાઈન્ડીંગ છતાં અગાઉથી ગ્રાહક થવાર માટે મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦ અને પાછળથી રૂ. ૨-૪-૦. પોસ્ટ ચાર્જ અલગ સમજવો.

નિવેદન.

શ્રી હર્ષ-પુષ્પામૃત જૈન ગ્રન્થમાલાનો આ પ્રથમ ગ્રન્થમણકો જાહેર જનતા સમક્ષ રજૂ કરતાં અત્યન્ત આનન્દ થાય છે. અને પ્રસ્તુત ગ્રન્થ ગ્રન્થ-માલાના હેતુની સંપૂર્ણતયા પૂર્તિ કરી રહ્યો છે, કારણકે-વર્તમાન વિષમતાભર્યા જડવાદી વાતાવરણમાં જ્યારે પારમેશ્વરી પ્રવ્રજ્યાને કેટલાકોએ ચર્ચા, ટીકા અને નિન્દાનો વિષય બનાવી દીધો છે, ત્યારે આવા ગ્રન્થનું પ્રકાશન જિજ્ઞાસુ આત્માઓને તેમજ ભાગવતી દીક્ષાના સ્વરૂપથી તદ્દન અનભિજ્ઞ જનોને ખૂબ જ લાભપ્રદ થવા સંભવ છે. સમાજમાં જ્યારે કોઈ પણ વિષય અતિ ચર્ચાત્મક, ટીકાત્મક કેવા નિન્દાત્મક બની જાય છે, ત્યારે સ્વાભાવિક રીતે જ આમ વર્ણનું ધ્યાન એ વિષય તરફ દોરાય છે અને આમ જનતા

સમક્ષ જે વાતાવરણ, જે સાહિત્ય અને જે દલીલોનાં તત્ત્વો મૂકાયાં હોય છે, તેને જ અનુલક્ષીને આમ જનતા દોરાય છે. આ સ્થિતિમાં જો સત્ય વસ્તુનું ઘટતું વાતાવરણ બહુ ન કરાય, તે સત્ય વસ્તુનું સમર્થન કરનાર સાહિત્ય પ્રસિદ્ધ કરીને તેનો જો પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રચાર ન કરવામાં આવે, અને સત્યનો વિરોધ કરનારાઓની દલીલોનાં તત્ત્વોને તોડીને વાસ્તવિક દલીલોનો ભંડોળ જો જનતા સમક્ષ રજૂ ન થાય, તો અજ્ઞાનના યોગે આમ વર્ગ સત્યથી ઉલટી દિશામાં ઘસડાઈ જવાનો પૂરેપૂરો સંભવ છે. પરંતુ જમાનાવાદ-જડવાદના ઉપાસક બની જઈને, જૈનશાસનના પ્રાણરૂપ ભાગવતી દીક્ષા સ્હામે જ્યારથી કેટલાકોએ ચર્ચા ઉપાડી, ટીકા કરવા માંડી અને પછી નિન્દા કરવાની પ્રવૃત્તિ ઉપાડી, ત્યારથી પવિત્ર દીક્ષાના હીમાયતીઓએ પણ તે જડવાદીઓની ચર્ચા, ટીકા અને નિન્દામાં રહેલાં ખૂરાં તત્ત્વોનો પ્રતિકાર કર્યો, તેમજ ભાગવતી જૈન દીક્ષા વિષેનું શાસ્ત્રીય વિધાન, એની ઉપયોગીતા અને એથી થતી કલ્યાણ પરંપરા વિગેરે સમજાવતું સાહિત્ય પૂ. સમર્થ વિક્રાન્ આચાર્યાદિ મુનિવર્યોએ બહાર મૂકવા માંડ્યું. અને આજે તો એવા સાહિત્યથી શાસ્ત્રનો અનભિરૂ શ્રદ્ધાળુ પણ ભાગવતી જૈન દીક્ષાના સંબંધમાં જૈન શાસ્ત્રોની શી શી આજ્ઞાઓ છે, તે સારી રીતે સમજી શકે તેવાં પ્રકાશનો થઈ ગયાં છે.

પ્રસ્તુત ગ્રંથ પણ તેજ પંક્તિમાંનો એક છે. શ્રી જૈનાગમોના ધુરંધર વિક્રાન્ અને સમર્થ જ્ઞાની પરમ પૂજ્ય આચાર્યવર્ય શ્રીમત્ સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજએ

પરમ પૂજ્ય આગમોદ્ધારક આચાર્યદેવ શ્રીમત

સાગરાનંદસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પોતાના અમૂલ્ય સમયનો લોગ આપીને, આ ગ્રંથરત્નને તૈયાર કરેલો અને તે મુંબઈના સુપ્રસિદ્ધ દૈનિક ‘મુંબઈ સમાચાર’ પત્રમાં તેમજ અમદાવાદમાંથી પ્રસિદ્ધ થતા ‘શ્રી વીરશાસન’ સાપ્તાહિકમાં પ્રસિદ્ધ થયો, ત્યારે આમ વર્ગમાં આ ખૂબ રસપૂર્વક વંચાયો. આવા ભાગવતી જૈન દીક્ષાના વિષયમાં અતીવોપયોગી ગ્રંથનું યદિ પુસ્તકરૂપે મુદ્રણ કરાવવામાં આવે, તો તે વધારે સારી રીતે જળવાય તેમજ વર્ષો પછી પણ ભવિષ્યની પ્રજાને ઉપયોગી થાય. આથી કેટલાકો તરફથી આવા પુસ્તકની માગણી ચાલુ હતી અને આ શ્રી હર્ષ-પુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાલા તરફથી પ્રથમ ગ્રંથમણુકા તરીકે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે, તો ગ્રંથમાલાના હેતુને સાધક થવા સાથે જૈન જનતાની માગણીને સંતોષી શકાય, એ ઇચ્છાથી પ્રસ્તુત ગ્રંથ મુદ્રિત કરાવ્યો છે. સંપૂર્ણ આશા છે કે-જૈન જનતા આ ગ્રંથનો પૂરેપૂરો લાભ ઉઠાવશે, કારણ કે-આમાં જે જે દલીલો (શંકાઓ) ઉપસ્થિત કરાઈ છે, તે આજે વારંવાર સંભળાય છે. એટલે જો તેના મનનીય ઉત્તરો આ ગ્રંથમાંથી જાણી લીધા હોય, તો તે પોતાના આત્માને ઉન્માર્ગે જતો બચાવી લઈને, ખીજાના આત્માને પણ ઉન્માર્ગગામી થતો કઠાચ અટકાવી શકે, અને એમાં જ આના સંયોજક મહાત્માની, તથા મુદ્રણ કરાવવામાં પ્રેરક અને પ્રોત્સાહકની તેમજ સર્વ મદદગારોની સફલતા છે.

આ પુસ્તકને છપાવવાનો નિશ્ચય કર્યા બાદ, એ નિશ્ચયને આ રીતે ફલીભૂત થવાનું શ્રેય તો પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંકલનાકાર પૂજ્ય આચાર્યવર્યના સુવિખ્યાત પરમ વિનેય

મુનિરાજ શ્રી ચંદ્રસાગરજીને ઘટે છે. તેઓશ્રીની સક્રિય પ્રેરણા અને સહાય પ્રાપ્ત કરવાને માટે અમે લાગ્યશાલી થયા, તેથી જ આ ગ્રંથરત્નને પ્રસિદ્ધ કરી શક્યા છીએ. મુંબઈના શ્રી વર્ધમાન તપ ખાતાને એક ન્હાનકડી સંસ્થા રૂપે સંસ્થાપિત કરીને, એને ખૂબ વિકસિત અને સમૃદ્ધ બનાવવાનું, એ દ્વારા બીજે અનેક સ્થલે તેવી આયંબીલ કરાવનારી ધાર્મિક સંસ્થાઓ સ્થાપવા ને પગલાર કરવાનું તેમજ અનેક આત્માઓને તપશ્ચર્યાના રસિક બનાવવાનું ઉત્તમ કાર્ય કરનાર પૂ. શ્રી ચંદ્રસાગરજી મહારાજનો અમે પણ આ સ્થલે જાહેર ઉપકાર માની કર્તવ્યજાણુ અદા કરીએ છીએ. અને ઇચ્છીએ છીએ કે— તેઓશ્રી પોતાના જ્ઞાનનો અને પોતાની શાક્તનો, જ્યારે જ્યારે આ ગ્રંથમાળાને જરૂર પડે, ત્યારે ત્યારે પૂરતો લાભ આપીને અમને કૃતાર્થ કરશે.

અત્રેની ગૂજરાત કૌલેજના સંસ્કૃત તથા અર્ધમાગધી ભાષાના વિદ્વાન્ પ્રોફેસર અભ્યંકર સાહેબનો, તેઓએ આ પુસ્તકને માટે આમુખ (Foreword) લખી આપવા માટે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

આ ગ્રંથમાળા અત્યારે તો બહુ સાધારણ ધોરણથી શરૂ કરવામાં આવી છે, પરન્તુ ક્રમશઃ તેને ખૂબ વ્યાપક, ખૂબ સમૃદ્ધ અને ખૂબ સ્થાયી બનાવવાની લાવના છે. આ ગ્રંથમાળાના નામાલિધાનનો હેતુ, ઉદ્દેશ, પ્રગતિની દિશાનું સૂચન તેમજ આ ગ્રંથમાળાનાં જીવનતત્ત્વોનો ઉલ્લેખ આ નિવેદનની પહેલાં જ અપાએલ છે અને તે તરફ અમે

વાંચકોનું લક્ષ્ય દોરીએ છીએ. અમને સંપૂર્ણ આશા છે કે—
જૈન જનતા આ ગ્રંથમાળાને અપનાવી અમારી મનોભાવનાને
સફલ કરશે.

આ ગ્રંથમાળાના આ પ્રથમ ગ્રંથમણુકા પછી, બીજા
અને ત્રીજા ગ્રંથમણુકા તરીકે અમે શ્રી પૃથ્વીચંદ્ર-
ગુણુસાગર ચરિત્ર બે ભાગમાં પ્રસિદ્ધ કરવાનું નક્કી
કર્યું છે. જૈનશાસનની કથાઓ પણ તત્ત્વજ્ઞાનના ભંડાર-
રૂપ અને ઉપદેશ સાથે રસ આપનારી હોય છે. બાલ
જીવોના ઉપર અસરકારક રીતે કહેવાએલી કથા માર્મિક
અસર કરે છે અને તેમના જીવનમાં અજબ પરિવર્તન
ઉત્પન્ન કરે છે. આ કથા પણ એવી જ સુંદર, રોચક અને
ઉપદેશાત્મક છે. અને તે રા. શ્રીકાન્તની કસાએલી
કલમથી ગૂજરાતીમાં નવો એાપ પામીને પ્રસિદ્ધ થશે એટલે
આમ વર્ગમાં રસપૂર્વક વંચાશે, એમ અમારું માનવું છે.
આથી રૂ. ૧-૧૨-૦ ભરીને અગાઉથી પ્રથમ ભાગના આહક
બની અમારા આ શુભ પ્રયાસમાં મદદગાર થવા માટે
વાંચકને વિનંતિ કરીએ છીએ.

પ્રાન્તે-આ ગ્રંથરત્નની પ્રસિદ્ધિની પાછળ પોતાના
અમૂલ્ય સમયનો ભોગ આપી, હરદમ કાળજી બતાવનાર
અને દરેક રીતે આ ગ્રંથરત્નની પ્રસિદ્ધિમાં સહાય કરનાર
પરમ પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી અમૃતવિજયજી તથા
પાર્શ્વવિજયજી મહારાજનો અમે ઉપકાર માનીએ છીએ.
તે મહાત્માની સતત જહેમત અને સંપૂર્ણ સહાય વિના
આ કાર્ય બની શકત જ નહિ. એજ કારણે તેઓશ્રીના સ્વર્ગસ્થ

ગુરૂદેવ પં. શ્રીમત્ પુષ્પવિજયજી ગણિવરનું અને તેઓ
શ્રીમદ્ના ગુરૂદેવ પ. પૂ. મુનિવચ્ચ શ્રી હર્ષવિજયજી
મહારાજનું હુંક જીવન-ચરિત્ર આ ગ્રંથમાં સંબદ્ધ કરેલ છે.

અસ્તુ. પ્રસ્તુત ગ્રંથના પ્રકાશનમાં મુદ્રણને અંગે જો
કાંઈ દોષ રહેવા પામ્યા હોય, તો તે સુધારી લઈને તેને
અંગે ઘટતું જણાવવા વાંચકોને વિનંતિ છે. અને આવા
ધાર્મિક ગ્રંથની જાણતાં-અજાણતાં આશાતના ન થઈ જાય,
તેની કાળજી રાખવા પણ આગ્રહભરી વિનંતિ છે.

અમદાવાદ	{	લી. શ્રી સંઘનો સેવક-
મૌન એકાદશી		શાહ પોપટલાલ લલ્લુભાઈ
વિ. સં. ૧૯૮૯		સેક્રેટરી. શ્રી હર્ષ-પુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળા.

—

Foreword.

I have to confess to a feeling of presumption on my part to have undertaken to add a foreword to the present treatise “Dīksānu Sunder Svarupa” (दीक्षानु सुंदर स्वरूप) written by Ācharya Shree.Sagarānandsūri, whose valuable services to the cause of Jaina Literature are so well known and who is aptly deemed at present as an authority on the explanation and interpretation of the Jaina Siddhānta. The present volume has treated the subject of the initiation into monkhood exhaustively in all its aspects. The subject is one of paramount importance to the Jainas and although in the present treatise it is principally treated

from the viewpoint of Religion as given in the Jaina Siddhānta, the learned writer has clearly shown how it should be seen from a wordly viewpoint under the present conditions and environments and in what way it should be dealt with by law-givers.

2. Although monkhood apparently is the subject of the treatise, still, by his penetrating intellect and by his thorough grasp of the subject the Āchārya has discussed fully all the relevant topics such as the aim and end of religious life, the nature of the Final Truth, the evidence for its ascertainment, the authorities for guidance in religious matters, the stages of Spiritual Development and several others. The reading of the present treatise will no doubt give the reader an insight into the nature of the goal placed by Jainism before it and the means to achieve it.

3. The learned treatise presents a scholarly dissertation on monkhood and its kindred topics such as the necessity of dress, the minimum age limit for Initiation, the necessary mental condition and understanding, the environment and the relatives, and the reader is made thoroughly acquainted with the views of the learned old commentators like Haribhadrāchārya and others. The volum is, in short, a brief critical survey of the

Sacred Literature on the various problems mentioned above aptly illustrated by means of pertinent instances gathered from History and mythology.

4. The Harshapushpāmrita – Jaina – Granthamālā is to be congratulated upon its having secured for the first volume such an original and instructive treatise as the present one, which not only supplies full information on the subject of monkhood and its kindred topics, but opens for the reader fresh avenues to think and write. The volume is expected to do credit to the series and find a deserving place not only in the libraries of learned persons but in their minds also. The book is a valuable asset to the Religious Literature of the Jains and its careful perusal means a distinct step towards Spiritual Progress.

Gujarat College,
AHMEDABAD.
Mārgashīrsha Shukla 11 }
Samvat 1989

K. V. Abhyankar.
Professor of Sanskrit and
Ardha-Māgadhī

આમુખ

(ઇંગ્રેજી ઉપરથી ગુજરાતી અનુવાદ)

: અનુવાદક :

વાડીલાલ જીવાભાઈ ચૌકશી. ખી. એ. (ઍનર્સ)

૧. મારે કબુલ કરવું જોઈએ કે-આચાર્ય શ્રીસાગરાનંદ સૂરીશ્વરજી સંકલિત આ ‘દીક્ષાનું સુંદર સ્વરૂપ’ પુસ્તકની આમુખ લખવી, એ મારે માટે ધૃષ્ટતાભર્યું પગલું છે. જૈન સાહિત્યની કરેલી તેઓશ્રીની કીર્મતી સેવાઓ સુવિદિત જ છે અને જૈન સિદ્ધાન્તના સ્પષ્ટીકરણ (Explanation) અને શબ્દાર્થ પ્રગટીકરણ (Interpretation) માટે તેઓશ્રીને વર્તમાનમાં પ્રમાણભૂત ગણવામાં આવે છે તે ઉચિત જ છે. મજકુર પુસ્તકમાં સાધુદીક્ષાના વિષયને સર્વ દૃષ્ટિએ સંપૂર્ણપણે ચર્ચવામાં આવ્યો છે, કારણ કે-તે વિષય જૈન જનતાનો સૌથી અગત્યનો પ્રશ્ન છે. જો કે મજકુર પુસ્તકમાં તે વિષય મૂખ્યતઃ જૈન સિદ્ધાંતાનુસાર ધાર્મિક દૃષ્ટિએજ ચર્ચવામાં આવ્યો છે, છતાં પણ વર્તમાન સંજોગો અને વાતાવરણમાં તે વિષયને દુન્યવી દૃષ્ટિએ પણ કેવી રીતે નિહાળવો, તે બાબત વિદ્વાન્ સંકલનાકારે બરોબર સ્પષ્ટ રીતે સમજાવી છે, અને સાથે સાથે ધારાશાસ્ત્રીઓ (Law-givers) એ તે તરફ કેવું વલણ રાખવું જોઈએ, તેનું પણ યોગ્ય દિગ્દર્શન કરાવેલ છે.

૨. જો કે-ઉપલક દૃષ્ટિએ જોતાં મજકુર પુસ્તકનો વિષય સાધુદીક્ષાનો છે, છતાં પણ પોતાની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિ અને વિષયગ્રાહ્યતા (Grasp of the subject) ના બળે ધાર્મિક જીવનનો હેતુ અને ઉદ્દેશ, સત્ય સ્વરૂપ અને

નિરૂપણ (Ascertainment), ધાર્મિક પ્રશ્નોમાં માર્ગદર્શક પ્રમાણભૂત આપ્ત પુરૂષો, આત્મપ્રગતિનો ક્રમ વિ. બીજા અનેક બાબતો આચાર્યશ્રીએ તેમાં ચર્ચી છે. આ પુસ્તકનું વાંચન વાંચનારને નિઃશંકપણે જૈનધર્મ-સ્થાપિત ઉદ્દેશ અને તે પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનોની ઉંડી સમજ આપશે.

૩. વિદ્વત્તાલયુ આ પુસ્તક સાધુદીક્ષાનો, અને તેને લગતા વેષની અગત્યતા, દીક્ષાપ્રાપ્ત માટે નાની વય, આવશ્યક માનસિક ભાવ, પરિણામ અને સમજ, સંજોગો અને સ્વજન વિ. વિષયોનો વાદ્યુક્ત પ્રબંધ (Dissertation) છે અને શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ જેવા પ્રાચીન વિદ્વાન ટીકાકારોના મતોનો આપણને સંપૂર્ણ પરિચય કરાવે છે. ટુંકમાં આ પુસ્તક ઉપરોક્ત વિષયોનું પ્રસંગોચિત (Pertment), ઐતિહાસિક અને ધાર્મિક દાખલા દલીલો સાથેનું ટુંક પણ બારીક સિંહાવલોકન છે.

૪. આ પુસ્તક સાધુદીક્ષા અને તેને લગતા બીજા વિષયોનો પરિચય કરાવે છે એટલું જ નહિ પરંતુ તે વાંચનારને માટે વિચારવાના અને લખવાના અનેક ટુંકા ટુંકા માર્ગો (Avenues) મોકળા કરે છે, અને આવા મૌલિક (original) અને ઉપદેશાત્મક (Instructive) ગ્રંથને પોતાના પ્રથમ પુષ્પ તરીકે પ્રાપ્ત કરવા ભાગ્યશાલી થવા માટે શ્રી હર્ષ-પુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળાને અભિનંદન ઘટે છે. આ પુસ્તકના પ્રકાશનથી ગ્રંથમાળાને સારી પ્રતિષ્ઠા મળશે અને તે વિદ્વાન્ પુરૂષોના પુસ્તકાલયોમાં જ માત્ર નહિ, પરંતુ તેમના અંતઃકરણમાં પણ ચોખ્ખું સ્થાન મેળવશે, તેવી ઉમેદ રાખવામાં આવે છે. આ પુસ્તક જૈનોના ધાર્મિક સાહિત્યની અમૂલ્ય સંપત્તિનું સત્ત્વ છે અને તેનું ધ્યાનપૂર્વકનું વાંચન અને મનન એ આત્મ-પ્રગતિના પંથે ચોક્કસ ઉપક્રમ (asset) છે.

૫. પૂજ્ય મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજનું
ટુંક જીવન-ચરિત્ર.

૨૧. જરાતમાં આવેલા ખેરાલુ તાલુકાના લુણુવા (મંડાલી)
ગામમાં જીમખરામ પાનાચંદ નામના વણિકને
ત્યાં તેમનાં ધર્મપત્નિ અંદરખાઈની રત્નકુક્ષીથી વિ.સં. ૧૯૧૪
માં એક પુત્રરત્નનો જન્મ થયો. એનું નામ હરખચંદ.
આ પુત્રના જન્મથી તેમનાં માતાપીતાને, સગાંસ્નેહીને અને
ગ્રામજનોને આનન્દ થયો, એથી એનું નામ હરખચંદ
રખાએલું. લવિષ્યમાં એ હરખચંદ માત્ર એટલાને જ
આનન્દ આપનાર નહિ રહેતાં, સારાય જૈન સમાજને અને
પરિચયમાં આવનાર જૈનેતરોને પણ આનન્દ આપનાર
નિવડ્યા, એટલે એ બહાલભર્યું હરખચંદ નામ વધારે સાર્યક
થયું. નામ અને ગુણનો સંપર્ક થયો.

હુનિયામાં કહેવત છે કે-‘પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી
જણાય.’ પરંતુ કેટલાય એવા મહાપુરૂષો છે કે-જેમનાં
જીવન બાલકાલમાં ન ઓજસૂમય હોય, ન તેજસ્વી હોય,
અને પાછળથી એમાં અજળ ઓજસૂ અને પ્રખર તેજ
જણાયાં હોય. બાલકાલમાં જેને જોતાં જેની કલ્પના પણ ન
થઈ શકે, તેઓ મોટી ઉંમરે મહાપુરૂષ થઈ પણ જાય, તો
તે આશ્ચર્યજનક નથી. ભાઈ હરખચંદ વિષે પણ તેમજ
ખરું છે. મોટી ઉંમરે થનાર મહાપુરૂષોમાંના તે એક છે.

ભાઈ હરખચંદનું પ્રારંભિક જીવન ગામડામાં પસાર
થયું. લણુવાની કે ચોપડીઓ ગોખવાની હાડમારી તેમને
વેઠવાની આવી નહિ. ઘેર માત્ર અમૂક અભ્યાસ-વાણીયાના

ભાલપ્રહારી પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય
મુનિમહારાજ શ્રી હરખવિજયજી

જન્મ સંવત ૧૯૧૪ ખેરવા (તા. લુણવા) મંડાલી

૧ શ્રીમદ્દેવગીત ૪૪૨૬ પ્રાત્નં ૧૧૩૩

વડી દીક્ષા સં. ૧૯૪૪ના વૈશાખ સુદિ ૧૩

છોકરાને પરચુરણ વ્યાપારમાં જરૂર પડે તેટલો અધ્યાસ લાઈ હરખચંદને તેમના પીતાએ કરાવેલો. આ પછી તેઓને નાશીક નોકરીમાં મોકલ્યા. લાઈ હરખચંદની ટૂંપી શક્તિ કાંઈક અહીં જણાઈ. ખડુ જ થોડા વખતમાં તેઓ વગર શીખવે પાકા નામાના અને અટપટું વ્યાજ કાઢવા વિગેરેના અનુભવી થઈ ગયા. અપઠ હરખચંદ નામાના કીટ ગણાવા લાગ્યા.

પરંતુ લાઈ હરખચંદ પહેલેથી જ ધર્મકરણીના રસિક હતા. પૂર્વભવના સંસ્કારોથી જ પ્રેરાતા હોય તેમ, તેઓના અન્તરમાં ધર્મભાવના જાગૃત રહેતી અને ધર્મક્રિયા કરવાની અભિરૂચિ થયા કરતી. ખરેખર, જૈનકુળનો પ્રભાવ જ અજબ છે. જૈનકુળના બાળકમાં સહેજે સહેજે ધર્મ-કર્મની અભિરૂચિ ઉત્પન્ન થાય છે. જૈન કુટુંબનાં બાળકોના જીવનસંસ્કાર જ જૂદા હોય છે. બાલ્યાવસ્થાથી જ જૈન કુળમાં જન્મેલ બાળકો રાગ અને દ્વેષના મહાન્ વિજેતા વીતરાગ પરમાત્માની અને જગત્ના સકલ વૈભવનો મન, વચન, કાયાથી, ન કરવા-ન કરાવવા-ન અનુમોદવા રૂપે ત્યાગ કરનારા નિર્ગ્રન્થ મુનિવરોની પૂજા અને ભક્તિ કરનારા હોય છે. એટલું જ નહિ પણ, તેઓ પોતાની દૃષ્ટિ સમક્ષ હરદમ જોયા કરે છે કે-અખૂટ સંપત્તિશાલી અને મહાન્ સત્તાધારી પણ એ વીતરાગ પરમાત્મા અને ત્યાગી ગુરૂને પૂજે છે. ગુરૂજનોના મુખેથી જૈનકુળનાં બાળકો આવી વાતોનું શ્રવણ કરે છે. આ વસ્તુ તેઓના અન્તરપટ ઉપર એક ઉચ્ચતમ આદર્શ

અંકિત કરે છે કે-આ વિશ્વની સકલ પૌદ્ગલિક સંપત્તિ અને સારાય વિશ્વપરની સત્તા કરતાં પણ એ સંપત્તિનો અને સત્તાનો, તેમજ એ મેળવવાની ઇચ્છાનો પણ ત્યાગ, વધારે પૂજ્ય છે. ત્યાંથી જ જૈનકુળના બાળકના હૈયામાં ત્યાગભાવના ગેલ કરવા માંડે છે. આવી રીતે જેના અન્તરમાં ત્યાગની નિશિષ્ટ ભાવના જન્મી હોય, તેવો બાળક સાધુ થાય તો વિશ્વદીપક બને છે અને ગૃહસ્થ રહે તો પણ કુળદીપક તો બને છે જ ! એટલે જેટલે અંશે જૈન કુટુંબોમાંથી ત્યાગના આચાર-વિચાર ઘસાય, તેટલે અંશે ભાવ પ્રજા ઉપર પણ અસર થાય. ભાઈ હરખચંદમાં બાલકાલથી જ ધર્મભાવના હોવી, એ જેમ પૂર્વભવના શુભ સંસ્કારોને આભારી છે, તેમ આ જૈનકુળને પણ આભારી છે. જ્ઞાનીઓએ આથી જ જૈનકુળની મહત્તા ગાઈ છે અને એની પ્રાપ્તિ માટે મહાપુણ્યની જરૂર દર્શાવી છે.

અસ્તુ. ભાઈ હરખચંદે આ રીતે ત્રીસ વર્ષ સંસાર-વસ્થામાં વીતાવ્યાં. વિ. સં. ૧૯૪૪માં તેઓ નાશીકથી ખેરાલુ તરફ જતા હતા. રસ્તામાં સમાચાર મળ્યા કે-અમદાવાદથી પાલીતાણાનો છ રી પાળતો સંઘ જવાનો છે. આ સમાચાર સાંભળતાં તેમને શ્રી ! સદ્ગીરિજીની યાત્રા કરવાની ઉત્કટ ભાવના થઈ. ‘ઘેર તો જવાનું છે જ, પણ આવો યોગ ક્યાંથી મળશે ?’-આમ વિચાર કરીને આ ભાઈ હરખચંદ ખેરાલુ પાસેના પોતાના વતન તરફ જવાને બદલે અમદાવાદ સ્ટેશને ઉતરી પડ્યા. અને અમદાવાદની કીકા ભટ્ટની પોળના રહીશ શેઠ પુંજભાઈ દીપચંદ પુનાવાળાની

તરફથી શ્રી સિદ્ધગીરિજી જતા એ શ્રીસંઘમાં ભાઈ હર-
ખચંદ પણુ યાત્રાર્થે નીકળ્યા.

પોતાના વતન તરફ જઈ રહેલા કયા મનુષ્યને શ્રી સંઘના સમાચાર સાંભળી યાત્રા કરવાનો વિચાર થાય? અને કદાચ વિચાર પણુ થાય, તો પણુ એ વિચારનો આ રીતે અમલ કોણુ કરે? આજ વસ્તુ ભાઈ હરખચંદના અન્તરમાં અંકાઈ ગએલી ધર્મભાવનાની અદ્વિતીય પ્રતીતિરૂપ છે. વતન તરફ જઈ રહેલ સંસારી જીવોમાં સ્વાભાવિક રીતે જ સગાં, સંબંધી, સ્નેહિજનોને મળવાની અને મહાલવાની અભિલાષા હોય, પરન્તુ જે પુણ્યાત્માઓના અન્તરમાં ઉત્કટ ધર્મ-ભાવનાએ વાસ કર્યો હોય છે, તે પુણ્યાત્માઓને તો એ બધાં સાંસારિક સ્વજનોને ભેટવા કરતાં ઘણો જ વધુ અને ઘણો જ ઉત્તમ આનન્દ તીર્થોને ભેટવામાં અને સદ્ગુરુઓની સેવા કરવામાં આવે છે.

ભાઈ હરખચંદને શ્રી સિદ્ધગીરિજી જતાં રસ્તામાં પ્રાતઃસ્મરણીય પુણ્યનામધેય શ્રી મૂલચંદજી મહારાજ આદિનો પરિચય થયો. એ પરિચયે અને એ નિર્ઝન્ય ગુરુદેવની તારક ધર્મદેશનાએ ધીરે ધીરે ભાઈ હરખચંદના અન્તરમાં નવીન જ્યોત જગાવી. પાલીતાણા શ્રીસંઘ પહોંચ્યા બાદ પણુ, પૂ. શ્રી મૂલચંદજી મહારાજ વિગેરેની સાથે ભાઈ હરખચંદે શ્રી સિદ્ધગીરિજીની નવાણું યાત્રા કરી. આ દરમ્યાન તેઓનું અન્તર વૈરાગ્યભાવથી ખૂબ ભીંજાઈ ગયું હતું અને પૂ. મૂલચંદજી મહારાજ પણુ ભાઈ હરખચંદને સુયોગ્ય જોઈને વારંવાર પ્રોત્સાહિત કરતા હતા. આથી ભાઈ હરખચંદે ત્યાં જ શ્રી સિદ્ધગીરિજીની શીતલ ધર્મછાયાની

નીચે જ પારમેશ્વરી પ્રવળ્યા સ્વીકારવાનો નિરધાર કર્યો અને પૂ. ગુરૂદેવને વિજ્ઞાપિ કરી. પૂ. મૂલચંદજી મહારાજાએ જોયું હતું કે-જીવ ઉત્તમ છે અને નવાણું યાત્રા સાથે તપ-શ્રવ્યા પણ મળેથી કરી છે, એટલે તૂર્ત જ દીક્ષા આપવાનું મુહૂર્ત કાઢયું. વિ. સં. ૧૯૪૪ ના જીજ્ઞ ચૈત્ર માસમાં કૃષ્ણ પક્ષની સપ્તમીને દિને મંગલ પ્રભાતે, ભાષ્ટ હરખચંદે પૂ. શ્રી મૂલચંદજી મહારાજાના વરદ હસ્તે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. તેઓનું નામ મુનિ શ્રી હર્ષવિજયજી રાખી, પૂ. શ્રી બુટેરાયજી મહારાજાના શિષ્ય પંન્યાસ શ્રી આણંદવિજયજી મહારાજાના શિષ્ય તરીકે તેઓને જાહેર કર્યા. અને શ્રી જૈનશાસ્ત્રોની વિધિ મુજબ યોગોદ્ધવહન કયા બાદ, તેઓને વિ. સં. ૧૯૪૪ના વૈશાખ માસમાં શુકલ પક્ષની ત્રયોદશીને દિને મંગલ પ્રભાતે વડી દીક્ષા આપવામાં આવી.

મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજીએ પ્રથમ ચાતુર્માસ પોતાના ગુરૂદેવ વિગેરેની સાથે પાલીતાણામાં કર્યું. અહીં તેઓશ્રીએ પ્રતિક્રમણનો અભ્યાસ કર્યો. જીજ્ઞ ચાતુર્માસમાં પ્રકરણાદિનો અભ્યાસ કર્યો અને શ્રી બારસા સૂત્રનું વાંચન કર્યું. ત્રીજા ચાતુર્માસમાં સંસ્કૃત વ્યાકરણનો અભ્યાસ કર્યો અને ચોથા ચાતુર્માસમાં તે પૂર્ણ કર્યો. આ પછી તેઓએ સંસ્કૃત કાવ્યાદિનો તેમજ ધર્મગ્રંથોનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. તીવ્ર બુદ્ધિના યોગે તેઓ જલ્દિ અભ્યાસમાં આગળ વધ્યા. અને જ્યારે કપડવં-જમાં કરેલ આઠમા ચાતુર્માસમાં પૂ. શ્રી મૂલચંદજી મહારાજાના ગુરૂભાઈ પૂ. શ્રી. નીતિવિજયજી મહારાજાની નિશ્રા નીચે જ્ઞાનપંચમીની કથા વાંચી, ત્યારે તેઓનો અભ્યાસ ઘણો જ વધી ગયો હતો અને ઉપદેશશક્તિ પણ ઘણી જ અસરજનક હતી.

હવે ક્રમે ક્રમે તેઓશ્રીની ઉપદેશ-શક્તિ વધતી ચાલી. તેઓ શ્રીમદ્ના ઉપદેશથી જનતાને જેમ આનન્દ થતો, તેમ અસર પણ થતી. આથી જ તેઓશ્રીનાં જ્યાં જ્યાં ચાતુર્માસો થયાં, તે તે સ્થળોએ લગ્ન ઉત્સવ થતા અને ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે જ્યારે તેઓશ્રી વિહાર કરતા, ત્યારે દરેક શ્રોતાને બહુ જ દુઃખ થયું છે. કેટલાંય સ્ત્રીપુરૂષો સાથે ચાલે. આજે તેઓશ્રી અત્યન્ત વૃદ્ધાવસ્થામાં છે, છતાં તેઓશ્રીની ક્રિયાલિટ્તિ વિગેરે ગુણો ખૂબ ખીલેલા જણાય છે. તેઓશ્રીનાં ઘણાં ખરાં ચાતુર્માસોમાં તે તે સ્થળે તપશ્ચર્યાદિના મહોત્સવો થએલા છે અને તેઓશ્રીના પરિચિતોને માટે તો આજે તે ધર્મ સંભારણાં પણ આનન્દદાયક છે. પરન્તુ એ બધાનો આ ટુંક જીવન-પરિચયમાં સમાવેશ કરવો મુશ્કેલ છે, એટલે તેઓશ્રીએ કરેલાં ચાતુર્માસોનાં સ્થળોની આ સ્થળે યાદી જ માત્ર આપીને સંતોષ માનવો સમુચિત છે.

વિ.સં. ૧૯૪૪ પાલીતાણા	વિ.સં. ૧૯૫૫ અમદાવાદ
” ૧૯૪૫ વઢવાણશહેર	” ૧૯૫૬ ”
” ૧૯૪૬ ચુડા	” ૧૯૫૭ રીદ્રોલ
” ૧૯૪૭ વઢવાણ કુંભ	” ૧૯૫૮ ખેડા
” ૧૯૪૮ અમદાવાદ	” ૧૯૫૯ કપડવંજ
” ૧૯૪૯ પાલીતાણા	” ૧૯૬૦ કોઠ
” ૧૯૫૦ ધરોલ	” ૧૯૬૧ લીંબડી
” ૧૯૫૧ કપડવંજ	” ૧૯૬૨ લુણવા
” ૧૯૫૨ અમદાવાદ	” ૧૯૬૩ ચાણસ્મા
” ૧૯૫૩ ”	” ૧૯૬૪ વીરમગામ
” ૧૯૫૪ ”	” ૧૯૬૫ સાણંદ

વિ. સં.	૧૯૬૬	ડભોઈ
”	૧૯૬૭	અમદાવાદ
”	૧૯૬૮	કપડવંજ
”	૧૯૬૯	લીંબડી
”	૧૯૭૦	ડભોઈ
”	૧૯૭૧	અમદાવાદ
”	૧૯૭૨	”
”	૧૯૭૩	સુરત
”	૧૯૭૪	છાણી
”	૧૯૭૫	ચાણુસ્મા
”	૧૯૭૬	પાલીતાણા

વિ. સં.	૧૯૭૭	પ્રાંતીજ
”	૧૯૭૮	અમદાવાદ
”	૧૯૭૯	મેસાણા
”	૧૯૮૦	વીરમગામ
”	૧૯૮૧	માંડવી
”	૧૯૮૨	”
”	૧૯૮૩	જામનગર
”	૧૯૮૪	સાણુંદ
”	૧૯૮૫	અમદાવાદ
”	૧૯૮૬	રીટ્રોલ
”	૧૯૮૭	લોદ્રા
”	૧૯૮૮	અમદાવાદ

પૂજ્ય શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજના શિષ્યો શ્રી જશવિજયજી, શ્રી દુર્લભવિજયજી, શ્રી ધ્યાનવિજયજી, પં. શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિ, શ્રી કપુરવિજયજી અને શ્રી ઉત્તમવિજયજી થયા.

આમાંથી પં. શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિવરનો ફોટો અને તેમનું ટુંક જીવનચરિત્ર અત્રે અપાય છે.

જાલબ્રહ્મચારી પ. પૂ. પ્રાતઃસ્મરણીય
સદ્ગત પં. પ્રવરશ્રી પુણ્યવિજયજી ગણિ

જન્મ સંવત ૧૯૪૦ પંચમે મહા

દીક્ષા: સંવત ૧૯૬૬ના વૈશાખ સુદિ ૧૧
વડી દીક્ષા: સંવત ૧૯૬૭ના મહા સુદિ ૧૦

ગણિપદ: સંવત ૧૯૮૧ના કારતક વદિ ૬
પન્યાસપદ: માગશર સુદિ ૫

સ્વર્ગસ્થ પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિવર્યનું

જીવન ચરિત્ર.

Lives of Great men all remind us,
That we can make our lives sublime.

—Long Fellow.

જન્મવું, જીવવું અને મરવું,—એ જગતના જીવોનો સ્વાભાવિક ક્રમ છે. જળચર કે સ્થલચર દરેક જીવ એ ક્રમને આધીન છે. પરંતુ પ્રત્યેક જીવને માટે નિર્માએલા એ ક્રમમાં કાંઈક ને કાંઈક વિવિધતા અવશ્ય હોય છે. એ વિવિધતા ઉત્પન્ન કરનાર જીવનકાળ છે. જીવનકાળમાં જે આત્માઓ પોતાના જીવનને સુચારૂરૂપે વ્યતીત કરે છે, સ્વપર શ્રેય સાધવામાં મોંઘી જીવનક્ષણોમાં તત્પર અને છે, પોતાના શરીર, સંપત્તિ અને સ્વજનના ભોગે પણ જેઓ પરહિત કરવામાં પ્રયત્નશીલ રહે છે, તેઓ પોતાના જન્મ અને મરણને પણ મહત્ત્વનું બતાવે છે. તેઓના જન્મ ધન્ય ગણાય છે, તેઓનું જીવન આદર્શ ગણાય છે અને તેઓનું મરણ ગૌરવભર્યું હોય છે. એવા આત્માઓ નાશવંત શરીરનો નાશ થયા પછી પણ, જગતના અન્તરપટ ઉપર અમર રહે છે. એમનાં નામ પ્રાતઃસ્મરણીય ગણાય છે અને એમનાં જીવનકાર્યની કીર્તિ ઉપર દુનિયા પુષ્પ વેરે છે.

પોતાનો જીવનકાળ આટલો સુચારુ બનાવવાને માટે જ જગતમાં ધર્મનું અસ્તિત્વ છે. ધર્મ, આત્માને એના કર્તવ્યનું દિશાસૂચન કરે છે. આત્મા કયી રીતિએ ઉન્નતિ સાધે તેનો મર્મ ધર્મ દર્શાવે છે. ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનના સર્વ પદાર્થોના સર્વ લાવોના જ્ઞાતા વીતરાગદેવોએ કહેલ ધર્મ, એ ઉત્તમ કોટિના જીવન જીવવાના માર્ગોનું નિદર્શન કરાવે છે. શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ આજ કારણે માનવ જીવનની મહત્તા આંકી છે. દૈવી સંપત્તિ કે પાશવિક બળની એમને મન કશી જ કિંમત નથી. કિંમત માત્ર વિવેકની છે. સદ્ અને અસદ્નું પૃથક્કરણ કરીને, સારાનો સ્વીકાર કરવો અને ખોટાનો પરિત્યાગ કરવો, એમાં જ સાચી વિવેક-શીક્ષતા રહેલી છે. અને એવા જ વિવેકી આત્માઓ સ્વપર કલ્યાણ સાધી શકે છે. વિવેક, એ તો ઉત્તમ જીવનનો પાયો છે.

આવા વિવેકી આત્માઓને શ્રી જિનેશ્વરદેવોના શાસનમાં ત્રણ વિભાગમાં વહેંચવામાં આવ્યા છે. સર્વવિરતિ, દેશવિરતિ અને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ. અનન્તજ્ઞાનીએ પોતાના અનુભવથી અને જ્ઞાનથી જગતના દુઃખનું નિવાન કરીને, આ ત્રણેનો ઉપદેશ કર્યો. જગત આખુંય સંપૂર્ણ, સ્થાયિ અને સર્વાંગ શુદ્ધ સુખ મેળવીને-આધિ, વ્યાધિ, અને ઉપાધિની યન્ત્રણાઓમાંથી બચવા ઇચ્છે છે. સારાય વિશ્વના જીવોનો એ માટેનો પ્રયત્ન નિરંતર ચાલુ છે. છતાં મોટે ભાગે જગતની આધિ, વ્યાધિ, અને ઉપાધિની યન્ત્રણા વધી જ રહી છે અને વધે જ જાય છે. આનું કારણ અજ્ઞાનતા કિંવા

વિવેકનો અભાવ છે. આથી જ અનંતજ્ઞાની શ્રી જિનેશ્વર-
દેવોએ જગતના એ દુઃખનું નિદાન શોધ્યું : પૌદ્ગલિક
સામગ્રી મળી હોય એમાં રાચવું અને નહિ મળે-
લીને મેળવવા મથવું,—એ જગતના દુઃખનું નિદાન
છે. મળેલી પૌદ્ગલિક સામગ્રીના ભોગવટાનો અને નહિ
મળેલી પૌદ્ગલિક સામગ્રીને મેળવવાની ઇચ્છાનો ત્યાગ તે
સર્વવિરતિ : આમાં મર્યાદિત આચરણ તે દેશવિરતિ; અને
આમાં દૃઢ શ્રદ્ધા તે સમ્યગ્દર્શન. એટલે જૈનદર્શનમાં આદર્શ
જીવન માત્ર સર્વવિરતિનું જ ગણાય છે. દેશવિરતિ યા સમ્યગ્-
દ્રષ્ટિનાં જીવન તે તે અંશે ભલે આદર્શ હોય, પરંતુ સંપૂર્ણ
આદર્શ જીવન તો સર્વવિરતિનું જ છે. સર્વવિરતિથી
કોઈ ઉત્તમ જીવન હોઈ શકતું જ નથી, એમ જૈનશાસન
માને છે. અને આવા જ આત્માનો જન્મ ધન્ય અને મરણ
ગૌરવભર્યું હોય છે.

જે ચરિત્ર નાયકનું આ ટુંક જીવન ચરિત્ર છે, તેઓએ
પોતાના જીવનકાળમાં સર્વવિરતિની આરાધના કરી છે અને
તેથી જ આજે તેઓનો નાશવંત દેહ જગતની સપાટી ઉપ-
રથી નષ્ટ થએલ હોવા છતાં પણ એ પુણ્યપુરૂષનું જીવન—
ચરિત્ર પ્રકાશમાં મૂકવાની અંતરમાં પ્રેરણા જન્મે છે. અને
આ જીવનમાં વિશેષતા તો એ છે કે—કુળના અને અભ્યાસના
સંયોગો સામાન્યતયા વિપરીત છતાં, પૂર્વકર્મનો પ્રબલ વેગ
અને પૂર્વભવના સંસ્કારોની છાયા તેઓશ્રીને ઉન્નત માર્ગ
દોરવી ગએલ છે. ખરેખર, મહાપુરૂષોનાં જીવનોમાં આવી
ને આવી કાંઈક વિશેષતા—કાંઈક વિશિષ્ટતા પ્રાયઃ હોય છે.
એવા મહાપુરૂષના ઉત્તમ જીવનને જાણીને, તે જીવનમાંથી

કાંઈક શીખીને, વાંચક પોતાના જીવનને પણ ઉન્નતિના માર્ગમાં ગતિમાન કરે, એ જ આ પ્રયાસનો હેતુ છે અને એ જ વાસ્તવિક સફલતા છે. ઉપરાન્ત પુણ્યપુરુષો પોતાના જીવનનો ઉત્તમ આદર્શ ખડો કરીને, જગત્ ઉપર ઉપકાર કરે છે, તે પ્રત્યે કૃતજ્ઞતા દર્શાવવાનો અને જાણુ અદા કરવાનો હેતુ પણ આ રીતે સ્વાભાવિક રીતિએ જ સિદ્ધ થાય છે.

મેસાણાની નજદિકમાં આવેલા ખેરવા ગામમાં વિ. સં. ૧૯૫૦ માં ન્યારે રામદાસ પટેલને ત્યાં તેમનાં ધર્મ-પત્ની શિવકોરબાઈની કુક્ષીથી અમથાલાલનો જન્મ થયો, ત્યારે કોણે ધાર્યું હશે કે-એ અમથાલાલ ભવિષ્યમાં સર્વ-વિરતિ ધર્મ અંગીકાર કરી સ્વપર હિત સાધશે અને એના દેહાવસાન બાદ પણ એની કીર્તિકથા લખાશે ! પરન્તુ વિધિની લીલા જ ન્યારી છે. વિધિના ગર્ભમાં તો એવી અનેક અકદંબ્ય ઘટનાઓ ઘૂપાએલી હોય છે.

રામદાસ પટેલ કડવા કણુખી જ્ઞાતિના હતા. સ્થિતિ સાધારણ હતી. ઘેર ખેતી પણ હતી અને દુકાન પણ હતી. પુત્રરત્નની પ્રાપ્તિ થતાં તેઓનો હર્ષ ખૂબ વધી ગયો. બાળકનો તેજસ્વી અને આનન્દી ચહેરો જોઈ રામદાસ પટેલ, શિવકોરબાઈ અને કુટુંબીજનો ખૂબ આનંદમાં રહેતાં. તેઓને મન માત્ર સ્વાભાવિક આનન્દ હતો, પરન્તુ એના તેજસ્વી લલાટમાં લખાએલી ઉન્નવલ કારકીર્દિ તેઓ ક્યાંથી ઉકેલી શકે ? એ ભવ્ય લલાટની ભવ્યતા તે કાળે કલ્પનામાં પણ ક્યાંથી હોય ? તેઓ તો તે બાળકને ઉત્સાહભરે ઉછેરવા લાગ્યાં. પરન્તુ થોડા જ વખતમાં રામદાસ પટેલના શરીર

ઉપર કાળનો પંજો ફરી વળ્યો. શિવકોરબાઈ વિધવા બન્યાં.

શિવકોરબાઈની ખ્યાતિ ખેરવામાં લકતાણી તરીકેની હતી. સાધુ સંન્યાસીની ભક્તિમાં અને ધર્મકથાના શ્રવણમાં જ પ્રાયઃ તેમનું જીવન વ્યતીત થતું. અમથાલાલ માત્ર તેમને ચિંતાનું કારણ હતો. પણ શિવકોરબાઈ તો અમથાલાલને બધે સાથે ફેરવતાં. આ સંસ્કારોએ અમથાલાલના જીવન ઉપર અજબ અસર કરી છે, એમ અમથાલાલના ભવિષ્યના જીવન ઉપરથી કોઈ પણ કદખી શકે તેમ છે.

વધુમાં અમથાલાલ નિરંતર ખેરવાનાં શ્રાવક કુટુંબોના પરિચયમાં રહેતો. ખેડુતનો પુત્ર હોવા છતાં એ કોઈ પણ દિવસ ખેતરમાં ઘાસ વાઢવા જાય નહિ. ડુંગળી, લસણ, વંતાક વિગેરે ખાય નહિ. શિવકોરબાઈએ લાવીને ઘરમાં રાંધ્યું હોય તો પણ તેવી અલક્ષ્ય વસ્તુઓ અમથાલાલ ખાય નહિ. પૂર્વભવના સંસ્કાર અને ધર્મીજનોનો સહવાસ શું નથી કરતો ? બાળકમાં સદ્ભાવનાઓ જન્મે છે તે ક્યાંથી ? બાળક સ્વાભાવિક રીતે ધર્મમાર્ગે ક્યારે દોરાય ? પૂર્વભવના સંસ્કારો અને અહીંનું સ્વચ્છ વાતાવરણ બાલકના જીવનમાં અજબ અસર ઉત્પન્ન કરે છે. આથી જ જૈન શાસ્ત્રોમાં બાળદીક્ષાનું ખાસ વિધાન છે. જે આત્માઓ પૂર્વભવના શુભ સંસ્કારો લઈને આવ્યા હોય છે અને પુણ્યોદયે જેઓ અહીં પણ ધાર્મિક સામગ્રી મેળવે છે, તેઓના અન્તરમાં સહેજે ધર્મની રૂચિ ઉત્પન્ન થાય છે અને ધર્મી માતાપીતાની તથા સદ્ગુરુઓની પ્રેરણા પામતાં ન્હાના પણ બાળકને વિરતિના પરિણામ થાય છે. વધુમાં બાલ

દીક્ષિતો વધારે ઉત્તમ અને વધારે પ્રભાવક નિવડે છે, એનું કારણ એ પણ છે કે-દીક્ષા લીધા પછી તેઓને તદ્દન સ્વચ્છ અને વૈરાગ્યમય વાતાવરણમાં રહેવાનું હોય છે, નિરંતર તેઓને સદ્ગુરુઓનો પરિચય હોય છે, તેમજ ક્રિયા અને જ્ઞાન બંને વૈરાગ્યને જ પુષ્ટ કરનારાં હોય છે. આવું વાતાવરણ, આવો સહવાસ અને આવાં ક્રિયાજ્ઞાન બે સામાન્ય આત્માને પણ ધર્મરૂચિ બનાવી દે, તો પૂર્વભવના સંસ્કારવાળા અને સંસારની વિષમય વૃત્તિ અને પ્રવૃત્તિથી સાવ દૂર રહેલા આત્માને ઉચ્ચ જીવનમાં દોરી જાય, તેમાં આશ્ચર્ય જેવું પણ શું છે? પૂર્વભવના સંસ્કાર અને સુવિશુદ્ધ વાતાવરણની અસર ન હોય, તો ખેડુતનો છોકરો અમથાલાલ પ્રથમથી જ પાપથી ડરનારો અને અનંત કાયાદિ અલક્ષ્ય પદાર્થો વિગેરેનો પહેલેથી ત્યાગી કેમ હોય? ખેડુત-કણુબોના ઘરમાં આવો આહાર રોજનો ગણાય અને એવે સ્થલે અમથાલાલની આ પ્રવૃત્તિ પૂર્વભવના ઉત્તમ સંસ્કારોની સાબીતીરૂપ જ છે.

અમથાલાલે બાલપણમાં ગૂજરાતી પાંચ ચોપડી સુધીનો અભ્યાસ કર્યો. તે દરમિયાન તેમનામાં કેટલાય સંસ્કારો જૈનધર્મના પડ્યા. પછી તો તેઓએ જૈનધર્મનો અભ્યાસ શરૂ કર્યો. સામાયિક શીખ્યા અને બે પ્રતિક્રમણનો પણ અભ્યાસ કર્યો. એટલું જ નહિ પણ તેઓ રોજ સામાયિક તથા પ્રતિક્રમણ કરવા લાગ્યા. કોઈ પણ જૈન સાધુ આવે તો તેઓની સહામે જવું, તેઓની ભક્તિ કરવી અને ધર્મોપદેશનું શ્રવણ કરવું, -એ અમથાલાલના શુભ

જીવનની શરૂઆત. અમથાલાલની આવી પ્રવૃત્તિથી તો તેમની માતા શિવકોરબાઈ ખૂશ થવા લાગ્યાં. પોતે ભક્તાણી અને પોતાનો પુત્ર ભક્ત બને, એ સાચી માતાને કેમ ન ગમે ? એક કવિએ સાચું જ કહ્યું છે કે:-

“ જનની જણુ તો ભક્ત જન, કાં દાતા કાં શૂર :
નહિ તો રહેજે વાંઝણી, મત ગુમાવીશ નૂર. ”

સાચી માતાઓ પણ એજ અભિલાષાવાળી હોય છે. શિવકોરબાઈ તો પોતાના પુત્રને ભક્ત થતો જોઈને પોતાની કુક્ષીની સફળતા સમજવા લાગ્યાં. અમથાલાલની ઉન્નતિમાં આ પણ જેવું-તેવું કારણ નથી. ઘણી માતાઓ મોહવશ બનીને પુત્રને ધર્મમાર્ગે ચઢતો અટકાવી, પોતાનું અને પુત્રનું પણ અકલ્યાણ કરનારી હોય છે. એવી જૈન માતાઓએ પણ આ શિવકોરબાઈનું દૃષ્ટાન્ત સ્મરણમાં રાખવા યોગ્ય છે. કહો કે-અનુકરણીય છે. ખેડુત માતા પણ જ્યારે પુત્રને ભક્ત બનાવવામાં આવી ત્તહાયક નિવડે, ત્યારે જૈનકુળના ઉત્તમ સંસ્કારોથી સુવાસિત માતાઓ પોતાના સંતાનને ધર્મમાર્ગમાં જતાં કેમ જ અટકાવી શકે ? ખરેખર, શિવકોરબાઈએ આ રીતે તો સાચી માતાના કર્તવ્યનો મૂંગો છતાં સચોટ બોધપાઠ જગત્ સમક્ષ રજૂ કર્યો છે, અને તે અભિનંદનને પાત્ર છે એમ જ કહેવાવું જોઈએ.

અસ્તુ. આપણા ચરિત્ર નાયક અમથાલાલ માત્ર સામાયિક, પ્રતિકભણ કે ગુરુભક્તિથી જ ન અટક્યા. ધીરે ધીરે તેઓનું અંતર વૈરાગ્ય તરફ વળવા લાગ્યું. સંસારની

અસારતા અને સંયમની સારભૂતતા તેઓ પીછાની શક્યા. અનેક પાપોથી ભરેલા અને પાપોથી જ પોષાતા આ સંસારમાં પડ્યા રહેવા કરતાં મળેલ અનુપમ માનવ જીવનનો સદુપયોગ કરવાની તે પુણ્ય પુરૂષને અભિલાષા થઈ. આ અભિલાષાના યોગે તેઓ માતૃભૂમિનો પણ્ભે-ત્રણ વાર ત્યાગ કરી ગયા, પરન્તુ તેઓને જેવો જોઈતો હતો તેવો સાધુસંયોગ પ્રાપ્ત ન થયો એટલે પાછા ફર્યા. આથી તેમની ભાવનામાં જરા પણ ચલવિચલતા ન થઈ. તેઓ પોતાની ધારણામાં મક્કમ રહ્યા અને એવી તક શોધતા રહ્યા. ખરેખર, નીચ પુરૂષો વિધ્નોના લયથી લયભીત થઈને શુભ કામની શરૂઆત કરતા જ નથી, સામાન્ય જનો શુભકાર્યની શરૂઆત કરે છે પણ વિધ્નો આવતાં તે છોડી દે છે અને ઉત્તમ પુરૂષો શુભ કામની શરૂઆત કરીને લાખો વિધ્નો સહામે અડગ રહી કાર્યસિદ્ધિ જ મેળવે છે.

આપણા ચરિત્ર નાયક અમથાલાલ આ રીતે કોઈ સુયોગ્ય તકની જ રાહ જોઈ રહ્યા હતા, તે દરમ્યાન ત્યાં એક મહાપુરૂષની પધરામણી થઈ. વર્તમાનકાળમાં જૈનસમાજમાં સુપ્રસિદ્ધ શ્રી મૂલચંદજી મહારાજના શરૂલાઈ શ્રી બુદે-રાયજી મહારાજના શિષ્ય પંન્યાસ શ્રી આણંદવિજયજી ગણિવરના શિષ્યરત્ન મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી ખેરવામાં પધાર્યા. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજની શાંત મુખમુદ્રા, સાત્ત્વિક ધર્મદેશના, શુભ પ્રવૃત્તિ અને ક્રિયા-શીલતા,—એ બધાએ અમથાલાલને તે પૂજ્યશ્રી તરફ ખૂબ ખેંચ્યા. માત્ર એક જ દિવસના પરિચયમાં અમથાલાલ

મુઘ બની ગયા. તેઓશ્રી તરફ અમથાલાલનું મન દોરાએલું જોઈને અમથાલાલનાં માતૃશ્રી શિવકોરબાઈએ ઉપાશ્રયે આવીને અમથાલાલને સાથે લઈ જઈ ધાર્મિક જ્ઞાન આપવાની પૂ. મહારાજશ્રી હર્ષવિજયજીને વિનંતિ કરી. ખેરવાના સંઘે પણ વિનંતિ કરી. અને અમથાલાલ પોતે તો એ માટે તૈયાર જ હતા. સાંકળનો આંકડો આંકડો મળી જાય તેમ બધા જ સંયોગ સાનુકૂળ બની ગયા.

વિ. સં. ૧૯૬૨નું ચાતુર્માસ લુણુવામાં કરીને, મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ ખેડાના શા. પરસોતમ દીપચંદની વિનંતિથી ખેડા તરફ વિહાર કરતા હતા, કારણ કે-પરસોતમ દીપચંદને ખેડાથી શ્રી સિદ્ધાચજીનો છ રી પાળતો સંઘ કાઢવાનો હતો. પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મેરૂ તેરસને (મહા વદ ૧૩ : ૧૯૬૩) મંગલ પ્રભાતે ખેરવા પધાર્યા હતા અને તેજ દિવસથી અમથાલાલના ભાગ્યોદયની આડે પડેલો પડદો ચીરાયો. અમથાલાલ ત્યાંથી પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ સાથે જ ચાલ્યા. માત્ર બાર વર્ષની જ ઉંમરે એક કણુબીના કુટુંબમાં ઉત્પન્ન થએલ અમથાલાલ આવું સફળાચ પામે, એના અન્તરમાં આવી પુણ્યભાવના પ્રગટ થાય અને એનું મન આ રીતે એ ભાવનાને જીવનમાં ઉતારવા માટે ઉત્સુક બને, એ બધાની કોણ અનુમોદના ન કરે ? સામાન્ય રીતે ખેડુત બાળક આ ઉંમરે હજી રખડતો હોય, કાં તો ખેતરોમાંથી ઘાસ કાપી લાવતો હોય, ત્યારે અમથાલાલ બારમે વર્ષે તો ગૃહત્યાગ અને સ્વજનત્યાગ કરીને સાધુ સમાગમમાં જોડાય છે અને તે પણ સાધુ બનવાની

અભિલાષાથી, એ કાંઈ જેવી-તેવી સામાન્ય ઘટના તો નથી જ !

આ રીતે પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ સાથે અમથાલાલે વિહાર કરવા લાગ્યા અને પોતાનો ધાર્મિક અભ્યાસ વધારવા ઉપરાંત વિવિધ નિયમોનું પાલન કરવા લાગ્યા. રોજ સામાયિક-પ્રતિક્રમણ અને પર્વતીથિએ તપશ્ચર્યા ઉપરાંત દૈહિક સંબંધો મનથી, વચનથી અને કાયાથી તોડવા મથતા હોય, તેમ આકરા નિયમોનું પણ પરિપાલન કરવા લાગ્યા. રોજ તેઓ જૈન સાધુઓ અને વ્રતધારી શ્રાવકો પીએ છે, તેમ ઉકાળેનું પાણી પીવા લાગ્યા. સામાન્ય રીતે તેઓ શયન પણ સંધારામાં કરતા. આ રીતે તેઓએ દીક્ષા લીધી, ત્યાં સુધી પણ દીક્ષિત જીવનનો આચારાભ્યાસ કરવામાંજ ધ્યાન આપ્યું. પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજે પોતાનું ચાતુર્માસ વિ. સં. ૧૯૬૩નું ચાણુરમા કર્યું અને વિ. સં. ૧૯૬૪નું ચાતુર્માસ વીરમગામ કર્યું. વીરમગામમાં જોગવાઈ મળતાં અમથાલાલે વ્યાકરણનો સતત અભ્યાસ શરૂ કર્યો. વિ. સં. ૧૯૬૫ ના સાણુંદના ચાતુર્માસમાં તે અભ્યાસ સારો થયો.

વિ. સં. ૧૯૬૫નું સાણુંદનું ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયા બાદ, પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજે દમણ તરફ વિહાર કર્યો. ખેડા, ખંભાત, કાવી, ગંધાર, જંબુસર, ભરૂચ, સુરત, નવસારી, બીલીમોરા, વલસાડ, વાપી વિગેરે સ્થલોના શ્રાવકોને સદ્ધર્મનો સદુપદેશ આપતા તેઓ શ્રીમદ્ દમણ સુધી પધાર્યા. ત્યાંથી પાછા ફરતાં તેઓશ્રી નવસારી પધાર્યા.

નવસારીમાં પધારતાં અમથાલાલે પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજીને પોતાને દીક્ષા આપવાની વિનંતિ કરી અને એ વિષયની જાણ થતાં અમથાલાલના ઉત્તમ જીવનથી પરિચિત નવસારીના આગેવાન જૈનોએ પણ પોતાને એ પુણ્યકર્મનો ઉત્સવ ઉજવવાનો દહાવો આપવાની વિનંતિ કરી. આ રીતે વિનંતિ થઈ અને અમથાલાલે તે પારમેશ્વરી પ્રવ્રજ્યા માટે યોગ્ય જ હતા, એટલે નવસારીમાં દીક્ષા આપવાની વિનંતિ પૂ. શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજે સ્વીકારી. નવસારીના આગેવાન જૈનોએ એ પુણ્ય અવસરે પધારીને શોભામાં વૃદ્ધિ કરવાને માટે અમથાલાલનાં માતૃશ્રી શિવકોરબાઈ ભક્તાણીને તથા અમથાલાલના કાકાને ખબર આપી. બીજી તરફ નવસારીમાં દીક્ષા મહોત્સવની તૈયારીઓ ચાલી. ત્યાં દેરાસર અને ઉપાશ્રય ધ્વજપતાકાથી શોભવા લાગ્યાં. નવસારીના શ્રીસંઘે બીજાં ગામોમાં પણ આમંત્રણ પત્રિકાઓ મોકલી. જલાલપુર, સીસોદરા, વાંજ, બીલીમોરા વિગેરે સ્થલેથી તેમજ કાલીયાવાડીથી મોટો શ્રાવક સમુદાય એ મહોત્સવ નિહાળવા અને અમથાલાલની પુણ્ય પ્રવૃત્તિની અનુમોદના કરવાને માટે હાજર થયો. નવકારશીનાં જમણો થયાં. પૂજાઓ ભણાવાઈ, ભાવનાઓ ખેડી, પ્રભાવનાઓ થઈ અને એ મંગલ મહોત્સવ શ્રીસંઘે અપૂર્વ રીતિએ ઉજવ્યો. વરઘોડામાં અને દીક્ષાની ક્રિયા વખતે હાજર રહેલા અમથાલાલના કાકાની અને ભક્તાણી શિવકોરબાઈની સૌ કોઈ અનુમોદના કરતું. વરઘોડામાં અમથાલાલના દેહ ઉપર શ્રાવકોએ નાંખેલાં આભૂષણોમાંથી દીપતી અમથાલાલની વૈરાગ્ય

ભાવનાએ જૈનેતર જનતાનું પણ ધ્યાન ખેંચ્યું. અને વિ. સં. ૧૯૬૬ના વૈશાખ માસની શુકલા એકાદશીના પુણ્ય પ્રભાતે, હજારોની સંખ્યામાં એકત્રિત થએલી માનવમેદનીના જય જય ધ્વનિ વચ્ચે, અમથાલાલે ગૃહસ્થ જીવનનો અને ગૃહસ્થ સંબંધોનો ત્યાગ કરીને સાધુ વ્રત સ્વીકાર્યું. તેઓ પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી તરીકે જાહેર થયા.

મનથી, વચનથી અને કાયાથી—ન કરે, ન કરાવે, અને કરનારને ન અનુમોદે,—એમ ત્રિવિધે ત્રિવિધે સર્વ સાવધ યોગોનો, એટલે કે સૂક્ષ્મ અને બાહર હિંસા, અસત્ય, ચોરી, વિષય-સેવન (મૈથુન) અને પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવા રૂપ એ પાંચ મહાવ્રતો અને છઠું રાત્રિ-લોજન વિરમણ વ્રત,—એ રૂપ ભાગવતી જૈન દીક્ષા સ્વીકારીને અમથાલાલમાંથી તે મંગલ પ્રભાતે હવે બનેલા મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી કાલીયાવાડી પધાર્યા. અને ત્યાં પણ કેટલાંય જૈન-જૈનેતર સ્ત્રીપુરૂષો દર્શન કરવા આવ્યાં. ખેડુતના પુત્ર, સોળ વર્ષની જીવાન વય, લબ્ય મુખાકૃતિ, તેજસ્વી લલાટ અને એમાં જૈન સાધુતા ભળે, એટલે તો કોઈ પણ સુસ જનનું એ ચરણોમાં શિર ઝુકી જાય એમાં આશ્ચર્ય શું ?

નવસારીમાં થોડો કાળ રોકાઈને પોતાના ગુરૂ પૂ. શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ સાથે મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી વિહાર કરતા કરતા ડભોઈ પધાર્યા અને વિ. સં. ૧૯૬૬નું પહેલું આતુર્માસ તેઓશ્રીએ ડભોઈમાં કર્યું. અહીંના આતુર્માસ દરમ્યાનમાં તેઓશ્રીએ સંસ્કૃત વ્યાકરણનો અભ્યાસ પૂર્ણ કરી લીધો. ત્યાંથી વિહાર કરતા

કરતા તેઓ વિ. સં. ૧૯૬૭ના માઘ માસમાં વઢવાણ ડૉમ્પ પધાર્યા અને માઘ શુકલા દશમીને દિને મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજીની પંચાસ શ્રી કમળવિજયજી મહારાજના વરદ હસ્તે વડી દીક્ષા થઈ. ૧૯૬૭નું ચાતુર્માસ તેઓશ્રીએ અમદાવાદમાં ગુરૂની સાથે કર્યું અને અહીં પંચ કાવ્યાદિનો અભ્યાસ ઘણી જ સરલતા પૂર્વક કર્યો. તેઓશ્રી પોતાની તીક્ષ્ણ બુદ્ધિના યોગે દરેક વસ્તુ બહુ જ જડિદ ગ્રહણ કરી શકતા અને સામાન્ય અભ્યાસીને માટે મુશ્કેલ એવા એ કાવ્યાદિનો અભ્યાસ તેઓશ્રી જેમ સરળતાથી તેમ ત્વરાથી કરી શક્યા. તેઓશ્રીના પરિચયમાં આવનારને તેમની આ બુદ્ધિશક્તિ મુગ્ધ બનાવતી.

આમ મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી ધાર્મિક અને સંસ્કૃત અભ્યાસમાં આગળ વધ્યા, તેમ તેઓશ્રીની તાર્કિક શક્તિ પણ ખીલી અને વ્યાખ્યાન શક્તિ પણ વિકાસ પામવા લાગી. પોતાના ગુરૂદેવની છત્રછાયા નીચે તે પુણ્યપુરુષ જગત્ના જીવોને સંસારની અસારતા અને સંયમની સારભૂતતા સમજાવવા લાગ્યા. જૈન સાધુઓ જગત્માં પરમ ઉપકારી કહેવાય છે, તેનું કારણ જ આ છે. ઉપદેશ કેવલ આત્મિક કલ્યાણ સાધવાનો અને તે પણ નિઃસ્પૃહપણે ! કોઈ પણ આત્માને તેના આત્મધર્મનું ભાન કરાવવું અને તેને આ કર્મમય સંસારથી વિરક્ત બનાવી સંયમનો ઉપાસક બનાવવો, એ જૈનશાસન કહે છે કે-પરમ ઉપકાર છે. કરોડોની સંપત્તિ આપવામાં જે પુણ્ય કે ઉપકાર થાય, તે કરતાં પણ એક આત્માને ધર્મ પમાડવામાં વિશેષ ઉપકાર

સમાએલો છે. મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી મહારાજે એજ જાતિના ઉપદેશથી તેઓના પરિચયમાં આવતા જીવોને ધર્મ પમાડ્યો છે. ખરેખર, સત્પુરૂષોની શક્તિ પરોપકારમાં જ ખર્ચાય છે.

મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી જૈન સાધુના આચાર મુજબ ગામે ગામ વિહાર કરતા. ત્યાં આ ઉપદેશ દેતા. લોકો ધર્મમાં જોડાતા અને એથી પોતાની લક્ષ્મી ધર્મ મહોત્સવોમાં ખર્ચતા. આ આખાય વિહારનું વર્ણન આ ટુંક જીવનચરિત્રમાં આપી શકાય તેમ નથી. એટલે તેઓશ્રીને અંગેની માત્ર જરૂરી બાબતોનો જ અત્રે સંચય કરવામાં આવે છે.

પૂ. મુનિશ્રીનો વિહાર:—

પૂ. મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી સંસારી અવસ્થામાં તેઓ શ્રીમદ્દના દીક્ષાગુરૂ પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજ સાથે શ્રી કેસરીયાજી તીર્થની યાત્રા કરવા પધાર્યા હતા. ત્યાંથી ઉદેપુર આવ્યા અને પછી મારવાડની નાની તથા મોટી પંચતીર્થીની યાત્રા કરી. આખું વિગેરે સ્થલોની પણ યાત્રા કરી. એટલે તેઓશ્રી મેવાડ, મારવાડ, દક્ષિણમાં દમણ સુધી, કાઠીયાવાડમાં તેમજ વિ. સં. ૧૯૮૧ અને વિ. સં. ૧૯૮૨ માં કચ્છમાં તથા ગૂજરાતમાં વિચર્યા હતા. એટલે તેઓની કીર્તિલતા જૂદા જૂદા દેશોમાં વિકસી હતી.

ગુરૂનિશ્રા:—

પૂ. મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી મહારાજના જીવનમાં ‘ગુરૂનિશ્રા’ એ મહત્ત્વની વસ્તુ છે. દીક્ષા સમયથી કાલધર્મ

પામ્યા ત્યાં સુધીમાં તેઓશ્રીએ એક પણ ચાતુર્માસ તેઓશ્રીના ગુરુવર્ય પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજીથી અલગ કર્યું નથી. તેમજ તેઓ સારા વિદ્વાન, પ્રતિભાસંપન્ન અને પ્રભાવક ઉપદેષ્ટા હોવા છતાં, તેઓનો વિનય અને તેઓની ગુરુશુશ્રૂષા એટલી જ નિર્મળ રહી હતી. આ કાળમાં આવી આજ્ઞા-ધીનતા કિંવા ગુરુપરતન્ત્રતા ઉત્તમ આત્માઓમાં જ હોય છે. આત્માને વિનમ્ર અને કર્તવ્યશીલ તો પુણ્ય પુરૂષો જ બનાવી શકે છે. અને પૂ. મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી જેવા તેના દષ્ટાન્તરૂપ છે.

પદપ્રદાન:—

પૂ. મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી મહારાજે વિ. સં. ૧૯૮૦ નું ચાતુર્માસ વીરમગામમાં કર્યું હતું. ત્યાં તેઓશ્રીએ શાસન પ્રભાવક પંન્યાસ શ્રી ભક્તિવિજયજી મહારાજ પાસે યોગોદ્ધનની ક્રિયા કરી અને તેજ વર્ષે ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયા બાદ, વીરમગામના સંઘના ઘણાજ ઉત્સાહપૂર્વક વિ. સં. ૧૯૮૧ ના કાર્તિક વદી ૬ ને દિવસે પંન્યાસ શ્રી ભક્તિ વિજયજીએ તેઓશ્રીને ગણિપદ તથા માગશર શુદ્ધ ૫ ને દિને પંન્યાસ પદારોપણ કર્યું. અમદાવાદ તેમજ બીજાં પણ સ્થલોનો શ્રાવક સમૂહ આ પ્રસંગે સારી સંખ્યામાં એકત્રિત થયો હતો. તેઓના ગુરુનો આ પ્રેમ કેટલો બધો કે—પોતે કોઈ પણ પદવી નહિ લીધેલી છતાં, પોતાના વિદ્વાન વિનયને યોગ્ય જાણીને હાજર રહીને પદસ્થ બનાવ્યા! ઉત્તમ પુરૂષોની ઉત્તમતા આવે પ્રસંગે જ ઝળકી ઉઠે છે. આ રીતિએ આપણા ચરિત્ર નાયક અમથાલાલમાંથી મુનિરાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી

મહારાજ બન્યા અને હવે તેઓશ્રી પંન્યાસ શ્રી પુષ્પ-
વિજયજી ગણિ બન્યા.

શિષ્યસંપદા:—

પૂ. પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિને બે સુયોગ્ય
શિષ્યો થયા. વિ. સં. ૧૯૭૮ માં અમદાવાદની પતાસાની
પોળના શ્રીમંત ગૃહસ્થ મફતલાલને પૂ. મુનિરાજ શ્રી
હર્ષવિજયજી મહારાજે પોતાના વરદ હસ્તે દીક્ષા આપી
અને તેઓનું નામ મુનિરાજ શ્રી માણેકવિજયજી રાખી,
પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિના શિષ્ય બનાવ્યા. બીજા
શિષ્ય તે મુનિરાજ શ્રી પાર્શ્વવિજયજી. વિ. સં. ૧૯૭૯નું
ચાતુર્માસ મેસાણામાં થતાં ત્યાંની સુપ્રસિદ્ધ શ્રી યશો-
વિજયજી જૈન પાઠશાળામાં અભ્યાસ કરતા વિદ્યાર્થી
ભાઈ પોપટલાલને પૂ. પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજીનો
પરિચય થયો અને પરિચયમાં તેઓ શ્રીમદ્ની ભવ્યતાએ
આ ભાઈને ખૂબ આકર્ષણ કર્યું. પછી તો તે ભાઈને ભાગવતી
દીક્ષા અંગીકાર કરવાની ભાવના થઈ અને ચાતુર્માસ પૂર્ણ થયે
તે ભાઈ પણ પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી પુષ્પવિજય-
જીની પાસે દીક્ષા લેવાના ઉપરા ઉપરી પ્રયાસો કરવા લાગ્યા.
તીવ્ર બુદ્ધિ, તીક્ષ્ણ ગ્રાહ્યશક્તિ, ચારિત્રની દૃઢ અભિલાષા અને
શોભીતી સુખાકૃતિએ પૂ. પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિને
પણ આકૃષ્ટ કર્યા. આ દરમિયાન તે ભાઈનો અભ્યાસ ચાલુ
રહ્યો અને વિ. સં. ૧૯૮૦ ના વૈશાખ શુદ્ધ અગીયારસના
પુણ્ય દિવસે દીક્ષા આપી. નામ મુનિ શ્રી પાર્શ્વવિજયજી
રાખ્યું, અને પોતાના શિષ્ય બનાવ્યા. તે નૂતન
દીક્ષિત મુનિ શ્રી પાર્શ્વવિજયજીને ખૂબ મહોત્સવ પૂર્વક

વિ. સં. ૧૯૮૧ ના વૈશાખ સુદ ૧૧ ને દિને કચ્છ-રાયણમાં વડી દીક્ષા આપી. આ બન્ને વિનયી મુનિરાજેએ-શિષ્યોએ તેઓશ્રીની સારી સેવા બજાવી. આજે પણ પૂ. મુનિરાજ શ્રી પાર્શ્વવિજયજી તેઓશ્રીના કલધર્મ પામ્યા બાદ પણ, યથાશક્તિ ભક્તિ બજાવે છે. પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજીના ઉત્તમ ગુણો અને જ્ઞાનનો વારસો મુનિરાજ શ્રી પાર્શ્વવિજયજીને પ્રાપ્ત થએલ છે, એમ કોઈ પણ પરિચયશીલ વ્યક્તિ કહી શકે.

ચાતુર્માસ:—

વિ. સં. ૧૯૫૦માં જન્મ : ૧૯૬૩ માં ગૃહત્યાગ : વિ. સં. ૧૯૬૬ માં દીક્ષા અને વિ. સં. ૧૯૬૭ માં વડી દીક્ષા. હવે અત્રે સાલ અને ગામવાર પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિવરે પોતાના ગુરૂવર્ય પૂ. મુનિરાજ શ્રી હર્ષવિજયજી મહારાજની છત્રછાયામાં કરેલાં ચાતુર્માસોની નોંધ અપાય છે.

વિ. સં. ૧૯૬૬ ડભોઇ
 „ „ ૧૯૬૭ અમદાવાદ
 „ „ ૧૯૬૮ કપડેવંજ
 „ „ ૧૯૬૯ લીંબડી
 „ „ ૧૯૭૦ ડભોઇ
 „ „ ૧૯૭૧ અમદાવાદ
 „ „ ૧૯૭૨ અમદાવાદ
 „ „ ૧૯૭૩ સુરત
 „ „ ૧૯૭૪ છાણી

વિ. સં. ૧૯૭૫ ચાણુરમા
 „ „ ૧૯૭૬ પાલીતાણા
 „ „ ૧૯૭૭ પ્રાંતીજ
 „ „ ૧૯૭૮ અમદાવાદ
 „ „ ૧૯૭૯ મેસાણા
 „ „ ૧૯૮૦ વીરમગામ
 „ „ ૧૯૮૧ કચ્છ માંડવી
 „ „ ૧૯૮૨ કચ્છ માંડવી
 „ „ ૧૯૮૩ જામનગર

વિ. સં. ૧૯૮૨નું ચાતુર્માસ માંડવીમાં પૂર્ણ કરીને પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિવર નાગલપુર પધાર્યા. ત્યાં

માંડવીના ત્રણે ગચ્છના શ્રાવકોએ સાધર્મિક વાત્સલ્ય કર્યું. ત્યાંથી ભારીયા, ટુંડા, નવીનાર, મુંદ્રા, ખારોઈ, ગોરસમા, લુંણી વિગેરે સ્થળે વિહાર કરતા અને જનસમૂહને ધર્મદાન આપવા દ્વારા પરમ ઉપકાર કરતા! પંન્યાસજી મહારાજ કચ્છ ભદ્રેશ્વર મહાતીર્થની યાત્રાએ પધાર્યા. ત્યાંથી અંજાર પધાર્યા અને તાવની ખીમારીને અંગે ત્યાં દશ-બાર દિવસનું રોકાણ થયું. ત્યાં કાંઈક આરામ થતાં, વાગડમાં શ્રી કટારીયા તીર્થની યાત્રા કરી, રણને કાંઠે કાંઠે પેથાપર પધાર્યા અને ત્યાંથી રણ ઉતરી વેણાસર થઈ ખાખરેચી પધાર્યા. ત્યાંથી પાટણના દાનવીર નરરત્ન શેઠ નગીનદાસ કરમચંદે કાઢેલા શ્રી ભદ્રેશ્વરજી તીર્થના ચતુર્વિધ શ્રી સંઘનાં દર્શન કરવા તેઓશ્રી હળવદ ગયા અને ત્યાંથી આંદરણા, બેલા વિગેરે ગામોમાં વિહરતા મોરબી પધાર્યા. ત્યાંથી ટંકારા, લતીપર થઈ ધ્રોલ પધાર્યા. ત્યાંથી જામનગર પધાર્યા. અહીંના શ્રીસંઘે તેઓશ્રીને ચાતુર્માસ સ્થિર રહેવા આગ્રહ ભરી વિનંતિ કરી. ચાતુર્માસ દરમ્યાન તેઓશ્રીની તંબીઅત સામાન્ય નરમ રહેતી હોવા છતાં પણ, મુનિરાજ શ્રી ત્રિલોકવિજયજીના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી મુંદરવિજયજીને તથા પોતાના શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી પાર્શ્વવિજયજીને આસો વદ ત્રીજને શુભ દિવસે શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના યોગોદ્ઘન શરૂ કરાવ્યા. આસો વદ ૯ થી મુનિરાજ શ્રી કપુર વિજયજીના શિષ્ય મુનિ શ્રી અમૃતવિજયજીને પણ યોગોદ્ઘનની ક્રિયામાં દાખલ કર્યા. યોગોદ્ઘનની આ ક્રિયા માગશર શુદ્ધમાં પૂર્ણ થયા બાદ, માગશર વદ ૧ ને દિવસે તેઓશ્રીને મેલેરીયા તાવ લાગુ પડ્યો.

તાત્કાલિક ઉપાયો લેતાં છ દિવસમાં આ તાવ ઉતર્યો, પરંતુ અશક્તિ રહી. દરમ્યાન ગૂંજરાત-કાઠીયાવાડમાં બે ઇંચ જેટલી વૃષ્ટિ થતાં, પૂ. પંન્યાસજી મહારાજના અશક્ત શરીરને શરદી લાગુ પડી. તેમાંથી ન્યુમોનીયા તાવ શરૂ થયો. રોજ બપોળે વખત બપોળે ડોક્ટરો તપાસવા આવતા. તેઓશ્રીની લદ્દિક પ્રકૃતિથી વિવશ બનેલા શ્રાવક લક્ષ્મીએ આ ખીમારી ટાળવાના તાત્કાલિક ઘટતા ઉપાયો કરવા માંડ્યા અને પરિણામે શરદી ઓછી થએલી જણાઈ તેમજ તાવ પણ માગશર વદી ૧૨ ને દિને ઉતરી ગયો.

આથી તેઓશ્રીના પૂ. ગુરૂવર્ય હર્ષવિજયજી મહારાજને, તેઓશ્રીના ગુરૂભાઈ મુનિરાજને, તેઓશ્રીના શિષ્યોને અને જામનગરના શ્રીસંઘને ખૂબ આનન્દ થયો અને થોડા જ વખતમાં શરીરે સંપૂર્ણ આરામ થવાની આશા સૌએ બાંધી. પરંતુ બધી જ આશાઓ કોની ફળે છે ? કુદરતની કૂરતા ક્યારેય ક્યાં કોઈનીય આશાનો વિચાર કરે છે ? બપોરના આરામ અનુભવ્યા બાદ, લગભગ સાડા ત્રણ વાગે એકાએક શરીરમાં શ્વાસ ઉત્પન્ન થયો. લક્ષ્મી એકત્રિત થઈ ગયા. આશાનો આનંદ લોપાઈ ગયો. મોટા ડોક્ટરને તૂર્ત જ બોલાવ્યા, પણ જ્યાં આયુષ્યની દોરી ત્રુટી હોય ત્યાં તે શું કરે ? લગભગ પાંચેક વાગે તે પુણ્યપુરૂષે સમાધિપૂર્વક દેહત્યાગ કર્યો અને વાતાવરણને કેવળ ગમગીનીભર્યું બનાવી દીધું.

ખરેખર, કાળ કોઈને છોડતો જ નથી. જન્મે છે તે મરવાને માટે જ. છતાં ઉત્તમ આત્માઓનું મરણ જગતને વેદના ઉપજાવે છે. જામનગરના સંઘ

એકત્રિત થઇને તે પુણ્યપુરૂષના દેહનું-જડ દેહનું પણ સન્માન કરવાની તૈયારી કરવા માંડી. વિ. સં. ૧૯૮૪ ના માગશર વહી ૧૨ ને મંગલવારે સાંજે લગભગ પાંચેક વાગે પૂ. પંન્યાસજી મહારાજ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિવરે દેહત્યાગ કર્યો અને માગશર વહી ૧૩ ને બુધવારે સહવારે નવના સુમારે એ મૃતદેહને સુશોભિત માંડવીમાં પધરાવી ‘જય જય નંદા અને જય જય ભદ્રા’ ના ધ્વનિ સાથે જામનગરના શ્રીસંઘે શ્મશાન યાત્રા કાઢી. આખા શહેરના જૈનોએ તે દિવસે પાખી પાળી શોક જાહેર કર્યો. આ પછી તે સ્વર્ગસ્થના સન્માનમાં વિ. સં. ૧૯૮૪ ના પોષ શુદ્ધ ૫ ને બુધવારથી જામનગરના શ્રીસંઘે એક મહોટો અકૂર્ષ મહોત્સવ કર્યો. આજે પણ જામનગરનો શ્રાવક સંઘ એ પુણ્ય-પુરૂષની ભદ્રિકતા, ભવ્યતા અને ભાગ્યશાલીતાનાં સ્મરણાં સાચવી રહ્યો છે.

આ રીતે પૂજ્યપાદ પંન્યાસ શ્રી પુષ્પવિજયજી ગણિનું ટુંક જીવનચરિત્ર પૂર્ણ થાય છે. જે બાબતો દર્શાવવામાં આવી છે, તે ટુંકી છતાં સચોટ છે. પૂર્વભવના સંસ્કાર અને આ ભવમાં સુયોગ્ય વાતાવરણ મળતાં કયી રીતે આત્મા ઉત્તતિના પથ ઉપર ચઢીને સ્વપર કલ્યાણ સાધે છે, એ બધું આ ટુંક જીવન ચરિત્રમાંથી જોઈ શકાય છે.

દુનિયામાં સૌ કોઈ જન્મે છે, જીવે છે અને મરે છે, પરન્તુ જે પુણ્યપુરૂષો આ રીતે પોતાના જીવનને સુચારુપણે વ્યતીત કરે છે, સ્વપર શ્રેય સાધવામાં જીવનની મોંઘી ક્ષણો ખર્ચવા તત્પર બને છે અને પર-

હિત માટેની અનન્તજ્ઞાનીઓએ દશાવેલી ક્રિયા-
ઓમાં મશ્ગુલ રહે છે, તેમનાં જ જીવન ધન્ય છે
અને મરણ ગૌરવભર્યું છે. આવું જીવન જીવવા માટે
મહાપુરુષોનાં જીવનો આદર્શરૂપ છે, કારણકે-મહાપુરુષોનાં
જીવનો આપણને ઉત્તમ જીવન જીવવાનો ઉદ્દેશ કરે છે.

શ્રી હર્ષ-પુષ્પામૃત જૈન ગ્રંથમાળાનો
બીજો ગ્રંથ-રત્ન છપાય છે !

શ્રી પૃથ્વીચંદ્ર-ગુણસાગર.

પહેલો ભાગ.

: ગૂજરાતીમાં નવો ઓપ આપનાર :

સુપ્રસિદ્ધ લેખક

રા. ચીમનલાલ નાથાલાલ શાહ. (શ્રીકાન્ત)

અવનવા આકર્ષક અને બોધપ્રદ પ્રસંગોથી ભર-
પૂર આ કથા તમને ખૂબ રસ ઉત્પન્ન કરશે. પ્રથમ
ભાગનાં લગભગ ૪૦૦ પાનાં થશે. રેશમી પાકું
બાઇન્ડીંગ, સ્વચ્છ છપાઇ, ઍન્ટીક કાગળ. એ બધું
છતાં પણ—

અગાઉ ગ્રાહક થનાર માટે મૂલ્ય રૂ. ૧-૧૨-૦
(પોષ્ટ-પેકીંગ ભુદું)

પાછળથી ગ્રાહક થનાર માટે મૂલ્ય રૂ. ૨-૪-૦
(પોષ્ટ-પેકીંગ ભુદું)

પ્રસ્તાવના.

આધ્યાત્મિકતાના મૂર્તિમન્ત સ્વરૂપ સમાં જીવન જીવીને જગતને અધ્યાત્મવાદનું પાન કરાવી, શાશ્વત-સંપૂર્ણ અને સર્વાંગ શુદ્ધ સુખની પ્રાપ્તિનો માર્ગ આધનારા મહાપુરુષોની વિશ્વને ભેટ આપનાર આપણું આ આર્યાવર્ત છે. આર્યાવર્તનું તેજ તે ધર્મ. આર્યાવર્તની ભૂમિ એટલે ધર્મભૂમિ. આર્યાવર્તનો સામ્રાજ્યપતિ પણ ધર્મનો સેવક. ધર્મપ્રધાનતા, એજ આર્યાવર્તની વિશિષ્ટતા. આર્યાવર્તની જુગ જુગ જુગની યશઃકથાઓ કહેનાર ઇતિહાસ પણ આર્યાવર્તની ધાર્મિકતાને જ આગળ ધરે છે. સર્વ દેશો કરતાં આર્યાવર્ત આજે પણ ધર્મદૃષ્ટિએ ઉન્નત ગણાય છે. અધ્યાત્મવાદના ભૂખ્યા બનેલા સર્વને આર્યાવર્તની છાંયડી તરફ નજર ઢાળવી પડે છે.

કોઈ પણ દેશમાં નહિ હોય એટલા ધર્મો આજે પણ આર્યભૂમિમાં પ્રવર્તી રહ્યા છે. ભૂતકાળમાં પણ સંખ્યાબંધ ધર્મો આર્યાવર્તમાં પ્રચલિત હતા. આ સર્વ ધર્મોએ દુનિયાના સંબંધો અને દુન્યવી સંપત્તિના ત્યાગને પોતાના પ્રાણરૂપ ગણ્યો હતો. સર્વ ધર્મોએ અને દર્શનકારોએ સંસારત્યાગ વિના ધર્મ હોઈ શકે જ નહિ, એમ માનેલું છે અને એનું જ પ્રતિપાદન કરેલું છે. ન્યૂનાધિક્ય તો એ ધર્મોના આદિ મહાપુરુષોની દીર્ઘાદીર્ઘ દૃષ્ટિને અંગે જ જણાય છે. આજ કારણે આર્યપ્રજા ત્યાગી સંસ્થાને પૂજતી આવી છે અને એ ત્યાગી સંસ્થાની સેવા પાછળ ખર્ચાતી પોતાની

દરેક શક્તિને સફળ માનતી આવી છે. આર્યપ્રજ્ઞએ આ ત્યાગી સંસ્થાને સમૃદ્ધ બનાવવાને માટે, એ સંસ્થાની ઇજ્જત વધારવાને માટે અને એ સંસ્થાને સંરક્ષણ આપવાને માટે કેટલાય સ્વાર્થોનો ભોગ આપ્યો છે. ટૂંકમાં કહીએ તો, પ્રત્યેક આર્ય ત્યાગ તરફ સ્વાભાવિક રીતે જ પૂજ્ય ભાવે નિહાળતો.

આત્મિક ઉન્નતિને માટેનો ત્યાગ તો ઠીક, પરંતુ સામાન્ય કર્તવ્યના પરિપાલન માટે પણ આર્યપ્રજ્ઞએ ત્યાગને સ્વાભાવિક બનાવી દીધો હતો. હરિશ્ચંદ્ર એક વચન ખાતર રાજ-પાટ તજે છે, પોતાની પત્નિને અને પુત્રને બજારમાં મૂકી ગુલામ તરીકે વેચે છે, પોતાની જાતને ચાંડાલને ત્યાં વેચે છે. જીવનપર્યંતને માટે ભીષ્મ બ્રહ્મચર્યવ્રતને વાતવાતમાં સ્વીકારી લે છે. અરે, ઇતર દર્શનોના અને આર્ય રાજવી-ઓના ઇતિહાસ તપાસીએ, તો એવાં સેંકડો દૃષ્ટાન્તો મળી આવે કે-જેમાં આર્યપ્રજ્ઞના જીવનમાં ત્યાગ તદ્દન ઓતપ્રોત થઈ ગયેલો જણાય. ઉપકારને આધીન થઈને વચન આપ્યું હોય, લગ્નની ચારીમાં દીકરો પરણતો હોય અને ઉપકાર કરનાર આવીને એ બત્રીસ લક્ષણા પુત્રનું માથું માગે, ત્યાં જાતે પુત્રનું માથું કાપી આપનાર પિતાનાં અને હસતે મુખડે પિતાની તલવાર ગરદન પર ઝીલનારા પુત્રનાં ઉદાહરણો પણ આર્ય ઇતિહાસમાં છે. અહીં લગ્નગીતો ગવાતાં હોય ને મંગલ ધ્વનિ ગુંજતા હોય, વરકન્યા પોતે ભવિષ્યમાં ભોગવવાના દામ્પત્ય જીવનના કાંડ સેવી રહ્યાં હોય, અને ભૂદેવો સુખે ગૃહસંસાર ભોગવવાના આશિર્વાદ દઈ રહ્યા

હોય, ત્યાં એકાએક રણભેરી વાગે અને રાજપૂત બચ્ચાને યુદ્ધના મેદાનમાં આવવાની હાકલ પડે, ત્યારે મીંઢલવાળા હાથોમાં ઢાલ-તલવાર લઈ રણ ચઢ્યાના અને રાજપૂતાણીએ એજ પતિની પાછળ જીવન આખ્યાના દાખલા આર્ય ઈતિ-હાસને માટે કાંઈ વિશેષ ઘટના નથી. વધુમાં એ યુગમાં તો લોકજીવનમાં પણ ત્યાગના સંસ્કાર એટલા પ્રવેશી ચૂક્યા હતા કે-જો આવા પ્રસંગે રાજપૂતનો બચ્ચો યુદ્ધના મેદાનમાં ન જાય અથવા રાજપૂતાણી એને રોકી રાખે, તો એમને માથે દ્યાનતની વૃષ્ટિ પ્રજ્ઞ વર્ષાવતી. એ કાયર ગણાતાં. કર્તવ્યબ્રષ્ટ ગણાતાં. અરે, આજે પણ એ દૃષ્ટાન્તોને આદર્શ રાજપૂતાર્થના નમુના તરીકે જાહેરમાં મૂકાય છે અને પ્રજ્ઞ એવા પણ ત્યાગીનાં ઓવારણાં લઈને વર્તમાનમાં તેવી શૂરવીરતા કેળવવાની આવશ્યકતા સ્વીકારે છે. આ બધું એજ સૂચવે છે કે-આર્યોને માટે ત્યાગ એ તો જીવનની સ્વાભાવિકતા હતી.

હવે જ્યારે કર્તવ્યને માટે અને પોતે સ્વીકારેલી ફરજને અદા કરવાને માટે આ રીતનો ત્યાગ રાજ અને પ્રજાજન કરી શકતા અને કરી શકે છે, તો પછી આત્મકલ્યાણના શુભાશયથી પ્રેરાએલા આત્માને પણ તેવો અથવા તેથી પણ વધુ ત્યાગ કરવામાં કોઈ પણ સુસ રાજ કે ડાહી પ્રજ્ઞ અડચણ ઉભી કરી શકે જ નહિ, એ તદ્દન સ્પષ્ટ છે. એક આત્મા પરમાત્મા બનવાની અભિલાષાથી જગતના સર્વ સંબંધોને તજે, સત્તા અને સંપત્તિને તજે, તથા સાંસારિક ભોગોપભોગોનો પરિત્યાગ કરવા દ્વારા પોતાની પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિ

સ્વપર હિતસાધક બનાવે, એમાં રાજ અને પ્રજા ઉભયની સહાનુભૂતિ હોવી જોઈએ તેમજ એવી નિર્ગ્રન્થતા ધરનાર મુમુક્ષુ આત્માનાં કુટુમ્બીજનોએ પણ એ પ્રસંગને કુલગૌરવનો ગણી, તેમાં સહાયક થવું જોઈએ. સર્વ હિતો કરતાં પણ આત્મિક હિતની પ્રધાનતા સમજનાર કોઈ પણ વિચારકથી આ વસ્તુનો ઈન્કાર થઈ શકે તેમ છે જ નહિ અને એજ કારણે દરેક આસ્તિક દર્શનકારોએ સંસારત્યાગને ઈષ્ટ અને આવશ્યક લેખ્યો છે.

બીજા વિષયોની માફક આ ત્યાગધર્મના વિષયમાં પણ જૈનદર્શન સર્વથી અગ્રપદે સ્થિત થએલું છે. એનું કારણ એ છે કે-કાલાન્તરે કાલાન્તરે થતા જૈનધર્મના મહાન્ ઉદ્યોત અને પ્રવર્તનના કરનારાઓ પણ પોતે સંસારત્યાગ કરીને જ એવી યોગ્યતા પ્રાપ્ત કરે છે. આમ તો વિશ્વ જેમ અનાદિ છે, તેમ જૈનધર્મ પણ અનાદિ છે; પરંતુ ચઢતા-પડતા કાલની અસર જેમ સર્વ સ્થળે થાય છે, તેમ એના અનુયાયીઓમાં પણ થાય છે અને પરિણામે અમૂક અમૂક સમયે તે લુપ્ત પ્રાય થઈ જાય છે. આ પછીથી કાલાન્તરે એક મહાન્ વિભૂતિ જન્મે છે, કે જે પોતાના જીવનને પ્રથમ નયન્ત્રિત કરીને, આવતી અનેક આફતોનો સામનો કરવાને બદલે એને સમભાવે સહન કરીને અને દેહકષ્ટનાં અપાર દુઃખો સહન કરીને પણ, પોતાના આત્માની કૈવલ્ય જ્યોતિ પ્રાપ્ત કરે છે. આ કૈવલ્ય જ્યોતિ પ્રાપ્ત થવા પછીથી તે આત્મા પોતાના અનન્તજ્ઞાનના યોગે સકલ વિશ્વના સકલ પદાર્થોના ભૂત-ભાવિ-વર્તમાનના સકલ ભાવોને જાણી શકે

છે. ત્યારબાદ આધિ-આધિ-ઉપાધિથી અસ્ત સમસ્ત સંસારને એના ઉદ્ધારના માર્ગનું નિઃસ્વાર્થભાવે ઉપદેશદ્વારા સૂચન કરે છે. આ ઉપદેશ તે જૈનધર્મ. કાલાન્તરે કાલાન્તરે થતી દરેક વિભૂતિને, આ જાતિની એક જ સરખી યોગ્યતા,—કે જે માનવોદ્ધતિની અન્તિમ મર્યાદારૂપ છે,—તે પ્રાપ્ત કરવાની જ હોય છે, એથી દરેક શ્રી તીર્થંકરદેવનો એક સરખો ઉપદેશ આવે છે અને એજ કારણે જૈનધર્મ અનાદિ ગણાય છે. વર્તમાનકાળ, કે જેને જૈનધર્મમાં અવસર્પિણી કાળ કહેવાય છે, તેમાં ચોવીશ તીર્થંકરો થયા છે; જેમાંના ચોવીશમા તીર્થંકરનું નામ શ્રમણ ભગવાન્ શ્રી મહાવીરદેવ છે. આ બધા આત્માઓએ સ્વયં અનુભવીને જૈનદર્શન ઉપદેશ્યું છે, અને તેથી જ ત્યાગ અને જૈનધર્મ એ બે એકત્રિય છે. કહેવા દો કે—મુમુક્ષુભાવે ત્યાગનો આદર એજ જૈનધર્મની આરાધના છે.

આ વસ્તુને વિસ્તારથી સમજવાને માટે તીર્થંકરત્વની ઉત્પત્તિ તરફ લક્ષ્ય આપવું ઉપયોગી છે. જે આત્માઓ તીર્થંકર થવાના હોય છે, તેમને ત્રીજે ભવે સારાય વિશ્વને પ્રભુશાસનનું અનુરાગી બનાવવાની ભાવદયાની તીવ્ર ભાવના ઉત્પન્ન થાય છે.^૧ તે આત્માઓને એમ સમજાય છે કે—આ દુઃખમય, દુઃખફલક અને દુઃખમાત્રની પરંપરાવાળા સંસારમાં અનન્તા કાળથી અનન્તા ભવો કરતાં રીબાઈ રહેલા વિશ્વના જીવોને સાચા સુખની પ્રાપ્તિ કરાવવી હોય, તો તેમને શ્રી તીર્થંકરદેવોના શાસનના જ અનુરાગી બનાવવા જોઈએ. સાંય વિશ્વ સુખશાન્તિ આપે છે,

૧. સવિ જીવ કરે શાસનરસી, એસી ભાવદયા મન ઉલ્લસી.

અને તે પણ એવી કે-જે સ્થાયિ હોય, જેમાં દુઃખરૂપ અશાન્તિનો એક લેશ પણ ન હોય અને જે તદ્દન સંપૂર્ણ હોય. આ વસ્તુ આ શબ્દોમાં લલે જગત્ વ્યક્ત ન કરતું હોય, પરન્તુ દીર્ઘ દૃષ્ટિથી વિચારીએ તો જગતના દરેકે દરેક જીવની આવી ઈચ્છા હોવાનું જણાઈ આવે છે. જગતના જીવોની માત્ર આ ઈચ્છા જ નથી, પરન્તુ અહોરાત્રિ એજ સુખશાન્તિ પ્રાપ્ત કરવાના પોતે માની લીધેલા પ્રયાસો ચાલુ જ છે. છતાં સાદૃ-સ્પષ્ટ અનુભવ એ છે કે-જગતના સર્વ જીવો એટલી એટલી તીવ્ર ઈચ્છા અને એટલા એટલા વિપુલ પ્રમાણમાં પ્રયત્નો છતાં દુઃખી છે. એટલે અજ્ઞાન અને દુઃખથી રીખાતા જીવો પ્રભુશાસનને પામે અને સંયમની આરાધના કરે, તો તેમનાં એ અજ્ઞાન અને દુઃખનો નાશ થઈને, તેમને સંપૂર્ણ, સ્થાયી અને સર્વાંગ શુદ્ધ મુક્તિમુખ પ્રાપ્ત થાય. જગત્માં શું નથી ? અઠળક સંપત્તિ છે, સત્તા છે, કુટુંબ છે, સ્નેહી-સંબંધી છે, છતાં દુઃખ કેમ ? એનું કારણ એક જ છે કે-એમાં વાસ્તવિક સુખ આપવાની તાકાત નથી. જ્યારે એના સંપૂર્ણ પરિત્યાગમાં એ તાકાત છે. અને એનો અનુભવ તો ‘સંતોષ’ જેવો સદ્ગુણ પ્રાપ્ત કરનાર પણ કરી શકે છે. આવા સંસારત્યાગના ઉપદેષ્ટા પ્રભુશાસનનું વિશ્વ રસિક બને, એ તીવ્રાભિલાષી તો આત્માને તીર્થંકરત્વની પ્રાપ્તિ કરાવે છે. એટલે જ્યાં ત્રીજાં લવે તીર્થંકર નામકર્મની નિકાચના થાય છે, તે પ્રસંગે પણ આવી ભાવના હોય અને તીર્થંકરના ભવમાં પણ પોતાનું જીવન નિયંત્રિત કરીને કેવલજ્યોતિ પ્રાપ્ત કરવાનો સ્વાનુભવ જે

પુણ્યાત્માઓને થયો હોય, તે પુણ્યાત્માઓએ ઉપદેશેલા જૈનધર્મમાં, મુમુક્ષુભાવે કરાતા ત્યાગની એકમેકતા હોવી, એ તો તદ્દન જ સ્વાભાવિક છે. એ ત્યાગના ઉપદેશ વિના તો પ્રભુશાસનનું અસ્તિત્વ જ નિરર્થક નીવડે છે.

જૈનધર્મમાં સંસારત્યાગનું આટલું મહત્ત્વ હોવાનું કારણ પણ વિચારણીય છે. જૈનદર્શન માને છે કે—આ વિશ્વમાં કોઈ ભયંકરમાં ભયંકર વસ્તુ હોય તો તે પાપ છે; અને તેથી જ ધર્મપ્રાપ્તિને માટે પાપભીરૂતાને એક અતિ અગત્યનું સાધન માનવામાં આવ્યું છે. સંસારમાં જે દુઃખાદિ દેખાય છે, તે કર્મને અંગે જ છે. આ આત્માને સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનાર પણ કર્મ જ છે. સંબંધીઓના સંયોગ અને વિયોગ પણ કર્મોધીન છે. આવાં કર્મોના બે પ્રકારો, તે પુણ્ય અને પાપ. આખરે તો આ બન્ને બંધનોનો ત્યાગ કરવાથી જ આત્મા મુક્તાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી શકે છે, છતાં પાપને વધારેમાં વધારે ભયંકર ગણવાનું કારણ એ છે કે—પુણ્ય પણ જે પુણ્યાનુબંધિતાવાળું હોય છે, તે ક્રમશઃ આત્માને કર્મનિર્જરાને માર્ગે દોરી જાય છે. જ્યારે પાપ લોગવતાં પણ અજ્ઞાન આત્મા બીજાં અનેક પાપોનું ઉપાર્જન કરે છે. પાપની શ્રી જૈનદર્શને કરેલી વ્યાખ્યામાં અને સામાન્યજનોમાં પ્રચલિત વ્યાખ્યામાં મહદ્ અન્તર સમાએલું છે. જગતમાં સામાન્ય રીતે હિંસા નહિ કરવી, અસત્ય નહિ બોલવું, ચોરી નહિ કરવી, બ્રહ્મચર્ય પાળવું અને સંતોષ રાખવો, એને પાપરહિતતા કહેવામાં આવે છે; જૈનદર્શનમાં પણ એને જ પાપરહિતતા કહેવામાં આવે છે; પરંતુ જૈનદર્શનની પાપરહિતતા વિશિષ્ટ છે. એ

બધા સદ્ગુણો ત્રિવિધે ત્રિવિધે સેવવાના છે. અર્થાત્—મન, વચન કાયાથી, કરવા-કરાવવા-અનુમોદવારૂપે હિંસા, અસત્ય, ચોરી, મૈથુન અને પરિગ્રહનો પરિત્યાગ કરવાનો છે. હિંસાનો વિચાર કરતાં કયે કયે સ્થળે જીવો છે, તે વિચાર કરવો પણ અનિવાર્ય થઈ પડે છે. જૈનદર્શને જીવોના બે ભેદ—ત્રસ—સ્થાવર પાડ્યા છે. માટી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ અને વનસ્પતિમાં રહેલા અસંખ્ય જીવો સ્થાવર વિભાગમાં ગણાય છે. અને તે જીવોને એક માત્ર સ્પર્શેન્દ્રિય હોય છે. સ્પર્શેન્દ્રિય અને રસેન્દ્રિયવાળા દ્વીન્દ્રિય જીવો, સ્પર્શેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય અને ઘ્રાણેન્દ્રિયવાળા ત્રીન્દ્રિય જીવો, સ્પર્શેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય અને ચક્ષુરિન્દ્રિયવાળા ચતુરેન્દ્રિય જીવો અને સ્પર્શેન્દ્રિય,^૧ રસેન્દ્રિય,^૨ ઘ્રાણેન્દ્રિય,^૩ ચક્ષુરિન્દ્રિય^૪ તથા^૫ શ્રોતેન્દ્રિયવાળા પંચેન્દ્રિય જીવો,—એ ત્રસકાયના વિભાગમાં જૈન દર્શને ગણ્યા છે. આ સઘળા જીવોમાંથી કોઈપણ જીવોની, ત્રિવિધ ત્રિવિધના વિભાગમાંથી કોઈપણ વિભાગે હિંસા કરવી તે પાપ છે. હવે એવી હિંસા તેમજ અસત્ય વિગેરેનું સેવન સંસારમાં રહેલા કોઈપણ આત્માથી થઈ જવું, એ તદ્દન જ સ્વાભાવિક છે. આથી એ પાપથી બચવાનો ઉપાય શ્રી જિનેશ્વરદેવોના શાસનમાં એક સંપૂર્ણ સંયમ જ ઉપદેશાયો છે. આવા સંયમને પાપભીરૂતા વિના શ્રદ્ધા કરી શકાય જ નહિ. પાપભીરૂતા એટલે બીજા શબ્દોમાં કહીએ, તો આત્મહિતની તીવ્ર ઝંખના. આવી સ્થિતિમાં જૈનદર્શને સંસારત્યાગનો જે ઉપદેશ આપ્યો છે, એ સર્વથા વાસ્તવિક છે, એમ કોઈપણ વિચારક કબુલ કરે જ.

૧ શરીર, ૨ જીભ, ૩ નાક, ૪ આંખ, ૫ કાન.

આમ છતાં જે આત્માઓ સર્વથા સંસારત્યાગ કરી શકે તેમ ન હોય, તે આત્માઓને માટે પણ આત્મકલ્યાણની સાધના કરવાનો માર્ગ શ્રી જૈનદર્શને ઉપદેશ્યો છે. અર્થાત- જૈન ધર્મનું આરાધન જે રીતે થઈ શકે છે. એક તો સર્વવિરતિ એટલે સર્વથા સંસારત્યાગી બનીને અને બીજું દેશવિરતિ એટલે પરિમીત ત્યાગી બનીને ! સર્વવિરતિને ગ્રહણ કરનાર આત્મા પોતાનાં સ્વજનોનો સર્વથા ત્યાગ કરીને, મળેલી ભોગસામગ્રીનો તેમજ એ ભોગસામગ્રીને ભવિષ્યમાં મેળવવાની ઈચ્છાનો પણ ત્યાગ કરે છે. જ્યારે દેશવિરતિને ગ્રહણ કરનારો આત્મા બાહ્યદૃષ્ટિએ સ્વજનોથી આવૃત્ત હોવા સાથે ભોગસામગ્રીનો પરિમીત ભોક્તા અને તેની પ્રાપ્તિને માટે ન્યાયપુરઃસર પરિમીત પ્રયત્નો કરનાર હોય છે. પરંતુ એનો આત્મા અભ્યન્તર દૃષ્ટિએ સર્વવિરતિની-સર્વથા સંસારત્યાગની ભાવનાથી રંગાએલો હોય છે. આ ઉપરાંત સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માઓને પણ જૈન ધર્મના ઉપાસક ગણવામાં આવ્યા છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ એટલે ભાવનાથી વિરતિવાળો. સત્યની રૂચિ અને શ્રદ્ધા તે સમ્યગ્દર્શન. આ સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્માને વ્રત-નિયમાદિ નહિ હોવાથી, વિરતિના વિભાગમાં ગણેલ નથી; પરંતુ સમ્યગ્દૃષ્ટિનું અન્તર તો વિરાગભાવનાથી ભરપૂર હોય છે. શાસ્ત્રકાર પરમર્ષિઓ કહે છે કે-સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા સંસારમાં હોવા છતાં ધાવમાતાની માફક રહે છે. જેમકે-ધાવમાતા શેઠપુત્રનું જતન તો પૂરતું કરે જ છે, પરંતુ નિરન્તર એને પોતાનો નહિ પણ શેઠનો પુત્ર સમજે છે, તેમજ સમ્યગ્દૃષ્ટિ આત્મા સંસારની ક્રિયાઓ કરતો થકો પણ એને અનિષ્ટકારી ગણે છે અને આત્મકલ્યાણને માટે સંસારત્યાગને જ ઈષ્ટ માને છે.

આ રીતે જૈનદર્શનમાં ગણાતા ત્રણે પ્રકાર વિચારતાં સ્હેજે જણાઈ આવે તેમ છે કે-જૈનદર્શનથી, મુમુક્ષુભાવે કરવામાં આવતા મંસારત્યાગને, એક રંચ માત્ર પણ પૃથક્ કહી શકાય તેમ નથી.

આ બધી જ વિચારણાને દૃષ્ટિ સમીપ રાખતાં, ઈતર ધર્મો કરતાં જૈનધર્મમાં મુમુક્ષુભાવે કરવામાં આવતા ત્યાગની કેટલી વિશિષ્ટતા છે એનો, અને એવા સર્વોત્તમ ત્યાગની ભાવના ન હોય તો ત્યાં જૈનધર્મીપણું પણ ન હોય, એનો ખ્યાલ આવ્યા વિના રહેશે નહિ. સંન્યાસીઓ અને ફકીરો વિગેરે ફલાદિનું ભક્ષણ કરે છે, તે જૈનધર્મના સંન્યસ્તમાં નથી. સંન્યાસીઓ અને ફકીરો પૈસા રાખે કે રખાવે છે, તેવું જૈનધર્મના સંન્યસ્તમાં નથી. સંન્યાસીઓ અને ફકીરો મઠ અને મસ્જિદની માલીકી ભોગવે છે, તેવું જૈનધર્મના સંન્યસ્તમાં નથી. સંન્યાસીઓ અને ફકીરો મુસાફરીને માટે વાહનાદિનો અને આહારને માટે રસોઇ કરવા-કરાવવાની ક્રિયાનો ઉપયોગ કરે છે, તે જૈનધર્મના સંન્યસ્તમાં નથી. જૈનધર્મના સંન્યસ્તમાં તો ડગલે ને પગલે કેવલ આત્મસંયમ છે. આજીવિકાનો નિર્વાહ માત્ર ભીક્ષામાં પ્રાપ્ત થએલા નિર્દોષ આહારથી કરવાનો હોય છે. આમાનુષામ વિહાર પણ પગે ચાલીને જ કરવાનો હોય છે. માથા તથા દાઢી-મૂછના કેશોનું લુંચન કરવાનું હોય છે, પણ હજામત કરાવવાની હોતી નથી. સંયમસાધનામાં ઉપયોગી અને ભીક્ષાથી મેળવેલી વસ્તુઓ પોતે ઉપાડવાની હોય છે, પણ નોકર રાખવાનો હોતો નથી. રાત્રે ગમે તેવી ભૂખ કે તૃષ્ણ લાગી હોય, તો પણ આહાર કે પાણી લઈ શકાય જ નહિ. ન

ખુટ પહેરાય કે ન છત્રી ઓઢાય. અને કડકડતી ઠંડી કે દાહમય તાપમાં પણ ઉઘાડે પગે ને ઉઘાડે માથે વિહાર કરવાનો હોય છે. જૈનદર્શનનો આ ત્યાગ બીજા કોઈ પણ ધર્મમાં નથી અને એ જૈનધર્મના ત્યાગધર્મની ઉત્કૃષ્ટતા છે. આવો ત્યાગ જ્યાં સુધી આત્મામાં પૂરેપૂરી પાપભીરતા ન પ્રગટી હોય, ત્યાં સુધી આરાધી શકાતો જ નથી. સંસારની ભીતિ અને મોક્ષની કાંક્ષા હોય તો જ પવિત્ર ત્યાગધર્મનું આરાધન થઈ શકે છે. આવા ત્યાગધર્મનો શ્રી જૈનશાસને જગતના જીવોના ઉદ્ધારને માટે ઉપદેશ આપ્યો છે, અને જો આત્મામાં સંસારભીતિ અને મોક્ષાભિલાષા તીવ્રપણે ઉત્પન્ન થાય, તો તેને માટે તો આ કઠણ પણ ત્યાગધર્મની આરાધના, સહેલી અને સુલભ થઈ જાય છે; કારણ કે—સંસારીઓને પણ કાંઈ ઓછાં દુઃખો સહન કરવાં પડતાં નથી. હાં, આમાં ઐચ્છિક ત્યાગ, એટલે કે—મરજીયાત સહવાનું છે અને સંસારમાં કર્મીધીનપણે ફરજીયાત સહન કરવું પડે છે ! પરંતુ જે આત્મામાં એટલું જ્ઞાન હોય છે કે—મરજીયાત સહેવાથી ભાવિમાં ફરજીયાત સહન કરવાનાં અનેક દુઃખો નષ્ટ થઈ જાય છે અને ફરજીયાત સહન કરવાથી ભવિષ્યમાં તેથી પણ વધુ ભયંકર સ્થિતિને પ્રાપ્ત થવાય છે, તે આત્મા તો જરૂર મરજીયાત કષ્ટસહનને જ પસંદ કરે. વધુમાં ઉપર વર્ણવ્યો તેવો સંસારત્યાગ ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ હોવાનું કારણ એ છે કે—એથી વધારે સુંદર ત્યાગની કલ્પના પણ થઈ શકતી નથી. ઘણાઓ આવા સંસારત્યાગ કરતાં જીવનબલિદાનને વિશેષ મહત્ત્વ આપે છે, પરંતુ ત્યાં તેઓ ભૂલે છે. જીવનત્યાગ, એ તો અહુ જ સહેલ છે. એક જ વખત બુરસો આવ્યો ને કપાઈ

મૂઆ, એ કાંઈ ત્યાગ નથી. જુસ્સો આવે એને કાયમ ટકાવી રાખી, કર્મના ઉદયોને સમભાવથી સહિવા, એમાં જ વધારે શક્તિની જરૂર છે. ચોમેર ભોગની સામગ્રી પડી હોય, પણ એને મેળવવાની કે ભોગવવાની ઈચ્છાનો ત્યાગ અને કર્મોદયે આવતાં શારીરિકાદિ કષ્ટોનું સમભાવે વેદન કરવાનું કાર્ય કષ્ટસાધ્ય છે. એ કષ્ટસાધ્ય કાર્યની સાધના જૈન સાધુતામાં છે અને તેથી જ જૈન સાધુતા જગતમાં અજોડ છે. આવી સાધુતા તો મુક્તાવસ્થાની પ્રાપ્તિ ન થઈ હોય, તો પણ એ મુક્તિસુખનો સ્વાદ ચખાડી શકે છે.

આ પ્રકારની સાધુતા પરમ આત્મકલ્યાણની સાધક છે, એ તો તદ્દન સ્પષ્ટ બીના છે. પરંતુ એવી સાધુતા સ્વીકારનાર અને એવી સાધુતામય જીવનને બનાવી દેવા મથનાર સાધુઓની સંસ્થા, તે જગતને પણ ઓછી ઉપકારકારક નથી. રાજા અને પ્રજા બન્નેને માટે સાધુસંસ્થા તો એક દૈવી આશિર્વાદ રૂપ છે. પ્રજા અનીતિ, અન્યાય, અત્યાચાર, અનાચાર વિગેરે સેવીને એકબીજાને હેરાન ન કરે અને પ્રજામાં પશુતા ન વધી જાય, એ માટે રાજ્યોને કાયદા કરવા પડે છે. એ કાયદા ટકાવવા માટે શીક્ષાઓ કરવાને ન્યાયાલયો ચલાવવાં પડે છે. એ કાયદા પળાવવાને માટે પોલીસો રાખવી પડે છે. એ કાયદાના ગુન્હેગારોના ચેપથી પ્રજાને બચાવવા કેદખાનાં ખોલવાં પડે છે. આટલું આટલું છતાં એવા ગુન્હાઓ અટકતા નથી. એનું કારણ એજ છે કે—રાજ્યશાસન માત્ર શરીર ઉપર પ્રવર્તી શકે છે, પણ શરીરને અનાચારમાં પ્રેરનાર આત્મા ઉપર નહિ ! જ્યારે સાધુઓ

પણ આમાનુષામ વિહાર કરતાં સંસારીઓને એ ગુન્હાઓથી આત્મકલ્યાણને માટે બચવાનો ઉપદેશ આપતા જાય છે અને એવો ઉપદેશ જે જે આત્માના અંતરપટ ઉપર અંકારી જાય છે, તે તે આત્માઓની પાપભાવનાઓ નષ્ટપ્રાય: થઈ જતી હોવાથી, તેઓનું શરીર ગૂન્હાઓ કરતું અટકી પડે તે સ્વાભાવિક છે. એટલે એવા ઉપદેશકો તો રાજ-પ્રજા બન્નેના ઉપકારી છે. જે ગુન્હાઓથી પ્રજાની સુખશાન્તિમાં લંગ થાય છે અને જે ગુન્હાઓને માટે રાજ્યને કાયદા ઘડી પોલીસ, ન્યાયાલય, કેદખાનું વિગેરેનો ખર્ચ ભોગવવો પડે છે, તે ગુન્હાઓને જડમાંથી કાપવાનો ઉપદેશ આપનારા પૂ. મુનિ-રાજેને તો આ કારણે પણ રાજ-પ્રજા તરફથી સહકાર અને સત્કાર પ્રાપ્ત થવા જોઈએ અને એમાં જ એ રાજ્યની અને પ્રજાની આબાદી છે.

ઉપર દર્શાવ્યું તેમ જે આત્માને સંસાર ભયંકર લાગ્યો હોય, ક્ષણે ક્ષણે સંસારજીવનમાં થતો આત્મઘાત જે આત્મા જોઈ રહ્યો હોય અને એથી બચી જવાની જે આત્મામાં તીવ્ર તાલાવેલી જન્મી હોય, તે આત્મા જો પાપનિવૃત્તિરૂપ સંયમધર્મને અંગીકાર કરવાને સશક્ત હોય, તો દુનિયાના સંબંધો વિગેરેનો ક્ષણમાત્રમાં પરિત્યાગ કરીને ચાલી નિકળે. સાપ કરતાં પણ પાપ વધુ ભયંકર છે. સાપ એક જ ભવનો કદાચ નાશ કરી શકે છે, જ્યારે પાપ તો ભવોભવ સુધી આત્મહિતનો ઘાત કર્યા કરે છે. આથી જ સંસારને જ્ઞાની-ઓએ દાવાનલ વિગેરેની ઉપમા આપી છે. ઘરની ચોમેર દાવાનળ પ્રગટ્યો હોય અને એની જ્વાલાઓ જ્યારે ભીતરમાં રહેલાં પ્રાણીઓને ભસ્મભૂત કરવા મથી રહી હોય, ત્યારે

બીજા બધા જ વિચારોને કોરાણે મૂકીને, જેમ મનુષ્યો કુદી-
અકળાઇને પણ જીવન બચાવવા નાસી છૂટે છે અને ઘરમાં
રહેલી સઘનીય ચીજોની જીવનના મૂલ્ય પાસે દરકાર કરતા
નથી, તેમ સંસાર જેને દાવાનળરૂપ ભાસ્યો હોય, તેવો
આત્મા કદિ જ સંસારી પદાર્થો કે સાંસારિક સંબંધો ખાતર
સંસારમાં સળગ્યા જ કરવાનું પસંદ કરે નહિ. અને આવો
આત્મા તો એ સંસારની આગમાં સળગી રહેલાં સંબંધીઓને
પણ એથી બચાવવાનો જ પ્રયત્ન કરે. છતાં તે ન બચે
તેમ હોય, તો પોતાના આત્માને તો અવશ્યમેવ બચાવી જ
લે. એટલે મોહમુગ્ધ કુટુંબ કદાચ આકન્દન કરે, એની
પાછળ જીવનનાશ કરવાની ખીક બતાવે, અથવા તો ઉન્માર્ગે
ગમન કરવા સુધીની કુલહીનતા આદરે, તથાપિ મુમુક્ષુ
આત્મા તો એ સર્વની તરફ પોતાની આત્મસિદ્ધિની ખાતર
હૃલ્લેક્ષ જ કરે. ખૂદ શ્રી તીર્થંકરદેવોનાં જીવનો પણ એ
સત્યની સાક્ષીરૂપ છે. આદિ તીર્થંકરદેવ શ્રી ઋષભદેવસ્વામિએ
દીક્ષા ગ્રહણ કરી અને પાછળ એમના મોહમાં મુંઝાઈ
ગએલાં શ્રી મરૂદેવ માતાએ રડતાં રડતાં નેત્રો શુભાવ્યાં.
બાવીશમા તીર્થપતિ શ્રી નેમનાથસ્વામિએ માતાપીતાને રડતાં
મૂક્યાં અને રાજમતિ-કાંડલરી રાજમતિને તજી દીધી. એ
મૂર્છાધીન થઈ અને કદપાંત કરવા લાગી. પ્રભુએ દરકાર
કર્યા વિના દીક્ષા ગ્રહણ કરી. ત્રેવીશમા તીર્થપતિ શ્રી પાર્શ્વ-
નાથસ્વામિજીએ પણ દીક્ષા લીધી, ત્યારે તેઓનાં સંસારી
પત્ની ખીણ ખીણ રૂદન કરતાં હતાં. ચોવીશમા તીર્થપતિ
શ્રી મહાવીરદેવે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ત્યારે તેમના મ્હોટા
ભાઈ નંદીવર્ધને કરેલો વિલાપ પણ સામાન્ય રીતે દરેક

જૈનના ધ્યાનમાં જ હોય. આમ મુમુક્ષુ આત્માઓને મોહ-વિકલ સાંસારિક સંબંધીઓના આકંઠાદિની તરફ ઉપેક્ષા કરવી જ પડે છે, અથવા કહો કે-માત્ર પૂવકૃત કર્મથી સંયોગમૂલ પ્રાપ્ત થએલાં તેવાં સંબંધીઓની વગર ઈરાદે પણ સ્વાભાવિક રીતે જ મુમુક્ષુ આત્માઓથી ઉપેક્ષા થઈ જાય છે. અજ્ઞાન આત્માને, જો કે-આમાં દયાહીનતા ભાસે તો પણ નવાઈ જેવું નથી, પરંતુ શ્રી જૈનશાસને ‘ભાવદયા અને દ્રવ્યદયા’-એમ દયાના બે પ્રકારો પાડીને, ઉચ્ચતર દયાનું જે સ્વરૂપ દર્શાવ્યું છે, તેને સમજનાર મુમુક્ષુ આત્મા તો એવાં મોહવિકલ સંસારીઓનો ત્યાગ કરે, એમાં જ વાસ્તવિક દયાનું પાલન માને છે; એટલું જ નહીં પરંતુ મુમુક્ષુ આત્માએ મોહવિકલ પ્રાણીઓના મોહાધીન આકંઠાદિથી મુંઝાઈ જઈને, સંસાર-દાવાનલમાં સળગ્યા કરવું, એમાં તો વાસ્તવિક રીતે સાચી દયાનું કેવલ પૂન જ છે, એમ ત્રિકાલદર્શિ અનન્તજ્ઞાની શ્રી જિનેશ્વરદેવો ફરમાવે છે. બીજી રીતે તો કુટુંબ પોતે જો સંસારત્યાગ ન કરી શકતું હોય, તો પણ તેણે મુમુક્ષુ આત્માને કુલદીપક જાણીને તેની પ્રવૃત્તિમાં સહાય કરવી જોઈએ. કદાચ મોહવિકલતાના યોગે કુટુંબ તેમ ન કરી શકે, તો શ્રીસંઘની, પ્રજાની અને રાજાની ફરજ છે કે-આત્માથી મુમુક્ષુનો માર્ગ નિષ્કંટક કરી આપવો.

આ બધી વિચારણા પછી કોઈ પણ સુઝ વિચારકને એમ જ માનવું પડશે કે-જગત્માં રાજા તરફથી, પ્રજા તરફથી, અને શ્રીસંઘ તરફથી પણ મુમુક્ષુ આત્માને એકાન્તે સહાય અને સત્કારની પ્રાપ્તિ થવી જોઈએ, પરંતુ આજે

જગતનું દૃષ્ટિબિન્દુ બદલાયું છે. આર્યાવર્તમાં જડવાદની વૃત્તિ ઘર કરતી જાય છે. આત્મકલ્યાણની મહત્તા લુપ્તપ્રાય: થઈ ગઈ છે. સાંસારિક હિતને માટે આત્મિક હિતનો સંહાર થતો હોય તો પણ આજે ઈષ્ટ મનાય છે, જ્યારે પૂર્વકાળમાં આત્મહિતને માટે સાંસારિક હિતસંબંધોનો ભોગ આપવાનું ઈષ્ટ મનાતું હતું. કોઈ પણ ધર્મ આત્મકલ્યાણને માટે જ અસ્તિત્વમાં છે. આત્મકલ્યાણમાં જેઓ ન માનતા હોય, તેઓને માટે તો કોઈ ધર્મ જ હોઈ શકે નહિ. ખાસ કરીને જૈન-દર્શન તો કેવલ આત્માની મુક્તાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરવાને માટે જ છે. અને એથી જૈનદર્શનનાં દરેક વિધાનોને આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિન્દુએ જોવાં જોઈએ. આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિન્દુ વિના ધર્મવિધાનોની સમાલોચના કરવા બેસવું, એ તો એ વિધાનોનો નાશ કરવા બરોબર છે. જે રાજા, જે પ્રજા, જે સંઘ કે જે કુટુંબીજનોને આજે લાગવતી જૈન દીક્ષાના સંબંધમાં વિચારવાનું હોય, તેઓએ આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિન્દુ સમીપ રાખીને જ વિચાર કરવો જોઈએ. જો આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિન્દુ સમીપ નહિ રાખતાં, કેવળ સાંસારિક હિતની જ અપેક્ષાએ વિચાર કરાશે, તો જૈન-ધર્મનાં પારમાર્થિક ફરમાનો પણ નિરર્થક જ લાગશે, કારણકે—જૈનદર્શન સંસારનું તો કટ્ટર વૈરી છે. સંસારને તો દાવાનલથી પણ વધારે ભયંકર માનનાર છે. માટે આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિબિન્દુ વિનાના માણસો જૈનદર્શનનાં વિધાનોની સમીક્ષા કરી શકે જ નહિ. અને એવું દૃષ્ટિબિન્દુ કેળવ્યા વિના જિજ્ઞાસુઓ પણ સત્યને મેળવી શકે જ નહિ. આજે આત્માની અને પરમાત્માની અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થઈ છે અને ધર્મફરમાનો આકરાં

લાગે છે, એનું કારણ આધ્યાત્મિક દ્રષ્ટિબિન્દુનો અભાવ માત્ર જ છે. આજે કારણે આજે ભાગવતી જૈન દીક્ષા જેવી તદ્દન નિર્દોષ, સ્વપર ઉપકારી અને જગતના ન્હાના-મોટા દરેક જીવોને કેવલ આશિર્વાદ સમાન વસ્તુ ઉપર આક્રમણ થવા લાગ્યાં છે અને જાહેર પેપરોનાં કોલમોમાં એની સ્હામે ઉઘાડો પ્રચાર થઈ રહ્યો છે.

ભાગવતી જૈન દીક્ષાને માટે આવી દુર્ભાવના ઉત્પન્ન થવાનું કારણ પશ્ચિમનો જડવાદ છે. પાશ્ચિમાત્ય કેળવણી પામીને જેઓ સાવ જડવાદી થઈ ગયા, તે તો ધર્મથી સાવ વિખૂટા પડી ગયા; એટલે સમાજને તેમની ગણતરી ઓછી થવા ઉપરાંત કાંઈ જ સહવાનું રહ્યું નહિ; પરંતુ જે કેટલાકોની અધ્યાત્મવાદ અને જડવાદ વચ્ચે ત્રિશંકુ જેવી દશા થઈ, તેવાઓએ પોતાનો સ્વાર્થ સાધી લેવા સમાજના નેતા બનવાની દુર્લાભસામાં અનંતજ્ઞાનીઓનાં વિધાનોમાં પરિવર્તન કરાવવાના પ્રયાસો સેવ્યા, પરંતુ પવિત્ર સાધુસંસ્થાની હયાતીએ તેમનો દાવ ખાલી ગયો. આથી તેવા લોકોએ ધર્મફરમાનોની સામે બળવો જગાવ્યો. પરંતુ સાધુસંસ્થાના અસ્તિત્વના યોગે તેના હાથ હેઠા પડ્યા અને સમાજમાં તેમની કિંમત ઉલટી ઘટી ગઈ. આથી તેઓને લાગ્યું કે-જ્યાં સુધી સાધુસંસ્થા હયાતિમાં હોય, ત્યાં સુધી તેઓની કોઈપણ પ્રવૃત્તિનું યોગ્ય પરિણામ આવશે નહિ. આવી માન્યતાને લીધે જ તે કહેવાતા સુધારક જડવાદીઓએ સાધુ સંસ્થાની સ્હામે પ્રચાર આદર્યો, દીક્ષાનો વિરોધ કરવા માંડ્યો, પરંતુ સમર્થ વિદ્વાન્ મુનિરાજોએ તે પ્રવૃત્તિને શાસ્ત્રાસાઓના પ્રચાર દ્વારા તોડી પાડી. એટલે તેઓએ શ્રી અનન્ત

જ્ઞાનીએ કહેલાં અને ગણધરદેવોએ ગુંથેલાં શાસ્ત્રોને માટે પણ એલફેલ બોલી જનતામાં અશ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવા માંડી. તેમજ સમર્થ આચાર્યાદિ મુનિવરોને જગત્ની દૃષ્ટિમાં હલકા પાડવાની ખુરી નેમથી, તેઓશ્રીના વરદ હસ્તે થતી શાસ્ત્રીય દીક્ષાઓને વખોડવા માંડી. આટલી અધમતા જાણે સ્વાર્થ સાધનાને માટે પૂરતી ન હોય, તેમ તે મહાત્માઓનાં નિર્મળ ચારિત્રો ઉપર પણ તદ્દન ખોટાં, કલ્પિત અને કોઈપણ જૈનના અન્તરમાં ઝરમી વેદના ઉત્પન્ન કરે તેવાં કલંકો ચોંટાડવાના અધમ ધંધા આદર્યા. તેમ જ પડદા પાછળ છુપાઇને એવી નાગાઇ કરનારાને હાથે એવી જાહેરાતો કરાવાઇ. આટલું કરવા છતાં પણ પૂજ્ય સાધુવરોના સહવાસમાં નિરંતર રહેનારા અને અધ્યાત્મવાદની ઉત્તમતાને સમજનારા સમાજ ઉપર એની એવી અસર નજ થઈ શકી, કે જેથી દીક્ષાઓ અટકી જાય. આથી તેઓએ રાજ્યાશ્રય શોધ્યો અને પોતે જ મૂકેલાં કલ્પિત કલંકોનાં અને લખેલાં જુઠાણાંલયી લખાણોવાળાં છાપાંનાં પાનાં પૂરાવા તરીકે રજૂ કર્યાં. જૈન કુલમાં જન્મેલાઓ જ્યારે આટલી નીચી હદે પહોંચી જાય, તો જૈનેતર ઉપર ખોટી અસર થાય તેમાં શી નવાઇ છે ? આજે જૈનસમાજને માથે ઝગમગ રહેલું વડોદરા રાજ્યના સંન્યાસ દીક્ષા પ્રતિબંધક નિબંધરૂપ કારમું વાવાઝોડું એ સુધારક કહેવડાવતાઓની કીન્નાખોરી અને અધમતામાંથી જન્મેલું છે. અને એજ કારણે જૈનસમાજે એવા ધર્મઘાતક નિબંધને સાંગોપાંગ રદ કરવા લાયક જણાવીને એનો ઉગ્ર વિરોધ કર્યો છે. અને એક આર્ય રાજવી પણ એવાઓના તર્કટના ભોગ ન થઈ પડતાં, સત્યને સત્ય સ્વરૂપે સમજી,

ભાગવતી જૈનદીક્ષાના સનાતન માર્ગને અટકાવવાને બદલે સન્માને, એનો વિરોધ કરનાર વર્ગની કુટીલતાઓથી પૂ. સાધુસંસ્થાને બચાવે અને એવાઓના બુદ્ધિ પ્રચારની સ્કામે ઘટતો પ્રતિબંધ મૂકે, એજ ઇચ્છવાનોગ છે. ન્યાયી આર્યરાજ એજ કરે એમાં જ એમની શોભા છે અને રાજપ્રજાની આબાદી છે.

આજે દીક્ષાના વિરોધીઓ ભાગવતી જૈન દીક્ષાની અટકાયત કરાવવાની બદ્ધાનતથી જે દલીલો કરે છે, તે તદ્દન પોકળ છે અને એમાં જરા પણ વબુદ્ધ જેવું છે જ નહિ. ભાગવતી જૈન દીક્ષાને આજે ‘અયોગ્ય’—‘અયોગ્ય’ કહીને વગોવવામાં કમીના રખાતી નથી, પરંતુ કોઈ પણ કાળે શ્રી ભાગવતી જૈન દીક્ષા અયોગ્ય ઠરી શકે જ નહિ. દીક્ષા લેનાર કિંવા દેનાર કદાચ અયોગ્ય હોઈ શકે એ સમ્ભવિત છે, પણ દીક્ષા સ્વયં તો યોગ્ય જ છે અને એના પાળનારને માટે તો સ્વપર કલ્યાણસાધક જ છે. વધુમાં બાળદીક્ષાના સંબંધમાં પણ યદ્વા તદ્વા પ્રચાર કર્યે જ જવાય છે. બાળ દીક્ષા તો મહાત્માઓની જનની છે. બાળકના કોરા હૃદય ઉપર આવા ઉત્તમ સંસ્કારો પડે, તો ભવિષ્યમાં તે મહાન્ આત્મા નિવડે તે તદ્દન સ્વાભાવિક છે. તેમ જ બાળકને ગુરૂનિશ્રામાં રહેવાનું હોય છે. સોળ વર્ષ પછી સરકાર અને સંસાર જેમ માણસને કર્તવ્યાકર્તવ્યનો ખ્યાલ હોઈને સ્વતન્ત્ર માને છે, તેમ જૈનદર્શન પણ તે વય પછી દીક્ષા લેનારને તેનાં માતાપીતાની સમ્મતિ ન મળે તો પણ દીક્ષા લેવાનું કહે છે. સ્ત્રીની કે સંઘની રજાનું, પૂર્વ જાહેરાતનું કે સરકારમાં ખબર આપવાનું કોઈ સ્થળે વિધાન જ નથી. કુટુંબના રૂઢન તરફ આત્માથીએ લક્ષ્ય ન આપવું

એ સાફ વિધાન છે અને કુટુંબના નિર્વાહને માટે સાધન કરવાની ફરજ તો વાસ્તવિક રીતે શ્રી સંઘની છે. આમ છતાં પણ દીક્ષાના વિરોધીઓ જુદી જુદી રીતે ખોટી દલીલો કરીને—

૧. અઢાર વર્ષની અંદરની વયવાળા દીક્ષા લેતા હોય, તો તેમની દીક્ષામાં નાની વય અને અણુસમજ આગળ ધરવામાં આવે છે.

૨. અઢારથી પચીસ વર્ષ સુધી યુવાવસ્થાનો પ્રારંભ આગળ ધરવામાં આવે છે,

૩. પચીસ વર્ષથી અમૂક વર્ષો સુધી લગ્નનું તાજપણું આગળ ધરવામાં આવે છે, અને—

૪. તે પછી સ્ત્રીપુત્રાદિ કુટુંબના નિર્વાહનું ખૂણું આગળ ધરવામાં આવે છે. આ ચાર રીતના વિરોધોનું પણ જ્યાં ખૂણું નીકળી શકતું ન હોય, એટલે કે—

૫. જે દીક્ષા લેનારની ઉંમર પુખ્ત હોય, લગ્ન થયાંને વર્ષો થઈ ગયાં હોય, અને ઘરમાં સ્થિતિ પણ સારી હોવાથી સ્ત્રીઆદિના નિર્વાહની કાંઈ પણ અડચણ ન હોય, ત્યારે પણ દીક્ષાના વિરોધીઓ સ્ત્રી કે બીજા કુટુંબીજનના કલ્યાણને આગળ ધરીને દીક્ષાનો વિરોધ કરે છે.

આ બધી દલીલોનો આ પુસ્તકમાં પૂ. સંકલનાકારે સચોટ ઉત્તર આપ્યો છે અને આ પુસ્તકનું જિજ્ઞાસુભાવે સાઘંત અવલોકન કરનાર દરેકને એમાંથી ઘણું ઘણું જાણવાનું અને સમજવાનું મળે તેમ છે. એટલે આટલી પ્રસ્તાવના પછી પુસ્તકાવલોકનની સૂચના કરવાનું ઇષ્ટ માનવું યોગ્ય છે. શાસનદેવ સર્વને સદ્બુદ્ધિ અર્પો, એજ તેઓ પ્રતિ નમ્ર વિજ્ઞાપના.

અ નુ ક મ શિ કા

વિષય :	: પૃષ્ઠ નંબર
૧ દેવ, ગુરૂ અને શાસ્ત્રની સાચી ઓળખ	૩
૨ શાસ્ત્રોની જરૂરીયાત	૪
૩ નિર્ગ્રન્થ ગુરૂતત્ત્વ	૭
૪ ઉદ્દેશ મોક્ષનો	૯
૫ સાધુઓનું સાધ્ય	૧૦
૬ મોક્ષનું અદ્વિતીય લિંગ અને મહત્તા	૧૨
૭ ગૃહી લિંગ અને અન્યલિંગના ભેદ શાથી ?	૧૪
૮ દ્રવ્ય વેષની મહત્તા	૧૭
૯ ખાલી વેષ ઉપરથી મોળવાઈ જનારાઓને	૧૯
૧૦ ચારિત્ર્ય-આકર્ષ યાને પરિણામ	૨૧
૧૧ પરિણામ ટકાવવામાં સાધુવેષની ઉપયોગિતા	૨૪
૧૨ દ્રવ્યલિંગમાં ધાર્મિક ઉપકરણની જરૂર	૨૬
૧૩ શંકા-સમાધાન પૂછવાનો નિષેધ નથી	૨૮
૧૪ દ્રવ્ય-લિંગ અને ભાવ-લિંગ બન્નેની સરખામી જ જરૂર છે	૨૯
૧૫ બાહ્ય ત્યાગનું ફળ પણ મહાન છે	૩૨
૧૬ બાહ્ય દીક્ષાનું સ્વરૂપ	૩૩
૧૭ ભવિષ્યના પતનભયે વર્તમાનમાં ધર્મ ન કરવો તે અયોગ્ય જ છે	૩૪
૧૮ 'વ્રત ન લે તે પાપી અને વ્રત લઈને ભાગે તે મહાપાપી' -એ વાક્યની સાચી સમજણ	૩૮
૧૯ દીક્ષા લેવામાં કેટલા જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની જરૂર છે ?	૩૯
૨૦ બાળ દીક્ષિતમાં કયું જ્ઞાન હોય છે ?	૪૧
૨૧ સ્ત્રીઓને અને જનવરોને અડાય નહિ	૪૩
૨૨ પ્રત્યક્ષ વાત	૪૪

- ૨૩ સાધ્ય વિનાની દીક્ષા પણુ હિતકારી છે . . . ૪૫
- ૨૪ દ્રવ્ય દીક્ષા પણુ આદરણીય જ છે . . . ૪૭
- ૨૫ બાળચેષ્ટાઓમાં બાલ સાધુનું મન કેમ પ્રેરાતું નથી ? . ૫૨
- ૨૬ બાળ દીક્ષાઓ માબાપની સંમતિથી જ થવી જોઈએ . ૫૫
- ૨૭ કાયદો અને દીક્ષા ૫૮
- ૨૮ ધર્મ માટે ! ૫૮
- ૨૯ પ્રસંગ જરૂર પ્રાપ્ત થાય ! ૬૦
- ૩૦ અઢાર વર્ષની વય નક્કી કરનારાઓને- ૬૧
- ૩૧ શાસ્ત્રકારોએ દીક્ષા માટે કયી વય ઠરાવી છે ? . . . ૬૨
- ૩૨ ધર્મોત્તર કરવાની ઉંમર નક્કી કરવાની સત્તા છે કે કેમ ? . ૬૩
- ૩૩ બાળ દીક્ષાઓ રોકવામાં ધર્મશુદ્ધિ છે જ નહિ ! . . . ૬૪
- ૩૪ મહાવ્રતોનું જ્ઞાન અને પરિણામ એ જ દીક્ષાના હેતુઓ છે. ૬૭
- ૩૫ નવમે વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારો હોય તે જ આઠમે વર્ષે દીક્ષા લે, એ સત્ય નથી ૬૯
- ૩૬ વીસ વર્ષના આયુષ્યવાળા જ આઠ વર્ષે દીક્ષા લે, એ તેટલું જ અસત્ય છે. ૭૧
- ૩૭ નાની દીક્ષા અને મોટી દીક્ષા સંબંધી સમજણ . . . ૭૩
- ૩૮ નાની દીક્ષા લેવાવાળામાં કેટલું જ્ઞાન હોવું જોઈએ ? . ૭૫
- ૩૯ નાની દીક્ષા સત્ય છે તો પછી વડી દીક્ષા આપવાની જરૂર શી ? ૭૭
- ૪૦ નાની અને મોટી દીક્ષા લેનારના જ્ઞાનની પરીક્ષા કવી રીતે લેવાય ? ૭૯
- ૪૧ દીક્ષાને માત્ર જ્ઞાનની સાથે જોડી દેવી તે કેવળ અજ્ઞાનતા છે ૮૧
- ૪૨ દીક્ષાનું કારણ ચારિત્ર-મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશ્ચય છે . ૮૩
- ૪૩ મૂઢ મનુષ્ય દીક્ષાને માટે અયોગ્ય છે ૮૪
- ૪૪ મૂઢ દોષ અને બાલ દોષ એ બે સ્વતંત્ર દોષ છે . . . ૮૬

- ૪૫ અદાર વર્ષની સાથે મૂઢતાના અભાવ કે સદ્ભાવને
સંબંધ નથી ૮૮
- ૪૬ આઠ વર્ષની નીચેની ઉમ્મરનાં બાળકોને દીક્ષા દેવાનો
નિષેધ છે ૯૦
- ૪૭ આઠ વર્ષની ઉમ્મરના બાળકને 'બાળદોષ' લાગુ પડી
શકતો નથી ૯૨
- ૪૮ અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવા માટે બાળદીક્ષા એજ રાજ
માર્ગ છે ૯૪
- ૪૯ સંસારમાં રહીને પણ વૈરાગ્યને અખંડિત રાખવાના
દાખલા અપવાદરૂપ છે ૯૭
- ૫૦ દીક્ષા માટે કયી વય વધુ યોગ્ય ? ૧૮ વર્ષ ઉપરની કે
તેની અંદરની ? ? ૯૮
- ૫૧ સ્ત્રીની સંમતિ ન હોય તેથી દીક્ષા અટકાવાય નહિ જ ! ૯૯
- ૫૨ વિષયાસક્ત સ્ત્રી વૈરાગ્ય ન પામે-તેની જોખમદારી
દીક્ષા લેનાર પર ન હોઈ શકે ! ૧૦૧
- ૫૩ સર્વ શક્તિમાન તીર્થકરો પણ ખીજના કર્મનો ક્ષય
પોતે નથી કરી શક્યા ! ૧૦૪
- ૫૪ પોતે કરેલું પાપ પોતાને જ ભોગવવું પડે છે ! ૧૦૫
- ૫૫ જે કાર્યનું ફળ જેને ભોગવવાનું હોય, તેની સ્વતંત્રતા
તેને હોવી જ જોઈએ ! ૧૦૭
- ૫૬ સરકારી કાયદો અને વ્યવહારનો અનુભવ પણ એમ જ કહે છે ૧૧૦
- ૫૭ કયો ઉપદેશ આપે તો જ સાધુપણું ટકે ? ૧૧૧
- ૫૮ સોળ વર્ષ ઉપરનાને તેનાં માતાપિતાદિની રજા વિના
પણ દીક્ષા દેવાનો નિષેધ નથી ૧૧૪
- ૫૯ દીક્ષા લેનાર મનુષ્ય ઉપર તેમનાં કુટુંબીઓની માણીકી
નથી ૧૧૫
- ૬૦ ' જમને દેવાય પણ જતિને ન દેવાય ' - એ કથન મૂઢ
મનુષ્યોનું છે ૧૧૭

- ૬૧ સ્ત્રીની રજા લેવાનું કહેનારાઓ ચાલુ જમાનાના વિકા-
રમય વાતાવરણથી ઘેરાએલા છે ૧૧૮
- ૬૨ શિષ્ય-નિષ્ક્રેટિકા (શિષ્યચોરી) દોષ પણ માતાપિતાની
રજાને અંગે જ છે ૧૨૦
- ૬૩ દીક્ષા લેનાર પાછળ રૂવે-કુટે તેનું પાપ દીક્ષા લેનારને
લાગે નહિ ૧૨૨
- ૬૪ સ્ત્રીના ભરણુપોષણનો બંદોબસ્ત કરવાનું કહેનારાઓ
સ્ત્રીની દયાને લીધે પ્રેરાએલા નથી ૧૨૪
- ૬૫ દીક્ષિતની સ્ત્રી ઉપર દયા હોય, તો તેને માટે યોગ્ય
ઉપાયો કેમ લેવાતા નથી ? ૧૨૭
- ૬૬ જે સ્ત્રીઓના પતિઓ રંડીબાજ બની જાય છે, તેમને
કેમ અટકાવવામાં આવતા નથી ? ૧૨૯
- ૬૭ કુટુમ્બી જનોને રોતા અને કકળતા મૂકીને જ સંન્યાસ
ગ્રહણ થાય એ કાયદો છે ? ૧૩૧
- ૬૮ પૂર્વના કોઇ પણ મહાપુરૂષે કુટુમ્બીઓના રૂદ્ધનથી
દીક્ષાનો ત્યાગ કર્યો નથી ! ૧૩૩
- ૬૯ ભાવ દયાના સ્વરૂપને સમજનાર દીક્ષાનો ત્યાગ કરવાનું
કહે જ નહિ ૧૩૫
- ૭૦ દ્રવ્ય દયાની ચાહનાવાળાએ પણ દીક્ષા અટકાવવી
જોઇએ નહિ ૧૩૬
- ૭૧ લજ્જા, નીતિ કે અણુવ્રતના પાલનની ખાતર પણ
સામાના આક્રંદાદિની દરકાર કરતા નથી ૧૩૮
- ૭૨ કુટુંબપાલનની દરજ કેવળ મોહદ્રષ્ટિથી જ છે ૧૩૯
- ૭૩ શ્રીમન્ મહાવીરદેવનો અભિગ્રહ ૧૪૧
- ૭૪ કલિકાળના આત્માઓ માતાપિતાની ભક્તિ વિસરી ન
જાય, તે માટે એ અભિગ્રહનું દર્શાવ લેવાનું છે ૧૪૩
- ૭૫ અવધિજ્ઞાન વડે જાણીને જ અભિગ્રહ લીધો છે ૧૪૫

- ૭૬ ભાવધર્મ રૂપ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ નથી થઈ ત્યાં સુધી જ
માઆપની દ્રવ્ય સેવા કર્તવ્ય છે ૧૪૬
- ૭૭ માઆપની ભક્તિ કરતાં સર્વવિરતિની કિંમત અસંખ્ય
ગુણી છે ૧૪૮
- ૭૮ દેશાન્નતિના કાર્ય માટે માઆપની અવગણના કેમ કર-
વામાં આવે છે ? ૧૪૯
- ૭૯ કુટુમ્બકલેશના કારણે દીક્ષા નહિ લેવામાં, નહિ લેનારનું
તથા કુટુંબનું બંનેનું અહિત જ છે ૧૫૦
- ૮૦ માતાપિતાદિ કુટુંબી જનના નિર્વાહને માટે સાધન કર-
વાની શાસ્ત્રની આજ્ઞાનો વાસ્તવિક અર્થ ૧૫૨
- ૮૧ દીક્ષાને સહાય નહિ-સહાય કરનારની અનુમોદના નહિ ! ૧૫૩
- ૮૨ સાધુસંસ્થાનો વિરોધ શાથી ? ૧૫૫
- ૮૩ નિર્વાહના સાધનની ખામી રહેવાનું કારણ શું ? ૧૫૭
- ૮૪ અનાથી મુનિ, નમિ રાજર્ષિ અને સુલસનાં દષ્ટાન્તો ૧૫૮
- ૮૫ સ્વાર્થનો નાશ થવા દેવો તે નરી મૂર્ખતા છે ૧૬૦
- ૮૬ સાચું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના દીક્ષા રૂચે નહિ. ૧૬૧
- ૮૭ સત્યને કોઈ પણ ભોગે વળગી રહો ! ૧૬૨
- ૮૮ સત્યની પરીક્ષા કરવાના માર્ગો ૧૬૪
- ૮૯ શુદ્ધ ધર્મનું ગ્રહણ કર્મના ક્ષયોપશમથી માનેલું છે ૧૬૬
- ૯૦ સંખ્યાની અલ્પતા કે મહત્તા ઉપર સત્યધર્મ અવલંબેલો
નથી ૧૬૮
- ૯૧ સત્યવ્રતની વ્યાખ્યા ૧૬૯
- ૯૨ સત્યનું નિરૂપણ કરવામાં સંક્રાંત્ય રાખવાનો હોય જ નહિ ૧૭૨
- ૯૩ વસ્તુને લાયકના જે શબ્દો હોય તે કહેવા જ જોઈએ ૧૭૩
- ૯૪ શાસ્ત્રોને અભરાર્થએ ચઢાવવાનું કહેનાર હાડકાનો માળો છે ૧૭૫
- ૯૫ અંધ શ્રદ્ધાનો આરોપ ૧૭૬
- ૯૬ સાચી કેળવણીનો અભાવ ૧૭૮

૯૭ ધર્મની આબાદીમાં જ રાષ્ટ્રની આબાદી છે . . .	૧૮૧
૯૮ સમાજવિચ્છેદની કલ્પના	૧૮૨
૯૯ સાધુથી દીક્ષાનો નિષેધ થઈ શકે નહિ.	૧૮૬
૧૦૦ સાચા મુનિવરો જિનેશ્વર સિવાય અન્યની આજ્ઞાને સ્વીકારતા નથી.	૧૮૮

णमोत्थुणं समणस्स भगवओ महावीरस्स

ढीक्षानुं सुंदर स्वरुप

सम्यग् दर्शन-ज्ञान-चारित्राणि मोक्षमार्गः

: : સંકલનાકાર : :

પૂ. આચાર્ય શ્રી સાગરાનંદ—
સૂરીશ્વરજી.

॥ ॐ ह्रीं श्री पार्श्वनाथाय नमः ॥

દીક્ષાનું સુંદર સ્વરૂપ

દેવ, ગુરુ અને શાસ્ત્રની સાચી ઓળખ

દરેક આસ્તિકતા ધરાવનારાં દર્શનોમાં જેમ દેવ તત્ત્વની જરૂર માનવામાં આવી છે, તેવીજ રીતે તેટલીજ બદ્ધે કોઈક અપેક્ષાએ તેથી વધારે જરૂર ગુરુતત્ત્વની માનવામાં આવેલી છે, કારણ કે-ગુરુતત્ત્વની પ્રવૃત્તિ સદાચારની હોય છે. આ સદાચારની છાયાવડે દેવતત્ત્વની શુદ્ધ પ્રવૃત્તિની પિછાણ થાય છે, અને તેથીજ કાલાંતરે પણ થઈ ગયેલા દેવોને દેવ તરીકે શ્રદ્ધા પૂર્વક માની શકાય છે. ગુરુતત્ત્વમાં દાખલ થયેલા ગુરુમહારાજઓ સંસારથી વિરક્ત થવા સાથે સદાચારને નિભાવવા કટિબદ્ધ રહે છે, તે દેખીને દેવતત્ત્વને તેવા સદાચારણુમાં રહેલા માની શકવામાં મુશ્કેલી પડતી નથી.

વળી દેવતત્ત્વમાં મનાતા દેવોનો વખત તેમની હયાતિ જોટલોજ હોય છે, ત્યારે ગુરૂતત્ત્વમાં દાખલ થતા ગુરૂમહારાજઓનો વખત ધર્મની પ્રવૃત્તિથી માંડીને છેવટ ધર્મના અભાવ સુધી હોય છે; અર્થાત્-જગતના ઘણા જીવોને ગુરૂતત્ત્વદ્વારાએ જ તરવાનું બને છે. ગુરૂઓ તેનેજ કહેવાય કે-જેઓ દર્શન-પ્રવર્તક દેવના કહેવા પ્રમાણે, તેમનાં કહેલાં શાસ્ત્રો પ્રમાણે આચાર રાખતા હોય. દેવ અને ગુરૂ બન્ને તત્ત્વને તે શાસ્ત્રના આધારેજ માની શકાય, કે જે શાસ્ત્રની પ્રફુલ્લા પૂર્વાપર વિરોધે કરીને રહિત હોય, દષ્ટ અને ઈષ્ટથી અબાધિત હોય, નિર્વાણરૂપ પરમાર્થનેજ કહેનારી હોય, હિંસાદિકના પરિહારને માટે સ્થાન સ્થાન પર તેને નિષેધ કરનાર વાક્યો હોય, તેમજ આત્મકલ્યાણને માટે ધ્યાન-અધ્યયન આદિકની કર્તવ્યતા જણાવવામાં આવી હોય. આવાં શાસ્ત્રોનું કથન કે ઉત્પાદન વીતરાગ યાને સર્વજ્ઞ પ્રભુથી જ થઈ શકે છે. દેવ અને ગુરૂ-તત્ત્વની ઓળખાણુ ભવ્ય જીવોને આવાં શાસ્ત્રોથી જ થઈ શકે છે.

શાસ્ત્રોની જરૂરીઆત

ઉપર જણાવેલ હકીકતથી વિચક્ષણુ જનોને જરૂર માલમ પડશે કે-દેવ, ગુરૂ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોનો આધાર શાસ્ત્રોની શુદ્ધતા ઉપર જ છે. જીવ, કર્મ, પુણ્ય, પાપ,

કર્મનું આવવું, આવવાનાં દ્વાર, કર્મનો આત્માની સાથે સંબંધ, કર્મનું વેદવું, અને આત્માથી કર્મનું જુદું પડવું, યાવત્-સર્વ કર્મો ક્ષય કરીને આત્માને પોતાના સ્વરૂપમાં સદાને માટે રહેવું-આ બધા પદાર્થો કોઈપણ પ્રકારે ચક્ષુ આદિ ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં આવે તેવા નથી. તેમજ તેનાં એવાં કોઈ ચિહ્નો પણ જગતમાં દૃષ્ટિગોચર થતાં નથી, કે જેથી તે તત્ત્વો માનવાની ફરજ પડે. જેમ તે જીવાદિક તત્ત્વો સાક્ષાત્ જણાતાં નથી, તેમ અનુમાનથી પણ તેઓનો પાકો નિર્ણય થાય એ સંભવિત નથી. પ્રત્યક્ષ અને અનુમાનથી જીવાદિ તત્ત્વોનો જ્યારે નિર્ણય ન થાય, ત્યારે તે તત્ત્વોના નિર્ણય માટે શાસ્ત્ર એક આધાર છે. તેથી શાસ્ત્રો તેવા પુરૂષોનાં કહેલાં હોવાં જોઈએ, કે જેઓ દૃશ્ય-અદૃશ્ય, સૂક્ષ્મ-બાહર, નજીક કે દૂર, રૂપી કે અરૂપી, મોટું કે ભારી, એવા જગતના સર્વ પદાર્થો જાણનારા, અર્થાત્-સર્વજ્ઞ હોય. સર્વજ્ઞકથિત શાસ્ત્રોના આધારે જીવાદિ પદાર્થો નિશ્ચિત રીતે જાણવામાં આવે છે. આથી દરેક વિદ્વાનને એમ માનવુંજ પડશે કે-પુણ્યનાં કે પાપનાં, સદ્ગતિનાં કે દુર્ગતિનાં, સંસારનાં કે મોક્ષનાં કારણો, કે જે ઉપરોક્ત શાસ્ત્રવિહિત હોય, શાસ્ત્રમાં જોનો ઉદ્દેશ્ય હોય તેને જ માની શકાય. ભગવાન્ શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજ પોતાના બનાવેલા ‘ષોડશક પ્રકરણ’માં જણાવે છે કે-

“અન્યભવ સંબંધીના કાર્યમાં શાસ્ત્ર એજ પ્રમાણ છે.”

આથી સહેજે સમજી શકાશે કે-જેઓ શાસ્ત્ર માનવાને તૈયાર નથી, શાસ્ત્રોક્ત પદાર્થને માનતા નથી, એટલુંજ નહિ પરંતુ શાસ્ત્રોનો વિચ્છેદ કરવા કટિબદ્ધ થાય છે, તેઓ કોઈપણ પ્રકારે ધર્મ પામવાની કોટિમાં રહી શકતા જ નથી. જેને પરલોક વિગેરે માનવા છે, તેને તો શાસ્ત્ર શિવાય બીજું પ્રમાણ જ વિદ્યમાન નથી. શાસ્ત્રને નહિ માનનારો મનુષ્ય જીવાદિ તત્ત્વો કયા આધારે માનશે ? જૈન શાસ્ત્રકારો તો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે—

“આત્માના હિતની ઇચ્છાવાલાએ જો આગમ (શાસ્ત્ર)નો આદર કર્યો હોય, તો જ તેણે શ્રી જિનેશ્વર દેવ, ગુરૂ અને ધર્મ એ ત્રણે તત્ત્વોનું આરાધન કયું કહેવાય.”

*

વળી-‘ આ દુઃખમ કાળમાં ખરેખરો આધાર તો શાસ્ત્રોનોજ છે ’-તે જણાવતાં પૂર્વાચાર્યો કહી ગયા છે કે—

“ દુઃખમ કાળના દોષે કરીને દૂષિત થયેલા અમારા જેવા જીવોને, ખરેખર, જો શ્રી જિનેશ્વર મહારાજનાં આગમ આ સમયમાં ન હોત, તો અમારી સ્થિતિ શું થાત ? કારણ કે-તીર્થંકર, કેવલી, ગણધર વિગેરે શાસનના માલીકોનો યોગ જેને નથી, એવા અમે અનાથ છીએ.”

*

એટલે કે-દુઃખમ કાલમાં શાસ્ત્રોનું વિદ્યમાનપણું હોવાથી જ અમે નાથવાળા છીએ. આવી રીતે જ્યારે

શાસ્ત્રકારો પોતે જ શાસ્ત્રની અપેક્ષાએ જ દુઃષમ કાલમાં પોતાનું સનાથપણું બતાવે છે, તો પછી અન્ય જીવોનું સનાથપણું તો શાસ્ત્ર શિવાય બને જ કેમ ?

નિર્ઐથ ગુરૂતત્ત્વ.

ઉપર જણાવેલા શાસ્ત્રને આધારે દેવ અને ગુરૂનાં લક્ષણો જેમાં હોય, તે તે વ્યક્તિને શુદ્ધ દેવ અને શુદ્ધ ગુરૂ તરીકે માની શકીએ. લાંબા કાળ સુધી પ્રવર્તવું ગુરૂતત્ત્વને આધારે જ થાય છે, એ વાત આપણે ઉપર જોઈ ગયા. તેથી સાબીત થાય છે કે-ગુરૂતત્ત્વનો વિચ્છેદ થતાંની સાથે જ ધર્મતત્ત્વનો પણ વિચ્છેદ થાય છે. અને તેજ વાત શાસ્ત્રકારો પણ ચોખ્ખા શબ્દોમાં જણાવે છે કે-

“નિર્ઐથ, અર્થાત્-ત્યાગી સાધુઓની ગેરહાજરીમાં શાસન એટલે ધર્મ હોતો જ નથી.”

*

એટલે જ્યારથી સાધુઓ થયા, ત્યારથીજ તીર્થ થયું. આ વાત સમજવાથી એ વાત પણ સ્પષ્ટ સમજાશે કે-શ્રીમાન્ ભગવાન્ મહાવીરદેવને ઋણુવાલિકા નદીના કાંઠે કેવલજ્ઞાન થયું, દેવેન્દ્રો વિગેરે આવ્યા, સમવસરણ રચાયું, ભગવાને દેશના આપી, અનેક જીવોને સમ્યક્ત્વનો લાભ થયો, છતાં કોઈએ પણ સર્વવિરતિ એટલે દીક્ષા લીધી નહિ, તેથી “અભાવિતા પર્યત્” નામનું આશ્રય ગણાયું, એટલે વસ્તુસ્થિતિ જોતાં સર્વવિરતિવાળા (દીક્ષાવાળા) કોઈ

પણ જીવો થાય, તોજ તીર્થ સ્થપાય. આ દેશનામાં કોઇપણ જીવે દીક્ષા લીધી નહિ, તેથી તે દિવસે શાસનની સ્થાપના થઇ નહિ અને તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ તે દીક્ષા વગરની પહેલી દેશનાને (આશ્ચર્ય રૂપે) અફલ દેશના ગણી. બીજે દિવસે જ્યારે ભગવાને ત્યાંથી દૂર એવી પાવાપુરીમાં ગણુધરોને પ્રતિબોધીને દીક્ષા આપી, ત્યારે જ તીર્થની સ્થાપના થઇ. પહેલા સમવસરણમાં ભગવાન પોતે જો કે સર્વવિરતિવાલા હતા, પણ તેઓ તો દેવતત્ત્વમાં હતા અને અન્ય કોઇએ ત્યાં દીક્ષા ન લીધી, તેથી તે દેશના નિષ્ફળ કહેવાઈ. તીર્થની સ્થાપના ત્યારે જ થાય છે કે-જ્યારે કોઈને પણ સર્વવિરતિ (દીક્ષા) થાય. આ હકીકત ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે-સાધુઓ વગર તીર્થ હોતું નથી. સાધુ એટલે ગુરૂત્ત્વની ઉત્પત્તિ, તેની સાથે જ તીર્થની ઉત્પત્તિ થાય છે, એટલું જ નહિ પણ નિર્ઘેશ શિવાય તીર્થ એટલે શાસનની કે ધર્મની સ્થિતિ પણ હોતી નથી. અને તેથી જ પાંચમા આરાના છેડે પણ પહેલાં સાધુઓનો વિચ્છેદ થશે, પછી જ તીર્થનો વિચ્છેદ થશે. જ્યારે આવી રીતે તીર્થની ઉત્પત્તિ, સાધુની ઉત્પત્તિ સાથે થાય અને સાધુધર્મનો નાશ થયા પછી જ સંઘધર્મનો નાશ થાય, તો શાસનને ચલાવનાર, શાસનનો આધાર તેમજ શાસનને વધારનાર જો કોઇપણ હોય, તો તે માત્ર સાધુ મહાત્માઓ જ છે, -એ વાત સ્પષ્ટ થાય છે. કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે-શ્રમણવર્ગ અને શ્રમણીવર્ગ કે જે સાધુ અને સાધ્વીના નામથી ઓળખાય છે તે ન હોય, તો પણ શ્રમણોપાસક અને શ્રમણોપાસિકા જેને શ્રાવક અને શ્રાવિકા

કહેવામાં આવે છે, તેને તીર્થ માની લઈએ તો હરકત શી? આ શંકા તે શબ્દોના અર્થ વિચારવામાં આવે તો રહેતી જ નથી. શ્રમણોપાસક અને શ્રમણોપાસિકાના શબ્દાર્થ ચોક્કસ બતાવે છે કે-સાધુવર્ગની ઉપાસના કરનાર પુરુષવર્ગ તે શ્રમણોપાસક અને સ્ત્રી વર્ગ તે શ્રમણોપાસિકા. અર્થાત્-આ બન્ને શબ્દો શ્રમણની ઉપાસનાને અંગે કહેવામાં આવ્યા છે અને જ્યારે મહાવ્રત ધરનાર શ્રમણ કે શ્રમણી વર્ગ જ ન હોય, તો ઉપાસના કોના? આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે-શાસન, તીર્થ, ધર્મ, એ બધાનું મૂળ સાધુઓ જ છે અને તેટલા માટે શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું કે-નિર્ગંથ સાધુ વિના તીર્થ હોય જ નહિ.

ઉદ્દેશ મોક્ષનો !

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે શુદ્ધતત્ત્વ એટલે કે સાધુવર્ગ જ્યારે ધર્મ, તીર્થ, શાસ્ત્ર એ બધાના મૂળ આધારભૂત છે, તો સાધુઓની સર્વથી પહેલી જરૂર છે, એમ કબૂલ કરવું પડશે. જૈનશાસ્ત્ર પ્રમાણે સાધુ થનારાઓને અર્થ અને કામનો ઉદ્દેશ સર્વથા છોડી દેવાનો હોય છે. તેને તો કેવલ મોક્ષની જ સાધ્યતા રાખવાની હોય છે. જો કે તેઓ દાનાદિક ધર્મને માનનારા, કહેનારા અને અનુમોદનારા હોય છે, પણ તે બધાનું સાધ્ય મોક્ષનું જ હોય છે. મોક્ષના સાધ્ય વિનાના દાનાદિકને તેઓ અનુમોદન આદિના વિષયમાં લેતા નથી. જે મહાવ્રતો સાધુપણમાં પ્રાણભૂત છે, તે મહાવ્રતોને પણ તેઓ મોક્ષની સાધ્યતાથી જ કરવા યોગ્ય માને છે. તત્ત્વથી ધર્મ પણ મોક્ષના ઉદ્દેશથી જ કરવા યોગ્ય ગણે છે.

સાધુઓનું સાધ્ય

જૈન શાસ્ત્રકારો ‘સાધુ’ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ કરતાં સાધુઓને મોક્ષ શિવાયની સાધ્યતા રાખવાનો નિષેધ કરે છે; અર્થાત્-જેઓ મોક્ષનો ઉદ્દેશ ચૂકી જાય, તેવાઓને સાચા સાધુપણાની કોટિમાં મૂકવાની સાફ ના પાડે છે. જે જીવો વ્યવહાર રાશીમાં અનંતા કાળથી આવ્યા છે, તે દરેક જીવોને નવ ઐવેયક સુધી લઈ જનાર કષાયરહિત જેવું શુદ્ધલેશ્યાના પરિણામે પહોંચવાવાળું અને વિરાધના વગરનું સાધુપણું અનંતી વખત મલી ગયું, છતાં તે સર્વ અવસ્થામાં પરમેષ્ટીપદની અંતર્ગત એવા સાધુઓને છાજતું સાધુપણું માન્યું નહિ; કારણ કે-બધી વખત ચારિત્ર પાલતાં તે જીવે મોક્ષને બીલકુલ લક્ષ્યમાં રાખ્યો નહોતો : તેણે તો કેવળ દેવલોકને, રાજપણને, ઋદ્ધિ-સમૃદ્ધિને, માનપૂજને ઇરાદે એવા એવા ઉદ્દેશો રાખીને સાધુપણું પાળ્યું હતું. તેવા સાધુઓને પણ, લોકોથી માનપૂજાદિકની પ્રાપ્તિ કરવા માટે, મોક્ષની ઉત્કૃષ્ટતાનો ઉપદેશ તો કરવો પડતો હતો અને તેની જ સાધ્યતા રાખવાને કહેવું પડતું હતું : કારણકે-જૈનશાસનના પગથીએ ચઢેલો મનુષ્ય પણ મોક્ષ શિવાય બીજી સાધ્યતાને રાખવાવાલો હોય નહિ ! જૈન થવા માગનારાઓએ પહેલાં સમ્યક્ત્વ ઉપાર્જન કરવું પડે છે. તે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ સાથે સંસારથી વૈરાગ્ય અને મોક્ષસુખની ઇચ્છા જાગે છે. તેથી તે શ્રોતાઓ સ્વપ્નાંતરે પણ જેઓ અર્થ તથા કામના વિષયનો ઉપદેશ આપનાર હોય, તેમને સાધુ તરીકે ગણતા જ નથી. તેઓ એમ સમજે છે

કે-અર્થ અને કામના પદાર્થો તરફ પ્રીતિ થવી, તેને માટે ઉદ્યમ થવો, એ કર્મવશ સહજ છે. જગતમાં તેને માટેનાં સાધનો ઠામઠામ છે અને તે સાધનોથી કોઈપણ અંશે આત્મકલ્યાણ થયું નથી, થતું નથી અને થવાનું નથી, એટલા માટે કેવળ મોક્ષમાર્ગમાં મદદ કરનાર સાધુ આદિનો જ સંસર્ગ શ્રાવકો કરે છે. છતાં પણ જે સાધુઓ તરવાનો રસ્તો ન બતાવતાં, સંસારમાં ડૂબવાનાં કારણો-જે અર્થ અને કામ છે, તેની તરફ જ શ્રાવકોને ધકેલે, તો તે સાધુવેષને ધારણ કરવાવાળા છતાં પણ વિશ્વાસઘાતી, શાસનદ્રોહી અને ધર્મના લુંટારા બને છે. તેવાઓનું દર્શન પણ સંસારસમુદ્રમાં ડૂબાડનાર છે, એમ ધારીને જૈન શ્રોતાઓ તેવા અર્થ-કામની દેશના આપનાર સાધુને સ્વપ્નાંતરે પણ ગુરૂ તરીકે માને જ નહિ. તેથી માનપૂજના લોભી દ્રવ્ય સાધુને, મોક્ષની ઉત્કૃષ્ટતા અને પરમ સાધ્યતા કહેવી પડે છે, પણ તેના આત્મામાં મોક્ષની પરમ સાધ્યતા ન હોવાથી સાધુપણું પાળવા છતાં પણ અનંતકાલ સુધી તેની મુકિત થઈ શકતી નથી. અલભ્ય જીવો પણ જ્યારે જ્યારે દ્રવ્યથી સાધુપણું લે છે, ત્યારે ત્યારે પોતાની શ્રદ્ધા કે સાધ્યતા મોક્ષને માટે નહિ છતાં પણ, જૈન સંઘની અભિરૂચીને ખાતર મોક્ષની ઉત્કૃષ્ટતાને પરમ સાધ્યતા કહે છે અને તેથી જ તે બધાને દીપક નામના સમ્યક્ત્વની સત્તા શાસ્ત્રકારો સ્વીકારે છે. તેના કથનથી શ્રોતાઓને મોક્ષ સુધીનાં તત્ત્વોનું જાણવાપણું, માનવાપણું અને હેય-ઉપાદેયનો વિભાગ કરવાપણું થાય છે, અને તેવા અલભ્ય કે મિથ્યાદૃષ્ટી જીવોથી પ્રતિબોધ પામીને અનંતા આત્માઓ

સંસારને તરી જાય છે. અભવ્ય કે મિથ્યાદૃષ્ટી જીવો, સાધુ વેષમાં રહીને મોક્ષની ઉત્કૃષ્ટતા અને પરમ સાધ્યતા ન જાણાવતા હોત, તો તે જીવોદ્ધારા ભવ્ય શ્રોતાઓને સમ્યક્ત્વની ઉત્પત્તિ થવાનું શાસ્ત્રકારો કહેત નહિ. આ બધી હકીકત વિચારતાં ખાત્રી થશે કે-દ્રવ્ય થકી થયેલા (માત્ર નામના) સાધુઓ પણ મોક્ષ શિવાય બીજાની, એટલે કે-અર્થ અને કામની સાધ્યતા બતાવે નહિ : તો પરમેષ્ટી-અંતર્ગત સાધુપદમાં રહેલ સાધુઓને અર્થ અને કામની સાધ્યતા અને તેનો ઉપદેશ ઘટી શકે જ નહિ. તેઓને તો કેવલ મોક્ષ માટે ધર્મ તરફ લક્ષ્ય રાખવાનું હોય છે. જ્યારે મોક્ષ અને તેને માટે કરાતો ધર્મ એજ સાધુઓનું સાધ્ય, તો ત્યાં ધર્મ અને મોક્ષ શિવાયની વસ્તુની સાધ્યતા કે ઉત્કૃષ્ટપણાની માન્યતા હોય જ ક્યાંથી ?

મોક્ષનું અદ્વિતીય લિંગ અને મહત્તા

આગળ જોઈ ગયા તે પ્રમાણે જ્યારે સાધુઓને ધર્મ અને મોક્ષ જ સાધવો છે, તો પછી તેઓએ દુનિઆદારીના કોઈપણ સંસર્ગથી દૂર રહેવું જોઈએ, એજ હિતાવહ છે. દુનિઆદારીમાં રહેવું, કુટુંબ-કબીલાની સાથે વર્તાવ રાખવો, વિગેરે જે જે કાર્યો સંસારમાં થાય છે, તે બધાં કેવલ અર્થ કામને માટે જ છે, અને તેથી તેમાં રહેનારો મનુષ્ય કેવલ ધર્મ અને મોક્ષની સાધ્યતા રાખવા સમર્થ થઈ શકતો નથી. જગત્માં જેમ એક આધારભૂત ભાજનમાં બે વસ્તુઓ પૂરતા પ્રમાણમાં ભરી શકાતી નથી, તેમ મન અને આત્માને અંગે પણ અર્થ અને કામની

સાધ્યતા સાથે ધર્મ અને મોક્ષની સાધ્યતા સંપૂર્ણપણે રહી શકતી જ નથી, અને તેથી જ અનાદિ કાલથી ધર્મ અને મોક્ષની દૃષ્ટિને ધારણ કરનારા જીવો સંસારથી, એટલે કે-દુનિયાના બાહ્ય સંસર્ગથી નિવૃત્ત જ થાય છે. સંસારથી નિવૃત્ત થનારને જ ધર્મ અને મોક્ષની પરમ સાધ્યતા થઈ છે એમ ગણાય. શ્રી તીર્થંકરદેવો, કે જેઓ માતાના ઉદરમાં અવતરવાના વખતથી પણ અપ્રતિપાતિ (કદી નહિ જનાર) મતિ, શ્રુત અને અવધિ જ્ઞાનને ધારણ કરનાર હોય છે, તેઓ પણ મોક્ષ માટે સંસારથી નિવૃત્ત થઈને ત્યાગધર્મને જ આદરે છે. જગત્ના વ્યવહારની અપેક્ષાએ પણ વિચારવામાં આવે, તો જ્યાં સુધી સંસારનો ત્યાગ કરવામાં ન આવે અને કુટુંબકળીલા, ધનમાલ, હાટ હવેલી અને પૈસાટકાના સંબંધમાં રહેવામાં આવે, ત્યાં સુધી તેને ત્યાગી ગણવામાં આવતો નથી. શાસ્ત્રમર્યાદા પણ કહે છે કે-‘તેવા કુટુંબકળીલાવાળાને મનઃપર્યવ નામનું જે ચોથું જ્ઞાન છે તે થતું નથી. શાસ્ત્રનપતિ ભગવાન્ શ્રી મહાવીરદેવ બે વરસ સુધી ગૃહસ્થાવાસમાં ત્યાગીપણે રહ્યા : કુટુંબનો સંસર્ગ ન કરવો, અચિત્ત ભોજન કરવું, અચિત્ત જલ પીવું, સ્નાન ન કરવું, ધ્રુવચર્ય પાળવું, રાજખટપટમાં ન ઉતરવું અને કોઈ પણ દુનિયાદારીનો વ્યવહાર કરવો નહિ, એવું ત્યાગીપણું અંગીકાર કર્યા છતાં પણ તેઓશ્રીને મનઃપર્યવ જ્ઞાન પ્રગટ થયું નહિ અને જ્યારે સર્વથા સર્વસાવધનો ત્યાગ કર્યો ને સાધુપણું અંગીકાર કરી ગૃહસ્થાવાસમાંથી આલી નીકળ્યા, તે વખતે તત્કાળ તેઓને ચોથું મનઃપર્યવ

જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું. જ્યારે શ્રી તીર્થંકર મહારાજ સરીખા જ્ઞાની અને ત્યાગીને, દુનીઆદારીમાં સાવ અલીસપણે રહેતાં છતાં પણ, માત્ર સાધુપણાની સાથે બંધાયેલું મનઃપર્યવ જ્ઞાન થાય નહિ, તો પછી ઘરમાં રહ્યા થકાં ધર્મ થાય છે—સાધુપણા કરતાં પણ ગૃહસ્થપણામાં સારો ધર્મ થાય છે, વિગેરે વિગેરે મનઃકલ્પિત વાતો કરવાની જૈનશાસનમાં રહે જ ક્યાંથી ?

ગૃહીલિંગ અને અન્યલિંગના ભેદ શાથી ?

શાસ્ત્રકારોએ જેવી રીતે સાધુપણાના લિંગને મોક્ષનું લિંગ ગણી, તેમાં રહેલા જે જીવો મોક્ષે જાય તેને સ્વલિંગ સિદ્ધ કહ્યા, તેવી જ રીતે અન્યલિંગ એટલે કે જૈનમત શિવાયના બીજાં મતના લિંગે તથા ગૃહસ્થલિંગે, કે જે કુટુંબકળીલા, ધનમાલ, મિલકતમાંજ રહેલા હોય તેવા ગૃહીલિંગમાં પણ મોક્ષે જવાનું જણાવ્યું છે; અર્થાત્—સાધુલિંગમાંથી મોક્ષે જવાય છે, તેવી જ રીતે અન્યલિંગ અને ગૃહીલિંગથી પણ જીવો મોક્ષે જાય છે એમ કહેલું છે, તો પછી દુનિયાદારીના ત્યાગ વિના પણ મોક્ષ મેળવી શકાય છે ? તેનું સમાધાન એ છે કે—પ્રથમ તો શાસ્ત્રકારોએ સાધુપણાના લિંગને જ મોક્ષનું લિંગ માન્યું, ત્યારે જ તેઓ “સ્વલિંગ સિદ્ધ” એવો શબ્દ વાપરી શક્યા. તેમ જો ન હોત, એટલે કે—મોક્ષનું લિંગ સાધુલિંગ જ ન હોત, તો તેનો “સ્વલિંગ” શબ્દથી વ્યવહાર ન કરત. સાધુલિંગ શિવાયનાં બીજાં લિંગોને

અન્યલિંગ અને ગૃહીલિંગના શબ્દોથી જાહેર કર્યા, એટલે કે—
 દુનિયાદારીનું કે અન્ય મતનું લિંગ ખૂદ શાસ્ત્રકારોના શબ્દોમાં જ
 મોક્ષનું લિંગ નથી, એમ સ્પષ્ટ થાય છે. અન્યલિંગે અને ગૃહી
 લિંગે સિદ્ધ થવાની જે વાત શાસ્ત્રકારોએ જણાવી છે, તે અસત્ય
 તો નથી જ : પણ કોઈકે તેવા સાધુ આદિના તે ભવમાં કે અન્ય
 ભવમાં ગાઢ પરિચયવાળાને, કે જેને ધાર્મિક ભાવનાની તીવ્રતા
 હોય—જે ત્યાગધર્મને જ મેળવવા ચાહના કરી રહ્યો હોય, તેવાને
 આકસ્મિક ભાવનાના ઉદ્ભાસથી, જે ઘડી માત્ર પરિણામની
 તીવ્ર ધારાથી, સાધ્ય એવું કેવલજ્ઞાન કદાચિત્ થઈ જાય
 તે સંભવિત છે, અને તે અપેક્ષાએ આ ગૃહીલિંગ સિદ્ધ અને
 અન્યલિંગ સિદ્ધ, એ ભેદો કહેવામાં આવ્યા છે. ભરત
 મહારાજને પૂર્વભવમાં ઘણા લાંબા કાળ સુધી સાધુપણું પાડ્યું
 અને પછી મોક્ષે ગયા, તો પણ તેઓને ગૃહસ્થપણામાં
 આકસ્મિક ભાવનાથી કેવળજ્ઞાન થયેલું, માટે તેમને ગૃહીલિંગ
 સિદ્ધ કહ્યા. તેમજ વડકલ ચીરીને કેવળજ્ઞાન અન્યલિંગે થયું
 અને પછી જો કે પોતે સાધુપણામાં વિચર્યા અને તે સાધુપણામાં
 વિચરતાં જ મોક્ષ પદ મેળવ્યું, છતાં તેમને અન્યલિંગે સિદ્ધ
 કહ્યા. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે—મોક્ષનું ખરૂં લિંગ તો
 સાધુપણું જ છે અને ગૃહીલિંગે સિદ્ધ અને અન્યલિંગે સિદ્ધ
 તરીકે કહેલા ભેદો, તે તે લિંગમાં થતા કેવલજ્ઞાનની
 અપેક્ષાએ જ છે. અહીં શંકાને સ્થાન છે કે—ગૃહીલિંગ અને
 અન્યલિંગ સિદ્ધમાં ગણેલા ભરત મહારાજ અને વડકલ-
 ચીરીના દૃષ્ટાંતથી જ્યારે માત્ર કેવલજ્ઞાન જ તે તે લિંગમાં થયાં
 છે, અને મોક્ષપ્રાપ્તિ તો તેઓને સાધુપણાના લિંગમાં જ

થયેલી છે, તો તેઓને ખરી રીતે સ્વલિંગ સિદ્ધતા લેદમાં જ ગણી લેવા જોઈએ, તે કેમ ગણ્યા નહિ ? અને બે લેદો જુદા કેમ પાડ્યા ? આ શંકા નહિ કરવાનું કારણ એજ છે કે-કોઈ મરૂદેવી માતા સરખા ગૃહીલિંગવાળા અને તેવા જ બીજા કોઈ અન્યલિંગવાળા કદાચિત્ આકસ્મિક લાવનાથી કેવળજ્ઞાન પામ્યા અને તે કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી પોતાનું આયુષ્ય અંતર્મુહૂર્ત (૪૮ મીનીટ)થી વધારે ન હોય ને તેથી તેઓ સાધુપણાનું લિંગ લઈ શકે નહિ, અને બે ઘડીમાં આવર્ણકરણ તથા શૈલેશીકરણ કરીને મોક્ષે જાય, તો તે અસંભવિત નથી, એમ જણાવવાને જ લેદો જુદા પાડેલ છે. આ બધી હકીકત ઉપરથી જણાશે કે-કોઈને ગૃહસ્થપણામાં કે અન્યલિંગમાં કેવળજ્ઞાન થઈ જાય, તો પણ જો તેમનું આયુષ્ય અંતર્મુહૂર્તથી વધારે હોય, તો તેઓ અવશ્ય સાધુવેષ ગ્રહણ કરે છે. અર્થાત્-કોઈપણ કેવળજ્ઞાની અન્યલિંગમાં વિચરતા મલે જ નહિ ! વિચરતા કેવળજ્ઞાનીએ સાધુપણું લેવું જ જોઈએ. તેટલા જ માટે ભરત મહારાજ અને વલ્કલચીરીને અનુક્રમે ગૃહીલિંગ તથા અન્યલિંગે કેવળ જ્ઞાન થયું તો પણ દેવતાઓએ સાધુપણાનો વેષ આપ્યો અને તેઓએ તે ગ્રહણ કર્યો. આ બધી હકીકત ઉપરથી સ્પષ્ટપણે માલમ પડે છે કે-દુનિયાની પ્રવૃત્તિઓમાં રહીને, સાધુપણાનો વેષ પહેર્યા શિવાય મોક્ષ મેળવવું, તે માખણ મેળવવાના ધરાદે પાણીને વલોવવાની જેમ નિષ્ફળ છે.

દ્રવ્ય વેષની મહત્તા

જૈનશાસનનો વ્યવહાર એમ કહે છે કે-‘જ્યાં સુધી બાહ્ય ત્યાગ અને સાધુપણનો વેષ ન હોય, ત્યાં સુધી કોઈપણ વ્યક્તિ વંદ્ય હોઈ શકતી નથી.’ આવશ્યક ચૂર્ણિ અને ટીકામાં તથા શ્રી આદીશ્વર ચરિત્રમાં ભરત મહારાજના અધિકારમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવેલ છે કે-‘આકસ્મિક ભાવનાનાં સંયોગથી ભરત મહારાજને કેવલજ્ઞાન પ્રગટ થયું. તેથી ઈદ્ર મહારાજનું આસન ચલાયમાન થયું. ઈદ્ર મહારાજ આવ્યા તે વખતે ભરત મહારાજ કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે, એમ સ્પષ્ટપણે જણવા છતાં ઈદ્ર મહારાજે ભરત મહારાજને વંદના કરી નહિ : વંદના કરી નહિ એટલુંજ નહિ, પણ ભરત મહારાજને સાધુપણનો વેષ લેવા વિનંતિ કરી. ભરત મહારાજે તે સ્વીકારી, અને પછી જ ઈદ્ર મહારાજે વંદના કરી.’ જ્યારે ઈદ્ર મહારાજ સરખા ત્રણ જ્ઞાનવાળા અવિરતિ પણ દ્રવ્ય વેષ વગર કેવળજ્ઞાની સરખા ભરત મહારાજને નમસ્કાર કરે નહિ, તો પછી શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાવાળો કયો મનુષ્ય દ્રવ્ય વેષ વિનાના મનુષ્યને નમસ્કાર કરવા તૈયાર થાય ? જેવી રીતે કેવળજ્ઞાનને અંગે દ્રવ્ય વેષની પ્રધાનતા જણાવી છે, તેવી જ રીતે છદ્મસ્થ (કેવળજ્ઞાન પ્રગટ થયા પહેલાં)ની અવસ્થા માટે પણ શાસ્ત્રકારોએ ચાંદી અને મહોરના દૃષ્ટાંતે દ્રવ્ય લિંગની અત્યંત જરૂરીઆત બતાવી છે. એક તો ચાંદીનો કટકો, જે કે ચોક્ખી ચાંદીનો છે, છતાં તેની ઉપર રૂપીઆની મહોર છાપ ન હોય તો તેને રૂપીઆ કહેવાય નહિ, અને તે

ચલણુ તરીકે ઉપયોગમાં આવી શકે નહિ. બીજો રૂપીઆની છાપ ત્રાંખાના કટકા ઉપર હોય તો પણ તે ત્રાંખાનો કટકો રૂપીઆ તરીકે ચાલી શકે નહિ. ત્રીજો ત્રાંખાના કટકા ઉપર પૈસાની છાપ હોય તો તે રૂપીઆ ન જ ગણાય. અને ચોથો ભાંગો જ એવો જ છે કે-જેમાં ચાંદી ચોક્ખી અને છાપ પણ રૂપીઆની સાચી હોય; તેનો જ દુનિયામાં રૂપીઆ તરીકે વ્યવહાર થઈ શકે અને ચલણમાં ચાલે.

આવી રીતે ચાર ભાંગાનો ઉપનય ઘટાવતાં શાસ્ત્રકારોએ જણાવ્યું છે કે-નમિ રાજર્ષિ વિગેરે જે પ્રત્યેક બુદ્ધો થયા, તેમાં જેઓને ગુરૂવેષ ન હોય તેવા મહાત્માઓને પહેલા ભાંગામાં લેવા. બીજા ભાંગામાં પાસથા (એક જગ્યાએ રહેવાવાળા), કુશીલીઆ (ચારિત્રબ્રહ્મ) વિગેરે શીથિલા-ચારીઓ લેવા, કારણ કે-તેમાં ચાંદી તરીકેના સાધુપણના ગુણો નથી, પણ માત્ર છાપ તરીકે સાધુવેષ છે. ત્રીજા ભાંગામાં ચાંદી નહિ ને છાપ પણ નહિ, તેવા ગુણુ વિનાના ને વેષ વિનાના, એટલે ગૃહસ્થો કે અન્ય તીર્થીઓ સમજી લેવા : કારણ કે-તેઓમાં મહાવ્રતાદિ ગુણો નથી, તેમ સાધુ-પણાનો વેષ પણ નથી. ચોથા ભાંગામાં ગચ્છમાં રહેલા સાધુઓ છે, કે જેઓમાં ચાંદી તરીકે સાધુપણના મહાવ્રતાદિ ગુણો પણ છે અને છાપ તરીકે સાધુપણનો વેષ પણ છે. આ ઉપરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે-ગુણોવાળા છતાં પણ જે વેષવાળા હોય, તેને જ વંદનાદિક વ્યવહાર કરી શકાય અને ગુણુવાળો છતાં પણ જે સાધુપણના વેષવગરનો હોય, તેને વંદનાદિક વ્યવહાર થઈ શકે નહિ. જેમ કાર્ટની અપેક્ષાએ ધારાઓનું

પૂરું જ્ઞાન પણ હોવું જોઈએ, એટલે કે-ઝરીસ્ટરની પરીક્ષામાં પાસ પણ થવું જોઈએ અને કોર્ટમાં હાજર થતાં ઝરીસ્ટરનો અલ્લો પહેરેલો પણ જોઈએ. ધારાશાસ્ત્રમાં પૂરું જ્ઞાન મેલવનાર ઝરીસ્ટર અલ્લો પહેર્યા વગર કોર્ટમાં હાજર થાય, તો તે ઝરીસ્ટર તરીકે ઉલો રહી શકતો નથી, તેમજ જેને ધારાશાસ્ત્રનું સુદૃઢ જ્ઞાન ન હોય તેવો કોઈ મૂર્ખ મનુષ્ય અલ્લો પહેરી આવી ઉલો રહે, તો અલ્લો પહેરવા માત્રથી તેને ઝરીસ્ટરની ખુરશી મલતી નથી; એટલે ત્યાં જેમ જ્ઞાન અને વેષ બન્નેની જરૂર છે, તેવી રીતે જૈન-શાસનમાં પણ ગુણ અને વેષ બન્નેની સરખી જરૂર સ્વીકારેલી છે.

ખાલી વેષ ઉપરથી ભોળવાઈ જનારાઓને—

આ દૃષ્ટાંત ઉપરથી જેઓ એવી માન્યતા રાખતા હોય કે—‘સાધુનો વેષ તે શ્રીમન્ મહાવીરદેવનો લેખ છે, માટે તેને અમારે પૂજવો જ જોઈએ, પછી તે વેષમાં રહેલા ગુણવાળા હો કે ન હો, મહાવ્રત રાખો કે લાંગો, સાધુઓને અંગે જરૂરી એવા શીલની રક્ષા કરો કે ન કરો, તેની અમારે જરૂર નથી; ફક્ત જે આ મહાવીરદેવનો લેખ છે તે અમારે પૂજવા યોગ્ય છે.’ આ માન્યતા હોય તે તેમની ગેરસમજ છે. જેમ ત્રાંખાના કટકા ઉપર પડેલી છાપ નકામી ગણી અને તેનો જેમ રૂપીયા તરીકે વ્યવહાર થતો નથી, તેમ મહાવ્રતાદિક જે સાધુઓના ગુણો છે, તેનાથી રહિત સાધુવેષ ધારણ કરનારાઓ સાધુ નથી પણ અસાધુઓ છે. અગુરૂને ગુરૂ માનવા તે મિથ્યાત્વનો

એક પ્રકાર છે, એમ જૈનશાસ્ત્ર સ્પષ્ટપણે કહે છે. જેમ ગુણરહિત મનુષ્યે પહેરેલા સાચા વેષની કિંમત નથી, તેમ વેષરહિતના સાચા ગુણો પણ, જ્યાંસુધી વેષ ધારણ કરે નહિ ત્યાં સુધી સ્વીકારી શકાતા નથી. આ હકીકતથી સ્પષ્ટ થાય છે કે—મોક્ષના ચિહ્ન તરીકે અને સાધુના ભેખ તરીકે જે વેષ શાસ્ત્રકારોએ નિયમિત કરેલો છે, તે વેષ આત્માના કલ્યાણને ઇચ્છનારા પતિતપણથી બચવાના મનોરથવાળા, અન્યને પણ કલ્યાણને માર્ગે જોડવા ઇચ્છનાર જીવોએ અંગિકાર કરવો જરૂરી છે. વકીલો, ડોક્ટરો, આંખ, કાન કે હાંતના સ્પેશીયાલીસ્ટો, પોતપોતાના ધંધાની જાહેરાતને માટે, દરદીઓને ગોથાં ન ખાવાં પડે અને સીધા પોતાને ત્યાં આવી શકે, તે કારણસર જેમ પોતાને સ્થાને જોડો લગાવે છે, તેમ મહાવ્રતધારી સાધુઓ પણ ધર્મર્થીઓની સવડને માટે તેમજ પોતાના આત્માને પાપથી બચાવવા માટે સાધુપણાના વેષને ધારણ કરે છે, કારણકે—જગતના જીવો ધર્મની ઇચ્છાવાલા થયા પછી પણ ધર્મ કોને પૂછવો, ધર્મ બાબતમાં કોની સલાહ લેવી, ધર્મમાં કેવી રીતે આગળ વધી શકાય, અમે ધર્મ કરોએ તેમાં અમોને મદદગાર કોણ થઈ શકે, તેને માટે આવા વિચારવાળા આત્માઓને શુદ્ધ સાધુઓએ ધારણ કરેલો સાધુપણાનો વેષ જરૂર આવંબનરૂપ થાય. વેષ ધારણ કરવાવાળા સાધુને કદાચિત્ પરિણામ વિપર્યાસ થવાનો પ્રસંગ આવે, તો પણ વેષને લીધે પરિણામ સુધરવાનું બની શકે છે; પરંતુ જેઓએ સાધુપણાનો વેષ લીધો ન હોય, તેવાઓને આવંબનના અભાવે પરિણામનો પલટો થતાં અશુભ કાર્યથી બચવાનું બની શકતું નથી.

ચારિત્ર્ય-આકર્ષ યાને પરિણામ

સાધુઓને માટે શ્રી દશવૈકાલિક અને શ્રી આચારાંગ સૂત્રમાં જણાવ્યું છે કે—

“જે પરિણામથી સાધુપણું લેવામાં આવે, તે પરિણામને હંમેશાં નિભાવી રાખવા જરૂરી છે. દીક્ષા લેતી વખતે દરેક મનુષ્યને ઉચ્ચ ભાવ આવી જાય છે અને તે વખતની દીક્ષા લેનારની પરિણતિ ઉત્તમોત્તમ થાય છે, તે પરિણતિને હંમેશાં ટકાવી રાખવા પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ.”

*

છતાં આવશ્યક નિર્યુક્તિકાર કહે છે કે—

“એક જન્મમાં ચારિત્રના પરિણામો થવા અને પડવા તે સૈકડો વખત બને છે.”

*

ચારિત્ર ગ્રહણ કરનારાના પરિણામ યાવત જીંદગી એક સરખા જ રહેવું એમ બનવું અસંભવિત છે, અને એજ વાત શ્રી દશવૈકાલિક અને શ્રી આચારાંગનાં ઉપરનાં વાક્યો પણ બતાવે છે. દીક્ષા લેતી વખતની પરિણતિથી ચઢતી પરિણતિ થાય, તેનો નિષેધ કરવા માટે તે વાક્યો નથી અને હોય જ નહિ; કિંતુ દીક્ષા લેતી વખતના ઉત્તમોત્તમ દશાના પરિણામથી પાછા નીચા નહિ ઉતરવાને માટે જ તે વાક્યો ઉચ્ચારવામાં આવ્યાં છે. વળી દીક્ષા લેનારના પરિણામ હંમેશાં

ઉંચા જ ચઢતા હોય અથવા તો દીક્ષા લેતી વખતના પરિણામ જેવા કાયમ જ રહેતા હોય, પડતા પરિણામ ન થતા હોય અગર થવાનો સંભવ ન હોય, તો શાસ્ત્રકારોને ‘દીક્ષા લેતી વખતના પરિણામને હંમેશાં ટકાવવા’-એવો ઉપદેશ કરવાપણું રહેત નહિ. ઉપર કહી ગયા તેમ શ્રી દશવૈકાલિક, આચારાંગ તેમજ આવશ્યક નિર્યુક્તિકાર,-એ બધાનાં વચનોથી સાફસાફ જણાઇ આવે છે કે-દીક્ષા લેનારના પરિણામ દીક્ષા લીધા પછી કોઇક વખત પલટી પણ જાય, છતાં તેવા પરિણામ પલટાવાનો સંભવ દેખીને શાસ્ત્રકારોએ દીક્ષાની મનાઇ કરી નહિ, પરંતુ તે ઉત્તમ પરિણામને ટકાવવાનો ઉપદેશ આપ્યો. આથી એ પણ સમજાય છે કે-ચારિત્રપાલન કરતાં કરતાં કર્મોના ક્ષયોપશમ (હાનિ) થાય અને તે ક્ષયોપશમથી ક્ષાયિક ભાવ પ્રાપ્ત કરાય, પણ ક્ષાયોપશમિક (થોડે થોડે) ભાવ આવ્યા વગર પ્રથમથી જ ક્ષાયિક (શાશ્વત) ભાવ આવી જાય એ સંભવિત નથી; એટલું જ નહિ, પરંતુ અશાસ્ત્રીય છે. તેમાં વળી ક્ષાયોપશમિક ભાવને પામ્યા પછી તેમાંથી પડે નહિ અને સીધા ક્ષાયિક ભાવને પામે, એવા જીવો તો માત્ર કોઇક જ હોય છે. તેવા જીવો કરતાં અસંખ્યાત ગુણા જીવો એવા હોય છે કે-જેઓ ક્ષાયોપશમિક ભાવને પામીને પડી જાય અને વચમાં અનંત, અસંખ્યાત કે સંખ્યાત કાલસુધી રખડે અને પછી ફેર ક્ષાયોપશમિક ભાવદ્વારા ક્ષાયિક ભાવને મેળવીને મોક્ષ સાધે. આ બધી સ્થિતિને વિચારનારો મનુષ્ય કોઈ દિવસ એમ કહી શકે

નહિ કે—‘ ભવિષ્યમાં પડવાની સંભાવના લાગે તેટલા માત્રથી પ્રથમથી જ વ્રત નિયમો કરવા નહિ. ’ તેવી માન્યતા-વાળાથી તો ધર્મનું આરાધન જ થઈ શકે નહિ. જૈન શાસ્ત્રકારો તો સ્પષ્ટપણે કહે છે કે—

“ એક વખત અંતર્મુદૂર્ત જેટલા કાળમાં પણ જેને ધર્મબુદ્ધિ થઈ છે, તે પાછળથી ચાહે તેવો અધર્મી થાય તો પણ તે અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનની અંદર તો જરૂર મોક્ષે જાય. ”

*

સમ્યક્ત્વની પ્રતિજ્ઞાથી કે તેના પરિણામથી પડવું થાય તો પણ પૂર્વના આવેલા શુભ પરિણામના પ્રભાવથી જ મોક્ષે જવાનું થાય છે. ચારિત્ર લઈને અથવા તો ખીજી પ્રતિજ્ઞા લઈને ત્હોને કર્મના ઉદયથી કોઈ ભાગે, ત્યારે તે દ્રવ્ય ચારિત્ર કે પચ્ચખાણુ કહેવાય છે. છતાં તે ખંડિત થયેલું ચારિત્ર કે પચ્ચખાણુ જો મોક્ષને માટે સ્વીકારવામાં આવેલું હોય, તો તે દ્રવ્ય પચ્ચખાણુ છતાં પણ ભવિષ્યમાં ભાવ પચ્ચખાણુને લાવનારું છે, એમ શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી ‘અષ્ટક’ નામના ગ્રંથની અંદર સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. આ બધી હકીકતથી માલમ પડશે કે—‘ ભવિષ્યમાં પડી જવાનો સંભવ લાગે તેટલા માત્રથી વ્રત-નિયમ કરવા નહિ, ચારિત્ર આદરવું નહિ, પચ્ચખાણુ લેવું નહિ, તે વાક્યો પ્રમાણભૂત કે માનવા લાયક નથી. ’ અને તે પ્રમાણે જો ચાલવામાં આવે, તો કોઈ પણ દિવસ કોઈપણ જીવ ધર્મને આરાધી શકે જ નહિ.

માટે શાસ્ત્ર રીતિએ વિધિપૂર્વક વ્રતાદિક અંગિકાર કરવાં, તેનાં દૂષણો ટાલવા તત્પર રહેવું, દૂષણોનાં કારણોથી હંમેશાં ડરતા રહેવું અને તે નિયમાદિક પચ્ચખાણોની વૃદ્ધિ માટે હંમેશાં ગુરૂકુળવાસની સેવા કરવી. એમ છતાં કદાચ ગાઢ કર્મના ઉદયથી પતન થઈ જાય, તો તેટલા માત્રથી જીવ ધર્મને માટે નાલાયક જ બની ગયો અગર તેને વ્રતાદિક આરોપણ કરનારને પાપ લાગ્યું, એમ કહી શકાય જ નહિ. આ ઉપરથી અધ્યવસાયની ચળવિચળતાને લીધે ધર્મમાં આદરવાલા નહિં થવું એ વાત ટકી શકતી નથી.

પરિણામ ટકાવવામાં સાધુવેષની ઉપયોગિતા

ઉપરની હકીકત ઉપરથી આપણે એટલું તો ચોક્કસ માનવું પડશે કે—સાધુઓના પરિણામની ધારા પણ કોઈ કોઈ વખત બદલાય છે. હવે જે ધારાને પતિત થવાનો સંભવ છે, તો તેના રક્ષણને માટે આલંબનની જરૂર છે અને તે આલંબન, એ સાધુપણાનો વેષ છે. કેમકે—વેષમાં રહેલો સાધુ પોતાના સાધુપણાથી વિરૂદ્ધ એવાં અપકૃત્યો કરતાં ડર્યા વગર રહે નહિં. છતાં કદાચ કર્મની બહુલતાને લીધે પોતાના આત્માને સાધુ પડતો રોકી શકે નહિ, તો પણ તે સાધુપણાના વેષમાં સાધુપણાને અનુચિત કાર્યો કરનાર સાધુને દેખીને, બીજા સાધુઓ, સાધ્વીઓ, શ્રાવકો કે શ્રાવિકાઓ તેને સારા રસ્તે લાવવા પ્રયત્ન કરશે. આ પ્રભાવ સાધુપણાના વેષને જ આભારી છે, કેમકે—જો વેષ ધારણ કરેલો ન હોત તો બીજા સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક કે શ્રાવિકાઓને પ્રેરણા કરી, બોધ આપી, તેને ઠેકાણે લાવવાનો વખત

આવત જ નહિ. આ સ્થળે પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિનું દૃષ્ટાંત વિચારીશું, તો સ્કેન્ડે ઉપરની હકીકત સમજાઈ જશે. પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ રાજગૃહી નગરીની બહાર કાયેત્સર્ગ ધ્યાને રહ્યા હતા. શ્રેણિક મહારાજ, મહાવીર પ્રભુને વંદના કરવા રાજગૃહીથી નીકળ્યા. સૈન્યના આગળના દૂતના મુખથી પોતાના બાલપુત્રની વિપત્તિ સાંભળીને મંત્રી વિગેરે ઉપર ક્રોધ આવ્યો અને મનથી તેઓની સાથે સંગ્રામ શરૂ કર્યો. યુદ્ધમાં એટલી બધી માનસિક લીનતા થઈ ગઈ કે-જેથી શ્રેણિક મહારાજની આખી સ્વારી લક્ષ બહાર ગઈ, એટલું જ નહિ પણ ખૂદ શ્રેણિક મહારાજે તેઓશ્રીને વિધિપૂર્વક વંદન કર્યું, તે પણ પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિના લક્ષ્યમાં આવ્યું જ નહિં. આટલા બધા યુદ્ધના તીવ્ર પરિણામે તેઓએ સાતમી નારકીનાં કર્મો બાંધ્યાં, તેવામાં સર્વ હથિયાર ખૂટવાથી મારવા માટે મસ્તકનો સુકુટ ઉપાડવાને માટે તેઓશ્રીનો હાથ પોતાના માથા ઉપર ગયો, કે તરત જ સાધુપણું યાદ આવ્યું. કુટુંબકબીલા, પુત્ર, વિગેરેનો કરેલો ત્યાગ ધ્યાનમાં આવ્યો. રાજ્ય, પુત્ર વિગેરેની ચિંતા તે આર્તધ્યાન છે, તેમ માલુમ પડ્યું. સંયમમાં રહેલા પુરૂષે ગૃહસ્થનો કોઈપણ વ્યાપાર અનુમોદવો કે પ્રેરવો તે પાપ છે, એમ લક્ષ્યમાં આવ્યું. સંયમમાં સ્ખલના થઈ, એમ સમજાયું. કર્મની સ્થિતિનું ભાન આવ્યું. કર્મ તોડવાનાં કારણોની દુર્લભતા માલુમ પડી. ચારિત્રની સ્થિરતા કેળવવા આત્મા તૈયાર થયો. આત્માના ગુણો શિવાય જગતની કોઈ પણ ચીજ આત્માની નથી, એમ સમજાયું. આત્માના ગુણો અને

કર્મનાં આવરણો યાદ આવ્યાં. તેને તોડવા માટે વજ્ર સમાન શુભ પરિણામની ધારા શરૂ થઈ. શુદ્ધ ધ્યાન પ્રાપ્ત થયું. કર્મરૂપી વન છેદાઈ ગયું. શરદ્રજ્જ્વલના વાદળમાંથી નીકળેલા પૂર્ણિમાના ચંદ્રની માફક નિરાવરણ થયેલો આત્મા ઝળકી ઉઠ્યો અને કેવળ જ્ઞાન પામી મુક્તિ ગયા. આ બધી હકીકત ઉપરથી ચારિત્રના વેષ અને આચારનો મહીમા સ્પષ્ટપણે હૃદયગત થાય છે. કોઈ વખત આત્માના પડેલા પરિણામને પોતા દ્વારાએ અથવા બીજા દ્વારાએ દ્રવ્ય વેષને લીધે જ સુરક્ષિત કરવાનું બની શકે છે. માટે મોક્ષની ઈચ્છાવાલા આત્માને જેવી રીતે મહાવ્રતોનો સ્વીકાર કરવો જરૂરી છે, તેવી જ રીતે દુનિયાદારીથી ખસી જઈ સાધુપણાનો વેષ ધારણ કરવો જરૂરી છે. સાધુપણાનો વેષ નિયમિત છે, તેથી તો શાસ્ત્રકારો સિદ્ધ થતા જીવોમાં ગૃહીલિંગ, અન્યલિંગ અને સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધ આદિ ભેદો કરી શકે છે.

દ્રવ્યલિંગમાં ધાર્મિક ઉપકરણની જરૂર

મોક્ષને માટે દ્રવ્યલિંગ પણ શાસ્ત્રકારોએ નિયત કરેલું છે, એમ આપણે જોઈ ગયા. અને તે દ્રવ્યલિંગ વસ્ત્રાદિકના અભાવરૂપ નહિ, પણ કોઈ પણ તેવી વસ્તુના સફળાવરૂપ હોવું જોઈએ, અને એટલા જ માટે શ્વેતામ્બરો ધાર્મિક ઉપકરણની દ્રવ્યલિંગમાં જરૂર માને છે અને ધાર્મિક સાધનને ઉપકારક તરીકે માની, તેને પરિચ્છેદ-આશ્રવ તરિકે માનતા નથી. જો ધર્મના ઉપકરણરૂપ વસ્ત્રાદિને પણ પરિચ્છેદ-આશ્રવ તરિકે માને અને તેને ચંગે રહેલા નિર્મમત્વ લાવને

હિસાબમાં જો ન ગણાય, તો પછી જે ગૃહસ્થો અને અન્ય લિંગવાળાઓ મમતાપૂર્વક જ વસ્ત્રાદિકને ધારણ કરનારા છે, તેવાઓમાં તો ભાવનાના લીધે થતો જ્ઞાનાવરણીયાદિ અને વેદનીયાદિ કર્મોનો ક્ષય તો મનાય જ નહિ ને ? આ કોઈ માની શકશે નહિ, કારણ કે-આત્માને કર્મોનો બંધ અને નિર્જરા એ કેવળ આત્માના પરિણામને આધારે જ થાય છે. અને જો તેમ ન માનીએ, તો સરખા પરિગ્રહવાળાઓમાં સરખો જ કર્મોનો બંધ માનવો પડે. તેમજ એ પણ માનવું પડે કે-અદ્ય વસ્તુના માલીકને કર્મબંધ ઘણો જ થાય. આમ માનવું તે જૈનશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ કોઈને પણ યોગ્ય લાગશે નહિ. એક જ કુટુંબમાં રહેલા સરખા સાધનવાળા બધા જીવોની એક સરખી ગતિ થાય, એમ કોઈ પણ મતવાળા માનતા નથી. જ્યારે કોઈ પણ ગતિમાં સાધનની સરખાવટ છતાં કર્મબંધની સરખાવટ નથી, તો પછા અત્રે મોક્ષના વિચારમાં સાધનની વિચિત્રતા હોય તો પણ પરિણામે વિચિત્રતા ન માનવી, તે યુક્તિપ્રમાણુ પણ નથી. જો કે બાહ્ય સાધન વ્યવહારને અંગે એકાંતિક છે, છતાં આત્માના પરિણામને અંગે તેને એકાંતિક માનવા જેટલી ભૂલ થાય, એ તો સમજી શકાય તેવું નથી. બીજા મુદ્દાની અપેક્ષાએ વિચારીએ તો વસ્ત્રાદિકનો સંસર્ગ માત્ર જો આરિત્રને રોકી મોહનો ક્ષય ન થવા દે અને તેથી કેવળજ્ઞાન ન થાય એમ માનવામાં આવે, તો જેઓને કેવળજ્ઞાન થઈ ગયું તેવા પુરૂષોને પ્રાપ્ત થયેલા કેવળજ્ઞાનના નાશનો ભય ડગલે ને પગલે રહે, કારણ કે-તેવા કેવળજ્ઞાનીના શરીરને જો કોઈ મનુષ્ય વસ્ત્રાદિક લગાડી દે અથવા પવનાદિકથી ઉડીને લાગી જાય,

તો તે કેવળજ્ઞાનીને પણ પરિગ્રહનો આશ્રવ શરૂ થાય, ત્યારે પહેલાંના આવેલા કેવળજ્ઞાનને જરૂર નષ્ટ થવું પડે અને એ વાત બનવી સર્વથા અસંભવિત છે. કારણકે-કેવળજ્ઞાન ક્ષાયિક લાવતું હોવાથી તે સાદિ અનંત હોય, એટલે નાશ પામવાનું હોય જ નહિ. જ્યારે કેવળજ્ઞાનના અંગે વસ્ત્રાદિકના સંસર્ગનો ભય સંભવે જ નહિ અને જ્યારે કેવળજ્ઞાનીને આત્માની નિર્મળતા હોવાથી વસ્ત્રના સંસર્ગથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા ઉત્પન્ન થતી નથી અને ચારિત્રનો નાશ થતો નથી, તેવી રીતે બીજા ક્ષાયોપશમિક લાવના જીવોને પણ મમતાની ઓછાશથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા અને કર્મબંધની ઓછાશ માનવામાં વાંધો આવતો નથી. અર્થાત્-ધર્મના સાધનની બુદ્ધિએ જેમ શિષ્ય, શિષ્યા, શરીર, આહાર, સ્થાન, શ્રાવક કે શ્રાવિકા કર્મબંધનાં કારણ થતાં નથી, તેમ ધર્મસાધનને અંગે વપરાતાં વસ્ત્રાદિક ઉપકરણ હોય, તે પણ પરિગ્રહ કે કર્મબંધનાં કારણ થાય જ નહિ.

શંકા સમાધાન પૂછવાનો નિષેધ નથી

ઉપરની હકીકત વિચારવાથી માલુમ પડશે કે-દ્રવ્યલિંગ પણ મોક્ષપ્રાપ્તિમાં જરૂરનું છે; છતાં તેમાં શંકા તો જરૂર રહેશે કે-જ્યારે મોક્ષ એ સમગ્ર કર્મોનો નાશ થવાથી થાય છે, આત્મસ્વરૂપને પ્રગટ કરવા રૂપ છે અને તે કેવળ આત્માના ઉચ્ચતર પરિણામનું જ સાધ્ય છે, તો પછી મોક્ષનો દ્રવ્યલિંગની સાથે સંબંધ શા માટે માનવો? જો કે-શાસ્ત્ર-કારોએ સ્વલિંગ સિદ્ધ નામનો ભેદ જણાવીને તથા લિંગદ્વારથી સિદ્ધોનો વિકલ્પ જણાવીને, મોક્ષને માટે લિંગ

જરૂરનું છે એ નક્કી કરેલું છે, તો પણ શાસ્ત્રવચનોને માત્ર તેના વક્તાના ગૌરવથી જ માનવાં એવો એકાંત નિયમ બાંધ્યો નથી. જો કે-વક્તાની વિશિષ્ટતાથી તેનાં વચનો નિર્દોષ હોય એમ શ્રદ્ધા થઈ શકે, પણ તે વચનોની વિશેષ ખાત્રી કરવા માટે યુક્તિઓનો આશ્રય લેવો અથવા તે માટે વક્તાને પ્રશ્ન કરવો, તેનો જોન શાસ્ત્રમાં નિષેધ કરેલો નથી જ. શ્રીમાન્ મહાવીરદેવ સરખા સર્વજ્ઞ અને વીતરાગ ભગવાન્ જ્યારે પદાર્થનું નિરૂપણ કરતા, ત્યારે પણ ભગવાન્ ગૌતમસ્વામિ કે જેઓ અદ્વિતીય શ્રદ્ધાવાન હતા, એટલું જ નહિ પણ શ્રીમાન્ મહાવીરદેવની સાથે ઘણા લવોથી પરિચયવાળા હતા, “ચિરપરિચિત અને ચિરસંસ્તુત” હતા, છતાં તેઓ શ્રીમાન્ મહાવીર દેવને બધી પર્ષદા વચ્ચે પણ પૂછી શકતા હતા કે-“ આપે જાણાવેલી વાત જો કે શ્રદ્ધેય છે, તો પણ કયા હેતુથી કહેવામાં આવેલી છે, તે મને સમજાવવાની કૃપા કરશો.” દ્વાદશાંગીના પ્રણેતા ગૌતમસ્વામિ મહારાજ જ્યારે ખૂદ ભગવાનની પ્રરૂપણા વખતે પ્રશ્ન કરી શકતા હતા, ત્યારે વર્તમાન કાળમાં પણ આગમની શ્રદ્ધા પૂર્વક તેમાં કથન કરાયેલા પદાર્થોને સ્પષ્ટપણે જાણવા માટે હેતુ કે યુક્તિની ગવેષણા કરવામાં આવે તો તેને અયોગ્ય કહેવાય જ કેમ? હેતુ જાણવાની છૂટ છે, તો પછી મોક્ષપ્રાપ્તિને અંગે દ્રવ્યલિંગનું નિયતપણું શાથી થયેલું છે, તેનાં કારણો જાણવાં તે અસ્થાને નથી.

દ્રવ્યલિંગ અને ભાવલિંગ બન્નેની સરખી જ જરૂર છે

પ્રથમ એ જાણવાની જરૂર છે કે-મહાત્મત અંગિકાર:

કરવાવાળા અગર ગૃહસ્થપણા આદિમાં આકસ્મિક ભાવનાના પ્રભાવથી કેવળજ્ઞાનને પામવાવાળા મનુષ્યો, તે મહાવ્રત અને કેવલજ્ઞાનની વખતે જ આયુષ્યને પૂર્ણ કરનારા હોય એમ તો બને જ નહિ અને મહાવ્રત અને કેવળજ્ઞાનની પછી જ્યારે આયુષ્ય લોગવવાનું બાકી હોય, તો ત્યારથી માંડીને મોક્ષપ્રાપ્તિના સમય સુધી જીવનનિર્વાહ કરવાનો પણ અવશ્ય હોય જ. જીવનનું નિર્વહન કરવામાં શારીરિક, માનસિક અને વાચિક પ્રવૃત્તિઓ ચાલુ રહે તે તો ચોક્કસ જ છે. જ્યાં સુધી ચૌદમા ગુણસ્થાનકના અંત વખતે આવતી શૈલેશી (સ્થિર) અવસ્થા, કે જેની સ્થિતિ મોક્ષપ્રાપ્તિની નજીકના પાંચ હ્રસ્વ અક્ષર માત્રના કાલ જેટલી જ છે, તે ન આવે ત્યાં સુધી યોગનો (ક્રિયાઓનો) સર્વથા રોધ થઈ શકતો જ નથી. અને તેટલા જ કારણથી ખૂદ કેવળજ્ઞાનને પામેલા આત્માઓને પણ સયોગિ (ક્રિયાવાળી) અવસ્થામાં સિદ્ધિ ન થાય, એમ શાસ્ત્રકારોએ સ્પષ્ટપણે ઠેકાણે ઠેકાણે જણાવેલું છે. એટલે પાંચ હ્રસ્વ અક્ષર જેટલા શૈલેશી કરણના કાલના પહેલા ભાગ સુધી શારીરિકાદિ પ્રવૃત્તિઓ કાયમ રહે છે તે સિદ્ધ થાય છે. હવે જ્યારે આ પ્રવૃત્તિઓ સ્વાભાવિક જ છે, તો તેના નિર્વાહને માટે આહાર, નિહાર, જવું, આવવું, વિગેરે કરવાં પડે તે પણ સહજ છે. તે ક્રિયાઓ પાપને બંધાવનારી ન થાય, તેની તે તે આત્માઓએ પુરેપુરી કાળજી રાખવાની જરૂર છે, આટલા જ માટે તેવા મહાપુરૂષોને માટે પણ દ્રવ્યલિંગની જરૂર શાસ્ત્રકારોએ માની છે. કારણ કે-કાયાના પ્રયત્નો થતાં જીવોની વિરાધના થવાનો ક્ષણે ક્ષણે પ્રસંગ આવે અને તેથી તે જીવોના

બચાવને માટે સાધન પણ જોઈએ. પગનું ચાલવું, શરીરનું હાલવું, શરીર ઉપર મચ્છર વિગેરેનું બેસવું, કીડી વિગેરેનું ચઢવું, એવા એવા ઘણા પ્રસંગો આવે છે કે-જેમાં કાયાની પ્રવૃત્તિ કરતાં પ્રમાર્જનની પહેલી જરૂર પડે. તેટલા જ કારણસર પ્રમાર્જન માટે રજોહરણની ખાસ આવશ્યકતા માનેલી છે. જેવી રીતે કાયિક પ્રવૃત્તિના પાપનિવારણુ અર્થે રજોહરણની જરૂર છે, તેવી જ રીતે વચનની પ્રવૃત્તિમાં થતી હિંસાને નિવારવા મુહપત્તિની જરૂર છે; અને જીવનનિર્વાહને માટે લેવાતા અન્નપાણીને અંગે માધુકરી વૃત્તિ અને તેનાં સાધન પાત્રાદિક ઉપકરણો રાખવાં જરૂરી માનેલાં છે. આ બધા સ્પષ્ટીકરણનું તત્ત્વ એજ છે કે-શાસ્ત્ર અને યુક્તિથી વિચાર કરતાં સાધુઓને ભાવલિંગના નિયમિતપણાની પેઠે દ્રવ્ય-લિંગ પણ નિયમિત જ છે, અને તેથી માનવું પડશે કે-ભાવ-લિંગ આવવાની સાથે દ્રવ્યલિંગ જરૂર અંગીકાર કરવું જોઈએ. એક અપેક્ષાએ જો કે ભાવલિંગની મૂખ્યતા છે, કેમકે-તે ઉપાદાન (મૂળ) કારણ છે અને દ્રવ્યલિંગની ગૌણતા છે, કેમકે-તે અપેક્ષા (નિમિત્ત) કારણ છે, છતાં તે બન્નેની હયાતી જરૂર હોવી જોઈએ, એમાં તો શક હોય જ નહિ. આ ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે-શાસ્ત્રકારો ભાવ ચારિત્રની માફક અગર કોઈકે અપેક્ષાએ તે કરતાં પણ વધારે દ્રવ્ય ચારિત્રને અને વેષને જરૂરી સ્વીકારે છે. ભાવ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરીને સાધુ થનારને અથવા તો પ્રાપ્ત કર્યા વગર પણ સાધુ થનારને દ્રવ્યલિંગ તો એક સરખી રીતે જ જરૂરી છે.

બાહ્ય ત્યાગનું ફળ પણ મહાન છે

એક ભવથી બીજા ભવમાં જતી વખતે ઉત્તમ ગતિની પ્રાપ્તિની સાથે પણ દ્રવ્યલિંગને ઘણો જ સંબંધ છે. ચાહે તેવો ઉત્તમ ભાવનાવાળો અને શ્રાવકપણાની ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા કરનારો ગૃહસ્થલિંગમાં રહેલો શ્રાવક મરણ પામે તો અચ્યુત નામના બારમા દેવલોકથી આગળ ઉંચી ગતિમાં જઈ શકે જ નહિ, પણ સાધુપણના વેષને ધારણ કરનારો મિથ્યાદૃષ્ટિ અથવા અભવ્ય પણ હોય, તે છતાં તે નવ ઐવેયક સુધી જઈ શકે છે. આવી રીતે સાધુલિંગની મહત્તા શાસ્ત્રકારોએ જણાવેલી છે, તેને જાણીને કયો વિચક્ષણ માણસ સાધુના દ્રવ્યલિંગની કિંમત નહિ સમજે ? શ્રાવકપણાની ઉત્કૃષ્ટમાં ઉત્કૃષ્ટ ભાવના ને પ્રવૃત્તિથી જે ફળ ન નીપજે, તે ફળ સાધુપણના કેવળ વેષને લીધે જ મિથ્યાદૃષ્ટિ અને અભવ્ય પણ પ્રાપ્ત કરે છે. સંસારનો બાહ્ય ત્યાગ અને સાધુલિંગની મહત્તા માટે આથી અધિક કયા દ્રષ્ટાંતની જરૂર છે ? આ ઉપરથી દ્રવ્યલિંગ જ સાધુતાનું પ્રથમ પગથીઉ અનેક રીતિએ સાબીત થાય છે.

* * *

જો કે આ ગ્રંથ દીક્ષા પ્રકરણને અંગે જ છે, તોપણ તેને અંગે પૂર્વે જણાવેલી હકીકતો, જેવી કે-ગુરૂતત્ત્વની જરૂર, શાસ્ત્રોની પ્રમાણિકતા, બાહ્ય વેષની જરૂર, આરંભ પરિગ્રહના ત્યાગની જરૂર, તેમજ સાધુપણના દ્રવ્યલિંગને અંગે પણ શાસ્ત્રકારોએ કહેલા ફાયદા, વિગેરે પ્રસંગોપાત દીક્ષાના સ્વરૂપને જાણવાની જિજ્ઞાસાવાળાને ઉપયોગી હોવાથી જણાવેલ છે.

*

*

*

બાલદીક્ષાનું સ્વરૂપ-

હવે કેટલાકો તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે—

“જે મનુષ્યો નાની ઉંમરમાં દીક્ષા લે તેઓ પાછળથી પતિત થઈ જાય, તો તેનો દોષ દીક્ષા ન લેવાવાળાને લાગતા દોષ કરતાં વધારે હોય છે, કેમકે—વૃદ્ધો પણ એમ કહે છે કે—
“વ્રત ન લે તે પાપી, અને વ્રત લઈને ભાંગે તે મહા પાપી.”—એટલે તે બાળપણમાં દીક્ષા લઈને આગળ ઉપર ભવિષ્યમાં દીક્ષાને ભાંગનારો થાય, તો તે દીક્ષા ન લેનારા કરતાં મહા પાપનું ભાજન બને, માટે તેવા બાળકને દીક્ષા ન આપવી તેજ યોગ્ય છે; અને તેમ છતાં તેવા બાળકને જે દીક્ષા આપે તે અયોગ્ય રીતે દીક્ષા આપનારા છે, એમ કેમ ન કહેવાય ?”

*

આવી રીતે કેટલાકોનું કહેવું થાય છે, પણ તે કથન શાસ્ત્રીય વિચારોથી કોઈપણ પ્રકારે સંમત થતું નથી. પ્રથમ તો બાળપણમાં દીક્ષા લેનારા બધા પતિત જ થાય છે, એ માનવું ભૂલભરેલું છે. એવી માન્યતા રાખવામાં આવે, તો આપણા શાસનમાં અખંડ બ્રહ્મચારી કોઈ હોતો જ નથી, એમ માનવું પડે; એટલું જ નહિ પણ જગતના મોહમય સંસ્કારોથી દૂર રહેલો મનુષ્ય પણ પવિત્ર જીવન ગાળે જ નહિ, એમ આપણે માનવું પડશે; અને તે માન્યતા શાસ્ત્ર અને અનુભવના આધારે સત્ય સાબીત થઈ શકે તેમ છે જ નહિ. આપણે એમ કદિ જ નહિ કહી શકીશું કે—૧૮ વર્ષની ઉંમર પછી જેણે જેણે દીક્ષા લીધી છે, અગર

લે, તે બધા પતિત થતા જ નથી; અને તે તો વર્તમાનકાળ અને પૂર્વના સેંકડો દાખલા ઉપરથી સાબિત થઈ શકે તેવી હકીકત છે. એટલે કે—ભવિષ્યમાં કર્મોદ્ધયે ચારિત્રથી પતિત થવામાં જેમ બાલયોગીઓને કથંચિત્ સંભવ માની શકાય, તેવી રીતે યુવાન યોગીઓને પણ પડવાનો સંભવ નથી, એમ તો ન જ કહી શકાય. કોઈક અપેક્ષાએ તો એમ કહી શકીએ કે—જે બાળકને વિષયવાસનાના સંસ્કાર જ પડ્યા નથી તે બાળક જેટલો ચારિત્રમાં સ્થિર રહેશે, તેટલી સ્થિરતાવાળો યુવાન યોગી બની શકશે નહિ, કારણ કે—તે યુવાન યોગીના આત્મામાં વિષયવાસનાના સંસ્કારો ઓતપ્રોત થઈ ગયેલા હોય છે, અને તેવા યુવાન યોગીઓ શાસ્ત્ર વાણીના પ્રતાપે કદાચિત્ વૈરાગ્ય પામીને દીક્ષિત થયા હોય, તો પણ તેઓને પૂર્વના સંસ્કારોનો ઉદ્ભવ થવાનો વધારે સંભવ છે. આથી પતિત થવાની ખૂટકે ધર્મકાર્ય ન કરવું, તેવી માન્યતાવાળાઓના ન્યાય પ્રમાણે તો યુવાનોને યોગી કરવા કરતાં, બાળકો કે જેઓ વિષયવાસનાથી તદ્દન નિર્લેપ છે, તેવાઓને જ યોગી કરવા જોઈએ. અહીં આ વાત તો આવી માન્યતાવાળાઓની દૃષ્ટિ સુધારવા પૂરતી કહી છે.

ભવિષ્યના પતનભયે વર્તમાનમાં ધર્મ ન કરવો તે અયોગ્યજ છે !

બાકી શાસ્ત્રકારો તો, ભવિષ્યના પતનની શંકાથી વર્તમાનમાં ધર્મકાર્ય ન કરવું, એમ કહેતા જ નથી. શાસ્ત્રકારો તો જણાવે છે કે—જ્યાં સુધી જીવ શ્રેણી માંડીને નવમા શુભસ્થાનકે ગયો નથી, ત્યાં સુધી તે જીવ વેદ (કામ)ના

ઉદયથી બાધિત નહિ જ થાય, એમ કહી જ શકાય નહિ; અને જ્યારે નવમા ગુણુસ્થાનકે જ વેદનો સર્વથા ક્ષય કે ઉપશમ થાય છે, ત્યારે જ તે જીવને વેદનો ઉદય નડશે નહિ, એમ નક્કી કહી શકાય; ત્યારે ભવિષ્યના પતનના સંભવની અપેક્ષાએ ચારિત્ર આપવું યોગ્ય ન હોય, એમ ગણીએ તો નવમા ગુણુસ્થાનક (એક જાતિના આત્માના ઉચ્ચ અધ્યવસાયો)ની પ્રાપ્તિ વિનાના કોઈપણ જીવને ચારિત્ર આપી શકાય નહિ; અને નવમા ગુણુસ્થાનકની પ્રાપ્તિ કોઈ દિવસ પણ ચારિત્ર લીધા શિવાય થતી નથી. આ વાત જણાવી શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે—

“ભવિષ્યના પતનની સંભાવનાથી, વર્તમાનમાં ચારિત્રની યોગ્યતા હોય છતાં પણ ચારિત્ર ન આપવું, તે અયોગ્ય જ છે.”

*

આ વાત પંચવસ્તુમાં શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજીએ સ્પષ્ટપણે જણાવી છે; તેમજ જે ભવિષ્યમાં પરિવાજકપણું આદરીને સાધુપણાથી વિમુખ થવાના હતા, તેવા મરિચીને શ્રીમાન્ ઋષભદેવજી મહારાજે કેવળી અવસ્થામાં હતા છતાં દીક્ષા આપી છે. ભગવાન્ શ્રી ઋષભદેવજી સાથે જે ચાર હજાર મનુષ્યોએ દીક્ષા લીધી હતી, તેમાંથી એક પણ મનુષ્ય બાર મહિના જતાં સાધુપણામાં રહ્યો નહિ, છતાં ભગવાને તેઓને દીક્ષા લેતા રોક્યા નહિ, તેમજ તે ચાર હજાર મનુષ્યની કે મરિચીની દીક્ષાના ભંગનું પાપ ઋષભદેવજીને પણ લાગ્યું,

એમ કોઈ ઠેકાણે શાસ્ત્રકારે કહ્યું નથી. તેવી જ રીતે શ્રી નંદીષેણુજીને ચારિત્રથી પતિત થવાનું છે, એમ દેવતાએ સાક્ષાત્ થઈને જણાવ્યું, છતાં તે દેવતાની દરકાર નહિ કરીને શ્રી નંદીષેણુજી, ભગવાન્ મહાવીરદેવ પાસે દીક્ષા લેવા આવ્યા અને તે વખતે ભગવાને શ્રીમુખે નંદીષેણુજીને મોહના ઉદયની પ્રબલતા ભવિષ્યમાં થવાની જણાવી, છતાં શ્રી નંદી-ષેણુજીના પરિણામ તે વખતે ચારિત્ર લેવામાં જ મજબૂત રહ્યા, તેથી ખૂદ ભગવાને પણ તે નંદીષેણુજીને દીક્ષા આપી. આ વાત વિચારનારાઓ બે મધ્યસ્થ દ્રષ્ટિ રાખશે, તો કોઈ દિવસ પણ એમ નહિ કહી શકે કે-ભવિષ્યમાં થનારા પતનની સંભાવનાથી ચારિત્ર દેવું લાયક નથી અથવા તો તેવા પતનની સંભાવના છતાં પણ ચારિત્ર દેનારા દોષિત ગણાય.

આ સ્થળે કોઈ એમ કહે કે-

“ તે જ્ઞાની પુરૂષો જેવી રીતે તેના ચારિત્રના પતનને જાણતા હતા, તેવીજ રીતે તે પતિત થએલાઓનો ઉદ્ધાર પણ જાણતા હતા, પણ આજકાલ તેવું જ્ઞાન ન હોવાથી જ્યાં ચારિત્રના પતનની સંભાવના હોય, ત્યાં દીક્ષાની પ્રવૃત્તિ જ બંધ કરવી તેજ લાયક છે. ”

*

આ વચન કહેવું તે વદતો વ્યાધાત કરનાર છે, કારણ કે-જ્યારે કેવળજ્ઞાનીઓની દ્રષ્ટિથી એ વાત નક્કી થઈ કે-ચારિત્રને અહણ કરનારો મનુષ્ય ચારિત્રથી પતિત થઈને પણ પાછળથી

પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર કરી શકે છે, અને તે પહેલાં ગ્રહણ કરેલ ચારિત્રના પ્રતાપે જ કરે છે, તો પછી આજકાલના છન્નસ્થ જીવો પણ તે કેવળજ્ઞાનીની દ્રષ્ટિના આધારે પ્રવૃત્તિ કરે, તેમાં આશ્ચર્ય કે ખોટું શું ? છન્નસ્થ જીવોને તો કેવળી ભગવાનના સિદ્ધાંત અને દૃષ્ટાંતના આધારે જ વર્તવાનું હોય છે, જ્યારે કેવળી મહારાજાઓ ચારિત્રના પ્રતિપાત (પડવા)ને નક્કી બાંધ્યા છતાં ચારિત્ર આપે છે, તો પછી શ્રુતજ્ઞાનને આધારે પ્રવર્તનારા આત્માઓ ભવિષ્યમાં થવાના પતન માત્રની સંભાવનાથી વર્તમાનમાં યોગ્ય દેખાતા પુરૂષને પણ ચારિત્ર ન આપે, એમ કહેવું તે કેમ યોગ્ય ગણાય ? છન્નસ્થની અપેક્ષાએ તો શાસ્ત્રકારો જણાવે છે કે-ક્ષાયોપશમિક ભાવમાં જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તે ક્રિયા, તે જીવનું તે ક્ષાયોપશમિક ભાવથી પતન થયા છતાં પણ, ભવિષ્યમાં તેને ચઢીયાતી દશાને જ આપનાર થાય છે. શ્રીમાન્ હરિભદ્ર-સૂરીશ્વરજી અષ્ટકજીમાં સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે-‘ જે મનુષ્ય મોક્ષની સાધ્યતા માટે જિનેશ્વર મહારાજે આ કહેલું છે, એમ શુદ્ધ બુદ્ધિ રાખીને વ્રત અંગિકાર કરે છે, તે મનુષ્યને તે વ્રત કદાચિત્ કર્મની પ્રબલતાથી તુટી જાય અગર તે વ્રત દ્રવ્યથી જ લીધું હોય અને તેમાંથી પણ તે પડી જાય, તો પણ તેનું તે પ્રથમ દ્રવ્યથી આચરેલું વ્રત ભવિષ્યમાં ભાવવ્રતનું કારણ બને છે. ’ આ વાત સ્પષ્ટ રીતે બાણુનારો અને માનનારો કોઈપણ મનુષ્ય ભવિષ્યમાં પતનની સંભાવના માત્રથી વર્તમાનમાં યોગ્યતા છતાં પણ દેવાતી દીક્ષાને અયોગ્ય કહી શકે જ નહિ.

૩૮] . . . . . પૂ. સાગરાનંદસૂરિજી સંકલિત

‘વ્રત ન લે તે પાપી, અને વ્રત લઈને ભાંગે તે મહાપાપી’- એ

વાક્યની સાચી સમજણ

હવે આગળ કહું કે-‘વૃદ્ધો એમ કહે છે કે, વ્રત ન લે તે પાપી અને લઈને ભાંગે તે મહાપાપી કહેવાય’-આ કહેવું તે પણ સમજણ વગરનું જ છે. જો વ્રત લઈને ભાંગનારા કરતાં વ્રતને ન લેનારા જ સારા ગણાતા હોત, તો આ જગતમાં વ્રત વિનાના જીવોનો કાંઈ પાર નથી અને તેથી તે બધા મોક્ષે ચાલ્યા જાત. વળી અનાદિ નિર્ગોદના જીવોએ તો કોઈ દિવસ વ્રત લીધું નથી તેમ ભાંગ્યું પણ નથી, માટે તેઓને તો આટલો બધો કાળ નકામું જ રખડવાનું થાય છે; પણ સમજવાની જરૂર છે કે-એક અંતર્મુહૂર્ત જેટલો વખત પણ થયેલા શુભ પરિણામ જીવને સંસાર સમુદ્રથી તારી દે છે. યાવત-તે જીવ જો નિર્ગોદમાં ઉતરી ગયો હોય, તો પણ તેને ત્યાંથી ઉંચા આવવામાં અને યાવત મોક્ષપ્રાપ્તિમાં પણ તેજ અંતર્મુહૂર્તના પરિણામ કારણભૂત અને છે. અને તેજ કારણથી ભગવાન મહાવીરદેવે શ્રી ગૌતમસ્વામીજીને મોકલીને તે ખેડુતને દીક્ષા આપી, કે જે ખેડુત શ્રી મહાવીરદેવની પાસે આવતાંની સાથે તેમને જોતાં જ તેજ દિવસે દીક્ષા મૂકીને ચાલ્યો ગયો. આવા પતિત પરિણામવાળાને દીક્ષા અપાવવા માટે જ્યારે મહાવીરદેવ સરખા કેવળજ્ઞાની શ્રીમાન ગૌતમસ્વામીજી જેવાને મોકલે, તો પછી આજકાલના કેટલાકો સાધુઓને અંગે જે ટીકા કરે છે, તે કેટલી બધી અજ્ઞાનતા અને વિરૂદ્ધતા સૂચવે છે, તે વાંચકો પોતાની મેળે જ સમજી લેશે. ઉપર

જણાવેલ વાક્ય-“ વ્રત લે નહિ તે પાપી અને લઇને ભાંગે તે મહાપાપી”-તે વ્રત લેતાં પહેલાં કોઇએ તે વાક્ય વિચારવા કે કહેવા લાયક જ નથી, કેમકે- તેથી તો કોઇપણ ભવિષ્યમાં ન પડવાવાળો હોય તે જીવ પણ શંકિત થાય અને વ્રતને આદરી શકે જ નહિ, પણ તે વાક્ય વ્રત લીધા પછી તે વ્રતના પાલનમાં સતત ઉદ્યત રહેવા માટે જરૂર વિચારવા અને કહેવા લાયક છે; કારણ કે-તેમ કરવાથી વ્રતવાળો મનુષ્ય પોતાના વ્રતને પ્રતિદિન ઉજવળ બનાવશે અને તેમાં મલીનતાને લેશ પણ આવવા દેશે નહિ. આ હકીકતને વાસ્તવિક રીતે સમજવાવાળો મનુષ્ય કોઇપણ દિવસ એમ નહિ કહી શકે કે-‘ભવિષ્યમાં પતન થવાના ભયમાત્રથી વર્તમાનમાં નાની કે મોટી ઉંમરની દીક્ષા આપવી તે અયોગ્ય કહેવાય.’

દીક્ષા લેવામાં કેટલા જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની જરૂર છે ?

હવે બાળદીક્ષા માટે બીજી શંકા એ કરવામાં આવે છે કે—

“ દીક્ષા લેવામાં મૂખ્યતાએ જ્ઞાન અને વૈરાગ્યની જરૂર છે અને શાસ્ત્રકારો પણ, દીક્ષા એ વૈરાગ્ય અને જ્ઞાનમૂલક જ હોવી જોઈએ, એમ કહે છે અને તે વૈરાગ્ય અને જ્ઞાન નવ વર્ષ જેવી નાની ઉંમરમાં માત્ર કોઇક જ જીવને બની શકે. તેથી સર્વ સાધારણ રીતે આઠ કે નવ વર્ષની ઉંમર દીક્ષા માટે લાયક ગણાય નહિ.”

આ કથન વગર સમજાણું છે, કારણ કે—જે બાળક કે યુવાન આદિ દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય છે, તેને એટલું જ્ઞાન તો જરૂર હોય છે કે—“આત્માનું કલ્યાણ અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ, તે આ જિનેશ્વર ભગવાને કહેલી દીક્ષાથી જ બને છે. તેમજ સંસારમાં રહેનારા જીવોને પૃથ્વીકાય (માટી, મીઠું વિગેરે), અપ્કાય (પાણી, ખરક વિગેરે), તેઉકાય (અગ્નિ વિગેરે), વાઉકાય (પવન વિગેરે), વનસ્પતિકાય (પત્ર, પુષ્પ, ફળ વિગેરે) અને ત્રસકાય (કીડી, મંકોડી, જી, માંકણ વિગેરે) જીવોની ડગલે ને પગલે હિંસા થાય છે. અને તેના કૃણ તરીકે નરક અને નિગોદની ગતિઓમાં રખડવું પડે છે, માટે મારે તે આ-રંભાદિક (હિંસા વિગેરે)નો ત્યાગ કરવો જ બોધ્યો તથા આ સંસારમાં માતા, પિતા, ભાઈ, સ્ત્રી વિગેરે સ્વાર્થનાં જ સગાં છે અને દરેક જીવ પોતાના કરેલ કર્મ પ્રમાણે જ સુખ દુઃખ અનુભવે છે.”—આટલા જ્ઞાનને દીક્ષાનું મૂળ જ્ઞાન કહેવામાં કોઈ પણ જાતની અડચણ નથી. ઉપાધ્યાય શ્રીમાન્ યશોવિજયજી મહારાજ તો એક “નિર્વાણ પદનું જ્ઞાન” એટલે કે—“આત્માના રાગદ્વેષો ટળે અને મોક્ષપ્રાપ્તિ થાય” એટલા જ જ્ઞાનને ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન કહે છે. અને તેની તરફ પ્રવૃત્તિવાળાને વધારે જ્ઞાન હોવાની કાંઈપણ આવશ્યકતા નથી, એમ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. અને તેવી જ રીતે માપતુષ નામના સાધુને પણ એક કરેમિ ભંતેના સૂત્ર જેટલું પણ જ્ઞાન નહોતું, એટલું જ નહિ પણ તે સામાયિક સૂત્રના સારરૂપે ‘મા રૂપ અને મા તુષ’ એટલું માત્ર આપેલું પદ

તેમને મોંઢે ચઢ્યું નહોતું, પણ તે ‘મા રૂપ-મા તુષ’ માત્ર પદમાંથી પણ ‘રૂ’ અને ‘મા’ અક્ષરોને ભૂલી જઈ, માત્ર ‘માપતુષ’ એમ ગોખવા લાગી ગયા હતા અને તે ‘માપતુષ’ પદ ગોખતાં પણ એટલો બધો ટાઈમ ગયો કે- છોકરાઓએ તે સાધુનું ‘માપતુષ’ એવું નામ સ્થાપન કર્યું. તે છતાં પણ તે માપતુષ સાધુને તે ‘માપતુષ’ પદ પણ ભૂલી જવાતું હતું અને છોકરાઓ જ્યારે પરસ્પર વાતો કરતા હતા કે-માપતુષ સાધુ મૌન બેઠા છે, ત્યારે તે પદ તેમના સ્મરણમાં આવતું અને તે સંભાળનાર છોકરાઓનો આભાર માની, ફરી ‘માપતુષ’ શબ્દને ગોખવા લાગતા હતા. આવા અદ્વૈતજ્ઞાનવાળા સાધુને પણ શ્રીમાન્ હરિભદ્ર-સૂરીશ્વરજી અને શ્રી અભયદેવસૂરિજી મહારાજે શુદ્ધ સાધુપણના ધારક અને આરાધક ગણાવ્યા છે, તો પછી આઠ નવ વર્ષના બાળકને જ્ઞાન હોતું નથી કે વૈરાગ્ય હોતો નથી, તે કહેવું તે કેવળ અણુસમજલય છે. મૂળ સૂત્રકારો પણ શ્રી ભગવતીજી વિગેરેમાં પણ, ચારિત્રવાળાને જ્ઞાનની જઘન્ય હદ-અષ્ટ પ્રવચનમાતાનું જ્ઞાન થાય, તેટલી જ રાખે છે. આવશ્યકે વૃત્તિકાર સામાયિકના જ્ઞાનને જ અષ્ટ પ્રવચન માતાનું જ્ઞાન કહે છે. તો પછી સામાયિકને પણ ન જાણતો હોય એવો બાળક દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો હોય, એવું કયાં દેખ્યું યા સાંભળ્યું, કેજેથી આઠ-નવ વર્ષના બાળકની દીક્ષાને અયોગ્ય ગણાય ?

બાળદીક્ષિતમાં કયું જ્ઞાન હોય છે ?

કેટલાક તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે—

“તે આઠ, નવ વર્ષના બાળકને વિષય એ શું ચીજ છે,

વિષયનો ત્યાગ એ શું ચીજ છે, મોક્ષ શું, દીક્ષા શું, સાધુપણું કેમ પાળવું, સાધુપણામાં શું કરવું, એ વિગેરે કાંઈપણ જ્ઞાન હોતું નથી, માટે બાળકને દીક્ષા આપવી તે અયોગ્ય જ છે. ”

*

આવી રીતે કહેનારાઓએ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-વિષયોનું સ્વરૂપ ન જાણ્યું હોય તો પણ, તેનો ત્યાગ જો સમજાવવામાં આવે, તો પાણી પહેલાં પાળ બાંધવાની માફક હમેશાં ઉચિત જ છે. શાસ્ત્રકારો પણ વ્યાકરણની અપેક્ષાએ ‘અપાય’ બે પ્રકારના જણાવે છે : એક અપાય એવો હોય છે કે-જે વસ્તુનો શરીરની સાથે સંબંધ થયેલો હોય અને પછી તે વસ્તુથી દૂર થવું, એનું નામ ‘કાય-સંસર્ગપૂર્વક અપાય’ કહેવાય. જેમ કોઈ મનુષ્ય માંસ વિગેરે લક્ષણ કરતો હોય, દારૂ પીતો હોય, પંચેન્દ્રિયાદિ ત્રસ જીવોની હિંસા કરતો હોય અને પછી સદ્ગુરૂના યોગે કે પોતાની મેળે સન્માર્ગને પામી તેનાથી વિરમી જાય, તો તે અધર્મથી અટકે છે, એને ‘અપાદાનકારક’ કહેવામાં આવે છે; તેવી જ રીતે જે મનુષ્ય અધર્મમાં પ્રવર્તેલો ન હોય, છતાં પણ સદ્ગુરૂના ઉપદેશથી કે પોતાની મેળે અધર્મથી વિરમે, તો પણ ત્યાં અપાદાનકારક જ કહેવામાં આવે છે. આ બીજા અપાદાનકારકની અપેક્ષાએ જ ત્રસ જીવોની હિંસા નહિ કરનારા જીવો પણ ત્રસ જીવોની હિંસાના વિરમણના, જીવું નહિ બોલનારા પણ મૃષાવાદ-વિરમણના, ચોરી નહિ કરનારા છતાં અદત્તાદાન-વિરમણના અને મૈથુનની છાયાએ નહિ ગયેલા

જીવો મૈથુનના વિરમણના નિયમો લઈ શકે છે; તેમ જ જેઓ આજન્મ દરિદ્ર હોય અને જેની પાસે એક કોડી સરખી પણ ન હોય, તે પણ પરિશ્રદ્ધથી વિરમવાનું વ્રત અંગિકાર કરી શકે છે. અર્થાત્-વિષયોનો ભોગ પહેલો હોવો જ જોઈએ, એવો કાંઈ નિયમ નથી.

સ્ત્રીઓને કે જાનવરોને અડાય નહિ

વળી ‘ સાધુથી સ્ત્રીઓને કે જાનવરોને અડાય નહિ ’- એટલું જ્ઞાન પણ જેને ન હોય, એવો તો કોઈ પણ બાળક દીક્ષા લેતો જ નથી અને જ્યારે સ્ત્રીઓને કે જાનવરોને અડકવાથી પણ દૂર રહેવું જોઈએ એવું જ્ઞાન થયેલું છે, ત્યારે તે જીવને તે સંબંધી વિશેષ જ્ઞાન ન હોય તે કોઈપણ પ્રકારે નુકશાનકારક નથી જ, બલકે વિશેષ ફાયદાકારક છે. એવું તો કોઈ નહિ જ કહી શકે કે-‘જે સ્ત્રીને કે પુરૂષને અન્ય પુરૂષના કે અન્ય સ્ત્રીના સમાગમનો પરિચય ન હોય, તો તે સતીપણાને કે વ્રતને પાળવાને લાયક જ ન થાય, તેવી જ રીતે જે પુરૂષ કે સ્ત્રી પરિણીત અવસ્થામાં ન આવેલ હોય અને તેથી સંસારવાસનાનો અનુભવ ન હોય, તો તેટલા માત્રથી તે સ્ત્રી કે પુરૂષ બ્રહ્મચર્યનો નિયમ ન લઈ શકે, એમ કોઈ પણ બુદ્ધિમાન પુરૂષ કહી શકે કે માની શકે નહિ. આ હકીકત આબાલગોપાલમાં પ્રસિદ્ધ અને સત્ય તરીકે મનાયેલી છે. તો પછી જે બાળક વિષય શું છે તે અનુભવથી ન જાણતો હોય, તેટલા માત્રથી તે વિષયનો ત્યાગ ન કરી શકે, એમ કહેવું કે માનવું તે વિચારશક્તિના અભાવનું જ પરિણામ ગણાય.

પ્રત્યક્ષ વાત

વળી જૈન સાધુઓની દીક્ષાનું સ્વરૂપ જૈનનાં ચાર ચાર, પાંચ પાંચ વર્ષનાં બાળકો પણ જૈનકુળના પ્રતાપે સમજી શકે છે, અને તેથી જ નાનાં છોકરાંઓ પણ સામાયિકમાં બેઠાં હોય ત્યારે, પોતાની મા અને ખેનને પણ અડતાં નથી. તેમજ કોઈપણ તેવો નાનો છોકરો સાધ્વીને અડકવા જતો નથી, પણ દૂરથી જ નમસ્કાર કરે છે. અને તેવી છોકરી પણ સાધુને નહિ અડકતાં દૂરથી જ નમસ્કાર કરે છે. તેવી જ રીતે નાનાં નાનાં બચ્ચાંઓને પણ જૈનકુળના સંસ્કારથી સ્પષ્ટપણે માલૂમ હોય છે કે-‘સાધુઓ પૈસા રાખે નહિ, રાત્રીએ ચૌવિહાર (ચારે આહાર)નાં પરચખાણ હમેશાં રાખવાં પડે, ગાડીમાં કે ઘોડાપર બેસાય નહિ, પગે ચાલીનેજ જવું પડે, સ્ત્રીને અડકાય પણ નહિ, હજમત કરાવાય નહિ, પણ દાઢી-મૂછ કે માથાના વાળ વધ્યા હોય તેનો લોચ જ કરાવવો પડે.’-આ વિગેરે વાતો જ્યારે જૈનકુળના મહિમાથી જ તેના બાણવામાં આવેલી છે અને તેમ બહુ છતાં તેવાં વર્તનવાળી દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય, તો તે છોકરો સાધુપણને કે દીક્ષાને નથી સમજતો, એમ કેમ કહી શકાય ? અહીં કહેવામાં આવે કે-“તે બાળકનું જ્ઞાન તદ્દન પોપટીયું જ્ઞાન છે પણ અનુભવવાળું તે જ્ઞાન નથી”-તો એવું કહેવું પણ અયોગ્ય જ છે, કારણ કે-આઠ વર્ષ કે તેથી બે ચાર વર્ષ વધારેની ઉંમરના બાળસાધુઓ વિદ્યમાન શાસનમાં મૌન્યૂદ છે, અને તેઓ સાધુના આચાર પ્રમાણે વર્તે છે તથા આચારનું જ્ઞાન ધરાવે છે. તે છતાં પ્રત્યક્ષ વાતને ન માનવી અને માત્ર કલ્પનાના ઘોડા દોડાવાય, તે ડહાપણ ન ગણાય.

સાધ્ય વિનાની દીક્ષા પણ હિતકારી છે !

અહીં કોઈ એમ કહી શકે કે—

“ જૈનકુળના પ્રભાવથી જૈનનાં બાળકોમાં સાધુપણું સ્વરૂપ જાણવામાં આવે, અને તેવાં બાળકો સાધુપણું લઈને પ્રથમના ખરાબ સંસ્કારો ન હોવાથી, તેમજ ઉત્તમ સંસ્કારવાળાઓના સંસર્ગથી સાધુપણું પાલન કરે અને તેટલા માત્રથી તેવાં બાળકો સાધન-સંપન્ન થયાં એમ ગણી શકીએ, તો પણ તે દીક્ષાનું સાધ્ય જે મોક્ષ છે, તેને તો તે સમજી શકે જ નહિ. તેથી આઠ, નવ વર્ષની નાની ઉંમરનો બાળક સ્વર્ગ, કે જે દીક્ષાના સાધ્યક્રમ તરીકે નથી પણ કેવળ પ્રાપ્ય (મળી આવતા) ક્રમ તરીકે છે, તેને પણ સમજી શકતો નથી, તો પછી જે બાળકને પ્રાપ્યનું જ્ઞાન નથી, તેવા બાળકને સાધ્યનું તો જ્ઞાન હોય જ ક્યાંથી ? અને સાધ્ય કે પ્રાપ્ય ક્રમના જ્ઞાન સિવાય કરેલી સાધનસંપન્નતા, એટલે કે—સર્વ સાધુના આચારનું પાલન તે વ્યર્થ છે; જેમ જે બાણાવલીને વિંધવાની વસ્તુનું ભાન નથી, તે બાણાવલીના હાથમાં ચાહે તેટલું મજબૂત ધનુષ્ય અને બાણ આવેલાં હોય, તેટલા માત્રથી વેધ્ય વસ્તુ વિંધી શકાતી નથી, તેમ અહિં પણ સાધ્યના જ્ઞાન સિવાયની દીક્ષા તે બાળક સારી રીતે પાળી પણ શકે, તો પણ દીક્ષાથી સાધ્ય એવા મોક્ષને તે જાણતો ન હોવાથી, તે મોક્ષને મેળવી શકે નહિ અને તેથી તે સાધ્ય વિનાની દીક્ષા અયોગ્ય જ ગણાય. ”

*

આવી રીતનું કથન સર્વથા અયોગ્ય છે, કારણ કે— પ્રથમ તો દીક્ષા લેનાર લવ્ય જીવ લલે નાની ઉંમરનો બાળક હોય, તો પણ ‘આત્માના કલ્યાણ અને મોક્ષને માટે હું આ દીક્ષા લઉં છું’—એમ તો જરૂર સમજી શકે છે. મોક્ષનું સામાન્ય માત્રથી જ્ઞાન થવામાં નવ વર્ષની ઉંમર અયોગ્ય જ છે, એમ કહી શકાય જ નહિ. અત્યારે જૈન કોમમાં પ્રત્યક્ષપણે પણ ઘણાએ નવ વર્ષના છોકરા અને છોકરીઓ ‘જીવવિચાર’ અને ‘નવતત્ત્વ’ને લાણુનારા અને બાણુનારા દેખી શકીએ છીએ, તો આવું પ્રત્યક્ષ છતાં પણ ‘નવ વર્ષની ઉંમરવાળો બાળક મોક્ષના સામાન્ય જ્ઞાનને પામી શકે જ નહિ’—એમ કેમ કહી શકાય ? છતાં કદાચ તેઓના કહેવા ઉપરથી જો એમ માની લઈએ કે—તેવા નાના બાળકને મોક્ષ પદાર્થ સંબંધી જ્ઞાન નથી હોતું, તો પણ દીક્ષા મોક્ષનું કારણ હોવાથી તે જીવને મોક્ષ તરફ જરૂર પ્રયાણ કરાવશે, કારણ કે—ભાગવતી દીક્ષા મોક્ષને માટે ત્યારે જ ન થાય, કે જ્યારે તે દીક્ષા પૌદ્ગલિક સુખની ઇચ્છાથી થતી હોય ! પરંતુ જેના પરિણામ મલીન નથી, તેના ઉદ્દયને માટે તો જરૂર જ થાય છે. અને તેવી દીક્ષા જેવી રીતે અલવ્ય (સુક્તિને અયોગ્ય) જીવોએ અનંતી વખત લીધી, પરંતુ તે દીક્ષા લેતી વખત તેઓને મોક્ષની શ્રદ્ધા નહિ હોવાથી મોક્ષને માટે ન થઈ, પણ નવ ઐવેયક સુધીની સદ્ગતિ દેવા માટે તો તે દીક્ષા જરૂર સમર્થ થઈ, તેવી જ રીતે લવ્ય (મોક્ષને યોગ્ય) જીવોને પણ મોક્ષ પદાર્થની શ્રદ્ધા થયા વગર, અનંતી વખત દીક્ષા બનેલી છે અને તેથી તે લવ્ય જીવોને પણ મોક્ષની શ્રદ્ધા વિનાની દીક્ષાથી અનંત વખત નવ ઐવેયક

સુધીની સફળતિ પ્રાપ્ત થયેલી છે. ફરક માત્ર એટલો જ કે—અલબત્ત જીવોમાં મોક્ષની લાયકાત ન જ હોય અને તેથી તે અનંત વખત થયેલી દીક્ષા માત્ર દેવલોકાદિક પૌંદ્રગલિક સુખો જ આપે છે, ત્યારે લબ્ય જીવોમાં મોક્ષ પામવાની લાયકાત હોવાથી, તેની અનંત વખતની દેવલોકાદિની ઇચ્છાએ થયેલી પણ દ્રવ્ય દીક્ષા, પરિણામે ભાવ દીક્ષાનું કારણ બને છે.

દ્રવ્ય દીક્ષા પણ આદરણીય જ છે

અને તેથીજ ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરીશ્વરજી પંચવસ્તુ નામના ગ્રંથમાં જણાવે છે કે—‘ ભવિ જીવને અનંત વખત થયેલી દીક્ષા જ ભાવ દીક્ષાનું કારણ બને છે અને તેથી જ તે પહેલાંની અનંત વખતની દીક્ષાઓ દ્રવ્ય દીક્ષા કહી શકાય છે : કેમકે—શાસ્ત્રકારોએ દ્રવ્ય નિષ્કેપો તેને જ માનેલો છે કે—જે ભાવપણે પરિણમે. અને તેટલા જ માટે દ્રવ્ય નિષ્કેપાનું લક્ષણ કરતાં શાસ્ત્રકારો ભૂત અને ભવિષ્યના ભાવનું કારણ હોય તેને દ્રવ્ય કહે છે. ’ અર્થાત્—જે ભાવ દીક્ષાની પ્રાપ્તિ કોઈ પણ ભવમાં થાય, તેના કારણ તરીકે પ્રથમની થયેલી અનંત વખતની દીક્ષાઓ જ છે : અને તેથી જ તે અનંતી દીક્ષાઓને દ્રવ્ય દીક્ષા કહી શકાય છે : અને તેથી જ તેવી દ્રવ્ય દીક્ષાઓ લબ્ય જીવોને આદરવા યોગ્ય છે, એમ ભગવાન્ હરિભદ્ર-સૂરીશ્વરજી જણાવે છે. જો કે—દ્રવ્ય દીક્ષાઓ અલબત્ત જીવોને પણ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અનંતી વખત પ્રાપ્ત થાય છે, તો પણ તે દ્રવ્ય દીક્ષાઓ ભાવ દીક્ષાના કારણભૂત દ્રવ્ય દીક્ષા ગણાતી નથી, અને તેથી જ અલબત્તની દ્રવ્ય દીક્ષાના અંગે

દ્રવ્ય શબ્દનો અર્થ અપ્રધાન લેવો, એમ શાસ્ત્રકારો જાણાવે છે, કેમકે-તે અલબ્ધ જીવોમાં મોક્ષની લાચકાત જ નથી. આ હકીકતને સમજનારો કોઈ પણ સમજી માણસ, મોક્ષને નહિ જાણવા માત્રથી દીક્ષાની અયોગ્યતાને, કોઈ દિવસ પણ કહી શકશે નહિ. સમજી મનુષ્ય વિચારી શકશે કે-જે મનુષ્ય ઘોર પાપ કરતો હોય અને તેવા કાર્યને પાપ ન માનતો હોય, તેમજ તેના ફળભૂત નરકને ન માનતો હોય, તો તેટલા માત્રથી જ શું તે ઘોર કૃત્યને કરનારો ઘોર પાપને નહિ જાણે ? અને તેના ફળરૂપ નરકાદિથી બચી જશે ? જ્યારે પાપ અને નરકની શ્રદ્ધા વિના પણ ઘોર પાપનાં કાર્ય કરનારો મનુષ્ય, પાપ અને તેના ફળભૂત નરકથી બચી શકતો નથી, તો પછી મોક્ષ અને દેવલોકને ન જાણતો હોય અથવા જાણતાં છતાં માનતો ન હોય, તો પણ મોક્ષ અને દેવત્વના કારણભૂત દીક્ષા આદિ પવિત્ર કાર્યોને કરતો હોય, તો કેમ તે તેને પ્રાપ્ત નહિ કરે ? ધારો કે-જેને દેવલોક કે પુણ્યની શ્રદ્ધા કે યોગ નથી, તેવો મનુષ્ય માંસલક્ષણ, સુરાપાન, રાત્રિભોજન, અનંતકાચ-લક્ષણ, પરસ્ત્રી-ગમન, આદિ અધમ કાર્યોની નિવૃત્તિ કરવા માટે કોઈ પણ ગુરૂજનને નિયમ કરાવવા કહે, તો શું ગુરૂજને તેને તેવા નિયમો નહિ આપવા ? સમજી માણસો કોઈ દિવસ તેમ કહી શકશે નહિ, કેમકે-અધમ કાર્યોથી નિયમ કરીને નિવૃત્તિ કરવામાં શાસ્ત્ર-કારોએ લાલ કહેલો છે, અને અનુભવથી પણ તે પ્રત્યક્ષ છે. અને તે પ્રમાણે હરિબલ મચ્છી તેમજ દામનક વિગેરેએ મોક્ષની શ્રદ્ધા વિના પણ પાપથી કરેલી નિવૃત્તિનાં સારાં ફળો મેળવેલાં છે. આ હકીકત ધ્યાનમાં લેવાવાળો માણસ

મોક્ષની શ્રદ્ધા વિના પણ કરાતી દીક્ષાથી વિરૂદ્ધ હોઈ શકે જ નહિ. વળી શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાવાળો મનુષ્ય કદાચ અહીં એવી શંકા કરે કે—

“અનંતી વખત થયેલી દીક્ષા જો કે દેવલોકાદિકનાં સુખો આપવાવાળી થઈ, તો પણ તેનાથી સાધ્ય ફળ તો પ્રાપ્ત થયું જ નહિ, તો તેવી દીક્ષાઓ વધારે વખત લેવાથી કે દેવાથી ફાયદો શો ?”

*

શ્રદ્ધાળુ મનુષ્યનું આ કથન વિચાર વગરનું છે, કેમકે— પ્રથમ તો ઉપર પ્રમાણે ભવ્યની અનંત વખત થયેલી જે દ્રવ્ય દીક્ષાઓ છે, તે જ ભાવ દીક્ષાનું કારણ છે અને તેથી ભાવ દીક્ષાના અર્થિઓને પણ તે દ્રવ્ય દીક્ષાઓ અહણ કરવા યોગ્ય જ છે: છતાં શ્રદ્ધાળુ પુરૂષે વિચાર કરવાનો છે કે—ક્ષેત્રમાં અસંખ્ય વૃષ્ટિ થઈ પણ અનાજ વાવેલું નહોતું તેથી ધાન્ય ન થયું, તો શું તે ક્ષેત્રમાં અનાજ વાવવામાં આવે તે વખતે પણ થયેલી વૃષ્ટિ ધાન્યને ઉત્પન્ન નહિ કરે ? તેવી જ રીતે પૂર્વકાળમાં મોક્ષની ભાવના કે ઇચ્છા વિનાની થયેલી દીક્ષાઓએ મોક્ષની સિદ્ધિ ન કરી આપી, તો તેટલા માત્રથી વર્તમાનકાળમાં મોક્ષની ભાવના અને ઇચ્છાથી આદરવામાં આવતી દીક્ષા મોક્ષને પ્રાપ્ત કરાવી શકે નહિ ? શાસ્ત્રકારો તો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે—

‘જે મનુષ્યના મનમાં એમ હોય કે—આ દીક્ષા મોક્ષને જ માટે જિનેશ્વરોએ કહેલી છે અને તેથી મારે મોક્ષને માટે આ દીક્ષા આદરવી છે, અને એ વિચારે જે મનુષ્ય ભાગવતી દીક્ષાને આદરે છે, તે

મનુષ્ય થોડા લવમાં જરૂર મોક્ષરૂપી સાધ્ય ફળને પામે છે જ.’

*

વળી આગળ કહેવામાં આવ્યું કે—અનંત વખત થયેલી પહેલાંની દીક્ષાઓએ માત્ર દેવલોકાદિ આખ્યા અને તેથી તે નકામી છે, તો તે બાબતમાં પણ સુજ્ઞ પુરુષોએ વિચાર કરવાની જરૂર છે કે—તે દ્રવ્ય દીક્ષાઓના લવ કરતાં દીક્ષા વિનાના લવો અનંત ગુણુ થયા છે કે નહિ ? અને તે થયેલા છે, તો તે દીક્ષા વિનાના લવોમાં લાડી, વાડી ને ગાડીની મોજમાં, વિષય અને કષાયના આવેશમાં, પરિશ્રદ્ધ અને આરંભના પૂરમાં જીવ અનંતી વખત તણાયો, તેમાં તે દીક્ષા વિનાના જીવને શું ફળ થયું ? આ સ્થળે કહેવું જ પડશે કે—તે દીક્ષા વિનાના લવોમાં લાડી, વાડી ને ગાડી વિગેરે થા ઘોર પાપ બાંધીને, આ જીવ અનંતાનંતી વખત દુર્ગતિમાં ગયો. આ સ્થળે સમજવું સહેલું છે કે—જે દીક્ષા દ્રવ્યથી આદરવામાં આવી, તે દીક્ષાએ અનંત વખત દેવલોકાદિકનાં સુખો આપ્યાં; અને દીક્ષારહિતપણે અનંતાનંત વખત રહ્યા તેના ફળ તરીકે અનંતાનંત વખત દુર્ગત પામ્યા, તો પછી દુર્ગતિના કારણભૂત સંસાર છે, એમ અનંતાનંતી વખત અનુભવાયા છતાં, શા માટે તેનાથી પાછું હઠાતું નથી ? અને અનંતી વખત જેનાથી સદ્ગતિ પ્રાપ્ત થઈ છે, તેવી દીક્ષા કેમ આદરવામાં આવતી નથી ? ? જે વસ્તુ જેનું કારણ હોય, તેની ઇચ્છાવાળાએ તે આદરવી જોઈએ. કદાચિત્ કોઈ સહકારી કારણની ખામીને લીધે કાર્યની સિદ્ધિ ન થતી હોય, તો સમજી માણસનું કામ તે નહિ મળેલા સહકારી કારણને

મેળવવાનું જ હોય છે, પણ મૂળ કારણોને ખસેડવાનું કે નાશ કરવાનું હોતું જ નથી. તેવી રીતે અહીં પણ લાગવતી દીક્ષા જ્યારે મોક્ષનું કારણ છે એમ નિશ્ચિત જ છે, તો પછી તે દીક્ષાની સાથે મોક્ષ સાધવાને જે સમ્યક્ત્વાદિ સહકારી કારણોનો અભાવ હોય, તેને મેળવવા માટે જ ઉદ્યમ કરવો જોઈએ; પણ મોક્ષના મૂળ કારણરૂપ દીક્ષાને તો ખસેડાય જ નહિ. સમ્યક્ત્વના અભાવ માત્રથી દીક્ષાને અનાદરણીય ગણવામાં આવે, તો માનવું જ પડે કે-‘સમ્યક્ત્વના અભાવવાળાને દીક્ષા દેનાર જીવો, અનાદરણીય કાર્ય કરવાવાળા હોઈને, મહાપાપના લાગી બને છે.’ અને એમ જો માનવામાં આવે તો-મોક્ષનો માર્ગ જ વિચ્છિન્ન હતો એમ માનવું પડે, કારણ કે-તીર્થંકર કે કેવળી મહારાજ શિવાયનો કોઈ પણ જીવ જીવ જીવમાં રહેલા સમ્યક્ત્વને સાક્ષાત જાણી શકતો નથી : અને તેથી જ સમ્યક્ત્વના અભાવને પણ જાણી શકે નહિ, એ સ્વાભાવિક જ છે; અને તેમ હોવાથી તીર્થંકરો અને કેવળી મહારાજ શિવાયના જીવો જે જે દીક્ષા આપે તે બધી અયોગ્ય છે, એમ માનવું પડે અને તે દીક્ષા દેનારા બધાય જીવો મહાપાપના લાગી બને. વળી તીર્થંકર અને કેવળીપણું પણ પહેલા ભવોની દીક્ષાઓના આધારે જ છે, અને તે વખતે તેઓ છદ્મસ્થ જ હોય છે અને તેથી તેઓના હાથે તે ભવમાં સમ્યક્ત્વના નિશ્ચય વિનાની જ દીક્ષાઓ થાય અને તેથી તે પણ અયોગ્ય દીક્ષા દેનારા મહા પાપના લાગી જીવો તીર્થંકર કે કેવળી બને, એ સર્વથા અસંભવિત જ છે. આ બધી હકીકત વિચારવાથી માલુમ પડશે કે-જો સમ્યક્ત્વના નિશ્ચય વિનાની દીક્ષાને સર્વથા અયોગ્ય ગણી,

પર] . . . . . પૂ. સાગરાનંદસૂરિજી સંકલિત

તેવી દીક્ષા આપનારને દોષિત ગણવામાં આવે, તો મોક્ષ માર્ગ કોઈ દિવસ પણ ચાલુ હોવો જોઈએ નહિ. પણ શાસ્ત્રકારો અતીત અને અનાગત કાળે અનંતાનંત જીવોનું તથા વર્તમાનકાળે સંખ્યાત જીવોનું મોક્ષે જવું નિયમિતપણે જણાવે છે, તે ઉપરથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે—સમ્યક્ત્વ કે મોક્ષની ઇચ્છા વિનાની દ્રવ્ય દીક્ષા પણ દેવામાં કે આદરવામાં કોઈપણ જાતનો દોષ નથી. અને જ્યારે આ વાત નિશ્ચિત જણાય છે, ત્યારે મોક્ષના સામાન્ય જ્ઞાનવાળા બાળકને દીક્ષા ન જ દેવાય કે તેવી દીક્ષા દેવામાં દોષ છે, એમ કોઈ પણ સમજી માણસથી કહી શકાય જ નહિ.

બાળચેષ્ટાઓમાં બાલસાધુનું મન કેમ પ્રેરાતું નથી ?

વિશેષમાં જ્યાં સુધી બાળક—અવસ્થા છતાં પણ આત્મામાં વૈરાગ્ય ન આવ્યો હોય, તો દુનિયાદારીના નાટક, સીનેમા, ગાડીઘોડા, ઘરેણાં—ગાંઠાં અને લુગડાં—લત્તાના ઉપયોગ ઉપરથી મોહ ઉતરે જ નહિ. કોઈ પણ દીક્ષા લેનારો બાળક એટલું તો જરૂર જાણે છે કે—સાધુપણું લીધા પછી નાટક, સીનેમા વિગેરે જોવાનું કે ઘરેણાં—ગાંઠાંનો શોખ કરવાનું બનવાનું જ નથી. તેમજ સામાન્ય માત્રથી પણ સાધારણ પરિચયમાં આવેલો મનુષ્ય એટલું તો સ્પષ્ટપણે જાણી જ શકે છે કે—સાધુપણું લેનારને આંહિ તેવી સખ્ત ગરમીના દિવસો હશે અને રાત્રે કદાચિત્ તરસ લાગી હશે, તો પણ રાત્રે પાણી સરખું પણ લેવાશે નહિ. વળી સાધુપણું લીધા પછી એક જ જગો પર રહેવાનું નહિ થાય અને તેથી પગે ચાલી વિહાર કરવો પડશે. વળી વિહાર કરતાં આહાર—

પાણીની જોગવાઈ મનધારી તો નહિ જ મળે અને તેથી ભૂખ, તરસ, આદિ સહન કરવાં જ પડશે. હમેશાં સુવા માટે પોતાનાં મર્યાદિત સાધનોથી જ ચલાવવું પડશે, સાધુપણામાં ગાદલામાં સુવાનું નથી. તેવી જ રીતે કપડાં કામલીઓથી શિયાળામાં નિભાવ કરવો પડશે, પણ રજાઈ કે ગોદડાં ઓઢાશે નહિ. ઉનાળામાં ચાહે તેવી ગરમી સખત હશે, પણ સાધુથી પવન નંખાશે નહિ કે સ્નાન કરાશે નહિ. વળી જ્યારે જ્યારે વાળ વધશે, ત્યારે દાઢીમુંછના કે માથાના વાળનો લોચ જ કરાવવો પડશે, પણ સાધુપણામાં ચહેરા વિગેરે હજમતનો શોખ થઈ શકશે જ નહિ. સાધુપણામાં માત્ર ચોમાસું હોય ત્યારે જ કેવળ પાટ ઉપર સુવાય છે, પણ પલંગ કે ઢાલીયા સાધુપણામાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા નથી. જે માતાપિતા કે ભાઈબહેનથી પોતે એક બે દિવસ પણ છૂટો પડતો નથી અને છૂટો પડે છે તો રૂવે છે, તેવો બાળક પણ તે માતાપિતા અને ભાઈબહેનને જીંદગીને માટે તે તરીકે મળવાનું નહિ થાય, એમ સમજીને સર્વથા છોડે છે. આપણે સામાન્ય રીતે સમજીએ છીએ કે-છોકરાઓને ભણવાની બાબતમાં ઘણું જ કંટાળો હોય છે અને તે એટલે સુધી કે-માબાપ નિશાળે મોકલે તો પણ ત્યાંથી છટકી જઈને ઘણા છોકરાઓ આડા-અવળા રખડતા ફરે છે; અને જ્યારે નિશાળમાં રજા આપવામાં આવે છે, ત્યારે તો તે છોકરાઓને રજાના દિવસો દિવાળી જેવા લાગે છે. તેવી અવસ્થામાં સાધુપણું લઈશું તો જ્ઞાનના અભ્યાસમાં જ રહેવું પડશે, ઉપાશ્રય સિવાય કોઈ પણ સ્થાને રખડવા જવાશે નહિ, એ વાત કયા બાળકને ધ્યાનમાં નથી હોતી? વળી

ને છોકરા ઋતુ-ઋતુની જૂદી જૂદી રમતોમાં એટલા મશગુલ થયેલા હોય છે કે-રમત આગળ તો ટાઢ, તડકો, વરસાદ વિગેરેની બિલકુલ દરકાર રાખતા નથી, તેવી રમતોમાંની કોઈ પણ રમત સાધુપણમાં કરી શકાશે નહિ, -એ વાત પણ સાધુપણું લેનાર કયો બાળક જાણતો નથી ? આ ઉપર જણાવેલી હકીકત ધ્યાનમાં લેવાથી સ્હેજે સમજાશે કે-બાળકને પણ કાંઈક કર્મ હલકાં થયાં હોય, તો જ ઉપરની બાબતો જાણતાં છતાં સાધુપણું લેવાનો ભાવ થઈ શકે. કદાચ આ સ્થાને એમ કહેવામાં આવે કે-

“ આ બધી તેની સમજણ બાળકપણાને લીધે ચિરકાળ રહેવાવાળી બને નહિ, અને ભવિષ્યમાં લાયક ઉંમરનો થતાં તેની તે અસર ઉડી જાય અને તેથી તે બાળક યુવાવસ્થામાં આવતાં સાંસારિક વાસનાઓ તરફ દોરાઈ જાય, માટે તેવી અદ્વૈતકાળની રહેવાવાળી વાસનાથી તેવા બાળકોને દીક્ષા દેવી તે વ્યાજબી ગણાય નહિ : જગત્ અને કાયદાના નિયમથી ભવિષ્યની છંદગીની નિયમિતતા તેને જ કરવાનો હક્ક છે કે-જેઓ ભવિષ્યના વિચારો પુખ્ત રીતે કરી શકે : જો કે-પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે બાળકને તાત્કાલિક વૈરાગ્યવાસના કહો કે લાલચ કહો કે ભ્રમણા કહો કે ભરમાવાપણું કહો, ગમે તે કહો, પણ તેમાંનું કાંઈપણ બાળકને થાય તેની ના નથી, પણ તે ચિરકાલ સ્થાયી બને એવો નિશ્ચય તો કહી શકાય જ નહિ અને જ્યાં સુધી તેવો નિશ્ચય ન કહી શકાય, ત્યાં સુધી ચિરકાલ સ્થાયીપણાવાળી દીક્ષા દઈ શકાય જ નહિ. ”

આ કહેવાવાળાનું કથન પણ વ્યાજબી નથી. સત્ય રીતિએ વિચારવામાં આવે તો તેઓને તથા બીજા સમજીએને એમ તો માનવું જ પડશે કે-બાળકોના બધા સંસ્કારો અલ્પકાળ જ રહેવાવાળા હોય છે એમ નિયમ નથી, તેમજ યુવાવસ્થા અને વૃદ્ધાવસ્થાના પણ બધા વિચારો અડગ જ હોય છે અથવા ચિરસ્થાયી જ હોય છે, એવો નિયમ નથી : કેમકે-બાલ્યાવસ્થામાં પણ કરેલી ગોઠીઓ, મૈત્રિઓ અને પ્રેમના સંસ્કારો છંદગી સુધી અગર ઘણા લાંબા કાળ સુધી રહે છે, એમ જગતમાં પ્રત્યક્ષ દેખાય છે : તેવી જ રીતે યુવા તથા વૃદ્ધાવસ્થામાં કરેલી ગોઠી વિગેરે થોડા કાળમાં પલટાર્થ જતી પણ દેખીએ છીએ.

બાળ-દીક્ષાઓ માબાપની સંમતિથી જ થવી જોઈએ.

જો કે-સોળ વર્ષની અંદરના બાળકને ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે વૈરાગ્યની વાસના થયેલી હોય, તો પણ માત્ર તે બાળકની એકલાની જ વાસનાને અગ્રપદ અપાતું નથી. તેથી જ સોળ વર્ષની અંદરની ઉંમરના બાળકને શાસ્ત્રકારો ‘અવ્યક્ત બાળક’ કહે છે અને તેવા બાળકના વૈરાગ્ય વિગેરેના ચાહે તેવા સંસ્કારો દેખાતા હોય, તો પણ તેનાં માબાપની સંમતિ સિવાય દીક્ષા આપવાનું શાસ્ત્રકાર કહેતા નથી. અને સોળ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને તેનાં માબાપની રજા સિવાય દીક્ષા આપવામાં આવે, તો શાસ્ત્રકારોએ “શિષ્યની ચોરી” નામનો દોષ દીક્ષા દેનારને લાગે એમ જણાવ્યું છે, અને સાથે એ પણ જણાવ્યું છે કે-

‘ તે અવ્યક્ત બાળકને તેનાં માતાપિતાની રજા વિના દીક્ષા દેવાથી તે બાળકનાં માતાપિતાઓ રાજીને દ્રવ્ય આપીને સાધુઓની ધરપકડ કરાવે, માટે તે સોળ વર્ષની અંદરના અવ્યક્ત બાળકને માતાપિતાની રજા સિવાય દીક્ષા આપવી નહિ. ’

આટલું છતાં પણ દરેકે ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે—શાસ્ત્રકારોએ દેશવિરતિ કે સર્વવિરતિને લાયકની વૈરાગ્યવાસનાની લાયકાત તો આઠ વર્ષની ઉંમરથી માનેલી છે. આઠમાથી સોળમા વર્ષ સુધીમાં જો કે વૈરાગ્યવાસનાની અપેક્ષાએ તે બાળક દીક્ષા દેવાને લાયક જ છે, છતાં પણ નીતિની અપેક્ષાએ તેની સ્વતંત્રતા ન હોવાથી, જગત અને કાયદાની અપેક્ષાએ તે દરમિયાન તેના બાપ તેના સ્વામી હોવાથી, તેઓની રજા વિના દીક્ષા આપવી તે ‘સ્વામી અદત્ત’ ગણાય અને સાધુને પોતાના ત્રીજા મહાવ્રતનો ભંગ થાય, તેથી શાસ્ત્રકારોએ ૧૬ વર્ષની અંદરના અવ્યક્ત બાળકને તેનાં માતાપિતાની રજા સિવાય દીક્ષા આપવાની મનાઈ કરી. પણ જેમ માબાપો સાંસારિક હિતને સમજીને અવ્યક્તપણામાં રહેલા બાળકનું પણ દત્તકવિધાન વિગેરે કરી શકે છે અને તેમાં નીતિ, કાયદો કે રાજ્ય કોઈપણ આડે આવી શકતું નથી, તેવી જ રીતે ધર્મ અને વૈરાગ્યથી વાસિત થયેલાં માતાપિતાઓ પોતે સંસારથી મુક્ત થઈને ચારિત્ર લેવા માગતાં હોય અગર અંગોપાંગાદિકની વિકલતાદિક (લુલા, લંગડા વિગેરે) કારણોને લીધે પોતાનામાં ચારિત્ર લેવાની યોગ્યતા ન ગણતાં હોય, અથવા પોતાનો વૈરાગ્યભાવ પૂર્ણ છતાં

તેવો અનુકૂળ સંયોગ ન હોય અને તેથી પોતે ચારિત્ર ન જ લઈ શકતા હોય, તો પણ પોતાના પુત્રની વૈરાગ્યવાસના દેખીને તેના આ લવ અને આવતા લવના કલ્યાણ માટે જો તે પુત્રને દીક્ષા તરફ જતાં અનુમોદન આપે અને સાધુ મહારાજને તેવો અવ્યક્ત બાળક, કે જે આઠ વર્ષથી વધારે ઉંમરનો હોય તેને અર્પણ કરે, તો શાસ્ત્રની અપેક્ષાએ દીક્ષા દેવામાં કોઈ પણ પ્રકારનો બાધ નથી. વળી બાળક પોતે ગુન્ડો કરે, તે વખતે તો તે બાળકના વિચારોની જવાબદારી સાતમા વર્ષની ઉંમરથી જ શરૂ થાય છે, એમ કાયદો માને છે. હવે જ્યારે કાયદો ગુન્ડાની અપેક્ષાએ વિચારસ્વાતંત્ર્યનો વખત સાત વર્ષની ઉંમરથી શરૂ કરે છે, તો પછી પોતાના આત્મકલ્યાણની પ્રાપ્તિ માટેનો જે વિચાર સાત વર્ષના છોકરાને સુએ, તે તટસ્થ બુદ્ધિવાન મનુષ્યે કેમ કબુલ કરવો જોઈએ નહિ ? અહિં વિચારવાનું છે કે-ચાહે તેવા બુદ્ધિબલને ધરાવવાવાળો સાત વર્ષથી અધિક ઉંમરનો બાળક હોય અને તે જે ગુન્ડો કરે તેમાં નજીકના પરિણામ સિવાય લાંબા ભવિષ્યને વિચારવાવાળો હોય જ નહિ, છતાં પણ તેવા સાત વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળા બાળકથી પણ થયેલા કાર્યને ગુન્ડાનું કાર્ય ગણવામાં આવે છે અને ગુનાહિત કાર્યથી તે બાળકને સજા પણ કરવામાં આવે છે, તો પછી કલ્યાણની પ્રાપ્તિના માર્ગે જનારાં લઘુ વયનાં બાળકોના વિચારને કેમ પ્રમાણપદ આપવામાં ન આવે ? અહિં કોઈ શંકા કરે કે- ‘રાજ્યના કાયદાએ સાત વર્ષથી અધિક ઉંમર બાળકના ગુન્ડા માટે રાખી, તો શાસ્ત્રમાં આઠ વર્ષથી અધિક કેમ રાખા ?’ -આ શંકાનું સમાધાન એ છે કે-જેવી રીતે શાસ્ત્રકારો

જન્મથી જ આઠ વર્ષ થયા પછીની ઉંમરવાળાને દીક્ષા માટે લાયક ગણી તેના બુદ્ધિબલને પ્રમાણભૂત ગણે છે, તેવી જ રીતે શાસ્ત્રકારો ગર્ભમાં આવવાના વખતથી ગણત્રી કરીને આઠમા વર્ષે, એટલે કે-જન્મથી 'સાત વર્ષ ને અઢી મહીના પછીની વયવાળાઓને પણ દીક્ષાની યોગ્યતા માનીને, તેના બુદ્ધિબલને પ્રમાણભૂત ગણે છે. એટલે શાસ્ત્ર અને કાયદાની તુલનામાં નજીવો ફરક જ રહેલો છે.

કાયદો અને દીક્ષા

વળી ધારો કે-કોઈ નાની ઉંમરના બાળકનાં માતા-પિતા ધર્માતર કરતાં હોય, તો શું તે માતાપિતા તે નાની ઉંમરના બાળકને રખડતો રાખશે અથવા તો કાયદો શું તેઓને તેમ કરવા ફરજ પાડશે ? કોઈપણ કાયદાનો બાણનાર કે જગતના અનુભવવાળો મનુષ્ય આ બાબતને માન્ય કરશે જ નહિ. હવે જ્યારે માળાપ ધર્માતરમાં સંક્રમણ કરે (જોડાય) અને તે વખત તેના નાના બાળકને પણ તે ધર્માતરમાં સંક્રમણ કરાવે (જોડે), તેને કાયદો કે લોક કોઈપણ અટકાવી શકે નહિ, ત્યારે જે મનુષ્યને પોતાના આત્મકલ્યાણને માટે ચારિત્ર ગ્રહણ કરવું છે, તેવા મનુષ્યનાં બાળકો જે તેઓની સાથે જ ચારિત્રમાં જોડાય, તો તેમાં કાયદો શી રીતે અડચણ કરી શકે ? અને જ્યારે કાયદો અટકાવી શકે નહિ, તો પછી બીજા લોકોને અટકાવવાનો શો હક્ક છે ?

ધર્મ માટે !

સંસારની કાર્યવાહીમાં આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે-વિષયની વાસનાને આધીન થયેલાં માતાપિતાઓ પુત્રપુત્રીની

તરફ કંઈ પણ દરકાર કરતાં નથી અને તેથી જ કેટલીક માતાઓ પોતાની કુળમર્યાદાને છોડવા સાથે બચ્ચાંઓના હિતને પણ ઠોકરે મારે છે : તેમજ કેટલાક પિતાઓ પહેલાંની સ્ત્રીનાં પુત્ર-પુત્રી આદિ વિદ્યમાન છતાં, નવી લાવવામાં આવતી સ્ત્રીથી તેઓનું અહિત થવાનો સંભવ જાણવામાં તથા માનવામાં આવ્યા છતાં, બીજી વખતનાં લગ્ન કરવા તરફ દોરાય છે : તો પછી જેઓને આ સંસાર અસાર ભાસ્યે હોય, વિષયો વિષની ખાણ છે એમ સમજવામાં આવ્યું હોય, ક્રોધ-માન-માયા અને લોભ એ ચાર કષાયો જીવને હિરાન કરવામાં કસાઈ કરતાં કોઈપણ પ્રકારે ઓછા ઉતરે તેમ નથી એમ લાગતું હોય, સંસારમાં લાગી રહેલું કુટુંબ કેવળ સ્વાર્થાંધ જ છે-એટલું જ નહિ પણ તે કુટુંબમોહ ભવાંતરમાં દુર્ગતિને જ દેનારો છે-એવું જેનું માનવું થયું હોય, રોગ-જરા-મરણ કે શોકની વખતે સંસારનો કોઈ પણ પદાર્થ શરણુ દેનારો છે જ નહિ-એમ જેના મનમાં નિશ્ચિત થયેલું હોય, તેમજ સંસારમાં અનાદિ કાળથી રખડતાં થયેલ માતાપિતા, પુત્રપુત્રી, આદિનાં નામ માત્ર લખીને પણ ચીઠ્ઠીઓ એકઠી કરવામાં આવે, તો તે ચીઠ્ઠીઓના ઢગલા આગળ મેરૂ પર્વત, કે જે લાખ યોજન પ્રમાણનો છે, તે એક નાના ટેકરા જેવો જ લાગે-એવી સ્થિતિમાં અસાર એવા આ શરીરથી ભવોભવને માટે હિત કરનાર, જે દુઃખમાં કોઈપણ કુટુંબી કે ઈતર જન મદદ કરનાર ન થાય તેવા વખતમાં મદદ કરનાર. તેમજ આત્માનાં સ્વાભાવિક સુખોને ઓળખાવી તેને પ્રાપ્ત કરવાના રસ્તાઓ બતાવનાર, અવ્યાબાધ સુખ તરફ આત્માને

દોરી જનાર અને જન્મ-જરા-મરણ-રોગ અને શોકનાં
 દુઃખોને સદાને માટે નષ્ટ કરનાર, વળી ગર્ભાવાસનાં દુઃખો,
 કે જે નરક કરતાં પણ તીવ્રતમ હોય છે-તેવાં
 દુઃખોમાંથી સર્વથા છોડાવનાર, જે સ્થાનમાં કેવળજ્ઞાન,
 કેવળદર્શન, આત્માનું સ્વાભાવિક અનંત સુખ અને અનંત
 વીર્ય સતત નિયમિત જ હોય છે, ત્યાં લઈ જનાર અને કોઈ
 દિવસ પણ તે જ્ઞાનાદિક ગુણો નાશ ન પામે એવી સ્થિતિને
 પ્રાપ્ત કરાવનાર ધર્મને માટે આ મનુષ્યભવ મળ્યા છતાં
 શા માટે ઉદ્ધમ ન કરવો ?

પ્રસંગ જરૂર પ્રાપ્ત થાય !

ઉપર જણાવ્યા મુજબ વૈરાગ્ય-વાસનાથી રંગાયેલાં
 માતાપિતાઓ સંસારને તૃણ સમાન (અસાર) સમજીને,
 કેવળ મોક્ષના સાધનને જ તત્ત્વ તરીકે માને, ત્યારે શું તે
 માતાપિતાઓ પોતાના લઘુવયના બાલક અને બાલિકા
 માટે ભયંકર સંસારના ખાડામાં રખડવાનું પસંદ કરે ?
 સમજનાર મનુષ્ય સ્પષ્ટ રીતે કબુલ કરશે કે-તેવાં માતા-
 પિતાઓ સંસારમાં સુખનો લેશ પણ નહિ દેખવાથી વૈરાગ્યના
 પ્રબળપણાએ વાસિત થયેલાં હોવાને લીધે, છોકરા-છોકરી
 આદિ પ્રત્યે મમત્વ-બુદ્ધિ ધારણ કરે જ નહિ, પરંતુ
 તેઓના અંતઃકરણમાંથી કુટુંબ સંબંધી મમત્વ સર્વથા
 ઉતરી જાય જ, અને કેવળ ધર્મને જ એક સારભૂત માને.
 તેથી પોતાનાં પુત્રપુત્રીનું પણ હિત સંસારના રાગમાં રંગાય
 તેમાં માને નહિ, અને તેથી તે માતાપિતાઓ પોતાની
 સંતતિને પોતાના હાથે કોઈ દિવસ પણ સંસાર-દાવાનળમાં

ફેંકે નહિ, અને તેવા વખતે નાની ઉંમરનાં બાલક-બાલિકાને પણ દીક્ષા દેવાનો પ્રસંગ જરૂર પ્રાપ્ત થાય.

અઢાર વર્ષની વય નક્કી કરનારાઓને-

વળી જેઓ દીક્ષાની લાયકાત માટે અઢાર વર્ષ ઉપરની વય જ નક્કી કરવાનું કહે છે, તેઓના હિસાબે તો તેવી ઉંમરવાળાં માબાપોને જે બાળક હોય તે નાની ઉંમરનો જ હોય તેમાં આશ્ચર્ય નથી, તો અઢાર વર્ષની ઉંમર નક્કી કરનાર તેઓને પણ તેવા કોઈ પ્રસંગને અંગે એમ કબુલ કરવું જ પડશે કે-નાની ઉંમરનાં બાળક-બાળિકાને પણ દીક્ષા દઈ શકાય. જે તેઓએ અઢાર વર્ષના ઠરાવની સાથે એવો અંદોખસ્ત કર્યો હોત કે-અઢાર વર્ષથી વધુ ઉંમરવાળો જે કોઈ દીક્ષા લેવા માગે અને તેનાં બાળક-બાળિકા નાનાં હોય તો તે બાળક-બાળિકાઓને અમે અમારી સંસ્થા તરફથી જૂદા મકાનમાં કે અમારા ઘરે તેમને ઉછેરીશું, એવી જાતનો કાંઈક પ્રબંધ કરી આ અઢાર વર્ષની વયના અંધારણીની વાત કરતા હોત, તો કાંઈક લાયકાત છે એમ ગણી શકાત.

જ્યારે અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને સાધુપણું લેવાની મનાઈ કરવામાં આવે, ત્યારે સંસારમાં રહેલા અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાઓ સંસારમાં રહે ત્યાં સુધી તેઓને સાંસારિક ક્રિયાઓ કર્યા વગર ચાલી શકે નહિ અને જ્યારે સાંસારિક વિષયોમાં પ્રવૃત્તિ થાય ત્યારે સર્વથા સંતતિ ન જ થાય એવું કહી શકાય જ નહિ : હજી કદાચ એમ તો બને કે-અઢાર કરતાં ઓછી ઉંમરવાળાઓ પણ વૈરાગ્યને માર્ગે

પ્રવર્તેલા હોય અને તેથી સંયમના માર્ગ તરફ તેઓ વળ્યા હોય અને તે સંયમના પ્રતાપે વિકારરહિત દશામાં જીવન ગુબરતા હોય, પણ જ્યારે અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને દીક્ષા આપવાનો પ્રતિબંધ કરવામાં આવે, ત્યારે અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને થયેલી સંતતિની ભયંકર દશાનું કારણ બીજું કંઈ જ નહિ, પણ આ નિયમ ગણાય.

શાસ્ત્રકારોએ દીક્ષા માટે કયી વય ઠરાવી છે ?

વળી શાસ્ત્રકારોએ જે આઠ વર્ષની વય દીક્ષા માટે નક્કી કરી છે, તે કેવળ જે બાળક-બાળિકાઓને તેમનાં માતા પિતાઓ પોતાની સંપૂર્ણ રાજપૂત્રીથી અને સંમતિથી આપે તેના માટે જ છે, પણ જો માતાપિતાઓ પોતે સંસારના વિષયોમાં આસક્ત ન હોય અને વૈરાગ્યવાસિત હોઈ દીક્ષા ગ્રહણ કરવા માગતાં હોય, તો માત્ર જ્યાં સુધી બાળક સ્તનપાન કરતું હોય, અગર તેના પોષણનો બીજો તેવી રીતનો બંદોબસ્ત ન થઈ શકે તેમ હોય, ત્યાં સુધી જ માત્ર માતાને “ બાળવત્સા ” ગણી, તેનો નિષેધ કરી, શાસ્ત્રકારોએ રોકેલી છે; પણ જો તે બાળક કે બાળિકા ધાવણું ન હોય અને અનાજ લેવા લાગ્યાં હોય અને તેવાં બાળક બાળિકાને સાથે લઈને માતાપિતા દીક્ષા લેવા માગતાં હોય અને તે દીક્ષા લેનાર માતાપિતાના કુટુંબમાં કોઈ પણ તે નહાનાં બાળક-બાળિકાને પાળે તેવું ન હોય, અથવા તો તે પણ આખું કુટુંબ ભગવાન આર્યરક્ષિતસૂરિજીના કુટુંબની માફક વૈરાગ્યથી વાસિત થયેલું હોઈને દીક્ષાને માર્ગે જ સંચરતું હોય, તો તેવાં સર્વથા નાનાં બાળક-બાળિકાને પણ

તે માબાપ અગર સમગ્ર કુટુંબની સાથે દીક્ષા આપવી, એમ સ્પષ્ટપણે શાસ્ત્રકારો જણાવે છે. જો કે-આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાં બાળક કે બાળિકાને દીક્ષા આપવામાં જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ તેવા ત્રણ ભાગ પાડીને, બે વર્ષથી સાત વર્ષની ઉંમર થતાં સુધીમાં શાસ્ત્રકારોએ પ્રશ્નાનુપૂર્વીએ પ્રાર્થાશ્રિતની વૃદ્ધિ જણાવી છે, અને તેથી જ આઠમા વર્ષની અંદરના બાળકને દીક્ષા દેવાનો નિષેધ કરેલો છે, પણ આ નિષેધ દીક્ષા લેવાને ઇચ્છતાં માતાપિતા સહિતનાં કે તેના સમગ્ર કુટુંબ સહિતનાં બાળક-બાળિકાને લાગુ પડતો નથી : કિન્તુ સ્વતંત્રપણે માત્ર માતાપિતા વગરનાં દીક્ષિત થનાર બાળક અને બાળિકા માટે જ છે. અને તેથી જ આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાની દીક્ષા શાસ્ત્રકારોએ અપવાદરૂપે અને કોઈક વખતે બનનારી જણાવી છે, અને તે અપવાદ પણ એવો છે કે-જેમાં દીક્ષા દેનારને કે લેનારને કોઈ પણ પ્રકારે પ્રાર્થાશ્રિતના ભાગી થવાનું હોય જ નહિ. આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લેનાર તેમજ પારમેશ્વરી દીક્ષાને કલ્યાણનો રસ્તો સમજનાર મનુષ્ય, કોઈ દિવસ પણ એમ કહી શકે નહિ કે-અઠાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળાને દીક્ષા અપાય નહિ કે તેનાથી લેવાય નહિ. બાકી જાણી જોઈને વિઘ્ન કરવામાં જ પોતાને સંતોષ થતો હોય, તો તેવા વિઘ્નસંતોષીઓને માટે કાંઈપણ અકથનીય કે અનાચરણીય હોય, એમ કહી શકાય નહિ.

ધર્મોત્તર કરવાની ઉંમર નક્કી કરવા ની સત્તા છે કે કેમ ?

વળી એ પણ જોવાનું છે કે-કદાચ ધર્મોત્તર કરી

ગયેલ જૈન પાછો તે ધર્મીતરમાંથી શુદ્ધ જૈન ધર્મમાં દીક્ષા લેવા માગે, તો તેને પણ દીક્ષા આપી શકાય કે નહિ ? જો અઢાર વર્ષની અંદરના માટે આ પ્રતિબંધ જ મૂકીયે, તો અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરમાં દીક્ષા લેવી હોય, તો તેણે કોઈ પણ મુદતને માટે ધર્મીતરમાં ગાદ્યા જવું અથવા તો કર્મેદ્યથી ધર્મીતર થઈ ગયો હોય તો તે ધર્મીતરમાં જ ફરજિયાત અઢાર વર્ષ સુધી રહેવું; એમ માનીયે તો એનો અર્થ તો એજ નીકળી શકે કે-માળાપની સાથે અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળો દીક્ષિત થઈ શકે નહિ, પણ માળાપની સાથે અગર સ્વતંત્ર એકલો ધર્મીતર કરી શકે તેમજ ધર્મીતર થયેલાં માળાપો પણ પોતાના પુત્ર અગર પુત્રીની ઉંમર અઢાર વર્ષની ન થાય ત્યાં સુધી તો તેઓ તેને જૈનધર્મમાં લાવીને દીક્ષિત કરાવી શકે જ નહિ. આથી આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે-જૈનધર્મની દીક્ષા લેવાની ઉંમર નક્કી કરવાનું કહેવાવાળાઓની ધર્મીતર કરવાની ઉંમર નક્કી કરવાની સત્તા નથી, પણ શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ માટે થતા પ્રયત્નોમાં જ અટકાવ કરનારાં પગલાં તેઓને ભરવાં છે. આથી આ નિયમ જૈનધર્મની અંશે પણ ઉન્નતિ કરનારો તો નહિ જ ગણાય, પણ આડકતરી રીતે શુદ્ધ ધર્મનો અંતરાય કરવાની પુષ્ટિ કરનારો હોવાથી, શુદ્ધ ધર્મની હાનિ કરનારો જ ગણાય.

બાળદીક્ષાઓ રોકવામાં ધર્મબુદ્ધિ છેજ નહિ !

સામાન્ય રીતે ધર્મની ખરી સ્થિતિ સાધુપણમાં જ છે અને તેથી જ શાસ્ત્રકારો તો સાધુપણની પ્રાપ્તિ થાય

તો જ ધર્મ થયો એમ માને છે; અને વસ્તુતઃ પણ, જ્યાં સુધી પાપની પ્રવૃત્તિઓને સર્વથા છોડી શકાય નહિ, ત્યાં સુધી સર્વથા ધર્મ થયો કહેવાય પણ નહિ. જૈન શાસ્ત્ર-કારોએ-‘ અણુગાર અને અગાર ’-એમ ધર્મના બે ભેદ ગણાવેલા છે; છતાં એકલા અણુગારપણામાં જ ધર્મ કહેવાનું ધરણુ એ છે કે-અગાર ધર્મ એટલે ગૃહસ્થપણામાં રહીને કરાતા અણુવ્રત આદિને દુર્ગતિથી બચાવવા રૂપ ધર્મના લક્ષણને અનુસરીને ધર્મ કહેવામાં આવે છે, પણ આત્માના શુદ્ધ સ્વભાવને ધારણ કરવા રૂપ ધર્મના મૂખ્ય અર્થને અનુસરીને અણુગાર ધર્મને કેવળ ધર્મ કહી શકાય. શાસ્ત્ર-કારોએ અગાર ધર્મવાળાની (ગૃહસ્થ ધર્મવાળાની) ગતિ બારમાદેવલોક સુધી જ બતાવેલી છે, એટલે અગાર ધર્મવાળો ઐવેયક અને અનુત્તર વિમાનની ગતિને પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ, તો મોક્ષને તો પ્રાપ્ત કરી શકે જ કેમ ? અને જે અગાર ધર્મથી મોક્ષને સાધી શકાય નહિ, તે અગાર ધર્મને મૂખ્ય ધર્મ તરીકે કહી શકાય જ નહિ.

વળી એ પણ સમજવાની જરૂર છે કે-અગાર એટલે આવક ધર્મ પણ તેજ માણસને હોય કે-જે સંપૂર્ણપણે અણુગાર ધર્મની ઇચ્છા રાખે; પણ જે મનુષ્યને સાધુધર્મની શ્રેયસ્કરતા ન ભાસી હોય અગર તેને પ્રાપ્ત કરવાનું કયેય ન હોય, તેવા મનુષ્યને તો અગાર ધર્મ તો શું પણ સમ્યક્ત્વ પણ ન હોય, એમ શાસ્ત્રકાર સ્પષ્ટ રીતે જણાવે છે. આટલું છતાં પણ પરલોકની આરાધનાની અપેક્ષાએ તેને ધર્મ કહેવામાં

આવ, તો પણ અધર્મ-રહિત એવો ધર્મ ગૃહસ્થને હોઈ શકે જ નહિ : કારણ કે-ગૃહસ્થપણમાં જે વ્રત-પચ્ચખાણ થાય છે, તે એક અંશથી જ હિંસાદિથી વિરમવાથી જ થાય છે. અર્થાત્-હિંસાદિનો ઘણો ભાગ છૂટો રહે અને માત્ર સ્થૂલથી (મોટી) હિંસા વિગેરે છોડી શકે, ત્યારે તે અદ્યવિરતિ રૂપ ધર્મને અંગે ગૃહસ્થના આચારને ધર્મ તરીકે ગણવામાં આવે, પણ તેટલા માત્રથી અધર્મ-રહિત ધર્મ તો તેઓને હોઈ શકે જ નહિં. અધર્મ-રહિત ધર્મ તો સર્વથા હિંસાદિની વિરતિ કરનારને જ થાય એ સ્પષ્ટ છે, અને તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ છઠ્ઠા વિગેરે ગુણસ્થાનકવાળાને ધર્મી તરીકે ગણ્યા છે, અને પાંચમા ગુણસ્થાનકવાળા, એટલે કે-દેશવિરતિવાળા ગૃહસ્થને ધર્માધર્મી તરીકે ઓળખાવેલ છે. અને એજ અપેક્ષાએ ચોથા ગુણસ્થાનકવાળા ગૃહસ્થો, કે જેઓ તત્ત્વને જાણવા તથા માનવાવાળા છતાં પણ કોઈ પણ જાતનું વ્રત-પચ્ચખાણ નથી કરતા, તેઓને અધર્મી તરીકે ગણાવેલા છે અને તે અપેક્ષાએ શાસ્ત્રકારોએ અગાર ધર્મને ભેદ જણાવતાં તેને બાર પ્રકારનો કહેલો છે. અને તે બાર પ્રકાર-પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત અને ચાર શીક્ષા વ્રત છે, -એમ સ્પષ્ટ બુલાસો કરેલો છે. તેથી જો સમ્યક્ત્વને અગાર ધર્મ તરીકે ગણવા જઈએ, તો અગાર ધર્મને તેર પ્રકારનો કહેવો જોઈએ, પણ તેવું તો કોઈ જગ્યાએ શાસ્ત્રકારોએ કહ્યું નથી; એટલે કે-જે સમ્યક્ત્વ, દેશવિરતિની અને સર્વવિરતિની માફક ઓછામાં ઓછા આઠ ભવમાં મોક્ષ આપી શકે છે, તેમજ તેના આરાધકને દેશ-

વિરતિની માફક ખારમા દેવલોક સુધી લઇ જાય છે, તેવા સમ્યક્ત્વને પણ શાસ્ત્રકારોએ ધર્મ તરીકે ગણ્યું નથી, તેનું કારણ એ જ માનવું પડશે કે-જે સમ્યક્ત્વની સાથે દેશવિરતિ પણ ન હોય, તેવા સમ્યક્ત્વને ધર્મ તરીકે ગણવું નહિ અને જ્યારે વિરતિના અભાવથી સમ્યક્ત્વને ધર્મ તરીકે ન ગણાય, પણ અવિરતિપણું હોવાથી તેવા સમ્યક્ત્વવાળાને અધર્મી તરીકે ગણાય, તો પછી આપણને સાફ સાફ માનવું પડશે કે-સંપૂર્ણ વિરતિપણું થાય તેજ ધર્મ છે અને દેશથી જે વિરતિ થાય તે ધર્મ છતાં પણ તેની સાથે રહેલી જે અવિરતિ તે અધર્મ છે અને તેથી જ પાંચમા ગુણસ્થાનકે રહેનારો આત્મા અવિરતિ પણ ધારણ કરતો હોવાથી, તે ધર્માધર્મી જ કહી શકાય. જે કે-તેને દેશથી (થાડી) વિરતિ કરેલી છે તેટલો ધર્મ છે, પણ અવિરતિ રૂપ અધર્મથી રહિત એવો ધર્મ તો પાંચમા ગુણસ્થાનકવાળામાં હોય જ નહિ અને તેથી સર્વથા હિંસાદિથી વિરતિ કરે, તેનું જ નામ ધર્મ કહેવાય. અને જ્યારે ત્રીજા ધારણ કરનાર ગૃહસ્થમાં પણ બાકીની અવિરતિને અંગે અધર્મ છે તો સંપૂર્ણ વિરતિરૂપ ધર્મને પ્રાપ્ત કરનારા મનુષ્યને અંતરાય કરવો અને તેને બલાત્કારે અધર્મમાં રાખવો, એ જૈન શાસ્ત્રને માનવાવાળાને માટે તો લાયક ગણાય જ નહિ.

મહાવતોનું જ્ઞાન અને પરિણામ એજ દીક્ષાના હેતુઓ છે

ઉપરની હકીકત ઉપરથી સ્પષ્ટપણે માલમ પડશે કે-

અઢાર વર્ષની અંદર દીક્ષા ન દઈ શકાય, એવું ઠરાવનારો વર્ગ અંતઃકરણથી શાસ્ત્ર વિગેરેને માનનારો નથી; છતાં તેવાઓને કોઈ અનુસરે તો તેનું કારણ એજ હોઈ શકે કે—તે અનુસરનારાઓ કાં તો શાસ્ત્રાદિને સમજતા નથી અથવા તો તેઓ પણ અંતઃકરણથી શાસ્ત્રાદિને માનવાવાલા નથી ! તે વર્ગ શું એટલું પણ સમજવાને અશક્ત છે કે—જે માણસ દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય છે, તે માણસ—“ મહારાથી કોઈપણ જાતની હિંસા કરાશે નહિ કે કોઈપણ પ્રકારનું જીવું જોલાશે નહિ, તેમજ એક સળી સરખી પણ કોઈએ દીધા વગર લેવાશે નહિ, સ્ત્રીનો સમાગમ કે સંસર્ગ થઈ શકશે નહિ, એક કોડી પણ પાસે રાખી શકાશે નહિ, અને ચાહે તેવો વખત હશે તો પણ રાત્રે પાણી પીવા સરખું પણ બનશે નહિ.”—આવો નિશ્ચય કર્યા વગર કોઈપણ દિવસ દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય ખરો ? અને જ્યારે આવી રીતે મહાવ્રતોને સમજીને મનુષ્ય મહાવ્રતો લેવાને તૈયાર થાય, ત્યારે તેવાને રોકવા માટે તૈયાર થવું, એ કેવળ આગમાંથી નીકળતા મનુષ્યને ખેંચીને જ આગમાં નાખવો, તેના જેવું જ છે કે બીજું કંઈ ? આજના જમાનામાં જ્યારે ચૌદ-પંદર વરસના છોકરાઓ મેટ્રીકની પરીક્ષાઓ પાસ કરે છે, ત્યારે અઢાર વર્ષની અંદરના છોકરાઓ પૈકી કોઈપણ છોકરો ઉપર કહેલી વાતની સમજણવાળો કે નિશ્ચયવાળો નજ થઈ શકે, એવું શા ઉપરથી તેઓ માને છે ? માનો કે—કદાચ કોઈ ઓછી સમજણવાળો હોય, તો પણ ઉપર જણાવેલી મહાવ્રતોની સમજણ તો નવ-દશ વર્ષનાં નાનાં નાનાં છોકરાઓ અને છોકરીઓને હોય છે, એમ આપણે પાઠશાળાના શિક્ષણ ઉપરથી

એમ શકીએ છીએ; તો પછી દીક્ષા લેવા તૈયાર થનારાં બાળકો એવી સમજણ ન જ ધરાવે, એવો નિર્ણય શાઉપરથી થઈ શકે ? આટલું છતાં પણ તેઓએ ધ્યાન રાખવાનું છે કે—અઠાર વર્ષથી વધારે ઉંમરના બધાએ ઉપર જણાવેલ મહાવ્રતોની હકીકત બરોબર સમજી શકે જ એવો તો નિયમ નથી જ; તો પછી અઠાર વર્ષની ઉંમર પછી દીક્ષા લેવાનો કાયદો કયા મુદ્દાથી કરી શકાય ? વાસ્તવિક રીતિએ તો મહાવ્રતોનું જ્ઞાન અને પરિણામ—એજ દીક્ષાના હેતુઓ છે અને તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ તેવા જ્ઞાન અને પરિણામની ઉંમર આઠ વર્ષની લાયક છે, એમ કહ્યું. વળી શાસ્ત્રકારોના હિસાબે પણ મહાવ્રતના વિભાગનું જ્ઞાન અને તેની પરીક્ષા લઘુ (નાની) દીક્ષા પછી રાખેલી છે અને તેથી વડી (મોટી) દીક્ષાની વખતે જ મહાવ્રતનું અને ષટ્કર્મનું જ્ઞાન થવાથી મહાવ્રતોનો આરોપ કરાવવામાં આવે છે. દીક્ષા લેવા પહેલાં તો શાસ્ત્રકારો એટલું જ તપાસવા માગે છે કે—‘દીક્ષા લેનારને સંસાર અસાર લાગ્યો હોય અને મોક્ષ મેળવવાની તીવ્ર ઇચ્છા થઈ હોય.’ આ પ્રમાણેના જ્ઞાનના હિસાબે જો દીક્ષાનો તેમજ વડી દીક્ષાનો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે શાસ્ત્રકારોને સંમત બને; તે સિવાયનો મનઃકલ્પિત ૧૮ વર્ષથી અધિક ઉંમરનો ઠરાવ શાસ્ત્રોને માનવાવાળાને કબુલ રહી શકે જ નહિ.

નવમે વર્ષે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરનારો હોય તેજ આઠમે વર્ષે દીક્ષા લે,

એ સત્ય નથી

વળી કેટલાકો પોતે શાસ્ત્રને જાણે છે એમ જણાવી, એમ કહેવા માગે છે કે—

“ શાસ્ત્રમાં કહેલી આઠ વર્ષની દીક્ષા તે અપવાદથી છે, કારણ કે-જેઓને નવમે વર્ષે કેવળજ્ઞાન થાય છે તેવાઓને આઠ વર્ષે દીક્ષા થવાની જરૂર છે; કારણ કે-આઠ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા ન થયેલી હોય તો બાર માસના પર્યાય (સાધુપણ) વિના તેવી નાની ઉંમરવાલાને કેવળજ્ઞાન થઈ શકે જ નહિ, ને તેથી નવમે વર્ષે કેવળજ્ઞાન ઉપજે નહિ, માટે તેવા કેવળજ્ઞાન પામવાવાળા જીવને અનુલક્ષીને જ શાસ્ત્રકારોએ આઠ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા દેવાનું જણાવેલ છે. તેથી તેવા કેવળજ્ઞાનને પામવાવાળા જીવ સિવાયનાં બાળકોને માટે આઠ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા યોગ્ય હોય એમ માની શકાય નહિ.”

*

આ કહેવાવાલાઓએ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે- કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિને માટે થતી ક્ષપકશ્રેણીનો વખત માત્ર અંતર્મુહૂર્તનો છે, તો બાર માસ પહેલાં, એટલે કે- આઠમા વર્ષમાં થતી દીક્ષાનો કેવી રીતે સંબંધ જોડી શકાય ? વળી એ પણ ધ્યાન રાખવાનું છે કે-આઠ વર્ષે દીક્ષિત થયેલ એવા બાકીનાં દેશોન-પૂર્વકોઠ વર્ષના ચારિત્રનું પાલન કરનારા સાધુઓ કષાયના ઉદયથી તે પોતાના બધા ચારિત્રને હારી જાય છે, એ વાત શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે, તો પછી નવમે વર્ષે કેવળજ્ઞાન પામવાવાળો બાળક જ આઠ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષા લઈ શકે, એ વાત કહેનારા મનુષ્યો શાસ્ત્રોને જાણવાવાળા કેમ કહી શકાય ? તેમજ છઠું અને સાતમું ગુણસ્થાનક, કે જે ‘પ્રમત્ત-સંયત’ અને ‘અપ્રમત્ત

સંયત' નામે છે, અને તે ગુણસ્થાનક ક્ષપકચ્છેણીની બહારનાં છે, છતાં તેનો કાળ શાસ્ત્રકારો દેશોન-પૂર્વકોડનો જણાવે છે, તો નવમા વર્ષવાળા જેને કેવળજ્ઞાન થાય તેને જ એ આઠમે વર્ષે દીક્ષા થતી હોય, તો તે પ્રમત્તાપ્રમત્તનો કાળ દેશોન-કોડપૂર્વનો કેમ ઘટે ? અર્થાત્—એ ઉપરથી સ્પષ્ટ માનવું પડશે કે—નવમે વર્ષે જેને કેવળજ્ઞાન ન થવાનું હોય તેવાં બાળકો પણ આઠમે વર્ષે દીક્ષા લેનાર હોય, એમ શાસ્ત્રકારો માને છે. વળી દેશોન-કોડપૂર્વ સુધી ચારિત્ર પાળનારાઓ દેવલોકમાં પણ જાય છે, એ વાતને સમજનારો કયો મનુષ્ય આ કલ્પિત વાતને માન્ય કરી શકે ?

વીસ વર્ષના આયુષ્યવાળા જ આઠ વર્ષે દીક્ષા લે, એ તેટલુંજ

અસત્ય છે

વળી કેટલાકો એમ જણાવવાને તૈયાર થાય છે કે—

“પાંચમા આરાને છેડે જ્યારે વીસ વર્ષનું મનુષ્યનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય થશે, ત્યારે આઠ વર્ષની ઉંમરવાલાને દીક્ષા હોવી જ જોઈએ, એ વાતને લક્ષ્યમાં રાખીને શાસ્ત્રકારોએ આઠ વર્ષની ઉંમરે દીક્ષાને લાયક છે એમ જણાવેલ છે.”

*

તેઓનું આ કથન પણ અજ્ઞાનતાને જ આભારી છે, કેમકે—કોડ પૂર્વનાં આયુષ્ય જે વળતે હતાં તે વળતથી આરંભીને, પાંચમા આરાના છેડા સુધી જે તીર્થની પ્રવૃત્તિ થવાની, તે બધીને અંગે શાસ્ત્રકારોએ આઠ વર્ષની દીક્ષા માનેલી છે, કેમકે—જો એમ ન હોય તો ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેવળીપણાનો

કાળ દેશોન-કોડપૂર્વનો ન હોય, તેમજ પ્રમત્ત-અપ્રમત્તનો કાળ પણ દેશોન-કોડપૂર્વ, એટલે કે કોડ-પૂર્વમાં આઠ વર્ષ ઓછાનો હોત નહિ. તેમજ શાસ્ત્રોમાં ક્ષુદ્ધક (બાળ) સાધુઓનાં જે સેંકડો દ્રષ્ટાંતો આવે છે, તે પણ આવત નહિ. ક્ષુદ્ધક તેને જ કહેવાય છે કે-જેને દાઢીમૂછના કે કાખના વાળ ઉગેલા હોય નહિ, અને તેવો ક્ષુદ્ધક અઢાર વખત અંદરનો જ હોઈ શકે ! તેમજ જૂદા જૂદા ગચ્છોની પટ્ટાવલિઓ પણ, અનેક આચાર્યો ઘણી જ નાની ઉંમરમાં દીક્ષિત થયેલા છે, તે વાતોની સાક્ષી સંપૂર્ણ રીતે પૂરે છે. કેટલાકો પોતાની અજ્ઞાનતાને જ જાણે જાહેર કરતા ન હોય, તેમ ડહાપણ બતાવતાં કહે છે કે-‘ દુષ્કાળમાં ભુખે મરતા બ્રાહ્મણના પુત્રોને લઈ લેવામાં આવતા હતા, અને તેઓને બાળકપણામાં ખોટી દીક્ષાઓ અપાતી હતી અને સારી દીક્ષાઓ કેટલાંક વર્ષ પછી દેવામાં આવતી હતી. ’ આ તેઓનું કથન ધર્મને અપમાન કરનારું અને સારી વાતને ઓળવનારું છે, કારણ કે- ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજી પંચવસ્તુ વિગેરે ગ્રંથોમાં સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે-‘ આઠ વર્ષની ઉંમરે ચારિત્રના પરિણામ થઈ શકે છે અને તેથી ભગવાને દીક્ષાની ઉંમર આઠ વર્ષની નક્કી કરી છે. ’ જો આ લોકોના કહેવા પ્રમાણે આઠ વર્ષવાળાને અપાતી દીક્ષા જુદી દીક્ષા હોય, તો એવી દીક્ષાને અંગે પરિણામની તપાસમાં શાસ્ત્રકારોને ઉતરવું પડત જ નહિ. વળી દીક્ષા ખોટી પણ દઈ શકાય છે, એ કથન નવયુગના નવા કૌતુકનું જ છે. જો કે-કેટલાક યતિઓ (ગોરજીઓ) અગર તેના જેવાઓ દગાથી જ વેષમાત્ર પહેરાવીને દીક્ષાનો ખોટો ડોળ કરતા પણ હોય, છતાં શાસ્ત્રકારો આઠ

વર્ષની ઉંમરે જે દીક્ષા જણાવે છે, તે દીક્ષા તેવા ડોળવાળા-પણાની (દેખાવ માત્રની) તો નહિ જ, પણ ખરેખર શાસ્ત્રોક્ત સાચી દીક્ષાને માટે જ આઠ વર્ષની ઉંમર નક્કી કરેલી છે.

નાની દીક્ષા અને મોટી દીક્ષા સંબંધી સમજણ—

કદાચ એમ શંકા થાય કે—

“આઠ વર્ષની ઉંમરે જ ખરી દીક્ષા દઈ દેવાય છે, તો પછી વડી દીક્ષા કરતી વખત શું કરવામાં આવતું હશે ? વડી દીક્ષા દેવા સંબંધી શાસ્ત્રોમાં કહેલી હકીકત અને ચાલી આવતી પરંપરા જોતાં, એમ માનવાની જરૂર પડે છે કે—નાની દીક્ષા એ કેવળ આરોપણ વાળી જ દીક્ષા છે અને ખરી દીક્ષા તો મોટી દીક્ષા તરીકે આપવામાં આવે તેજ છે !”

*

આવી શંકા કરવાવાળાએ પ્રથમ તો એ સમજવાની જરૂર છે કે—બાવીસ તીર્થકરનાં શાસનોમાં તેમ જ મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં વિચરતા વીસ વિહરમાન તીર્થકરનાં શાસનોમાં એકલી જ નાની દીક્ષા છે, પણ વડી દીક્ષા જેવી કોઈ ચીજ એમનાં શાસનોમાં નથી, તો તે શાસનમાં વર્તતા બધા દીક્ષિતો નાની દીક્ષાવાળા હોવાથી, શું બુઢી દીક્ષાવાળા ગણાય ? કોઈપણ સમજુ મનુષ્ય આ વાત કબુલ કરવાને તૈયાર થશે જ નહિ. તેમજ દીક્ષાપર્યાયની (વર્ષની) ગણના પણ તે મહાત્માઓમાં નાની દીક્ષા, એટલે કે—“ સામાયિક ચારિત્ર આરોપણ”ના દિવસથી જ

થાય છે, તો તે પર્યાયની ગણતરી પણ તે બધા મહાત્માઓની જુઠી દીક્ષા ઉપર જ થઈ, એમ કહી શકાય ખરું ?

વળી કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—

“ જ્યારે નાની દીક્ષાઓ ખરી જ દીક્ષા છે, તો પછી મોટી દીક્ષા દેવાની જરૂર શી ? અને આવી નાની અને મોટી દીક્ષાનો રીવાજ પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરના શાસનના સાધુઓમાં જ કેમ ? ”

*

આ કથન પણ અણસમજણનું જ છે અને એ ઉપરથી નાની દીક્ષાનું જુઠાપણું ઠરતું નથી. નાની દીક્ષા લીધા પછી દીક્ષિતોના પરિણામોની (અધ્યવસાયોની) પરીક્ષા કરવાની હોય છે, તેમજ વ્રતો સંબંધી જ્ઞાન આપવાનું હોય છે. એટલે કે— માત્ર ભવને (સંસારને) અશુભ ગણનારો હોય અને તેથી મોક્ષની ઇચ્છા રાખી ચારિત્ર લેવા માગતો હોય, તેવા દરેકને—“ સામાયિક ચારિત્ર ” રૂપી નાની દીક્ષા આપવામાં આવે છે : અને પછી જ્યારે તે દીક્ષિત પૃથ્વીકાયાદિ છ કાયને (માટી—મીઠું, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ અને હાલતા ચાલતા જીવોને) નિરૂપણ કરનાર શાસ્ત્રને ભણે, તેનો અર્થ જાણે, સમજે અને તેને અમલમાં મૂકે છે એમ નિશ્ચિત થાય, ત્યારે તેને ‘ મહાવ્રત—આરોપણ ’ રૂપી વડી દીક્ષા દેવામાં આવે છે. તાત્પર્ય એ છે કે—સામાયિક ચારિત્ર રૂપી નાની દીક્ષા લીધાથી સર્વ પાપનો સામાન્ય રીતે ત્યાગ કરે છે, પણ વ્રતોનો વિભાગ બરોબર સમજતો નથી, તેમજ પૃથ્વીકાયાદિ છ કાયના સ્વરૂપને પહેલાં જાણતો ન હોવાથી, તેમજ તે સંબંધી શાસ્ત્રને ભણેલો ન હોવાથી, તથા તેની

પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ ન થયો હોય તેથી, તેને તે વખતે મહાવ્રતોનું આરોપણ કરવામાં આવતું નથી, પણ ઉત્કૃષ્ટથી (વધુમાં વધુ) છ મહિને જ્યારે તે વ્રત વિગેરે બાબતની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થાય, ત્યારે તેને મહાવ્રતારોપણ રૂપી વડી દીક્ષા આપવામાં આવે છે.

નાની દીક્ષા લેવાવાળામાં કેટલું જ્ઞાન હોવું જોઈએ ?

શંકા કરનારે આ ઉપરથી એ પણ સમજવાનું છે કે— નાની દીક્ષા લેનારામાં “ આ સંસાર અસાર છે અને તેનો ક્ષય કરી મોક્ષ મેળવવા માટે મારે દીક્ષા લેવી જોઈએ. ” —એટલું જ જ્ઞાન હોય તો ચાલી શકે છે. નાની દીક્ષા લેવા તૈયાર થયેલા મનુષ્યને રાત્રીભોજન—વિરમણ (ત્યાગ) યુક્ત પાંચ મહાવ્રતોનું કે પૃથ્વીકાયાદિ છ કાયનું પણ જ્ઞાન જરૂર હોવું જ જોઈએ એવો નિયમ નથી. અને તેથી જ અઠમુક્તા મુનિ (પ્રભુ મહાવીરના હાથે દીક્ષિત થયેલ છ વર્ષની વયના એક બાલ મુનિ)નું માટીની પાળ બાંધીને કાચા પાણીમાં કાછલી તરાવવાનું બને, એ અસંભવિત ગણાય નહિ; પણ જો નાની દીક્ષા પહેલાં જ પાંચ મહાવ્રત અને જીવોના સ્વરૂપનું જ્ઞાન જરૂરી છે એમ માનવામાં આવ્યું હોત, તો દીક્ષિત થયેલા અઠમુક્તા મુનિને સચિત્ત (જીવયુક્ત) જળમાં નાવડી તરાવવાનું બનત નહિ તથા તે વખતે સ્થવિર (મોટા) સાધુઓએ તે અઠમુક્તા મુનિને—આ પૃથ્વીકાય તથા અપ્કાયની વિરાધનાવાળી એટલા સાધુને માટે લાયક નથી’—એમ કહ્યું, તે કહેવાની જરૂર રહેત નહિ. તેમજ તે પ્રસંગે શ્રીમાન્ મહાવીર

પ્રભુએ, તે અધ્ધમુક્તા મુનિની આ ચેષ્ટાને નિંદવાની મનાઇ કરવા માટે, સ્થવિર સાધુઓને જે ઉપદેશ આપ્યો તે પણ આપત નહિ. તેમજ અજ્ઞાનપણાથી પોતાની કાછલીને (કાષ્ટનું એક જાતનું પાત્ર) નાવડી તરીકે ગણી કાચા પાણીમાં તરાવનારા તે અધ્ધમુક્તા મુનિને અગ્લાનપણે (તિરસ્કાર કર્યા વિના) ગ્રહણ કરવાનું પ્રભુ સ્થવિરોને કહેત નહિ. વળી નાની દીક્ષા લીધા પછી દશવૈકલિક સૂત્રનાં ચાર અધ્યયન તથા આચારાંગ સૂત્રનું પહેલું અધ્યયન ભણે, તેનો અર્થ જાણે અને પૃથ્વી વિગેરેમાં ગમનાદિકની ક્રિયાની પરીક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થાય, ત્યારે વડી દીક્ષા આપી શકાય છે અને એ રીતે પરીક્ષા કરીને વડીદીક્ષા આપવામાં આવ્યા પછી કર્મવશાત્ તે શિષ્ય ચારિત્રને બરાબર પાલન કરે કે નહિ, તો પણ તેનો દોષ તે ચારિત્ર આપનાર ગુરૂને કોઈપણ પ્રકારે લાગતો નથી; પણ પરીક્ષાપૂર્વક તપાસ કર્યા સિવાય વડી દીક્ષા આપવામાં આવે અને તે વડી દીક્ષા લેનારો મહાવ્રતોનું કે છ કાયના જીવેનું બરાબર રક્ષણ કરે નહિ, તો તેમાં વડી દીક્ષા આપનારને દોષ લાગે છે, એમ શાસ્ત્રકારો સ્થાન સ્થાન પર સ્પષ્ટ જણાવે છે. આ ઉપરથી સમજી મનુષ્ય સ્પષ્ટપણે માની શકશે કે—છ કાયનું અને મહાવ્રતનું જ્ઞાન નાની દીક્ષાની પહેલાં થવું જ જોઈએ એવો નિયમ નથી. આ રીતે દીક્ષા અને વડી દીક્ષાની લાયકાતની જૂદી જૂદી ભૂમિકાઓ સમજવામાં આવ્યા પછી અને ‘ સામાન્યપણે કરાતો સર્વ સાવધનો (પાપ વ્યાપારનો) ત્યાગ ’—તે નાની દીક્ષા છે તથા ‘ છ કાયાદિના વિભાગથી કરાતો સર્વ સાવધનો ત્યાગ ’—તે વડી દીક્ષા છે એમ સિદ્ધ થયા પછી, નાની દીક્ષા વખતે કરવામાં

આવતો ત્યાગ યાવજ્જીવ (જીવગીર્ણ) માટે વાસ્તવિક છે, એમ માનવામાં કોઈ જાતનો વાંધો આવી શકશે નહિ. પહેલી દીક્ષાને જો ખોટી ગણવામાં આવે, તો તે દીક્ષા દેવાના સૂત્રમાં જાવજ્જીવમ્ । જીવિતપર્યંત સર્વ સાવધના ત્યાગની પ્રતિજ્ઞા ખોટી થઈ જાય અને તેથી વડી દીક્ષા થયા પહેલાં નાની દીક્ષાવાળો કોઈપણ જો ગૃહસ્થ થઈ જાય, તો તેને પ્રતિજ્ઞાભંગનો દોષ લાગવો જોઈએ નહિ. આ ઉપરથી નાની અગર મોટી દીક્ષામાંથી કોઈ પણ દીક્ષા જુદી છે, એમ કહી શકાય નહિ. અને શાસ્ત્રકારોએ પણ જુદી કહી નથી. આ જાતની કલ્પના તો કેવળ નાની દીક્ષા નહિ માનવા માટે અજ્ઞાની મનુષ્યોએ ઉપજાવી કાઢી છે, અને તે શાસ્ત્રોક્ત માર્ગથી વિરુદ્ધ છે, એમ ઉપરની હકીકતથી સ્પષ્ટ થાય છે.

નાની દીક્ષા સત્ય છે તો પછી વડી દીક્ષા આપવાની જરૂર શી ?

કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—

“જ્યારે નાની દીક્ષા પણ સારી છે અને તેનાથી યાવજ્જીવ માટે સર્વ પાપનો ત્યાગ કરવામાં આવે છે, તો પછી વડી દીક્ષા કરવાની જરૂર જ શી ? ”

*

આ કથનના ઉત્તરમાં જણાવવાનું કે—જો મનુષ્યો બુદ્ધિશાળી હોતા નથી, તેઓ સામાન્ય માત્રનો બોધ થવાથી તમામ વિશેષને જાણી શકતા નથી. તેથી જ્યાં સુધી સામાન્ય માત્ર ‘પાપના ત્યાગ’ની સમજણ હોતી, ત્યાં સુધી યાવજ્જીવ પાપનો સામાન્ય માત્ર ત્યાગ કરાવ્યો; પણ જ્યારે તે દીક્ષિતને

જીવોના વિશેષ સ્વરૂપની તથા હિંસા-વિરમણ આદિ મહાવ્રતોની સમજણ થઇ, ત્યારે તેને વિશેષથી મહાવ્રતો વિગેરેની પ્રતિજ્ઞા કરાવી. આ ઉપરથી સમજી શકાશે કે-નાની દીક્ષા અને મોટી દીક્ષાનો વિભાગ, ‘સામાન્ય માત્રની સમજણથી વિશેષની સમજણ ન થાય’-તે રૂપ જડતાને આભારી છે. અને તેવી જડતા (બુદ્ધિની મંદતા) ન હોવાથી જ બાવીસ તીર્થંકરના શાસનના તેમજ વીશ વિહરમાન ભગવાનના શાસનના સાધુઓને એકલી જ નાની દીક્ષા આપવામાં આવે છે, અને તે નાની દીક્ષાથી જ સાધુપણના પર્યાયની ગણતરી કરવામાં આવે છે. તે સાધુઓ બુદ્ધિશાળી હોવાથી, સામાન્ય માત્રથી જાવજીવને મારે કરવામાં આવેલા સર્વ સાવધના ત્યાગને વિશેષ રૂપથી સમજી શકે છે, તેથી તેઓને પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરોના સાધુઓની પેઠે નાની દીક્ષા લીધા પછી મોટી દીક્ષા લેવી પડતી નથી અને દીક્ષાનો પર્યાય પણ તે મહાત્માઓને પહેલા અને છેલ્લા તીર્થંકરોના સાધુઓની માફક વડી દીક્ષાના દિવસથી ગણવો પડતો નથી. બાવીસ તીર્થંકરના તથા વીશ વિહરમાન જિનના સાધુઓ સરળ અને બુદ્ધિશાળી હોય છે, તેથી તેઓનું ચારિત્ર પહેલેથી જ નિરતિચાર (દોષવિનાનું) હોય છે. પહેલા તીર્થંકરના સાધુઓ **ઋણુ-જડ** અને છેલ્લા તીર્થંકરના સાધુઓ **વક્ર-જડ** હોવાથી, દીક્ષા લેવાના દિવસથી જ સંપૂર્ણ સમજને મેળવી શકતા નથી. ભગવાન **ઋષભદેવજી**ના સાધુઓ જે કે સરળ સ્વભાવના હોય છે, તો પણ બુદ્ધિની અપેક્ષાએ તેઓ જડ (મંદ) હોવાથી અને ભગવાન **મહાવીરદેવના** સાધુઓ તો તેવી જડતાની સાથે વક્રતાને ધારણ કરનારા હોવાથી,

દીક્ષાના દિવસથી જ તેવી સમજણવાળા ન હોય તેમાં આશ્ચર્ય નથી. શાસ્ત્રકારો પણ તેજ હકીકતને સ્પષ્ટપણે જણાવતાં કહે છે કે—“ બાવીશ તીર્થકરના સાધુઓને ચારિત્રધર્મ સંબંધી સમજણ અને પાલન બંને સહેજથી હોય છે, પણ પહેલા તીર્થકરના સાધુઓને સરળતા હોવાથી જો કે ચારિત્રનું પાલન સહેલથી થાય, છતાં તેઓમાં જડતા હોવાથી ચારિત્ર ધર્મની સમજણ આવતાં તો વાર લાગે. તેના કરતાં પણ શ્રી વીરપ્રભુના શાસનના સાધુઓને તો જડતા હોવાથી ચારિત્રધર્મની સમજણ અને વકતા હોવાથી ચારિત્ર ધર્મનું પાલન, એ બંને મુશ્કેલથી જ થાય. ” આ બધી હકીકતને વિચારનાર સુઝ મનુષ્યો જરૂર એ વાત કબુલ કરશે કે—સામાયિક ચારિત્ર રૂપી નાની દીક્ષાને ખોટી દીક્ષા તરિકે ગણાવનાર અને મહાવ્રતારોપણ રૂપી વડીદીક્ષાને જ ફક્ત સાચી દીક્ષા જણાવનાર મનુષ્ય કાં તો શાસ્ત્રનાં વચ્ચનોથી અજ્ઞાન હોવો જોઈએ અગર જાણતો હોય તો મૃષાવાદ બોલનાર હોવો જોઈએ.

નાની અને ખોટી દીક્ષા લેનારના જ્ઞાનની પરીક્ષા કયા રીતે લેવાય ?

આ ઉપર જણાવેલ હકીકત ઉપરથી એ પણ સ્પષ્ટ થાય છે કે—નાની દીક્ષા, એટલે કે—‘સામાયિક ચારિત્ર’ લેવા પહેલાં વિશાળ જ્ઞાન હોવું જોઈએ, એમ કહેનારા સામાયિક ચારિત્રના સ્વરૂપને સમજનારા જ નથી, એમ માનવું પડશે. છ કાયનો તથા મહાવ્રતોનો આલાવો (ઉચ્ચારણ) પણ ‘સામાયિક ચારિત્ર’ રૂપી નાની દીક્ષા લીધા પછી જ આપવાનો અને સમજવાનો નિયમ છે, એમ શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટ કહે છે,

તો પછી સામાયિક ચારિત્રની પહેલાં તે બાબતના જ્ઞાનનો નિયમ માનનાર મનુષ્ય, કેટલી બધી અણુસમજણવાળો છે, તે વાંચકો સારી રીતે સમજી શકશે. શાસ્ત્રકારો તો સ્પષ્ટ-પણે જણાવે છે કે-‘જેને સંસાર ખરાબ લાગે, મોક્ષ મેળવવાની ઈચ્છા થાય અને વ્રત પાળવાને માટે જેનું મન મજબૂત થાય, તેને સામાયિક ચારિત્ર આપવું વ્યાજબી છે.’ અને આજ કારણથી લગવાન હરિભદ્રસૂરિજી, સામાયિક ચારિત્ર લેનારા મનુષ્યની પરીક્ષા કરવા માટે “તું શા માટે દીક્ષા લે છે?”-એટલો જ પ્રશ્ન પૂછવાનું કહે છે. આ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં જે તે દીક્ષા લેનારો મનુષ્ય ‘સંસાર અશુભ છે અને તેના ક્ષયને માટે જ હું દીક્ષા લઉં છું’-એટલું જ માત્ર જણાવે, તો તે સામાયિક ચારિત્ર રૂપી દીક્ષાને લાયક છે. તાત્પર્ય એ છે કે-જેવી રીતે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર (વડી દીક્ષા)ની વખતે છ કાય અને મહાવ્રતના સૂત્ર અને અર્થનું જ્ઞાન-એજ તેની પરીક્ષાનું તત્ત્વ હોવું જોઈએ, તેવી રીતે સામાયિક ચારિત્ર (નાની દીક્ષા) આપતી વખત તેટલું તત્ત્વ હોવાની જરૂરીયાત નથી. આ ઉપરથી વાંચકો સ્પષ્ટપણે જાણી શકશે કે-દીક્ષા લેનારના જ્ઞાનની પરીક્ષા માટે વર્તમાનમાં જે વસ્તુ ઉભી કરવામાં આવે છે, તે કેવળ દીક્ષાને અટકાવવા માટે જ છે ! નહિ તો શાસ્ત્રકારોએ તો નાની દીક્ષાના કારણભૂત “ભવના અશુભપણાનું જ્ઞાન” તેમજ મોટી દીક્ષાના કારણભૂત “પરકાય અને મહાવ્રતોનું જ્ઞાન” તેજ પરીક્ષાનું તત્ત્વ જણાવેલું છે. તે આઠ નવ-વર્ષની ઉંમરે સિદ્ધ થવામાં કોઈ બાતની

અડચણ નથી. અને તેથી જ આઠ વર્ષની ઉંમરની દીક્ષા અત્યાર સુધી અવ્યાહતપણે પ્રવર્તિ રહેલ છે.

દીક્ષાને માત્ર જ્ઞાનની સાથે જોડી દેવી તે કેવળ અજ્ઞાનતા છે

કેટલાકો તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે—

“ શાસ્ત્રકારોએ આઠ વર્ષની ઉંમરે જે દીક્ષા લેવાની વાત લખી છે, તે અપવાદિક છે અગર પાંચમા આરાના છેડાના વીશ વર્ષના આયુષ્યની અપેક્ષાએ છે.”

*

તેઓનું આ કથન પણ અસત્ય છે, કારણ કે—
જે શાસ્ત્રકારોએ આઠ વર્ષની ઉંમર અપવાદની અપેક્ષાએ કહી હોત, તો તે આઠ વર્ષની ઉંમર બતાવતી વખત ભગવાન્ હરિભદ્રસૂરિ વિગેરે ‘પ્રાયઃ’ શબ્દ મૂકત જ નહિ, પરંતુ તેઓએ તો પ્રાયઃ શબ્દ મૂકીને તે શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં સ્પષ્ટપણે જણાવી દીધું છે કે—‘ઘણે ભાગે આઠ વર્ષની ઉંમરે જ ચારિત્રના પરિણામ થાય છે, અને તેથી ઓછામાં ઓછી આઠ વર્ષની ઉંમર ચારિત્રને માટે યોગ્ય ગણવી.’ જે ચારિત્રને માટે વિશેષ જ્ઞાનની જરૂર હોત તો શાસ્ત્રકારોએ—‘ આઠ વર્ષની પહેલાં ચારિત્રના પરિણામનો અભાવ અને આઠ વર્ષની ઉંમરે ચારિત્રના પરિણામનો સદ્ભાવ’—એમ જણાવ્યું, તેના બદલે એમ જ જણાવવું પડત કે—‘આઠ વર્ષની ઉંમર પહેલાં વિશેષ જ્ઞાન થઈ શકતું નથી, પણ આઠ વર્ષની ઉંમરે જ વિશેષ જ્ઞાન થઈ શકે છે, માટે

આઠ વર્ષની ઉંમરે ચારિત્ર આપવું. ' પણ એમ તો કહું નથી, એથી સિદ્ધ થાય છે કે-શાસ્ત્રકારોએ જે આઠ વર્ષની ઉંમર દીક્ષાની લાયકાત માટે કહેલી છે તે જ્ઞાનને અંગે નથી, પણ કેવળ પરિણામને અંગે જ છે અને અપવાદ પદની વાત તો આઠ વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળાને માટે જ છે. કોઈક વજ્રસ્વામીજી સરખા મહા પ્રભાવશાળીઓને આઠ વર્ષની અંદરની ઉંમરમાં પણ ચારિત્રના પરિણામ થાય, તો તેમાં નવાઈ જેવું નથી. આ સ્થાને એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-આઠ વર્ષની અંદરની ઉંમરમાં પણ જો કોઈ તેવા મહાપુરુષને ચારિત્રના પરિણામ થાય, તો તેવાને તે વખતે પણ ચારિત્ર આપવાની શાસ્ત્રકાર રજા આપે છે. આથી સમજશે કે-આઠ વર્ષનો નિયમ માત્ર બહુલતાએ, તેથી ઓછી ઉંમરવાળાને ચારિત્રના પરિણામ ન થાય, એમ ગણીને જ રાખેલો છે. પણ તેથી ઓછી ઉંમરવાળાને પણ જો કદાચિત્ ચારિત્રના પરિણામ થાય, તો તેને દીક્ષા નહિ દેવાને માટે શાસ્ત્રકારો કહેતા નથી. પ્રસિદ્ધ ગચ્છોની પટ્ટાવલીઓમાં અનેક આચાર્યોની આઠથી ઓછી ઉંમરે દીક્ષાઓ થયેલી છે, તે આ વાતની સાક્ષી પૂરે છે.

આ ઉપરથી વાંચકોને સ્પષ્ટ માલમ પડશે કે-આઠ વર્ષની દીક્ષાને અપવાદિક (કદાચિત્ થવાવાળી), પાંચમા આરાના છેડે જ થવાવાળી કે નવમા વર્ષના કેવળજ્ઞાનીને જ થવાવાળી મનાવીને, બીજે થતી તેવી દીક્ષાઓને જેઓ અયોગ્ય ગણાવવા માંગે છે, તે કેવળ તેઓની અજ્ઞાનતા જ છે. વળી એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-જો દીક્ષાને જ્ઞાનની

સાથે જ ભેડી દેવા માંગતા હો, તો મનુષ્યમાં જેઓને પૂર્વના ભવથી મતિ, શ્રુત અને અવધિ-એ ત્રણે જ્ઞાન સાથે આવેલાં હોય છે, તેઓને જન્મથી પણ શા માટે દીક્ષાને યોગ્ય ન માનવા ? વળી દેવતા, નારકી અને તિર્યચની ગતિમાં પણ સારી રીતે જ્ઞાન હોય એમ સંભવિત છે. દેવતા અને નારકીને તો મતિ, શ્રુત અને અવધિ કે વિભંગ જ્ઞાન, ઉત્પત્તિની સાથે જ હોય છે. તિર્યચની ગતિમાં પણ ઘણા જીવોને મતિજ્ઞાન અને શ્રુતજ્ઞાન હોવા સાથે અવધિ કે વિભંગજ્ઞાન પણ હોય છે, તો દીક્ષાને માટે જે જ્ઞાન જરૂરી ગણે છે, તે જ્ઞાનને તેઓ ધારણ કરનારા હોય છે; તો તેઓને દીક્ષાને લાયક શા માટે ગણવા નહિ ? વળી મનુષ્યમાં પણ જ્ઞાનવાળા ઘણા હોય છે, તો તે જ્ઞાનમાત્રથી તે બધાને દીક્ષા માટે લાયક ગણી શકાય ? કદાપિ નહિ.

દીક્ષાનું કારણ ચારિત્ર-મોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ છે.

કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—

“ એકલા જ્ઞાનવાળામાં જેમ ચારિત્રની લાયકાત નથી, તેમ તેવા જ્ઞાન વગરના એકલા ચારિત્રના પરિણામવાળા પણ ચારિત્રને લાયક નથી, માટે જ્ઞાન અને ચારિત્રના પરિણામ બન્ને જો હોય, તો જ દીક્ષાને લાયક ગણાય.”

*

આવી રીતનું કથન પણ યોગ્ય નથી, કેમકે— જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થવી તે જ્ઞાનાવરણીય (જ્ઞાનને ઢાંકી દેનારા) કર્મના ક્ષયોપશમ આદિથી (ઓછાશથી) છે અને ચારિત્રની

પ્રાપ્તિ ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ક્ષયોપશમ આદિથી (ઓછા-શથી) છે, માટે ચારિત્રની પ્રાપ્તિ જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થતા જ્ઞાનની સાથે જોડી દેવી, તે કોઈપણ પ્રકારે વ્યાજબી નથી; પણ વ્યાજબી તો એજ છે કે-ચારિત્ર મોહનીય આદિ (ચારિત્ર લેતાં મુંઝવણ કરનારા) કર્મના ક્ષયોપશમથી (હાનિથી) જે ચારિત્રના પરિણામ થાય, તેજ ચારિત્ર એટલે દીક્ષાનું કારણ કહી શકાય અને તેથી જ ઠેઠ બારમે (ક્ષીણમોહ) ગુણુસ્થાનકે થવાવાળા યથાખ્યાત ચારિત્રમાં પણ, શાસ્ત્રકારો ઓછામાં ઓછું ફક્ત અષ્ટ પ્રવચન-માતાનું જ્ઞાન જ જણાવે છે. બકુશ (ઉત્તર ગુણુમાં દોષ લગાડનાર) ચારિત્રમાં પણ શાસ્ત્રકારો જઘન્યથી અષ્ટ પ્રવચન-માતા (પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુણુ)નું જ જ્ઞાન જણાવે છે. આ બધી હકીકત ઉપરથી વાંચકોને સ્પષ્ટ માલમ પડશે કે-દીક્ષાને અંગે માત્ર ચારિત્રના પરિણામની જ જરૂર છે અને તે પૂર્વે જણાવ્યા પ્રમાણે આઠ વર્ષની ઉંમરે પણ થઈ શકે છે. તેથી આધુનિક કેટલાક નવયુવકોના કહેવા પ્રમાણેનું જ્ઞાન એટલી ઉંમરે ન હોય, તો પણ ચારિત્રના પરિણામવાળા મનુષ્યને આઠ વર્ષની ઉંમરે પણ દીક્ષા દઈ શકાય, એ સિદ્ધ વસ્તુ છે.

મૂઠ મનુષ્ય દીક્ષાને માટે અયોગ્ય છે.

કેટલાક લોકો પોતાને કાયદાશાસ્ત્રી માનીને એમ જણાવે છે કે-

“દીક્ષાની ઉંમર શાસ્ત્રકારોએ જો કે આઠ વર્ષની નક્કી કરેલી છે, તો પણ તે આઠ વર્ષની ઉંમર વાસ્તવિક નથી, કેમકે-

દીક્ષાને અયોગ્ય જીવોના અઢાર લેદોને જણાવતાં જેવી રીતે આઠ વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળા બાળકને દીક્ષા માટે અયોગ્ય ગણ્યો છે, તેવી જ રીતે મૂઢ મનુષ્યને પણ દીક્ષા માટે અયોગ્ય ગણ્યા છે. કારણમાં જણાવે છે કે—કાયદાશાસ્ત્રીઓના અને જગતના નિયમો પ્રમાણે સોળ કે અઢાર વર્ષની અંદરનો મનુષ્ય મૂઢપણા સિવાયનો હોતો નથી અને તે ઉંમર મૂઢપણાવાળી હોવાથી, શાસ્ત્રકારોની અપેક્ષાએ દીક્ષાને લાયક કહી શકાય નહિ અને તેથી તે ઉંમરે જે દીક્ષા કરવામાં આવે તે અયોગ્ય જ છે.”

*

પરંતુ આમ કહેવામાં તેમનો મતિબ્રમ છે. તેઓએ પ્રથમ વિચાર કરવો જોઈતો હતો કે—અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળાને જે શાસ્ત્રકારો મૂઢ જ ગણતા હોત, તે આઠ વર્ષની ઉંમર પછીના બાળકને દીક્ષા દેવી લાયક છે, એવું કોઈ દિવસ પણ કહી શકત નહિ. અર્થાત્—તેઓના કહેવા પ્રમાણે જે મૂઢ શબ્દથી અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળાનો નિષેધ જ થઈ જતો હોત, તે ‘જ્ઞાન’ નામનો લેદ કહેવાની કાંઈ જરૂરત રહેત નહિ. શાસ્ત્રકારોએ યોગ્ય રીતિએ કહેલા દીક્ષાને અયોગ્ય અઢાર લેદોને જલાંજલિ આપવી હોય, તો જ ‘મૂઢ’ શબ્દથી અઢાર વર્ષની અંદરવાળાને દીક્ષા ન દેવી એમ કહી શકાય. વળી તેવા કાયદાશાસ્ત્રીને અમે પૂછીએ છીએ કે—પાંચમા આરાના છેડે જે વખતે મનુષ્યનું ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય વીશ વર્ષનું થશે, તે વખતે તમારા હિસાબે અઢાર વર્ષ સુધી મૂઢ રહેશે અને તે વખતે પણ અઢાર વર્ષની ઉંમરે જ દીક્ષા થઈ શકશે.

તમારી માન્યતા પ્રમાણે અઢાર વર્ષની અંદર કોઈની મૂઢતા જતી નથી, તો પછી પાંચમા આરાના અંતે જ્યારે આજના કાળથી સેંકડોમા ભાગે-માત્ર દશવૈકલિક સૂત્રનું જ જ્ઞાન રહેશે, ત્યારે તે વખતે અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરમાં મૂઢતા કેવી રીતે નાશ પામશે ? તે વખતની અપેક્ષાએ અત્યારે તો તેનાથી સેંકડો ઘણું જ્ઞાન છે, છતાં પણ અઢાર વર્ષ સુધી મૂઢપણું માનવામાં આવે, તો તે વખતના માત્ર અલ્પજ્ઞાનથી મૂઢપણું ચાલ્યું જશે, એમ શી રીતે કહી શકશે ? તમારા કહ્યા પ્રમાણે અઢાર વર્ષની અંદરની વયમાં મૂઢતા જ છે એમ માનવામાં આવે, તો પાંચમા આરાના છેડે પણ અઢાર વર્ષની અંદર દીક્ષા થવાનો વખત આવે નહિ અને શાસ્ત્રકારો તો પાંચમા આરાના છેડે આઠ વર્ષની ઉંમરે જ દીક્ષા થવાનું સ્પષ્ટપણે જણાવે છે.

મૂઢદોષ અને બાળદોષ એ બે સ્વતંત્ર દોષ છે.

એ ઉપરથી કબૂલ કરવું પડશે જ કે-મૂઢ શબ્દથી અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાનો નિષેધ થતો નથી. છતાં એવું કહેનારા કાયદાશાસ્ત્રી હોય, તો પણ કાં તો તેણે મૂઢ શબ્દની વ્યાખ્યા શાસ્ત્રમાં દેખી નથી અથવા દેખ્યા છતાં તેના સમજવામાં આવી નથી; અગર તો દેખવા અને સમજવામાં આવ્યા છતાં પણ કોઈ બીજાઓના દબાણને લીધે પોતાના આત્માને ગીરો મૂકીને લેખીની ચલાવવી પડી હશે. જો એમ ન હોત તો તેઓને મૂઢ પદની વ્યાખ્યા સ્પષ્ટપણે જ શાસ્ત્રસંમત હતી, તે લખવામાં અડચણ આવત નહિ. શાસ્ત્રકારો મૂઢ પદની વ્યાખ્યા કરતાં સ્પષ્ટપણે જણાવે

છે કે-‘જે મનુષ્યનું મન શૂન્ય હોય તે મૂઠ કહેવાય અને તેજ દીક્ષાને અયોગ્ય છે. ’ અને એમ તો કોઈ પણ દિવસ નહિ કહી શકાય કે-‘અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળા તમામ મનુષ્યો શૂન્ય મનવાળા હોય છે. ’ અને જે એમ માનવામાં આવે કે-અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમર સુધી બધા મનુષ્યો શૂન્ય મનવાળા રહે છે’-તો તે માન્યતા કાયદાશાસ્ત્રીને પણ ઈષ્ટ થઈ શકે એમ નથી : કેમકે-એ હિસાબે તો હાઈસ્કુલ અને કૉલેજની છંદગી ગુબારતા સ્કૉલરોને પણ શૂન્ય મનવાળા જણાવવા પડશે, અને તેથી મૂઠ માનવા પડશે. તેમજ તે ઉપરાંત અઢાર વષથી અધિક ઉંમરનો મનુષ્ય શૂન્ય મનવાળો હોય તો પણ તે દીક્ષાને માટે લાયક જ છે, એમ માનવાની ફરજ પડશે : કેમકે-તેમની માન્યતા પ્રમાણે તો અઢાર વર્ષ પછી મૂઠતા નથી અને અઢાર વર્ષની અંદરમાં જ મૂઠતા છે અને આ રીતે તેઓને બન્ને બાબતોથી મુંઝવણ આવી પડશે. એ મુંઝવણ કાઢવાનો રસ્તો એક જ છે અને તે એ કે-શાસ્ત્રકારોના કથનને શરણે જવું. શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે-‘જ્ઞાનાવરણીયના તીવ્ર ઉદયને કે સ્નેહને આધીન થઈ સમજાવવામાં આવેલી સાચી વસ્તુને પણ જેઓ સમજી શકે નહિ, તેઓ જ શૂન્ય મનવાળા છે અને દીક્ષાને માટે અયોગ્ય છે. ’ એમ તો નહિ જ કહી શકાય કે-અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળા બધા મનુષ્ય સ્નેહ અને અજ્ઞાનને આધીન થઈને એવા શૂન્ય મનવાળા બને છે, કે જેથી તેઓને વસ્તુનું સાચું સ્વરૂપ સમજાવવામાં આવે તો પણ

તે સમજી શકે જ નહિ અને અઢાર વર્ષથી અધિક ઉંમરના સર્વ મનુષ્યોને જે જે જીવાદિક તાત્ત્વિક વસ્તુઓનું સ્વરૂપ સમજાવવામાં આવે તે તે સમજી જ જાય ! અઢાર વર્ષની અંદરનો મનુષ્ય સમજાવેલા તત્ત્વને ન જ સમજે અથવા તો અઢારથી અધિક ઉંમરવાળા સર્વ મનુષ્યો સમજાવેલા તત્ત્વને સમજે જ, એ માન્યતાનો કોઈપણ સ્વીકાર કરી શકે તેમ નથી.

અઢાર વર્ષની સાથે મૂઢતાના અભાવ કે સદ્ભાવને સંબંધ નથી.

અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને મૂઢ કહેવામાં આવે, તો તેઓ શાસ્ત્ર સાંભળવાને કે ધર્મ કરવાને લાયક જ રહેશે નહિ. શાસ્ત્રકારોએ ધર્મ અને શાસ્ત્રના અધિકારી તેઓને જ જણાવેલા છે કે-જેઓ પોતે ધારણ કરેલા પોતાના મત ઉપર જ રાગ ધરાવનાર ન હોય અને શ્રી જિનેશ્વરદેવના ધર્મ ઉપર દ્વેષ ધરાવનાર ન હોય: એટલું જ નહિ પણ ધર્મ કરવાની તથા શાસ્ત્ર સાંભળવાની શરૂઆત કરે, તેમાં પહેલેથી જ કોઈએ તેમને બ્રમિત કરી દીધેલા ન હોય. તેટલા માટે ‘રકત દ્વિષ્ટ’ અને ‘પૂર્વવ્યુદ્ધાહિત’ને ધર્મના અનધિકારી કહ્યા છે. અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળા જે બધા મનુષ્યો મૂઢ જ હોય, તો પછી અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળા કોઈ પણ ધર્મ સાંભળે કે ધર્મને કરે નહિ એ નિશ્ચિત હોવું જોઈએ, પણ તે વાત તો પ્રત્યક્ષ જુઠી દેખાય છે : કેમકે-અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરના મનુષ્યો શાસ્ત્રોને ભણે પણ છે અને ધર્મ પણ

કરે છે. મૂઠ શબ્દની શાસ્ત્રે કહેલી વ્યાખ્યાનો સ્વીકાર કયો હોત, તો આમાંની એક પણ મુંઝવણ ઉભી થાત નહિ. ધર્મને અયોગ્ય એવા મૂઠનું દ્રષ્ટાંત જણાવતાં શાસ્ત્રકાર કહે છે કે— “જે મનુષ્યે એમ સાંભળ્યું હોય કે—‘જીહ્વાર અને પ્રણામ રાજ્યસ્થાનમાં કરવાના હોય’—છતાં પણ તાકી રહેલા શીકારીને ઉચે સ્વરે જીહ્વાર અને પ્રણામ કરે તથા શીકારને સ્થાને ‘ચોરની પેઠે ગુપચુપ જવાનું હોય’ ત્યાં ખૂલ્લી રીતે જાય અને તળાવને કિનારે ‘જ્યાં ધોખીઓનાં લુગડાં ચોરાતાં હોય અને ધોખીઓ ઘાણું ખાંધીને બેઠા હોય, ત્યાં પ્રગટપણે જવું જોઈએ’—તેના બદલે ચોરની પેઠે ગુપચુપ સંતાઈને જવાનું કરે; ધોખીની અપેક્ષાએ ‘પાણીમાં ધોવાઈ જાયો’—એમ કહેલું યોગ્ય વાક્ય ખેતી કરવા જતા કીસાનોના સન્મુખ જઈને કહે અને ગાડાવાળાને ‘ગાડાં ભરો’—એવું અનાજની અપેક્ષાએ કહેલું વાક્ય મડદું લઈને જનારા મનુષ્યોની આગળ જઈને કહે; ‘આવું કોઈ દિવસ ન થશે’—એવી રીતનું મડદાવાળાને કહેવાનું વાક્ય જનનમાં જતાં લોકોની આગળ કહે અને જનવાળાઓએ ‘આ સંબંધ દ્રઢ થજો.’—એવી રીતનું કહેલું વાક્ય બેડીમાં જકડીને લઈ જવાતા જમીનદાર આગળ જઈને કહે; સરદાર પુત્રની સ્ત્રીએ કહેલ ‘રાબડી તૈયાર થયાની વાત’—સરદાર પુત્રને મોટે સ્વરે સભામાં જઈ કહે, અને ‘ખાનગી સમાચાર દેવા’—એવું કહેલું વાક્ય પકડી રાખીને ઘરમાં લાગેલી લાયના સમાચાર કહેવા માટે પણ ખાનગી વખત લેવા માટે કલાકોના કલાકો થોભે; લાય લાગેલી હોય તેના

ધુમાડા દેખીને ‘ ધૂળ પાણી વિગેરે ફેંકવું ’-એમ કહેલું વાક્ય મનમાં રાખીને, ધૂપથી વાસિત કરાતા વાળ અને કપડાં ઉપર ‘ધુળ અને પાણી ફેંકે.’-આવી રીતે વસ્તુતત્ત્વને નહિ સમજનારા મનુષ્યો હોય, તેને જ શાસ્ત્રકારો મૂઠ તરીકે ઓળખાવે છે અને તેઓ જ ધર્મ સાંભળવા કે કરવા લાયક હોતા નથી.” શાસ્ત્રકારોએ મૂઠપણાનું સ્વરૂપ આ રીતે સ્પષ્ટપણે જણાવેલું છે, ત્યારે કાયદાશાસ્ત્રી હોવાનો દાવો કરવા છતાં મૂઠપણાને અઢાર વર્ષની અંદરની ઉમ્મર સાથે જોડવાને કેમ સાહસ કરતા હશે ?, એ સમજવું મુશ્કેલ પડે છે. પરંતુ આ ઉપરથી વાંચકો તો સ્પષ્ટપણે સમજી શકશે કે-શાસ્ત્રકારોએ મૂઠ શબ્દથી નથી તો અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરવાળાનો નિષેધ કર્યો કે નથી તો એમ જણાવ્યું કે-અઢાર વર્ષ પછીના બધા મૂઠતા વિનાના જ હોય છે અને તેથી તે બધા દીક્ષાને માટે લાયક જ હોય છે. પણ શાસ્ત્રકારોએ તો મૂઠ શબ્દથી યથાવસ્થિત વસ્તુતત્ત્વને સમજાવ્યા છતાં પણ સમજી શકે નહિ તેવા સ્નેહ કે અજ્ઞાનથી શૂન્ય મનવાળાને જ લીધેલા છે, પછી તે ચાહ્ય તો અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરના હોય કે અધિક ઉમ્મરના હોય ! ચારિત્રને સમજવા માટે તથા તેનું યોગ્ય રીતિએ પાલન કરવા માટે તેવા શૂન્ય મનવાળા મૂઠ મનુષ્યો અસમર્થ હોવાથી, તેઓને દીક્ષા માટે અયોગ્ય ગણ્યા છે.

આઠ વર્ષની નીચેની ઉમ્મરનાં બાળકોને દીક્ષા દેવાનો નિષેધ છે.

કેટલાક લોકો શાસ્ત્રથી શ્રદ્ધારહિત હોવા છતાં, શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાવાળાને ઉન્માર્ગે દોરવા માટે એમ કહેવા તૈયાર થાય છે કે-

“અઠાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરવાળા જે મનુષ્યો હોય તે બાળક કહેવાય અને તેવા બાળકની દીક્ષામાં શાસ્ત્રકારો સમ્મત થતા નથી, કેમકે-બાળકને દીક્ષા આપવાથી સંયમની વિરાધના વિગેરે દોષો થાય છે : કારણ કે-‘ તે બાળક અજ્ઞાની હોવાથી લોહાના ગોળાની જેમ જ્યાં જ્યાં ચેષ્ટા કરે ત્યાં ત્યાં છ કાય જીવોની વિરોધના થાય. તે વિરાધનાથી અચા-વવા માટે જે સાધુઓ તેને પકડી રાખે, તો લોકો જરૂર એમ કહેવા તૈયાર થાય કે-સાધુઓ બળાત્કારે દીક્ષારૂપી કેદબાનામાં બાળકને નાંખે છે તેમજ વળી તે બાળકને પોતાની સ્વચ્છતા કરવાની સ્થિતિ અને શક્તિ ન હોવાથી, અધી ચાકરી જેમ એની માતા કરતી હતી તેમ સાધુઓને કરવી પડે અને તેથી સાધુઓને જ્ઞાનાભ્યાસમાં અંતરાય થાય.’-આ વિગેરે દોષોને લીધે બાળકોને દીક્ષા નહિ આપવાનું શાસ્ત્રકારોએ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે. ”

*

આમ કહીને જેઓ અઠાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરવાળાને દીક્ષા આપવાનો નિષેધ કરે છે, તેઓ પોતાની સ્થિતિને કંઠંગી બનાવે છે, કેમકે-જે શાસ્ત્રકારો સ્થાને સ્થાને આઠ વર્ષથી ઓછી ઉમરનો મનુષ્ય જ બાળક કહેવાય અને તેઓને માટે જ ‘બાળ’ નામનો પહેલો ભેદ દીક્ષા માટે અયોગ્ય જણાવેલો છે, એમ સ્પષ્ટપણે જણાવે છે, તે શાસ્ત્રકારો અઠાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરવાળા બધા મનુષ્યને બાળક ગણીને, તેની દીક્ષામાં ઉપર કહેલા સંયમવિરાધક દોષો જણાવે, એમ માનવાને કોઈ પણ

તૈયાર નહિ થાય. આલું કહેનારા શાસ્ત્રની વિરુદ્ધ મતને પોષવાવાળા હોવા છતાં, શાસ્ત્રને નામે શ્રદ્ધાળુઓને ભરમાવવા માટે જ પોતાના બખાળા કાઢે છે. શાસ્ત્રકારોએ પ્રથમ તો એમ જણાવ્યું છે કે-‘આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને પ્રાય: (ઘણું કરીને) ચારિત્રના પરિણામ થતા નથી. બીજા કારણ તરીકે ઉપર જણાવેલા સંયમવિરાધના આદિ દોષો જણાવે છે, અને તે ઉપરાંત આઠ વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળો છોકરો જીવાદિક તત્ત્વોને ન સમજે એ પણ સંભવિત છે અને તેવો વસ્તુતત્ત્વથી અજ્ઞાત બાળક જ્યાં જ્યાં બંધ કે આવે, ત્યાં ત્યાં લોઢાના ગોળાની પેઠે છ કાયની વિરાધના કરે એ સંભવિત છે.’ પરંતુ આઠ વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળો બાળક જીવાદિક તત્ત્વને ન સમજે એમ છે નહિ, કારણ કે-આપણે પ્રત્યક્ષ દેખીએ છીએ કે-આઠ વષના બાળકો સામાયિક-પ્રતિક્રમણ કરતાં કે પૌષ્ઠ કરતાં પૃથ્વીકાય આદિ છ કાયના સંઘટ્ટાને (સ્પર્શને) ટાળે છે. તેથી પણ સાબીત થાય છે કે-શાસ્ત્રકારોએ આઠ વર્ષ કરતાં ઓછી ઉંમરવાળા બાળકનો જ નિષેધ કર્યો છે, કારણ કે-તે જીવાદિક અને પૃથ્વીકાય આદિકના જ્ઞાનરહિત લોઢાના ગોળા જેવો હોવાથી, સંયમવિરાધનાદિ દોષોથી અટકી શકતા નથી.

આઠ વર્ષની ઉપરના બાળકને બાળદોષ લાગુ પડી શકતો નથી.

વળી આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળા બાળકને ઉપર કહી તેવી અજ્ઞાનતાની સાથે ચપળતા પણ હોય છે, જેથી તેને વિરાધના કરતો બચાવવા માટે બખાત્કારે રોકવો પડે

અને તેથી તે બાળકને દીક્ષા એ બંધીબાનું લાગે અને જોનારા લોકો પણ તે બાળકને દીક્ષારૂપી બંધીબાનામાં નાખ્યો છે એમ જ ગણે અને બોલે. આઠ વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળા બાળકમાં તેવી અજ્ઞાનતા કે ચપલતા હોતાં નથી, કે જેથી તે નિષેધ કરેલી વિરાધનામાં પણ પ્રવૃત્તિ કરે. કદાચિત્ અજ્ઞાનતાએ તેવા બાળકથી વિરાધનાની પ્રવૃત્તિ થાય, તો પણ તેને અઈમુત્તા મુનિની માફક વચનથી જ સમજાવીને રોકી શકાય છે, પણ તેને રોકવાને માટે બળાત્કાર કરવો પડતો નથી. તેથી તેવા બાળકને દીક્ષા એ બંધીબાનું લાગતું નથી, તેમજ લોકોને પણ—‘સાધુઓ નિર્દય છે કે બાળકોને પણ દીક્ષારૂપી બંધીબાનામાં ગોંધી રાખે છે.’

—એવું કહેવાનો વખત આવતો નથી. આ બે મુદ્દા કરતાં પણ ત્રીજો મુદ્દો—‘માતાની માફક શરીરની સ્વચ્છતાદિક કરવી પડે અને તેથી સ્વાધ્યાયને (લાણુવા ગણુવાને) વ્યાધાત થાય.’—એમ જે જણાવ્યો, તે ઉપરથી સ્પષ્ટપણે માલમ પડશે કે—આ બધાં દૂષણો આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળા બાળકને જ લાગુ પડે છે, કેમકે—આઠ વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળો બાલક પોતાના શરીરની સ્વચ્છતા પોતાના હાથે ન કરી શકે અને સાધુઓને જ કરવી પડે, એ સંભવિત નથી. આ બધી હકીકત સાંભળનાર, જાણનાર અને માનનારને સ્પષ્ટપણે માલમ પડશે કે—બાળકની દીક્ષા માટે જે દૂષણો શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે, તે કેવળ આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરના બાળકોને માટે જ છે, પરંતુ આઠ વર્ષથી અધિક ઉંમરનાં બાળકને

તે દોષો લાગુ પડતા નથી. છતાં લાગુ પાડવા જે પ્રયત્ન થાય છે, તે કેવળ શાસ્ત્રનાં વચનોની શ્રદ્ધા નહિ રાખનારાઓ તરફથી શ્રદ્ધાળુ જનોને ફસાવવા અને ભમાવવા માટે જ છે.

અખંડ બ્રહ્મચર્ય પાળવા માટે બાળદીક્ષા એજ રાજમાર્ગ છે.

જેવી રીતે નાની ઉંમરની દીક્ષા રોકવા માટે અઢાર વર્ષની વય નક્કી કરવાનું કહેવામાં આવે છે, તે પ્રમાણે જો અઢાર વર્ષની અંદરની ઉંમરવાળાને દીક્ષાનો નિષેધ કરવામાં આવે, તો ચાહું જમાનાની અપેક્ષાએ કોઇ પણ બાળ-બ્રહ્મચારી બની શકે જ નહિ, કારણ કે-ઉચ્ચ કોમના છોકરાઓનાં સગપણો નાની ઉંમરમાં જ કરવામાં આવે છે, તેમજ તેઓને તેમનાં માળાપો મોટા ભાગે અઢાર વર્ષની અંદર જ પરણાવી દે છે. પરણ્યા પછીથી જો તે દીક્ષા લેવા માગે, તો તેના સગા-સંબંધીઓ વિગેરેને તે અડચિંકર જ થાય છે. લગ્નમાં જોડાયા પછી જો તે અઢાર વર્ષથી ઓછા ઉંમરનો મનુષ્ય પોતાના વૈરાગ્યમાં જ દૃઢ રહે, તો તેથી તેને પોતાને ઘરે તેમજ તેના સસરાને ઘરે પ્રતિદિન કલેશની જ વૃદ્ધિ થાય છે, અને તેની વૈરાગ્યવાસના તોડવા માટે તેનાં માળાપો જો તેને લંપટીઓની સોબતમાં મૂકે, તો તેનો આ લોક તથા પરલોક બગડે, એટલું જ નહિ પણ ખરાબ સોબતના પરિણામે તે દીક્ષા લેવાને તૈયાર થયેલો છતાં-‘અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરનાને દીક્ષા અપાય નહિ’ -એવા કાયદાથી રોકાયેલો હોવાથી, પોતાનું વર્તમાન અને ભવિષ્ય બન્ને બગાડે અને તેનું કારણ અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને દીક્ષા ન દેવાનો શાસ્ત્રવિરૂદ્ધ કાયદો જ ગણાય.

એવું કહેવામાં આવે છે કે—

“ જે મનુષ્ય વૈરાગ્યવાળો થયો હોય, તેણે તેવી દૃઢતા રાખવી જ જોઈએ કે—પોતાના ઘરવાળાં કે સાસરીયાંઓ ગમે તેટલો કલેશ કરે તેમજ સ્ત્રીનો સમાગમ કાયમ રહે, છતાં તેણે પોતાના વિચારમાં સ્થિર રહેવું જ જોઈએ. ”

*

આ તેઓનું કહેવું ઈચ્છવા યોગ્ય છે, પણ તેઓએ સાથે સાથે ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે—બ્રહ્મચર્યના રક્ષણને માટે સાધુ મહાત્માઓને પણ નવ વાડો (કિલ્લાઓ) પાળવાની શાસ્ત્રકારો જરૂરીયાત બતાવે છે. જે મહાપુરૂષો પરિણીત હોય કે અપરિણીત હોય, પણ વૈરાગ્યવાસનાની તીવ્રતાથી સર્વ સગાસ્નેહીઓનો સમ્બન્ધ તથા સ્ત્રીની હૈયાતી હોય તો તેનો પણ સંબંધ છોડીને જીવનપર્યંત માટે વિષય વાસનાનો ત્રિવિધ ત્રિવિધ ત્યાગ કરે છે અને દેવ-શુર વિગેરેની સાક્ષીએ તે બાબતની પ્રતિજ્ઞા કરે છે, તેવા મહાત્માઓને પણ તે વિષયવાસનાના ત્યાગને સંપૂર્ણપણે નિલાવવા માટે નવ વાડોના પાલનની જરૂર છે; એટલે કે—

- (૧) જે મકાનમાં સ્ત્રીઓ રહેતી હોય કે અકાળે આવીને પણ બેસતી હોય, તેવા મકાનને વર્જવું.
- (૨) સ્ત્રીસન્મુખ જોઈને, સ્ત્રી-સંબંધી વાર્તા કરવી કે સાંભળવી નહિ.
- (૩) જે સ્થાને સ્ત્રી બેઠી હોય, તે સ્થાને તેના ઉઠી

ગયા પછી પણ એ ઘડી (૪૮ મીનીટ) સુધી
પુરૂષે તેમજ પુરૂષ બેસીને ઉઠી ગયેલો હોય
તેવા સ્થાને સ્ત્રીઓએ એક પ્રહર (૩ કલાક)
સુધી બેસવું નહિ.

- (૪) સ્ત્રીના શરીરનાં અવયવો કે તેની ઇન્દ્રિયો
તરફ અથવા તેના મનોહર કટાક્ષો તરફ દૃષ્ટિ
પાણુ કરવી નહિ.
- (૫) જે મકાનમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ સાથે રહેતાં
હોય, તેવા મકાનની એક ભીંતના આંતરા-
વાળી જગામાં કોઈપણ દિવસ રહેવું નહિ.
- (૬) વિષયભોગનો ત્યાગ કર્યા પહેલાંની પૂર્વ
અવસ્થામાં જે કોઈ પણ જાતની કામકીડા કરી
હોય, તેનું સ્મરણ પણુ કરવું નહિ.
- (૭) જેમાંથી ઘીનાં ટપકાં પડતાં હોય તેવો
અગર અત્યધિક માદક પદાર્થ બીલકુલ
વાપરવો નહિ.
- (૮) પોતાની ભૂખ કરતાં, કોઈ પણુ અંશે અધિક
આહાર ગ્રહણુ કરવો નહિ, અને-
- (૯) સ્નાન-વિલેપન વિગેરેથી કે વસ્ત્ર-આભૂષણુ
અલંકારાદિથી કોઈપણુ જાતની શરીરની
શોભા કરવી નહિ.

*

બ્રહ્મચર્યના રક્ષણને માટે પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક ત્યાગી થયેલા મહાત્માઓને પણ આવી રીતે નવ વાડો પાળવાની જરૂર બતાવી છે અને એ નવ વાડોનું સારી રીતે આરાધન કરે, તો જ વિષયવાસનાનો ત્રિવિધ ત્રિવિધ ત્યાગ ટકી શકે છે, તો પછી અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરવાળા વૈરાગ્યવાસિત જીવને દીક્ષાનો નિષેધ કરી, સંસારમાં રહેવાની ફરજ પાડવી, તે શું તેના પુખ્ત વૈરાગ્યને નિર્મૂળ કરવાને માટે નથી ?

સંસારમાં રહીને પણ વૈરાગ્યને અખંડિત રાખવાના દાખલા

અપવાદરૂપ છે.

જો કે—નવ વાડથી વિરૂદ્ધ સંજોગો છતાં પણ કોઈ ભગવાન્ સ્થૂલિભદ્રજી કે શ્રાદ્ધશિરોમણિ વિજય શેઠ અને વિજયા શેઠાણી જેવા મહાપુરૂષો, વિષયવાસનાના ત્રિવિધ ત્રિવિધ (મન, વચન, કાયાથી કરવું નહિ, કરાવવું નહિ અને કરતાને સાઈં માને નહિ એવા) ત્યાગના નિયમને અખંડિતપણે નિભાવવાને સમર્થ થાય છે, પરંતુ તેવા દાખલાઓ માત્ર અપવાદિક જ છે અને તેથી જ ભગવાન્ સ્થૂલિભદ્રજીનું નામ ચોરાસી ચોવીશી (અપરિમિત) કાળ સુધી યાદગાર રહેશે, એમ જણાવેલું છે અને તે તેમની વૃત્તિઓની અદૌકિકતા બતાવી આપે છે. તેમજ શ્રાદ્ધવર્ય વિજય શેઠ અને વિજયા શેઠાણીને ભોજન કરાવવાથી, ચોરાસી હજાર મુનિઓને દાન દીધા જેટલો લાભ શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે, તે પણ તેમની અદ્વિતીયતા જણાવે છે. આ ઉપરથી દરેક સુસ મનુષ્યને એમ માનવાની જરૂર ફરજ પડશે કે—ભગવાન્ સ્થૂલિભદ્રજી આદિનાં દ્રષ્ટાંતો

કેવળ અપવાદરૂપ છે. રાજમાર્ગ તો તે છે કે—દરેક દીક્ષાની અભિલાષાવાળા અગર દીક્ષિત થયેલા આત્માઓએ વિષય વિકાર ઉત્પન્ન કરનાર સાધનોના સહવાસનો ત્યાગ કરી, નિર્વિકાર સંસર્ગોમાં જ રહેવું જોઈએ. તેમ નહિ વર્તનાર માટે ઉત્તમ ભાવનાઓનું સંરક્ષણ અસંભવિત નહિ, તો દુઃસંભવિત તો જરૂર જ છે. અને જે કાર્યો દીક્ષામાં રહેલા મહા-પુરૂષો માટે દુઃસંભવિત હોય, તેવાં સ્થાનોમાં દીક્ષાના ઉમેદવારે રહેવું જોઈએ એમ કહેવું, તે કેવળ અજ્ઞાનતાનું પરિણામ છે; એટલું જ નહિ પણ વૈરાગ્યમાર્ગને આવતો અટકાવવા માટે અથવા તો આવેલા વૈરાગ્યનો નાશ કરવા માટેનો રસ્તો છે. આ ઉપરથી વૈરાગ્યવાસિત આત્માને સંસારમાં રહેવાની જેઓ ફરજ પાડવા માગે છે, તેઓ અંતઃકરણથી નાસ્તિક હોઈ, વૈરાગ્યમાર્ગને અશક્ય બનાવવા તથા બનેલા વૈરાગ્ય માર્ગને તોડવા તૈયાર થયા છે, તેવી આસ્તિકોની માન્યતા સાચી જ છે,—એમ દરેક વિચારકને માનવું જ પડશે.

દીક્ષા માટે કયો વય વધુ યોગ્ય? ૧૮ વર્ષ ઉપરની કે તેની

અંદરની ??

અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉમ્મરની દીક્ષા જેઓ રોકવા માગે છે, તેઓએ વિચારવાનું છે કે—જે મનુષ્યનું લગ્ન સત્તર કે અઢાર વર્ષે થયેલું હોય, તે મનુષ્ય તમારા કાયદા પ્રમાણે અઢાર વર્ષે જ્યારે ત્યાગી થશે, ત્યારે તેની યુવાન અવસ્થામાં રહેલી સ્ત્રી પોતાના માથા ફેાડવા, છાતી કુટવા કે રોકકળાટ કરવા માટે તૈયાર થયા વિના રહેશે જ ન હ.

અઢારમા વર્ષે કે ત્યારપછી પણ પાંચ-સાત વર્ષ સંસારમાં રહીને વૈરાગ્યને માર્ગે જવાવાળો થશે, તો તે અવસ્થામાં પણ તેની યુવાન સ્ત્રીમાં વિષયવાસનાનું જોર ન જ હોય એમ કહી શકાય નહિ; અને જે દીક્ષિતની પાછળ સ્ત્રીનો કલેશ હોય તે ગમે તેટલી સુદૃઢનો પરિણીત હોય, તો પણ તેની દીક્ષા તમે તો અયોગ્ય જ ગણશો. આ પ્રમાણે તમારા અભિપ્રાયનો ખૂલ્લો અર્થ એ જ થયો કે-જો વૈરાગ્યવાળો મનુષ્ય અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરમાં દીક્ષા લેવા માગે, તો ઉંમરનો વાંધો ગણવામાં આવે અને અઢાર વર્ષથી અધિક ઉંમરનો વૈરાગ્યવાસિત થઈ દીક્ષા લેવા માગે તો તેની સ્ત્રીના કલ્પાંતનો વાંધો આવે, એટલે અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને દીક્ષા યોગ્ય નહિ અને અઢાર વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળાને પણ યોગ્ય નહિ! ક્રૂર જેઓ અઢાર વર્ષ સુધી અવિવાહિત રહ્યા હોય અને જો તેઓને વૈરાગ્ય થાય, તો તેઓ જ માત્ર દીક્ષાને લાયક થઈ શકે, એટલે જે ઉત્તમ કુળોના કે સારી સ્થિતિના મનુષ્યો તેટલી વય સુધી અવિવાહિત રહી શકતા નથી, તેઓને તો દીક્ષા લેવાની જ રહી નહિ.

સ્ત્રીની સમ્મતિ ન હોય તેથી દીક્ષા અટકાવાય નહિ જ !

કહાય એમ કહેવા માગો કે—

“જે મનુષ્ય અઢાર વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળો પરિણીત થયો હોય અને જો તેને વૈરાગ્યની લાવના જાત્રત થઈ હોય તો તેની પહેલી ફરજ છે કે-તેણે પોતાની સ્ત્રીને

વૈરાગ્યના માર્ગમાં લાવવી અને જો તે પોતાની સાથે દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય અથવા તો સમ્મતિ આપે, તો તેવી દીક્ષામાં કોઈને પણ નારાજ થવાનું કાંઈ પણ કારણ નથી.”

*

આ કથન સંપૂર્ણ આદરણીય છે, એમાં તો શંકા જ નથી. દીક્ષા લેવાને તૈયાર થયેલા પુરૂષના પ્રતિબોધથી તેની સ્ત્રી દીક્ષા લેવાને તૈયાર થાય અથવા તો શરીર કે બાળકાદિકના કારણથી પોતે તે માર્ગે સંચરવાને અશક્ત હોય, તો પણ— ‘દીક્ષામાં કરાતો અંતરાય મને ભવાંતરે પણ ચારિત્ર પ્રાપ્ત કરવામાં નડ્યા વગર રહેશે નહિ અને તેવા નડતરને લીધે જેમ ચારિત્ર દૂર રહેશે તેમ મારો આત્મા જલ્દિ મોક્ષ મેળવવા માટે બેનશીબ થશે, તેથી મારાથી ચારિત્ર ગ્રહણ ન થાય, તો પણ ચારિત્રને લેનાર મારા પતિને હું ચારિત્ર-પ્રાપ્તિમાં સહાય કરું’—એવો વિચાર કરી જો સ્ત્રી પોતાના પતિને કે પતિ પોતાની સ્ત્રીને રબ્બ આપે અને રાજપૂશીથી દીક્ષા બને તો તે સંપૂર્ણપણે ઈચ્છવા યોગ્ય જ છે. જગત્માં જેમ સોનું અને સુગંધ બન્ને સાથે મળે તે ઇષ્ટ ગણાય છે, પણ કદાચ સુગંધ ન હોય તેટલા માત્રથી સોનું કંઈ વર્જવા લાયક તો ગણાતું જ નથી, તેવી રીતે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે પરસ્પરની રાજપૂશીથી દીક્ષા થાય તે ઘણી જ ઈચ્છવા યોગ્ય છે, છતાં પણ કદાચ મોહના તીવ્ર ઉદયથી પાછળથી સસારમાં રહેનાર સ્ત્રી કે પતિ વૈરાગ્યને માર્ગે ન આવે અને સમ્મતિ ન આપતાં મોહના ઉછાળાથી કલેશ કરવા તૈયાર થાય, તો તેટલા માત્રથી વૈરાગ્યવાન પુરૂષે પોતાના વૈરાગ્યને

દીક્ષાનું મુન્દર સ્વરૂપ . . . . . [૧૦૧]

દેશવટો દેવો, એમ સમજી મનુષ્ય તો કદાપિ કાળે કબુલ કરશે જ નહિ.

વિષયાસક્ત સ્ત્રી વૈરાગ્ય ન પામે-તેની જોખમદારી
દીક્ષા લેનાર પર ન હોઈ શકે !

કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—

“ જે મનુષ્યમાં ખરો વૈરાગ્ય થયેલો હોય, તે મનુષ્ય પોતાની સ્ત્રીને વૈરાગ્યમાર્ગે કેમ લાવે નહિ ? ”

*

આ કથન પણ યોગ્ય છે એમાં તો નવાઈ જ નથી, કેમકે-કોઈ પણ વૈરાગ્યવાળો મનુષ્ય પોતાની સ્ત્રી વૈરાગ્ય માર્ગમાં ન આવે અથવા તો તે મારા વૈરાગ્યમાં વિઘ્ન કરનારી થાય, એમ તો એક રૂંવાડે પણ ઇચ્છા રાખે જ નહિ ! પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે-મોટા મોટા શાસ્ત્રોના પારંગતો તેમજ વૈરાગ્યમાર્ગના પ્રવાહમાં રાતદિવસ મગ્ન રહેનારા, વૈરાગ્યમાર્ગનું સતત આચરણ કરનારા મહાત્માઓ પણ ભક્તિવાળા અને વૈરાગ્યના રસિક શ્રોતાઓને પણ પોતાની ધારણા પ્રમાણે સર્વત્ર વૈરાગ્ય ઉપજવી શકતા નથી, તો પછી વૈરાગ્યમાર્ગમાં જેનો પ્રવેશ નવો જ થયો છે તેમજ હજી સુધી જેણે તેવાં વૈરાગ્યમય શાસ્ત્રોનો સમ્યગ્ રીતિએ અભ્યાસ કર્યો નથી, એવા એક ગૃહસ્થ પુરૂષને માથે વિષયમાં સર્વથા આસક્ત, પુત્રપ્રાપ્તિ કે તેના પાલનની ઇચ્છામાં અહોનિશ

અટવાઈ રહેલી તેમજ વૈરાગ્યમાર્ગને સર્વથા અના-
દરણીય ગણવા સાથે દ્વેષનું સ્થાન માનવાવાળી
એવી સ્ત્રીને પ્રતિબોધ કરી વૈરાગ્યમાર્ગે લાવવાની
ફરજ નાખવી, તે કેવળ એ માર્ગનો અસંભવ
કરવા માટે જ છે. ભગવાન તીર્થંકરો કે જેઓ જન્મથી જ
મતિ, શ્રુત અને અવધિ,—એ ત્રણ જ્ઞાને સહિત હોય છે,
છતાં તેઓ પણ જ્યારે સંસારથી વિરક્ત થાય છે, ત્યારે
પોતાની સ્ત્રીઓને વૈરાગ્યમાર્ગે લાવી દીક્ષા લેવડાવવામાં
સમર્થ થઈ શકતા નથી. શું કોઈપણ એમ કહી શકે છે કે—
ભગવાન ઋષભદેવજી સાથે સુનંદા અને સુમંગલાએ
વૈરાગ્યમાર્ગમાં પ્રવેશ કરી દીક્ષા લીધી? ચાવત્—ભગવાન
પાર્શ્વનાથજીની સાથે તેમની સ્ત્રી પ્રભાવતીએ તેમજ
ભગવાન મહાવીરસ્વામીની સાથે તેમની સ્ત્રી યશોદાએ
દીક્ષા લીધી? તેણીઓએ નથી લીધી, એ વાત ભગવાનનાં
ચરિત્રો વાંચવાવાળાથી અજ્ઞાણી નથી જ. જ્યારે ભગવાન
તીર્થંકર સરખા જ્ઞાની અને વિરાગી આત્માઓ પણ પોતાની
સ્ત્રીઓને વૈરાગ્યમાર્ગે લાવીને દીક્ષા લેવડાવવામાં શક્તિમાન
થઈ શક્યા નહિ, તો પછી વર્તમાન જમાનાના મનુષ્યોને
માથે પોતાની સ્ત્રીને વૈરાગ્યમાર્ગે લાગ્યા પછી જ દીક્ષા
લેવાની ઉમેદવારી કરવી, એ ફરજ નાખવી તે કેવળ
હુપ્તતાનું જ પરિણામ કહેવાય.

*

*

*

કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—

“તીર્થંકરોએ જો કે—પોતાની સ્ત્રીઓને વૈરાગ્યમાર્ગે

ઉતારી દીક્ષા લેવાને માટે તૈયાર કરી નહોતી, તો પણ તેઓએ એટલું તો જરૂર કર્યું હતું કે-જેથી તે સ્ત્રીઓ વાતાવરણને કલેશમય તો કરતી જ ન હતી. ”

*

આ કથન જો કે કેટલેક અંશે સારું ગણી શકીએ, પણ વસ્તુતઃ સ્વરૂપથી વેગળું છે, કેમકે-પ્રભાવતી વિગેરે રાણીઓએ ભગવાન પાર્શ્વનાથજી આદિ તીર્થંકરોની દીક્ષા વખતે રૂઢન આદિનો કરેલો કલેશ શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. છતાં એટલું તેમાં વિશેષ છે કે-તે ભગવાનનાં માતાપિતા વસ્તુનું ઉત્તમપણું સમજતાં હોવાથી, પોતે પોતાના કલેશને બહાર કાઢતાં નહોતાં અને ભગવાનની સ્ત્રીઓના કલેશને પણ સમજવીને દૂર કરતાં હતાં અને તે વખતે લોકો પણ ધર્મની આસ્તિકતાવાળા હોઈને વૈરાગ્ય-માર્ગની ઉત્તમતા ગણુતા હોવાથી, ચાલુ જમાનાના લોકોની પેઠે તેણીઓને ઉશ્કેરતા હતા નહિ. આ ઉપરથી આટલું તો નક્કી જ થાય છે કે-ભગવાન તીર્થંકરો અગાધ શક્તિવાળા હોવા છતાં, એમની સ્ત્રીઓનો કલેશ અનિવાર્ય હતો, તો પછી એમનાથી કંઈ ગુણા ઉતરતા દરજ્જાના સામાન્ય મનુષ્યો માટે-‘પોતાની સ્ત્રીને વૈરાગ્યમાર્ગે લાવી દીક્ષા માટે તૈયાર કરવી જ જોઈએ અથવા તો પોતાની દીક્ષાને માટે સમ્મતિવાળી બનાવવી જ જોઈએ’-એવી ફરજ નાખવી તે કેવળ સ્ત્રીના નામે દીક્ષાઓ થતી અટકાવવા અને તેમ કરીને સાધુસંસ્થાને નિર્મૂળ કરવા માટે જ પ્રયત્ન કરાય છે, એમ કહેવામાં જોટું નથી.

સર્વ શક્તિમાન તીર્થંકરો પણ બીજના કર્મનો ક્ષય પોતે
નથી કરી શક્યા.

વળી ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-વૈરાગ્યની વાસના કોઇની કરેલી થતી નથી; અને તેમ થતું હોત તો ભગવાન તીર્થંકરો આખા જગતને તારવા માટે તૈયાર થયા હતા, અને તેથી તેઓ આખા જગતને વિરાગી બનાવી દેત, પરંતુ વૈરાગ્યવાસના તો આત્માને લાગેલા ચારિત્ર-મોહનીય કર્મની જ્યારે મંદતા થાય છે, ત્યારે જ પ્રગટે છે અને તેથી તે કોઇએ બનાવેલી બનતી નથી. કર્મના ક્ષયોપશમના આધારે થતો પદાર્થ કેવલ બીજ આત્માના ઉદ્ધમને લીધે બની શકે તે અસંભવિત જ છે અને તેમ જો બનતું હોત, તો એક કેવલી પણ જગતના તમામ જીવોના સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરી નાંખત; કેમકે-જે વખતે કેવળજ્ઞાન પામવાવાળો જીવ ક્ષપકશ્રેણીમાં (કર્મક્ષય કરવાની ઉચ્ચ ધ્યાનરૂપી ક્રિયામાં) પ્રવેશ કરે છે, તે વખતે તે પવિત્ર પુરૂષની વીર્યશક્તિ એટલી બધી સ્ફુરે છે કે, તે વીર્યશક્તિથી પોતાના આત્માના સર્વ કર્મોનો ક્ષય કરવાની સાથે, સર્વ જગતના જીવોના કર્મોનો ક્ષય કરી શકે. પણ તે બનતું નથી, તેનું કારણ એ જ છે કે-જગતના સર્વ જીવો જુદા છે અને સર્વ જીવોનાં કર્મો પણ જુદાં જુદાં છે. અને તેથી કેવલી ભગવાન પણ બીજ જીવોનાં કર્મોનો ક્ષયાદિ નથી કરી શકતા અને જ્યારે કેવળજ્ઞાન પામનારા પવિત્ર પુરૂષો પણ પોતાની અપૂર્વ વીર્યશક્તિથી બીજજીવોના આત્માના કર્મોનો ક્ષયાદિ ન કરી શકે, ત્યારે પ્રમત્ત સંયત (છટ્ટા)

ગુણસ્થાનકને પણ નહિ પામેલા મનુષ્યને માથે પોતાની સ્ત્રીના આત્માના કર્મનો ક્ષય કરવો જ જોઈએ, તેણીને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરાવવો જ જોઈએ, અથવા તો તેણીને દીક્ષા લેવા માટે તૈયાર કરવી જ જોઈએ,—એવી ફરજ ધરવામાં આવે તો હકીકત યોગ્ય છે, એમ ક્યો અક્કલવાળો મનુષ્ય માની શકે? હવે જ્યારે પતિના વૈરાગ્યથી કે આત્મબળથી સ્ત્રીને વૈરાગ્ય ન થવો એ અસંભવિત વાત નહિ તો દુઃસંભવિત તો છે જ, તો પછી સ્ત્રીને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કર્યા સિવાય કે તેની સંમતિ મેળવ્યા સિવાય દીક્ષા થઈ શકે જ નહિ, એમ કહેવું એ કેવળ તીર્થપ્રવૃત્તિમાં સતતપણે પ્રવર્તી રહેલ યોગ્ય દીક્ષાને પણ રોકવા માટે જ છે, એમ ધારવામાં કોઈપણ મનુષ્ય ભૂલ કરતો હોય, એમ કહી શકાય જ નહિ. વળી એ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની જરૂર છે કે—પુરૂષની કામવાસના કરતાં સ્ત્રીઓની કામવાસના પ્રાયઃ ઘણી જ વધારે હોય છે અને તેથી સ્ત્રી વૈરાગ્યમાર્ગે જતી હોય તો પુરૂષો તો પોતાની કામવાસનાને સ્કેન્ડલ વશ કરી શકે છે, પણ સ્ત્રીને કામવાસનાની અધિકતા હોવાથી, જો વૈરાગ્ય-દશાને પામેલી નથી હોતી, તો કોઈ દિવસ પણ પુરૂષને દીક્ષા લેવાની સંમતિ થાય જ નહિ, તો શું તેવી કામવાસનામાં મત્ત થયેલી સ્ત્રીની ઈચ્છાને આધીન થવા માટે પુરૂષને માથે ફરજ પાડવી, કોઈપણ પ્રકારે ન્યાયયુક્ત ગણી શકાય? નહિ જ !

પોતે કરેલું પાપ પોતાને જ ભોગવવું પડે છે !

કેટલાક લોકો એમ જણાવે છે કે—

“ જ્યારે સ્ત્રીએ લગ્ન કર્યું, ત્યારે જગતનાં અખળોં માણસો ઉપરથી પોતાનો પ્રેમ છોડી દઇ, એક જ માણસ ઉપર તે પ્રેમ સ્થાપ્યો, તો તે સ્ત્રીના પ્રેમના આધારભૂત એવા પુરૂષને તેણીની રાજપૂત્રી કે સમ્મતિ વિના દીક્ષા આપવી તે અકાર્ય કે જુલમ નહિ, તો ખીજું શું કહેવાય ? ”

૦

આ રીતનું કથન સંસારમાં આસકત થયેલા આત્માઓને ઉપલક્ષ્ય દ્રષ્ટિએ જો કે વ્યાજબી લાગે, તો પણ આસ્તિક શાસ્ત્રોના આધારે દરેક જીવો અને તેનાં કર્મોનું જુદાપણું માનનારને, તે વાત કોઈ દિવસ વ્યાજબી લાગશે નહિ; કેમકે—આસ્તિકોના સિદ્ધાંત પ્રમાણે કોઈપણ મનુષ્યના પ્રેમ કે સ્નેહને અંગે કોઈપણ મનુષ્ય કાંઈ પણ પાપાચરણ કે અકૃત્ય કરે, તો તેના આ ભવમાં કે ભવાંતરમાં ભોગવવા પડતા દુષ્ટ વિપાકો વખતે, તે પ્રેમનાં પાત્રો અને સ્નેહના સંગઠનવાળાઓ ભાગીદાર થતા નથી, એ વાત ચોક્કસ જ છે. એક મનુષ્ય પોતાના આખા કુટુંબને માટે શાક સમારતો હોય અને તે સમારતાં તેની આંગળી કે અંગૂઠો કપાઈ જાય, તો તે એકલા સમારનારને જ ભોગવવું પડે. સમારાયણું શાક જો કે—આખું કુટુંબ ખાય છે, તો પણ વેદના તો તેને એકલાને જ સહન કરવી પડે છે. રસોઈ કરવા માટે તૈયાર થએલી બાઈનો રસોઈ કરતાં કદાચિત્ હાથ દાઝે, તો જો કે—તે રસોઈ આખું કુટુંબ ખાય, તો પણ તેની વેદના આખું કુટુંબ ભોગવતું નથી. ચાલુ જમાનામાં પ્રાયમસથી દાઝીને બળી જવાના સેંકડો દાખલાઓ સાંભળીએ છીએ, તેમ જ

તેવી રીતે દાઝીને મરણ પામેલી સ્ત્રીઓ પણ સંકડોની સંખ્યામાં આ ક્ષાની દુનિયાને છોડી જતાં દેખીએ છીએ. તેવે વખતે શું આખું કુટુંબ તે પીડાને ંહુચી લે છે? કે તેમાં ભાગ પડાવે છે?? કે તે સ્ત્રીના મરણને રોકે છે??? દરેક સમજી મનુષ્યને કબૂલ કરવું જ પડશે કે-તેવું કાંઈ બનતું નથી. તેમજ પુરૂષો પણ સ્ત્રી-પુત્ર કે કુટુંબાદિકના મોહને લીધે લોભદ્રષ્ટિ ધારણ કરીને સાચાં-જીવંત કરે, તેમાં આખર કોની જાય છે? તે લોભદ્રષ્ટિ કરનારની કે જેને માટે તે લોભદ્રષ્ટિ કરવામાં આવી તેની?? માનો કે-કોઈક મનુષ્યે કુટુંબને માટે ચોપડામાં ખોટી રકમ લખી જૂઠો દસ્તાવેજ કર્યો, યાવત-કોઈનું જૂન પણ કર્યું, તો તે બધા ગુન્હાના દંડને અંગે કેદ કે ફાંસીની સજા તેને એકલાને થશે કે આખા કુટુંબને? જગત-નો સામાન્ય વ્યવહાર જાણવાવાળો મનુષ્ય પણ આ વાતને સહેલથી સમજી શકે તેમ છે કે-તે સજા અકૃત્ય કરનારને જ થવાની છે, પણ જેઓને માટે તે અકૃત્ય કરવામાં આવ્યું તેઓને કાંઈપણ થવાનું નથી. એવી જ રીતે દરેક આસ્તિકો સ્પષ્ટ રીતે એમ માને છે કે-કુટુંબને અંગે કરેલાં પાપોનાં ફળ તે કુટુંબને ભોગવવાં પડતાં નથી, પણ કરનારને જ ભોગવવાં પડે છે. પાપોના ફળરૂપે દુર્ગતિમાં જવાનું થાય તે પણ પાપ કરનારને જ, પણ કુટુંબીઓને નહિ. આ બધી વાતને સમજનારો મનુષ્ય સ્ત્રીના પ્રેમની પસંદગીને આગળ કરીને, પોતાના આત્માને પાપમાં ડૂબાડવાનું કેમ કબૂલ કરે? જે કાર્યનું ફળ જેને ભોગવવાનું હોય, તેની સ્વતંત્રતા

તેને હોવી જ જોઈએ !

કદાચ કહેવામાં આવે કે-

“ ભરથાર કે સ્ત્રીએ પોતાના આત્મકલ્યાણનો રસ્તો સમજીને દીક્ષા ગ્રહણ કરી, પણ તેથી પાછળ એકાકી રહેલ ભરથાર કે સ્ત્રીની હાલત ખરાબ થાય તેનું શું ? કેમકે—પતિ સ્ત્રીને છોડી જાય કે સ્ત્રી પતિને છોડી જાય, પણ પાછળ રહે-નારાની કેવી દશા થાય, એ વિચારવાની જરૂર એાછી નથી.”

*

આમ કહેનારાઓએ એ વિચારવું જોઈએ કે—સ્ત્રી કે ભરથારમાંથી એકનું મૃત્યુ થાય અગર આંધળા, લુલા કે લંગડા થાય, બહેરા, મુંગા કે બોબડા થાય, અસમર્થ થાય, તો જોડે રહેલાંની શી હાલત થાય ?

*

*

*

આ સ્થળે કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—

“ મરણ આગળ કે રોગાદિક આગળ કોઈનું ચાલતું નથી, તો તેવા નિરૂપાય સ્થાનનું દષ્ટાંત લેવું તે વ્યાજબી ગણાય જ નહિ. ”

*

આમ કહેવાવાળા બાહ્ય જગત્ની અપેક્ષાએ જો કે વ્યાજબી ઠરે, તો પણ તે મૃત્યુ અને રોગાદિકના કારણભૂત એવાં પાપો અને દુષ્કૃત્યોથી બચવાને માટે તૈયાર થનારા દરેકને સ્વતંત્રતા હોવી જ જોઈએ. એમ માનવાને તેઓએ આનાકાની કરવી જોઈએ નહિ, કેમકે—જે વસ્તુનું ક્ષણ પોતાને એકલાને જ ભોગવવાનું છે, જે કાર્યથી થતાં નુકશાનો કે ફાયદા કુટુંબથી નિરપેક્ષપણે મળવાનાં છે, તે કાર્ય કરવાની સત્તા પણ તેને કુટુંબથી નિરપેક્ષપણે રહેવી જ જોઈએ. જે કાર્યના ક્ષણનું

કુટુંબ ભાગીદાર બનતું નથી, તે કાર્ય કરવામાં કુટુંબની અપેક્ષા રાખવી, તે કોઈપણ પ્રકારે વ્યાજબી ગણી શકાય નહિ. કુટુંબાદિક માટે કરાતાં કાર્યોમાં પણ જ્યારે કુટુંબ ફળ ભોગવવામાં સામેલ થતું નથી, ત્યારે ખૂદ પોતાના જ શરીર, ઈંદ્રિયો કે માનસિક વિકારોને આધીન થઈને કરાતાં પાપના ફળમાં કુટુંબ કેવી રીતે ભાગીદાર થવાનું ? અને જ્યારે કુટુંબને માટે કે પોતાને માટે કરાતાં પાપોનું ફળ ભોગવતી વખતે કુટુંબ ભાગીદાર થતું નથી, તો પછી તેવા કુટુંબના પ્રેમથી ઘેલા બનીને, પોતાના આત્માને કર્મથી બચવાને માટે લેવા જોઈતા રસ્તાને લેતી વખત કુટુંબનો બાધ આગળ કરવો, એ કોઈપણ પ્રકારે વિવેકી પુરુષને માટે લાયક છે, એમ કહેવાય જ નહિ. આજકાલ તો સ્ત્રીપુત્રાદિ સંખ્યામાં ઘણું ઓછું હોય છે, તેટલામાં પણ જો પ્રેમ અને સ્નેહને આડા લાવી વૈરાગ્યમાર્ગને દૂર કરવામાં આવે, તો પછી જે ચક્રવર્તિ મહારાજાઓને એક લાખ અને બાણું હજાર સ્ત્રીઓની સંખ્યા હતી, યાવત્ ધના અને શાલીલદ્રજી સરખા વ્યાપારીઓને પણ આઠ આઠ અને બત્રીસ બત્રીસ સ્ત્રીઓ હતી અને તેના પ્રમાણમાં જ પુત્રપુત્રાદિકોની સંખ્યા હતી, તો પછી તે તે ચક્રવર્તિઓ વિગેરેને તો વૈરાગ્યમાર્ગને સ્પર્શ કરવાનું બની શકે જ નહિ; પણ તેમ બન્યું નથી કિન્તુ ચક્રવર્તિ મહારાજાઓ વિગેરેએ સર્વ કુટુંબનો ક્ષણ માત્રમાં ત્યાગ કરીને, વૈરાગ્યને માર્ગે જ સંચરવાનું કર્યું છે. એ ઉપરથી કોઈપણ વૈરાગ્યવાસિત મનુષ્ય, સ્ત્રી અગર પુત્રાદિકના મમત્વમાં નહિ લેપાતાં આત્મ-કલ્યાણના માર્ગમાં સંચરે, તેમાં નવાઈ નથી.

સરકારી કાયદો અને વ્યવહારનો અનુભવ પણ એમ જ કહે છે.

આ સ્થળે ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-જે મનુષ્ય ચોરી કરે છે તેને સરકાર જ્યારે સજા આપે છે, ત્યારે ફક્ત તેના ગુન્હાનો જ વિચાર કરે છે. ગુન્હેગારની સ્ત્રી કે પુત્રાદિકના વિચારો આડે લાવીને સરકાર કદિ પણ ગુન્હેગારોને બચાવી લેતી જ નથી. તેવી જ રીતે જે મનુષ્યે કોઈનું ખૂન કર્યું હોય છે, તેને ફાંસીની સજા કરતી વખતે કૌટુંબિક વિચારોને સરકાર આડે લાવતી નથી. એટલું જ નહિ પણ કાળાપાણીને લાયક ગુન્હો કરનાર મનુષ્યને કાળાપાણીની સજા કરવામાં આવે, તે વખત કદાચ તે ગુન્હેગાર ગુન્હાના આગલા દિવસે જ પરણેલો હોય અગર તેને ઘરે પહેલે જ દિવસે પુત્ર કે પુત્રીને જન્મ થયો હોય, તો પણ સરકાર તે નવાં લગ્નને કે નવાં ઉત્પન્ન થયેલાં બાળકને વિચારીને ગુન્હેગારને સજાથી મુક્ત કરતી નથી. એટલે કે-દરેક મનુષ્યને આત્માની અપેક્ષાએ અથવા તો વ્યવહારની અપેક્ષાએ પોતાનાં કરેલાં નુકશાન પોતાને જ ભોગવવાનાં નક્કી છે, તો પછી પોતાના આત્માનું કડ્યાણ કરવાને માટે દીક્ષા લેતી વખતે તે સંબંધીઓનો વિચાર કરવો, એ કેમ યોગ્ય ગણાય? વળી યાદ રાખવાનું છે કે-જે પ્રેમ અને સ્નેહને ધર્મ રોકવા માટે આડા લાવવામાં આવે છે, તે જ પ્રેમ અને સ્નેહને દુનિયાદારીમાં કોઈપણ રીતે આડા લાવવામાં આવતા નથી; જેમકે-વ્યવહારમાં રહેલા લોકો પોતાનું લહેણું વસુલ કરતાં કે લેણુદારને ઘરે જાતી લઈ જતાં તેના સ્ત્રી કે પુત્રપુત્રાદિકના વિચાર કરે છે ખરા? જે મનુષ્યોને પોતે નોકર રાખે છે, તેના પગારનો આધાર

તેની કાર્ય કરવાની શક્તિ ઉપર જ રાખે છે; પરન્તુ તે પરિણીત છે કે અપરિણીત, સંતાનવાળો છે કે નિઃસંતાન, તેનો વિચાર કોઈ કરતું નથી ! અપરિણીત અને નિઃસંતાન હોવા છતાં પણ કાર્યમાં જો હુશિયાર હોય છે, તો તેને વધારે પગાર આપવામાં આવે છે અને જો કાર્યમાં ગાફીલ હોય છે, તો તે ચાલુ તો પરણેલો હોય કે કુંવારો હોય, બાલબચ્ચાંવાળો હોય કે નિઃસંતાન હોય, તો પણ તેની નોકરી તો તેના કાર્યની આવડતના પ્રમાણમાં જ તેને મળે છે. આ ઉપરથી દુનિયાદારીની દ્રવ્ય દયા કરવામાં, કે જ્યાં માત્ર લોભને જરા સંકેતયો પડે છે, ત્યાં પણ વ્યવહારિક લોકો તેના સ્ત્રી કે પુત્રાદિકનો વિચાર પ્રધાનપણે લાવતા નથી, તો પછી પોતાના આત્માના કલ્યાણ કરવા રૂપ લાવ દયા જેવા ઉત્તમોત્તમ કાર્ય માટે તૈયાર થયેલો મનુષ્ય દીક્ષા લેવાના કાર્યમાં સ્ત્રી અને પુત્રાદિકના વિચારોને પ્રધાનપદ આપે, તે તો સંભવે જ કેમ ?

કયો ઉપદેશ આપે તો જ સાધુપણું ટકે ?

જો કે—દીક્ષા ગ્રહણ કરનારના મનમાં પોતાનાં સ્ત્રી કે પુત્રાદિક ઉપર ગાઢ પ્રેમ અને સ્નેહ હોય અને તેથી તે મનુષ્ય દીક્ષા લેવા તૈયાર ન થાય તે બનવાજોગ છે, અને એવી રીતે માતાપિતા કે સ્ત્રીપુત્રના મોહમાં બંધાઈને રહેલા ઘણા જીવો દીક્ષા લેતા અટકી ગયા છે, એ વાત શાસ્ત્રોને સાંભળનારાઓથી અજાણી નથી, પરન્તુ માર્ગના ઉપદેશક મહાત્માઓનો ઉપદેશ કોઈ દિવસ પણ એવો હોય નહિ કે—‘ દીક્ષા લેનારથી પુરાણ પરિણીત સ્ત્રીને જ છોડી

શકાય અને નવપરિણીત સ્ત્રીને છોડી શકાય જ નહિ અથવા તો પુખ્ત ઉમ્મરનો પુત્ર હોય તો જ દીક્ષા લઈ શકાય પણ કાચી ઉમ્મરનો પુત્ર હોય તો તે પુખ્ત ઉમ્મરનો ન થાય ત્યાં સુધી દીક્ષા લઈ શકાય નહિ અથવા તો માતાપિતા ન હોય તો જ દીક્ષા લઈ શકાય અને માતાપિતા હોય તો દીક્ષા ન લઈ શકાય અથવા તો માતા પિતા રજા આપે તો જ દીક્ષા લઈ શકાય !’ કેમકે—સંસારથી ઉદ્ધવિગ્ન થયેલા અને આત્મકલ્યાણ માટે દીક્ષાને પાલન કરનારા મહાત્માઓ તો સંસારને દાવાનળ સમાન મહાદુઃખદાયી જ માને છે, તેથી એમ જ જણાવે કે—સ્ત્રી તથા પુત્ર વિગેરે બંધનરૂપ અને પરાલવનું સ્થાન જ છે. કુટુંબી લોકો કેવળ સ્વાર્થપરાયણ હોવા સાથે કલ્યાણના માર્ગમાં બેડીરૂપ છે, અને પાંચે ઈંદ્રિયોના વિષયો હળાહળ વિષ કરતાં પણ લયંકર પરિણામને દેવાવાળા છે, એ જ વાત ત્યાગીઓના મુખથી નીકળવી શક્ય છે. અને તેથી જેમ કોઈ મનુષ્ય બળતા ઘરમાં સુતેલો હોય અને તે જે વખતે જાગૃત થાય તે જ વખત તે પોતે પોતાના બચાવ માટે બની શકે તેટલો પ્રયત્ન કરે; જો કે—તે જ ઘરમાં સુતેલાં પોતાનાં સ્ત્રીપુત્ર વિગેરેને બચાવવાની ધારણા રાખે, તો પણ જો તે સ્ત્રીપુત્ર વિગેરે કોઈક તેવા સંજોગોને અંગે અગ્નિથી બચી શકે તેમ ન હોય, તેથી તે ઘરનો માલિક પોતાના દેહને કાંઈ અગ્નિમાં ઝંપલાવે નહિ, તેવી જ રીતે તે સંસારરૂપી દાવાનળમાં સપડાયેલો લવ્ય જીવ જ્યારે સંસારને દુઃખમય દેખીને દાવાનળ જેવો જાણે, ત્યારે તે દાવાનળથી પોતાને બચાવવા માટે પોતે તૈયાર થાય, તે વખતે સ્ત્રી—પુત્ર વિગેરે પણ જો સંસારરૂપી દાવાનળથી

બચી શકે તેમ હોય, તો તેને માટે જરૂર સહાયકારક થાય, પણ તે સ્ત્રીપુત્રાદિક જે સંસારરૂપી દાવાનળથી બચવા ન માગતાં હોય અથવા તો જાણી-જોઈ ને તેમાં અંપલાવવા માગતાં હોય, તો તેવાં સ્ત્રીપુત્રાદિને માટે પોતાના આત્માને સંસાર દાવાનળમાં અંપલાવવો ઉચિત છે, એમ તે કોઈ દિવસ માની શકે જ નહિ ! વળી જ્ઞાનીઓનાં વચનથી તે સંપૂર્ણ રીતે માને છે કે-આ જીવે અનાદિ સંસારમાં પર્યટન કરતાં જે જે જીવોની સાથે સ્ત્રી અને પુત્રાદિપણના સંબંધો કર્યા છે, તે અગણિત છે. તેને ગણવાને માટે કેવળજ્ઞાની મહારાજ પણ પોતાની આખી જીંદગી સુધી પ્રયત્ન કરે, તો પણ શકિતમાન થતા નથી; તો આવી રીતે અનંતી વખત મળેલાં તેમજ કેવળ દુર્ગતિના સાધનરૂપ એવા સ્ત્રીપુત્રાદિ ઉપરના મમત્વ લાવ કેમ રાખે ? જ્યારે મમત્વ રાખવો પણ લાયક નથી, તો પછી તેની મમતાને માટે અનાદિ લવચકમાં રખડતાં કોઈપણ ભવમાં નહિ મળેલા એવા શુદ્ધ ચારિત્રરૂપી રત્નનો અનાદર કેમ થાય ? શાસ્ત્ર-શ્રદ્ધાવાળો ભવ્ય જીવ જરૂર માને છે કે-વૈરાગ્ય વાસનાઓ સહિત ચારિત્ર પ્રાપ્ત થવું, એ અત્યંત દુર્લભ છે અને છતી સામગ્રી અને વિદ્યમાન શક્તિઓ મોક્ષના પરમ સાધનરૂપ આ ચરિત્રને આદરવામાં નહિ આવે તો ભવાંતરે તેની પ્રાપ્તિ થવી, એ અસંભવિત નહિ તો પણ મુશ્કેલ તો જરૂર છે, તો તેને મેળવવામાં પ્રમાદી કેમ થાય ? અને સાધુ મહાત્માઓ પણ જે આવી રીતનો ઉપદેશ ન આપે, તો તેઓ પોતે અંગિકાર કરેલા સાધુપણના તત્ત્વને ગુમાવી બેસે.

*

સોળ વર્ષ ઉપરનાને તેનાં માતાપિતાદિની રજા વિના પણ દીક્ષા
દેવાનો નિષેધ નથી

દીક્ષા લેવા તૈયાર થયેલા આત્માઓ પૂર્વે સ્ત્રી આદિને પૂછીને જ દીક્ષા લેતા હતા, એ વાત પણ સત્ય નથી. કોઈપણ શાસ્ત્રમાં સોળ વર્ષથી અધિક ઉમ્મરવાળાને દીક્ષા દેનારે કુટુંબીઓની રજા લાવવા માટે કહેલું નથી. સોળ વર્ષથી અંદરની ઉંમર હોય, અથવા તો આર્યસુહસ્તિસૂરિજીની પેઠે શૈશ્યાતરના પુત્રને દીક્ષા આપવાનો પ્રસંગ હોય, તો તે વખતે અકાળે વસતી (મકાન) છોડીને ચાલ્યા જવું પડે, વિગેરે કારણો માટે કુટુંબીઓની રજા સિવાય દીક્ષા ન આપવામાં આવે, તો તે એક જુદી વાત છે. તે સિવાય શાસ્ત્રમાં કોઈપણ સ્થાને કુટુંબીઓની રજા ન હોવાથી—‘સોળ વર્ષ ઉપરાંતની વયવાળાને દીક્ષા ન દેવી’—એવી મનાઈ કરેલી નથી.

ખૂદ ઋષભદેવસ્વામીએ “ભરતની આજ્ઞા માનવી કે ન માનવી”—તેના જ માત્ર નિર્ણયને માટે અષ્ટાપદ પર્વત પર આવેલા પોતાના અઠાણું પુત્રોને સુયગડાંગ સૂત્રના બીજા અધ્યયનમાં કહેલો ઉપદેશ આપી, ત્યાં ને ત્યાં જ દીક્ષા આપેલી છે.

ચાવત-ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુએ અગ્નિભૂતી વિગેરે ભાઈઓની વિરૂદ્ધતા છતાં અને તેઓને પૂછ્યા વગર જ ગૌતમસ્વામી વિગેરેને દીક્ષા આપી છે,—એ વાત તો પ્રસિદ્ધ જ છે.

તે ઉપરાંત એ પણ જરૂર વિચારવા જેવી વાત છે કે—

પ્રાચીન કાળમાં મહાત્મા મેઘકુમાર, રાજપુત્ર જમાલી, વિગેરે જ્યારે દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા, ત્યારે તેમની માતાઓ પોતાના પુત્રોની દીક્ષા લેવાની વાત સાંભળીને મૂર્છાઓ પામી ગઈ હતી, જમીન ઉપર પછડાઈ ગઈ હતી અને અચેતન થઈ ગઈ હતી. દાસીઓએ ચંદન, જળ તથા વાયુ આદિને ઉપચાર કરીને સચેત કરી, ત્યારે પણ તે માતાઓએ સખત વિલાપ કર્યો હતો. આટલું બધું થયા છતાં પણ તે વૈરાગ્ય-વાસિત મહાત્માઓએ પોતાનો દીક્ષા લેવાનો વિચાર છોડી દીધો હતો નહિ. વળી તે દીક્ષાભિલાષી મહાત્માઓનાં માતાપિતાઓએ દીક્ષાની ઉત્કંઠાવાળા પોતાના પુત્રોને ધન, સ્ત્રી, યુવાવસ્થા આદિ અનેક પ્રલોભનો દ્વારા લલચાવવા પ્રયત્નો કર્યા હતા. દીક્ષામાં આવતા પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો વર્ણુવી દીક્ષાની ભયંકરતા બતાવી હતી. છતાં પણ ત્યારે તેઓએ કુટુંબના એક પણ વાક્યને ગણકાર્યું હતું નહિ અને દીક્ષાના વિચારમાં દ્રઢ રહી કુટુંબીઓની વગર ઇચ્છાએ પણ દીક્ષાઓ લીધી હતી અને કુટુંબીઓને દીક્ષાની અનુમતિ આપવી જ પડતી હતી.

દીક્ષા લેનાર મનુષ્ય ઉપર તેમનાં કુટુંબીઓની માલીકી નથી.

દીક્ષા લેનારના સંસારી સંબંધીઓ આ દ્રષ્ટાંતો ઉપર વિચાર કરી, વર્તમાનમાં થાય છે તેમ, દીક્ષા લેનાર ઉપર બળાત્કાર અને અત્યાચારો ગુજરવામાં આવે છે તેને સર્વથા છોડી દે, તો કોઈપણ મનુષ્ય દીક્ષાની અભિલાષા થતાં પોતાના કુટુંબની રજા લીધા સિવાય દીક્ષા લેવા તૈયાર થશે જ નહિ.

કેટલાકોની એવી માન્યતા છે કે—

“ દીક્ષા લેનાર મનુષ્ય ઉપર તેના કુટુંબીઓની માલીકી છે અને તેથી તેના કુટુંબીઓને, પોતાની માલીકીની ચીજ ઉપર ચાહે તેવી પ્રવૃત્તિ કરવાને હક્ક છે, અને તેવી પ્રવૃત્તિને અયોગ્ય કહી શકાય નહિ. ”

*

આમ કહેનારાઓએ સમજવું જોઈએ કે—વર્તમાનપત્રોમાં તેમજ આપણા અનુભવમાં આવતા પ્રસંગોથી આપણે જાણીયે છીએ કે—લીલ અને કોળી જેવી કઠોર જાતિઓ પણ પોલીસના મારને લીધે જુઠાં પણ ગુન્હાઓ કબૂલ કરે છે. જ્યારે તેવી ગમાર જાત પણ મારથી ડરે છે, તો પછી ઉચ્ચ જાતિનો મનુષ્ય કુટુંબીઓના ભયંકર બળાત્કાર અને અત્યાચારને લીધે વૈરાગ્યમાર્ગથી વિમુખ બની જાય, તો નવાઈ જેવું નથી. આ સ્થળે યાદ રાખવું કે—‘દીક્ષા લેવાની ઉત્કંઠાવાળો મનુષ્ય કુટુંબની સંમતિ લેવા નારાજ હોય છે અથવા તો તેને કુટુંબીઓની રજા લેવાની જરૂર જ નથી એવું સાધુઓ શીખવે છે.’—આવી વાતોમાં એક અંશ પણ સત્ય નથી. ઉલટું સાધુઓ તો કુટુંબીઓની રજા સાથે દીક્ષા ધાય તો ઘણું જ સારું, એમ જ માને છે અને તેમ થવાથી શાસનની ઉન્નતિ થવા સાથે કલેશરહિતપણે દીક્ષા બને એજ ઉત્તમ છે, એમ કહે છે. તે છતાં પણ દીક્ષાની અભિલાષાવાળો માણસ પોતાના કુટુંબની બળાત્કારની રીતિને જાણતો હોવાથી અથવા તો તેઓની ધાર્મિક પરિણતિની મંદતાનો તેને પુરેપુરો જ્યાદ

દીક્ષાનું સુન્દર સ્વરૂપ. . . . . ! ૧૧૭

હોવાથી, તે કુટુંબીઓની રજા લીધા સિવાય જ દીક્ષા લેવાને તૈયાર થાય છે.

‘જમને દેવાય પણ જતિને ન દેવાય’-એ કથન મૂઠ મનુષ્યોનું છે.

વળી એ પણ યાદ રાખવાનું છે કે-અજ્ઞાન લોકોએ પ્રચલિત કરેલી કહેવત ‘જમને દેવાય પણ જતિને નહિ’ -એ પણ દીક્ષા લેનારની ધ્યાન ખેંચાર હોતી નથી. ‘જમને દેવાય પણ જતિને નહિ’-એ કહેવતની અસર પોતાનાં કુટુંબીઓ ઉપર પણ થએલી છે, એમ એ સમજતો હોય છે. “આ લોકો જમને દેવાને માટે તૈયાર થશે, પણ સંસારથી પાર ઉતારનાર શુદ્ધમહારાજ રૂપી જતિ (સાધુ)ને દેવાને માટે કદાપિ કાળે તૈયાર થશે જ નહિ.”-એમ તેને ખાતરી હોવાથી તે દીક્ષા લેનારો પોતાના કુટુંબીજનોની રજા લેવા તૈયાર થતો નથી.

કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે-

“ દીક્ષાની અભિલાષાવાળો કુટુંબની રજા લેવાની ઇચ્છા છતાં પણ તેમનાથી કરીને રજા લેવા પ્રયત્ન જ ન કરે, તો સાધુમહાત્માઓએ તેવાઓને દીક્ષા આપવી નહિ.”

*

એના ઉત્તરમાં એટલું જ જાણવું જોઈએ કે-જ્યારે કુટુંબી લોકો દીક્ષા લેનારની પરિણતિને બળાત્કારથી જ દાખી દેવા અને તેને સર્વ પ્રકારે હેરાન જ કરવા માંગતા હોય, તો તેવા બળાત્કાર અને જોરજુલમના સંકટમાં પાડવાની સલાહ સાધુ મહાત્માઓ સંવર કે નિર્જરાના કયા તત્ત્વને ઉદ્દેશીને

આપે ? પારમેશ્વરી દીક્ષાનો માર્ગ નિષ્કંટક બનાવવા માટે તેઓની પહેલી ફરજ તો એ છે કે-‘ દીક્ષાની અભિલાષા-વાળા મનુષ્યો ઉપર તેના કુટુંબીઓ કોઈપણ પ્રકારે બળાત્કાર કરવાનો વિચાર પણ કરી શકે નહિ’ -એવું સખ્ત બંધારણ ઘડવું જોઈએ. દીક્ષાભિલાષીઓના અનેક પ્રસંગોમાં દેખીએ છીએ તેમ, તેના કુટુંબીઓ જો બળાત્કારાદિ કરે, તો તેઓને સખ્ત શીક્ષા કરવાનું ફરમાન ઘડી કાઢવું જોઈએ. આવો બંદોબસ્ત સર્વત્ર અને સર્વને માટે કરવામાં આવે, તો-‘દીક્ષા લેનારાઓ પોતાના કુટુંબીજનોને પૂછ્યા સિવાય દીક્ષા લે’ અથવા ‘ સાધુ મહાત્માઓ તેને એ સ્થિતિમાં દીક્ષા આપવા કંઈ પણ પ્રયત્ન કરે’-એમ કોઈપણ દિવસ બને નહિ. પણ અત્યારે તો બધી જવાબદારી દીક્ષા લેનાર અને દેનારને જ માથે નાખવાની તૈયારી થાય છે. દીક્ષામાં વિઘ્ન નાંખનારને માટે કોઈપણ જાતનો બંદોબસ્ત કરવાનો પ્રબંધ થતો નથી, તો આવી એકપક્ષી તૈયારી દીક્ષાનો કેવળ નિષેધ કરવા માટે જ છે, એમ કેમ ન માની શકાય ?

સ્ત્રીની રજા લેવાનું કહેનારાઓ, ચાલુ જમાનાના વિકારમય

વાતાવરણથી ઘેરાએલા છે.

આ સ્થળે સ્ત્રીની રજાને અંગે વિચાર નહિ કરતાં, સામાન્ય રીતે કુટુંબીજનોના નામથી વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, તેનું કારણ એ છે કે-દીક્ષા લેનાર પુરૂષ આગળ અગર સામાન્ય પુરૂષની આગળ પણ સ્ત્રીનું પ્રભુત્વ ન હોય, કિન્તુ પુરૂષનું જ પ્રભુત્વ હોય. આ વાત ધર્મશાસ્ત્ર તેમજ નીતિ-શાસ્ત્રથી પણ સિદ્ધ થયેલી છે. તેથી સ્ત્રીની રજા લેવાની જરૂર

દીક્ષા લેનારને હોય જ નહિ ! તેમજ સ્ત્રીનું કર્તવ્ય પણ એ નથી કે-પતિ દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય તેમાં પોતાની રજાની જરૂર છે, એ વાતને ધ્યાનમાં કરે ! સ્ત્રીઓનો ધર્મ જ એ છે કે-ભરથાર જે ઉત્તમ રસ્તે જાય તે રસ્તે પોતે જવું જોઈએ અને તેથી જ જંબુસ્વામિજી સાથે વચન માત્રથી જ વરાએલી તેમની આઠે સ્ત્રીઓએ “જંબુસ્વામિજી દીક્ષા લેવાના છે.” એ વાત પોતાનાં માતાપિતા, જેઓ બીજા વર સાથે પરણાવવા તૈયાર થયાં હતાં, તેમની પાસેથી જાણ્યા છતાં સ્પષ્ટ કહી દીધું કે-“ અમો જંબુસ્વામિજી સિવાય બીજા સાથે લગ્ન કરીશું નહિ. તેઓ જો સંસારમાં નહિ રહે અને દીક્ષા લેશે તો અમો પણ દીક્ષા લઈશું. ” આવી રીતે વચનમાત્રથી વરાએલી કન્યાઓએ જ્યારે સ્ત્રી ધર્મનું સત્ય સ્વરૂપ દર્શાવી જંબુસ્વામિજી સાથે જ પરણવાનું કહ્યું, ત્યારે તેમનાં માળાપોએ પણ તે કન્યાઓને જંબુસ્વામિજીની સાથે જ પરણાવી અને જંબુસ્વામિજીએ દીક્ષા લીધી ત્યારે તે સર્વ સ્ત્રીઓએ પણ દીક્ષા લીધી. ખરી રીતનો મૂખ્ય માર્ગ આ પ્રમાણે હોઈને, દીક્ષાને માટે સ્ત્રીને પૂછવાપણું હોય જ નહિ. વર્તમાનમાં સ્ત્રીની રજાને જે મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે, તે વિકારમય વાતાવરણથી વાસિત થયેલા જમાનાનો પ્રભાવ છે. શાસ્ત્રમાં દીક્ષા લેનારાઓએ જે રજા લેવાના વિચારો કર્યા છે, તે માત્ર માતાપિતાની રજાને અંગે જ છે. કોઈપણ શાસ્ત્રમાં સ્ત્રીની રજા લેવાને માટે કોઈએ પણ કહ્યું હોય, એમ છે જ નહિ !

શિષ્યનિષ્ઠેટિકા (શિષ્ય ચોરી) દોષ પણુ માતાપિતાની

રજને અંગે જ છે.

સોળ વર્ષની ઉંમર સુધીનાં બાળકોની માલીકી તેમનાં માતાપિતાની છે, એમ ગણીને શાસ્ત્રકારો પણુ તેવા બાળકને તેઓની રજ સિવાય દીક્ષા અપાય, તો દીક્ષા આપનારને “ શિષ્યનિષ્ઠેટિકા ” (શિષ્યની ચોરી)નો દોષ લાગે એમ જણાવે છે. પણુ નવા જમાના પ્રમાણે જો સ્ત્રીની રજ લેવાની જરૂર શાસ્ત્રકારોએ સ્વીકારી હોત, તો ચાહે તેટલી ઉંમર થઈ હોત તો પણુ ‘શિષ્યનિષ્ઠેટિકા’ દોષ ખસત નહિ. દીક્ષા લેવામાં સ્ત્રીની રજ લેવી જરૂરી હોત, તો બધાને રજ મળત જ એમ નિયમ ન હોવાથી, સ્ત્રીને અંગે પણુ જીવન પર્યંત ‘શિષ્યનિષ્ઠેટિકા’ નામનો દોષ લાગુ રહેત; પણુ શાસ્ત્રકારોએ તે દોષ સોળ વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળાઓને માટે માન્યો નથી. તેજ વાત બતાવી આપે છે કે—સોળ વર્ષથી અધિક ઉંમરવાળાની દીક્ષાને માટે માતાપિતા અગર સ્ત્રીની રજ હોવી જ જોઈએ, એવો નિયમ નથી. શ્રી મહાવીરદેવના શાસનમાં પહેલ વહેલી “ શિષ્યની ચોરી ” સોળ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળા આર્યરક્ષિતસૂરિજીને તેનાં માતાપિતાની રજ સિવાય અન્યત્ર લઈ જઈને જે દીક્ષા આપવામાં આવી, તેને ગણવામાં આવી છે. જો સ્ત્રીની રજ સિવાય અપાયેલી દીક્ષાને શિષ્યનિષ્ઠેટિકાનો દોષ લાગુ પડતો હોત, તો આર્યરક્ષિતસૂરિજી કરતાં ઘણા જ પહેલા કાળમાં થયેલા શર્યંભવસૂરિજીને તેમના ગુરૂ પ્રભવરવામિએ જે દીક્ષા આપેલી, તેને ગણવામાં આવત.

યજ્ઞમાં પ્રવર્તેલા શય્યંભવસૂરિજીને પ્રતિબોધ પમાડીને પ્રભવસ્વામિએ જ્યારે દીક્ષા આપી, ત્યારે શય્યંભવસૂરિની સ્ત્રી ગર્ભાવસ્થામાં હતી. તેવી અવસ્થામાં પોતાનો (રજા સિવાય) ત્યાગ કર્યો, તેથી વર્ષો સુધી તેના અંતઃકરણમાંથી રોષ ગયો નહિ. અને જ્યારે ‘મનકે’ નામના પુત્રનો જન્મ લઇને તે આઠ વર્ષનો થયો, ત્યારે ‘ પોતાના પિતા ક્યાં છે ? ’ —એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં તેણીએ કહ્યું કે— ‘ તારા બાપને પાળં-ડીઓએ ધૂર્તતાથી દીક્ષા આપી દીધી છે. ’—આવો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ શ્રીમાન્ હેમચંદ્રસૂરિજી પરિશિષ્ટ પર્વમાં જણાવે છે.

તે ઉપરાંત શય્યંભવસૂરિજીના આખા કુટુંબે પણ પુત્રરહિત તરૂણ સ્ત્રીને છોડ્યાનો અત્યંત કદ્દાંત કર્યો હતો. સ્ત્રી કે કુટુંબની રજા વગર અને તેઓનો કદ્દાંત છતાં શ્રી શય્યંભવસૂરિજીની દીક્ષાને શિષ્યનિષ્કેટિકા તરીકે શાસ્ત્રકારોએ ગણી નથી.

વળી માબાપની રજા વગર પણ જો સોળ વર્ષની ઉંમર થયા પછી— ‘ શિષ્યનિષ્કેટિકા ’ ગણવામાં આવે, તો પહેલી નિષ્કેટિકા ભગવાન્ મહાવીરદેવને હાથે જ થયેલી ગણાવી જોઈએ, કારણ કે—ગૌતમસ્વામી વિગેરે ગણુધરોને ભગવાન્ મહાવીરદેવે કુટુંબની રજા સિવાય જ દીક્ષા આપી, તે વાત જૈન માત્રમાં પ્રસિદ્ધ જ છે. અને તેમાં પણ અગીઆરમા પ્રભાસ ગણુધર, કે જેઓની ઉંમર દીક્ષાને વખતે સોળ વર્ષની જ હતી, તેઓને પણ તેમનાં માતાપિતાની રજા સિવાય દીક્ષા આપવામાં આવી હતી, પણ તે દીક્ષાને શિષ્યનિષ્કેટિકા નામનો દોષ કહ્યો નથી. પણ આર્યરક્ષિતસૂરિજીની દીક્ષાને જ

પહેલી ‘શિષ્યની ચોરી’ તરીકે ગણવામાં આવેલ છે. આર્યરક્ષિતસૂરિ, કે જેઓના કુટુંબને રાજ સાથે પુરોહિત-પણાનો સંબંધ હતો, તેઓ સોળ વર્ષની ઝંઘરની ઉંમરમાં ચૌદ વિદ્યાના પારગામી થયા અને રાજ્યએ તેમનું સન્માન કર્યું. સોળ વર્ષ કરતાં ઓછી ઉંમરમાં **તોસલી પુત્રાચાર્ય** પાસે માળાપની રજા વિના તેઓ દીક્ષિત થયા, તેથી તેને શિષ્યની પહેલી ચોરી ગણવામાં આવી.

વાંચકોએ એ પણ યાદ રાખવાનું છે કે—**નમી રાજ**, કે જેઓ પ્રત્યેકબુદ્ધ હતા, તેઓની દીક્ષા વખતે અંતઃપુરમાં તેમજ આખી **મીથીલાનગરીમાં** ઘેરઘેર રોવાકુટવા વિગેરેના આકંઠવાળા ભયંકર શબ્દો થયા હતા. આ વાત શ્રી **ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં** ઈંદ્રમહારાજએ સ્પષ્ટપણે જણાવી છે. તો પછી સ્ત્રી પતિની પાછળ દીક્ષા લેવા તૈયાર ન થાય અને કકળાટ કરે, એટલા માત્રથી જ દીક્ષાના અભિલાષીઓએ દીક્ષા લેવી નહિ, કે સાધુ મહાત્માઓએ તેવાઓને દીક્ષા આપવી નહિ,—એ કથન ન્યાયયુક્ત કેમ કહેવાય ?

દીક્ષા લેનાર પાછળ રૂવે-કુટે, તેનું પાપ દીક્ષા લેનારને લાગે નહિ.

કેટલાક લોકોની એવી માન્યતા છે કે—

“ સ્ત્રીઓ દીક્ષા લેનારની પાછળ કકળાટ કરે, તો તેનો દોષ તે દીક્ષા લેનારને લાગે. ”

*

તે લોકોનું આ કથન તત્ત્વની અણુસમજને લીધે અથવા તો શ્રદ્ધારહિતપણાને લીધે જ છે. જૈન શાસ્ત્રને માન-

નારો કોઈ દિવસ પણ એવી કલ્પના ન કરે કે—મોહમાં મુંઝાએલાં પ્રાણીઓના કલેશથી વૈરાગ્યવાસિત થએલા ત્યાગી પુરૂષને કર્મનું બંધન થાય. અને તેમ જો માનીએ તો કોઈ પુરૂષ અંત અવસ્થાએ સંપૂર્ણ આરાધના કરીને કાળ કરે અને પાછળ કુટુંબીઓ તે મરનારને અંગે છાતી કુટે, માથાં ફેરવે, ઇત્યાદિ કલેશ કરે, તો તેથી આરાધના કરીને મરણ પામેલા મનુષ્યની પણ દુર્ગતિ થવી જોઈએ; પણ તેમ તો છે નહિ. આપણે જાણીએ છીએ કે—દરેક તીર્થંકરના કાલધર્મ વખતે ઇંદ્રાદિકો અને ગણધરો વિગેરે શોક કરે છે, તો શું સિદ્ધ થનાર તીર્થંકરના જીવોને તે પાછળ રહેલાના કલેશને લીધે કર્મનો બંધ થાય ખરો? નહિ જ! જેમ સિદ્ધ થનારા તીર્થંકરોના જીવો પાછળ રહેલાના કલેશને લીધે કર્મથી બંધાતા નથી, તેમ મરણ પાછળ તેના કુટુંબનો અત્યંત કલેશ છતાં પણ, તે સર્વને વિવેકપૂર્વક વોસીરાવીને મરનાર આત્માને ક્રિયિત માત્ર પણ કર્મબંધન ન થાય, કારણ કે—મરનારે તે કુટુંબને વોસરાવ્યું છે. જેવી રીતે મરનારે વોસરાવીને છોડેલા કુટુંબના તીવ્ર કલેશથી પણ મરનારને કર્મબંધ થતો નથી, તેવી જ રીતે દીક્ષિત થનારની પાછળ તેનાં કુટુંબીઓ ચાહે તેટલો કલેશ કરે, છતાં તેનો કર્મબંધ દીક્ષા લેનારને માથે છે જ નહિ. પરંતુ તે કુટુંબીઓનો વિલાપ, શોક, આકંઠ, દુઃખ કે અકૃત્યનું સેવન વિગેરે બધો દોષ કરનારને માથે જ છે. તેનો એક અંશ પણ દીક્ષા લેનારને લાગતો નથી, એમ હારલદ્રસૂરિ ‘પંચવસ્તુ’ ગ્રંથમાં સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. તેઓ જણાવે છે કે—‘દીક્ષા લેનારે

૧૨૪] . . . . . પૂ. સાગરાનંદસૂરિજી સંકલિત

(દીક્ષાર્થી જીવોએ) સર્વની અપ્રીતિ વર્જવી જોઈએ અને તે વર્જવી અશક્ય લાગે, તો પોતાનો અશુભોદય (પાપોદય) છે, એ વિગેરેનું ચિંતન કરીને પોતાના આત્માનું કલ્યાણ કરવું જોઈએ.

સ્ત્રીના ભરણુપોષણનો અંદોખસ્ત કરવાનું કહેનારાઓ સ્ત્રીની દયાને લીધે પ્રેરાયેલા નથી.

વળી કેટલાક એમ પણ કહેવાને તૈયાર થાય છે કે—

“ સ્ત્રીના ભરણુપોષણનો અંદોખસ્ત કર્યો ન હોય, તો તે સ્ત્રીના ધણીથી દીક્ષા લઈ શકાય નહિ.”

*

આવી રીતે કહેનારા શું સ્ત્રીની દયાને લીધે દોરાએલા છે ? જો તેઓ સ્ત્રીની દયાને લીધે જ દોરાએલા હોય, તો તેઓએ દીક્ષા લેનારાઓની સ્ત્રીઓ માટે ભરણુપોષણનો અંદોખસ્ત કરવા તૈયાર થવું જોઈએ, પણ તેમ તો કરતા નથી. તેથી માનવું પડે છે કે—એઓ સ્ત્રીની દયાને નામે માત્ર દીક્ષાનો જ અટકાવ કરવા માગે છે. તેઓએ વિચારવાનું છે કે—દીક્ષા લેનાર તો કદાચ સ્ત્રીનો અંદોખસ્ત કરે, પણ તેવી ઉંમરમાં મરણ પામનારો મનુષ્ય સ્ત્રીનો અંદોખસ્ત કર્યા સિવાય મરણ પામે, તો તેના મૃત્યુને અટકાવવા માટે કંઈ પ્રયત્ન કર્યો છે ખરો ? અથવા તો તેવી રીતે મરણ પામેલાની વિધવાઓના પોષણને માટે કંઈપણ ફંડ એકઠું કર્યું છે ખરું ? જો કે—દીક્ષા લેનારાઓ ઘણા જ ઓછા હોય છે અને તેમાં પણ જેની સ્ત્રીને અંગે પાછળ ભરણુપોષણનો અંદોખસ્ત ન હોય એવા તો કોઈક જ હોય છે, પરંતુ જે સ્ત્રીને

કોઈપણ જાતનો ભરણપોષણનો આધાર ન હોય એવી બાલિકા, યુવતી કે વૃદ્ધા વિધવાઓ હજારોની સંખ્યામાં રહેલી છે, તો દીક્ષિત થનારની સ્ત્રીની દયા ચિંતવનારાઓને તેવી સ્ત્રીઓ તરફ કેમ દયા નથી આવતી ? જ્યાં સુધી આવી હજારો સ્ત્રીઓનાં ભરણપોષણને માટે જેઓને દયા આવતી નથી, અથવા તે બાબતમાં કંઈપણ વ્યવહારિક પગલું ભરતા નથી, ત્યાં સુધી તેઓ માત્ર ગણીગાંડી સ્ત્રીઓના નામે દીક્ષા જેવા પરમપવિત્ર કાર્યને અટકાવવા જાય, તો માનવું જોઈએ કે—તે કેવળ તેઓના અંતઃકરણમાં રહેલી દીક્ષાની વિરુદ્ધતાને જ સૂચવે છે. સીધી રીતે એ દેખનારને માલૂમ પડશે કે—પતિ દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય, તો તેને રોકવા માટેનો એક શબ્દ કહેવો, તે કુળવંતી સ્ત્રીઓને લાયક નથી. અને તેથી જ દીક્ષાની અભિલાષાવાળાઓની સ્ત્રીઓએ દીક્ષાને માટે ઉત્તેજક વાક્યો કહેલાં હોય તેમ તો શાસ્ત્રોમાં સ્થાને સ્થાને આવે છે, પણ કોઈપણ સ્થાને કુળવંતી સ્ત્રી પોતાના વિષયસુખની ખાતર ભરથારની પવિત્ર ઈચ્છાને મારી નાંખે, અગર તેવી ઈચ્છા સિદ્ધ કરવામાં આડી આવે, એમ આવતું નથી. અને તેથી જ આર્દ્રકુમારની સ્ત્રી આર્દ્રકુમારને દીક્ષાના રોકાણ માટે કંઈપણ કહી શકી નહિ, પણ માત્ર બાળકના મોંઢાથી વ્યંગ રીતિએ બોલાવવા રેંટીયાનો પ્રયત્ન કર્યો. આ બનાવ સાડી ચોવીસો વર્ષ પહેલાં બનેલો છે.

આર્દ્રકુમારના સસરા પાસે દેવતાએ વર્ષાવેલ દ્રવ્યની વૃષ્ટિનું પુષ્કળ ધન હતું. તેને એકની એક પુત્રી હોવાથી બાર વર્ષ સુધી લિલ્લુકોને માટે દાનશાળા ચલાવી હતી. તેવી આર્દ્રકુમારની સ્ત્રી જ્યારે પતિ દીક્ષા લેવા તૈયાર થાય છે,

ત્યારે પોતે રેંટીઓ કાંતવા માંડે છે. જો કે-આ રેંટીઆનું કાંતવું દેખીને કેટલાકો પ્રાચીન કાળમાં સારા સારા કુળની સ્ત્રીઓ પણ રેંટીઓ કાંતતી હતી, એમ સાબીત કરવા માંગે છે, પણ આ દ્રષ્ટાંતથી તે વાત સાબીત થાય તેમ નથી. આર્દ્રકુમારની સ્ત્રીએ કાંતવા માંડેલો રેંટીઓ કોઈ જ પ્રકારે ધંધાને માટે હતો નહિ. કેવળ છોકરાને તેના પિતાની દીક્ષાની વાત સમજાવવા માટે જ હતો. બન્યું પણ એમ જ કે-છોકરાએ રેંટીઓ કાંતતી પોતાની માતાને દેખીને પ્રશ્ન કર્યો કે-

“ પામર જનની સ્ત્રીઓને ઉચિત એવું આ કાર્ય, હે માતાજી ! તમે કેમ આરંભ્યું છે ? ”

ઉત્તરમાં આર્દ્રકુમારની સ્ત્રીએ જણાવ્યું કે—

“ તારા પિતાજી દીક્ષા લેવા તૈયાર થયા છે અને તેમના સાધુપણા પછી માઈ અને તાઈ બન્નેનું પાલનપોષણ આ રેંટીયાથી જ મારે કરવાનું રહે છે. ”

આવી રીતનાં માતાનાં વચન સાંભળી તે મુગ્ધપુત્રે નજીકમાં સુતેલા આર્દ્રકુમારના પગે સુતરના આંટાઓ મારી, પોતાની માતાને જણાવ્યું કે—

“ મેં મારા બાપને બાંધેલ છે તેથી હવે તે જશે નહિ. ”

આર્દ્રકુમારને એજ કાચા સુતરના આંટા વજના બંધન કરતાં પણ જબરા થઈ પડ્યા અને સ્નેહ-સંબંધમાં જકડાયેલા તે, તે વખતે દીક્ષાથી પાછા ખસ્યા. જો કે-કેટલાંક વર્ષ સુધી સંસારમાં રહ્યા, તો પણ છેવટે સ્ત્રી અને પુત્ર બધાને છોડીને પોતે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

આ ઉપરથી વાંચકગણ સહજથી સમજી શકશે કે- સ્ત્રીઓએ પોતે પોતાનું જીવન પહેલેથી જ સ્વતંત્ર રાખવું જોઈએ, જેથી તેના નિર્વાહની ચિંતા દીક્ષા લેનારને કરવાની રહે જ નહિ. કદાચ પહેલેથી એમ ન બન્યું હોય, તો પણ ભરથાર દીક્ષા લે ત્યારથી તો પોતાનું તેમજ પોતાના પુત્ર-દિકનું પાલન સ્ત્રીઓએ સ્વતંત્ર રીતે કરવું જોઈએ. આ વાત વિચારનારને કબુલ જ કરવું પડશે કે-‘સ્ત્રીના નિર્વાહનું સાધન કર્યા સિવાય પતિથી દીક્ષા લઈ શકાય જ નહિ’-એમ બોલવું એ નીતિ અને શાસ્ત્રથી અનુકૂળ નથી.

દીક્ષિતની સ્ત્રી ઉપર દયા હોય, તો તેને માટે યોગ્ય ઉપાયો કેમ લેવાતા નથી ?

ઉપર જણાવી ગયા તે પ્રમાણે-‘સ્ત્રીના નિર્વાહનું સાધન કર્યા સિવાય દીક્ષા લઈ શકાય જ નહિ’-એમ કહેવું તે ૨૫ વરસની ઉંમર થયા છતાં પણ થતી દીક્ષા અટકાવવા માટે જ છે. એમ બોલનારાને જો તે સ્ત્રીઓ ઉપર ખરેખર દયા હોય, તો તેમની ફરજ છે કે-દીક્ષા લેનારની સ્ત્રીઓને માટે કોઈ સ્વતંત્ર ફંડ બોલવું જોઈએ. અગર દુનિયાદારીની અપેક્ષાએ લગ્ન કરાવતી વખતે જ તેવી રકમ જૂઠી મૂકવાને માટે પરણનારને માથે ફરજ નાખવી જોઈએ. જો તેઓ ખરેખર, તે સ્ત્રીઓની બહારે ધાધને તેણીઓના દુઃખથી દયાર્દ્ર અંતઃકરણવાળા થયા હોય, તો તેઓએ સ્ત્રીના નિર્વાહને લાયકની રકમ વિનાનાં જે લગ્નો થાય, તે લગ્નોને અટકાવવા માટે પીકેટીંગ કરવું જોઈએ. આવી રીતે પીકેટીંગ કરીને તેવી રકમ લીધા વિનાનાં લગ્નો અટકાવવામાં આવે અને તેથી

નિર્વાહને લાયકની સંપૂર્ણ રકમ સ્ત્રીને નામે અન્યત્ર જમે કરનારનાં જ લગ્ન થવાનું નિશ્ચિત થઈ જાય તો સ્ત્રીના નિર્વાહનો સવાલ રહે-શે જ નહિ. વળી એ વાત પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે-અનુભવી વૃદ્ધ પુરુષો લગ્નની વખતે જે રકમ સ્ત્રીને દેવાને બાંધી આપતા હતા, તે ખર્ચના હિસાબની ચોગ્યતા ગણીને જ નક્કી કરતા હતા. વર્તમાન કાળમાં પણ જો તે મુજબ વર્તવામાં આવે, તો નિર્વાહની રકમને અંગે દીક્ષા લેનારને રોકવાનો વખત આવે નહિ. પણ તેમ તો કરવામાં નથી આવતું. તેથી એ સાબીત થાય છે કે-અત્યારના લોકો ફક્ત લગ્નને જ સોંધું કરવા માગે છે, કારણ કે-નિર્વાહને લાયક રકમ નહિ મૂકે તો પણ લગ્ન નહિ થવા દેવાનો ઠરાવ કરતા નથી અથવા મૂકે તો જૂજ રકમથી પણ તે સ્ત્રીના ભવિષ્યના નિર્વાહનો સંતોષ માની, લગ્નમાં સહાનુભૂતિ દાખવવામાં આવે છે. ફક્ત દીક્ષાની વાત થાય ત્યારે લગ્ન વખતે આવેલી રકમ સ્ત્રીને સ્વાધીન હોય છતાં તેના કરતાં કેંઈ ગુણી રકમ ત્રીજાને ત્યાં અપાવવા તૈયાર થાય. વળી એમ પણ નથી કે-દીક્ષા ન લીધી હોય તો તેનો પતિ કમાણી જ કરે અને તે કમાણીથી સ્ત્રીનો નિર્વાહ થાય. ઘણી સ્ત્રીઓના પતિ હયાત હોવા છતાં તે પતિ રળવા અસમર્થ હોવાથી, નિર્વાહના સાંસા પડે છે. વળી પરણ્યા પછી તે સ્ત્રી કેટલી મુદતે વિધવા થાય, તેનો પણ કંઈ નિયમ નથી હોતો. તેથી પરણ્યા પછી ટુંક મુદતમાં જે સ્ત્રીઓ વૈધવ્યને પામે છે, તેઓની પણ કફોડી દશા થાય છે. સ્ત્રીના નિર્વાહને લાયકની પુરેપુરી રકમ અલગ મૂકી શકે તેવાની સાથે જ જો લગ્ન કરવામાં આવે, તો ઉપરની સઘળી મુશ્કેલીઓનો અંત આવી જાય. જે ગૃહસ્થને ત્યાં સ્થિતિ

દીક્ષાનું મુન્દર સ્વરૂપ. . . . . [૧૨૯

સારી હોય છે તેના પુત્રને ઝંગે તો, ચહાય તો તે દીક્ષા લે યા તો મરી જાય, તો પણ તે પતિવિરહીણી સ્ત્રીનું પાલન કરવાનું તે કુટુંબને કઠિન નથી હોતું. પણ જ્યારે તે ગૃહસ્થની સ્થિતિ સારી નથી હોતી, ત્યારે તેવા સમયે તેની પુત્રવધૂના નિર્વાહની અડચણ રહે છે. માટે જો ઉપર મુજબનો ઠરાવ કરવામાં આવે અને તે રકમ લેવાનો અધિકાર સ્ત્રીના જીવન સુધી તેના પતિને સોંપવામાં ન આવે, તો તે સ્ત્રીને પોતાના ભરણપોષણ માટે બીજાનો આધાર જોળવો પડે જ નહિ. માટે જોએને તે પરિણીત સ્ત્રીની દયા મનમાં હોય, તેઓથી કદાચ ફેડ ન બને તો પણ, તેઓએ રકમ નિયત કર્યા સિવાય થતાં લગ્નો અટકાવવા તો પ્રયત્નો કરવા જ જોઈએ. અને તેમ કરવામાં આવે તો તેના પતિનું દીક્ષિતપણું કે મૃત્યુ, કંઈપણ થાય તો પણ નિર્વાહના સાધન વગરની તો બને જ નહિ. જો આ સત્ય હકીકત ઉપર વિચાર કરવામાં આવશે, તો તે સ્ત્રીના નિર્વાહને ખૂંદાને દીક્ષા રોકવાનો વખત આવશે જ નહિ.

**જે સ્ત્રીઓના પતિઓ રંડીબાજ બની જાય છે તેમને
કેમ અટકાવવામાં આવતા નથી ?**

સ્ત્રીઓના નિર્વાહનું ખૂંદાનું આગળ ધરીને, દીક્ષા રોકવાને તૈયાર થનારાઓએ, દીક્ષા લેનારની સ્ત્રીઓની દયાને માટે, તેની રકમ કોઈ પણ ન્યાતવાળો ઘાલી બેસે ત્યારે, તેને સજા કરવા માટે બંદોબસ્ત કરવો જોઈએ; તેમજ તેવા દેવાળુ કાઢનારા મનુષ્યની મિલકતમાંથી તેવી પતિવિહીન સ્ત્રીઓને તેની આખી રકમ અપાવવાનું કંઈ ધોરણ બાંધવું

જેઠએ, તે ઉપરાંત વર્ષમાં અમૂક દિવસોએ તેવી સ્ત્રીઓને સસ્તું અનાજ કે કાપડ મળે, સસ્તા ભાડે મકાન મળે, શાક, દૂધ ઇત્યાદિ મફત મળે, એવો તેણીઓની દયા ચિંતવનારાઓએ અવશ્ય પ્રબંધ કરવો જોઈએ. જ્યારે ઉપર જણાવેલી કોઈપણ રીતિ અખત્યાર કરવામાં ન આવે, તો દીક્ષા લેનારા મનુષ્યની સ્ત્રીના નિર્વાહનું તો એક ખડાનું જ છે, પરંતુ ખરી રીતે તો દીક્ષા લેનારની દીક્ષા રોકવાનો જ ઇરાદો છે, એમ કેમ ન કહેવાય ?

ખીજી વાત એ છે કે-ઘણીના મૃત્યુથી પતિવિહીન બનેલી સ્ત્રીના નિર્વાહને માટે જો કોઈ સદ્ગૃહસ્થ તેવો બંદોબસ્ત કરી આપે, તો તેની મુક્ત કંઠે પ્રશંસા કરવામાં આવે છે, (જો કે-સાંસારિક દૃષ્ટિએ તેમાં સ્વાર્થખાજી સર્વથા નથી હોતી એમ નથી.) પરંતુ જો કોઈ દીક્ષિત થયેલાની પત્નીના નિર્વાહને માટે કોઈ સદ્ગૃહસ્થ પોતાના તરફથી કાંઈપણ સાધન પૂરું પાડે, તો તે પૂરું પાડનારની પ્રશંસા તો દૂર રહી, પણ તેની અને દીક્ષિત થનારની નિંદા કરવામાં કાંઈપણ ન્યૂનતા રાખવામાં નથી આવતી. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે-નિર્વાહનું તો કેવળ ખડાનું જ ધરવામાં આવે છે, પણ ખરી રીતે તો હૃદયમાં રહેલો દીક્ષાનો વિરોધ જ જણાઈ આવે છે. જો તેમ ન હોય, તો સ્ત્રીઓના દાગીના લઈને ઉડાવી દેનાર, તથા સદ્ગાના બબ્બરમાં ગુમાવી દેનાર મનુષ્યને રોકવા માટે, કંઈપણ પ્રયત્ન શા માટે કરવામાં આવતો નથી ? જે સ્ત્રીઓના પતિઓ વ્યભિચારી અને રંડીખાજ બની જાય છે, તેવાઓને અટકાવવા કે શીક્ષા કરાવવા કંઈપણ પ્રયત્ન શા

માટે કરવામાં નથી આવતો ? આ બધી હકીકતને ધ્યાનમાં લેનાર મનુષ્યને જરૂર કબુલ કરવું પડશે કે-તેઓના અંતઃકરણમાં સ્ત્રીઓની દયાનો અંશ પણ નથી હોતો; માત્ર દીક્ષા પ્રત્યેની અરૂચિ જ તેઓને બડબડાટ કરાવે છે.

કુટુંબી જનોને રોતા અને કકળતા મૂકીને જ સંન્યાસ

ગ્રહણ થાય, એ કાયદો છે ?

દીક્ષાનો વિરોધ કરનારા—

(અ) ૧૮ વરસની અંદરનાને નાની ઉંમરના બહેને,
(આ) ૨૫ વરસ લગભગનાને લગ્નનું તાળપણું છે એ બહેને, અને—

(ઇ) ૨૫ વરસ પછીનાને સ્ત્રીના નિર્વાહના બહેને,
દીક્ષા અટકાવવા મથે છે, એટલું જ નહિ પણ તે ઉપરાંત—

જે દીક્ષા લેનારની ઉંમર પુખ્ત હોય, લગ્ન થયાંને પણ વર્ષો થઈ ગયાં હોય, અને ઘરમાં સ્થિતિ પણ સારી હોવાથી સ્ત્રીના નિર્વાહની કાંઈ પણ અડચણ ન હોય, ત્યારે પણ આ દીક્ષાનો વિરોધ કરનારાઓ સ્ત્રી કે બીજા કોઈ પણ કુટુંબી જનના કદપાંતને આગળ કરી, દીક્ષિતોને વગોવવા તેમજ તેઓની દીક્ષા રોકવા માટે તૈયાર જ રહે છે.

આથી સિદ્ધ થાય છે કે-તેઓની પ્રવૃત્તિનો ખરો ઉદ્દેશ કોઈપણ પ્રયત્ને સાધુસંસ્થાનો વિચ્છેદ કરવો. એજ સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે; નહિ તો દીક્ષાની અભિલાષાવાળાને મોહની ઘેલછા ન હોય, એ સ્વભાવિક છે.

કુટુંબ પ્રત્યેનો પ્રેમ દીક્ષાથી દૂર રાખનારો છે, એમ તે મુમુક્ષુ મનુષ્ય જાણતો હોવાથી તેને ત્યજી શકે છે, પણ સંસારના મોહમાં ડૂબી રહેલા, કેવળ પુદ્ગલમાં આનંદ માનનારા કુટુંબીજનો તે દીક્ષિત થનારના પ્રેમને ન જ છોડી શકે, એનો જરૂર તેઓને વિચાર આવત. મોહની પ્રબલતાથી કુટુંબીજનોનો દીક્ષા લેનાર પ્રત્યેનો પ્રેમ છૂટે નહિ અને તે દીક્ષિત તેઓના પ્રેમમાં બંધાએલો રહે નહિ, તેને પરિણામે કુટુંબીજનો રૂદ્ધ અને આક્રોશ કરે, તેમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી. મોહથી થતું રૂદ્ધ અને આક્રોશ તે જ મનુષ્યોને ન હોય, કે જેઓ મોહને સુખદાયક નહિ માનતાં, દુઃખદાયક માને છે. મોહમુગ્ધ બનેલ કુટુંબીજન પ્રેમના પારમાર્થિક અનિષ્ટ સ્વરૂપને સમજી છોડવાને તૈયાર થાય, તે બનવું જ અસંભવિત છે. મરવાની અણી ઉપર રહલો મનુષ્ય પણ કુટુંબના મોહમાં મુગ્ધ બનીને પોતાની છાતી અને માથુ કુટે છે, તેમજ રૂદ્ધનાદિ કરે છે. કદાચ તેમ ન કરે તો પણ અકુશોષમાં તો જરૂર જ ગરક થાય છે. તો જેમ મૃત્યુમુખને પ્રાપ્ત થએલો મનુષ્ય અવશ્ય છોડવાનું જાણવા છતાં પણ મોહને લીધે કલ્પાંત કરે છે, તેમ જે મુમુક્ષુજન કુટુંબીજનનો સર્વથા ત્યાગ કરવાને ઉદ્યમવાળો થયો છે, તેની ઉપર પ્રેમ રાખનારાં મોહમુગ્ધ મનુષ્યો શોક-આકંઠ વિગેરે નહિ કરે, એમ કેમ બની શકશે ? તેટલા માટે તો અન્ય મતના તેમજ જૈન મતના વ્યાકરણકારોએ પણ ‘યદમાવો માવલક્ષણમ્’ એવા પ્રકારના સૂત્રની અનુવૃત્તિ રાખીને ‘ષષ્ઠિ વાનાદરે ॥’ એવું સૂત્ર કહ્યું છે. તેના દૃષ્ટાંતમાં સાફ સાફ જણાવે છે કે- રાતા-કકળતા લોકોનો અનાદર કરીને જ સંન્યાસ કે દીક્ષા

લેવામાં આવે છે. વ્યાકરણકારના આ સ્પષ્ટ દૃષ્ટાંતથી વિચક્ષણોને તો માનવું જ પડશે કે-સ્વમત કે પરમત પ્રમાણે દીક્ષા લેનારનાં કુટુંબીઓ રોતાં અને કકળતાં જ રહે, એ સ્વભાવિક છે અને બધાનો અનાદર કરીને જ મુમુક્ષુ મનુષ્યને સંન્યાસ કે દીક્ષા લેવી પડે છે.

પૂર્વના કોઈપણ મહાપુરૂષે કુટુંબીઓના રૂદનથી

દીક્ષાનો ત્યાગ કર્યો નથી !

આવી જ રીતે વિદેહ દેશની રાજધાની મિથિલાના રાજા નમીજીએ જ્યારે દીક્ષા ગ્રહણ કરી, ત્યારે આખી મિથિલા નગરીમાં પ્રાસાદ, ગૃહ વગેરે સર્વ સ્થાને ભયંકર અને કરૂણાજનક શબ્દો સંભળાતા હતા અને તે છતાં તે નમીરાજપિંએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી, એમ શાસ્ત્રોમાં સ્પષ્ટ જણાવેલું છે.

ભગવાન્ ઋષભદેવજીની દીક્ષાથી તેમની માતા મરૂદેવાજી પણ રૂદનને લીધે જ અંધ દશાને પ્રાપ્ત થયાં હતાં.

ભગવાન્ મહાવીર પ્રભુએ પણ દીક્ષા ગ્રહણ કરીને વિહાર કર્યો, તે વખતે તેઓશ્રીનું આખું કુટુંબ રોતું રોતું પાછું વળ્યું હતું.

આજ કારણથી શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે-માતા, પિતા, ભાઈ અને ભાઈના કરૂણાજનક વિલાપો છતાં પણ, ત્યાગી પુરૂષ તેઓ તરફ ધ્યાન આપે નહિ કે

તેઓના કહ્યા મુજબ પ્રવૃત્તિ કરે નહિ. ભગવાન્ હરિભદ્ર-
સૂરિજી પંચવસ્તુ ગ્રંથમાં જણાવે છે કે—

‘જે મનુષ્ય મુક્તિની અભિલાષાવાળો થઈને કુટુંબી
જનનો વિવેકથી ત્યાગ કરે છે, તેના વિયોગથી દુઃખી થઈને
તેનાં કુટુંબીજનો જે કંઈ પણ શોક, આકન્દ કે વિલાપ
આદિ કરે, અગર તે દીક્ષિતના જવાને લીધે તેની સ્ત્રી કે
બીજું કોઈ કુટુંબીજન અકાર્ય પણ સેવે, તો તે સર્વમાંથી
એક પણ વસ્તુનો દોષ દીક્ષા લેનારને લાગતો નથી.’

*

જો એમ ન માનવામાં આવે અને તે કર્મબંધનનું
નિમિત્ત દીક્ષા લેનાર મનુષ્યને ગણીને, તેને પણ કર્મબંધન
થાય એમ મનાય, તો આરાધના કરવા પૂર્વક સર્વ કુટુંબીજનને
વોસિરાવીને મૃત્યુ પામનારા મનુષ્યની પાછળ પણ કુટુંબીજનો
શોકાદિ કરે, તેનું કર્મબંધન પણ તે મૃત્યુ પામનારને
થવું જોઈએ; પણ શાસ્ત્રકારોએ એ વાત માન્ય કરી નથી.
શાસ્ત્રકારોએ તો એમ જણાવ્યું છે કે—આરાધના કરીને
મરનારના કુટુંબીજનો જે કંઈ શોકાદિ કરે, તેનો લેશ પણ
કર્મબંધ મરનારને છે જ નહિ. તેવી જ રીતે જેમ આરાધના
કરીને મરનાર મનુષ્ય પોતે નિર્મમ હોવાથી તેની પાછળના
કુટુંબીઓના કલેશથી બંધાતો નથી, તેમ સંસારથી વૈરાગ્ય
પામી કેવળ આત્મકલ્યાણની ઇચ્છાથી જે માણસ કુટુંબીજનનો
ત્યાગ કરે છે, તેને પાછળના કુટુંબના કલેશનો કર્મબંધ
કોઈપણ રીતે લાગે નહિ. જૈનશાસ્ત્રના સિદ્ધાંત મુજબ તો
અન્યના કલેશથી અન્યને કર્મબંધ થવાનું છે જ નહિ, કારણ
કે—દરેક જીવો જુદા છે તેમજ તેઓનાં કર્મો પણ જુદાં જુદાં

છે. આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે—ત્યાગ કરનારાની પાછળના કુટુંબીજનોએ કરેલા શોકાદિ સાથે, ત્યાગ કરનારને કોઈપણ બાતનો સંબંધ રહેતો નથી.

ભાવ દયાના સ્વરૂપને સમજનાર દીક્ષાનો ત્યાગ કરવાનું કહે જ નહિ.

ખીજી એક વાત એ વિચારવાની છે કે—જેન શાસ્ત્રકારો દ્રવ્ય દયા કરતાં ભાવ દયાની કિંમત કોડો ગુણી વધારે આંકે છે, અને તેથી જ દ્રવ્ય દયા કરતાં એક સમયના સાધુપણાની કિંમત અસંખ્યાત ગુણી છે, એમ જણાવે છે. દ્રવ્ય દયાનું ફળ નિશ્ચિત હોતું નથી. દ્રવ્ય દયાથી મોક્ષરૂપી ફળની પ્રાપ્તિ થાય અથવા ન પણ થાય. ભાવ દયા તો નિશ્ચયથી મુક્તિને દેનારી જ છે. સંયમ, એ કેવળ ભાવદયા રૂપ જ છે. સંયમ લેવાને તે જ મનુષ્ય તૈયાર થાય છે, કે જે મનુષ્ય પોતાના આત્માને કર્મથી બંધાએલો સમજે છે. તે કર્મનાં બંધનો આત્મગુણોને આચ્છાદિત કરીને રહ્યાં છે અને એ કર્મ બંધનોને તોડવાને માટે કોઈપણ ઉપાય હોય, તો તે શ્રી જિનેશ્વરદેવે ફરમાવેલી પરમપવિત્ર ભાગવતી દીક્ષા છે, એમ એ માને છે અને તેથી જ તે દીક્ષાને અંગિકાર કરવાને તૈયાર થાય છે. આ ભાવ દયારૂપ દીક્ષાને અંગિકાર કરતી વખતે દીક્ષા લેનારને દ્રવ્ય દયાને ગૌણ કરવાની જરૂર પડે, તો તે કોઈ પણ પ્રકારે અયોગ્ય ગણાય નહિ. તો પછી પોતાના સ્વાર્થને અંગે, પોતાના જ મોહના ઉદયથી રૂદનાદિ કરનાર કુટુંબીજનોની દયાથી, દીક્ષા લેનાર પોતાના આત્માની ભાવ દયારૂપ પ્રવ્રજ્યાને છોડવાને કેમ

તૈયાર થાય ? જે મનુષ્યો ભાવદયાના કૃણને નથી સમજતા, તેઓ ભાવ દયારૂપ પ્રવ્રજ્યાને છોડવા કે છોડાવવા ભલે તૈયાર થાય, પરંતુ ભાવ દયાના સ્વરૂપ અને કૃણના સમજનારા કદી પણ દીક્ષાનો ત્યાગ કરવાનું કહે જ નહિ.

દ્રવ્ય દયાની ચાહનાવાળાએ પણ દીક્ષા ને

અટકાવવી જોઈએ નહિ.

તેવી જ રીતે શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની દ્રવ્ય પૂજા વિગેરેમાં જો કે દ્રવ્ય હિંસા સ્પષ્ટપણે થાય છે, તો પણ શ્રી જિનેશ્વરદેવની વીતરાગ અવસ્થાને લક્ષ્યમાં રાખી, ચારિત્ર્યની પ્રાપ્તિ માટે કરાતી એ દ્રવ્ય પૂજા એકાંત નિર્જરાના કૃણને આપવાવાળી કહી છે. તે પૂજામાં થતી દ્રવ્ય હિંસાનો દોષ પૂજા કરનારને સર્વથા લાગતો નથી. આ પ્રમાણે જે ચારિત્ર્યને ભગવાનની પૂજામાં ધ્યેયરૂપે ગણ્યું છે, તેને અંગિકાર કરતી વખતે કુટુંબીજનોના શોકને આગળ કરવામાં આવે અને તેથી તે ચારિત્ર લેનાર દીક્ષાના પરિણામથી ચૂકી જાય અથવા તો તે જ કારણથી બીજો કોઈ તેને ચારિત્ર લેતાં અટકાવે, તે મનુષ્યને શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા કે દાન, શીલ, તપ આદિ ધર્મ કાંઈપણ કરવા લાયક રહેતા જ નથી વળી સંસારમાં રહેલો પ્રાણી એક દિવસના એક જ વખતના સ્ત્રી-સમાગમથી નવલાખ ગર્ભજ મનુષ્યોની હિંસા કરે છે, એવું શાસ્ત્રમાં જે સ્પષ્ટપણે કહ્યું છે, તેને સમજનાર મનુષ્ય કોઈ પણ દિવસ દીક્ષા લેનારને સંસારમાં રહેવાનો આગ્રહ કરે જ નહિ. આ સ્થળે કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે-

‘ચારિત્રના પરિણામવાળાએ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહીને સ્ત્રી-સમાગમથી દૂર રહેવું.’

*

આ કથન કદાચ દેખાવમાં સાફ લાગતું હોય, પણ પરિણામે તો અનિષ્ટ જ છે, કારણ કે-ચારિત્રના પરિણામવાળો મનુષ્ય ચારિત્રને અંગિકાર ન કરે અને ચોવીસે કલાક દુનિયાદારીના સંભોગોમાં રહે, છતાં પોતાની પરિણતિને શુદ્ધ રીતે જાણવે, એ કેવળ અસંભવિત જેવું જ છે. કદાચ માનો કે-મનુષ્ય સંસારમાં રહીને પણ સ્ત્રી-સમાગમથી વિરક્ત જ રહે, તો શું તેનાં સ્ત્રી આદિ કુટુંબી જનો શોક કે આકન્દ નહિ કરે? તો પછી તેઓના મત પ્રમાણે જ્યારે કુટુંબીજનના શોકથી દીક્ષા જેવી ઉચ્ચ વસ્તુ બંધ કરવા લાયક ગણાય, તો તે જ કુટુંબીજનના શોક-દિક્ષા કારણે ગમે તેવી ઉત્તમ પરિણતિવાળાને પણ સ્ત્રીનો સમાગમ બંધ કરવાને કહી શકાશે નહિ! વળી જેઓ દીક્ષા લેનારની સ્ત્રી આદિના શોકાદિકથી ડરવાનું કહે છે, તેઓ રોજના એક વખતના સ્ત્રીસમાગમના હિસાબે, એક વર્ષમાં બત્રીશ કોડ અને ચાલીસ લાખ ગર્ભજ મનુષ્યોની થતી હત્યાની કેમ દરકાર કરતા નથી? મૈથુનના દરેક પ્રસંગે નવ લાખ ગર્ભજ મનુષ્યોની હાનિ ઉપરાંત અસંખ્યાત સંમૂર્છિમ મનુષ્યોની અને બેઘંદ્રિયાદિ જીવોની જે હિંસા થાય છે, તેનો તો હિસાબ જ નથી. જો મધ્યસ્થ દ્રષ્ટિએ આ વાત ઉપર વિચાર કરવામાં આવે, તો દ્રવ્ય દયાની આહવાનાવાળા પણ દીક્ષાને રોકવા માટે કોઈપણ દિવસ તૈયાર

થશે નહિ. એક વખત માની દ્યો કે-દીક્ષાની અભિલાષા-વાળો માણસ સંસારમાં રહ્યા છતાં સ્ત્રીસમાગમથી કદાચ વિરક્ત પણ થાય અને તે વિચારમાં દ્રઢ પણ રહે, તો પણ પ્રતિદિન ડગલે ને પગલે બીજીછએ કાચના જીવોની હિંસા તેનાથી થયા સિવાય રહેવાની નથી, એ તો સ્વાભાવિક જ છે. હવે બ્યારે પોતાના હાથે પ્રતિદિન અસંખ્યાત કે અનંત જીવોની હાનિ થવાની છે, ત્યારે માત્ર કુટુંબીજનોએ પોતાના સ્વાર્થની ખાતર સ્વયં કરેલા શોક-આક્રંદ આદિની કિંમત વધારે ગણી દીક્ષા લેતા અટકવું, તે કોઈ પણ અશ્લેષવાળા હૃદયમાં ઉતરી શકે એવું નથી.

લગ્ન, નીતિ કે અણુવતના પાલનની ખાતર પણ સામાના આક્રંદાદિની દરકાર કરતા નથી.

કદાચ એમ દલીલ કરવામાં આવે કે—

“સૂક્ષ્મ જીવોનો મોટી સંખ્યામાં નાશ થાય, તેના કરતાં મોટા જીવોનો થતો કલ્પાંત અધિક કર્મબંધનનું કારણ છે.”

*

તેઓની આ દલીલ પણ અયોગ્ય જ છે. કારણ કે— એક વ્યભિચારી પુરુષ કોઈ પતિવ્રતા સ્ત્રીની આગળ સંકડો પ્રાર્થના કરે, તે સ્ત્રીને માટે લાંગણું કરે કે મરવા પણ તૈયાર થાય, તો શું તે વ્યભિચારી પુરુષના સંતોષની ખાતર તે સતી સ્ત્રીથી પોતાનું પતિવ્રતાપણું મૂકી દેવાય ખરું? આ વાત હરકોઈને પણ કબુલ કરવી જ પડશે કે—રૂઢાય તેવા સંજોગોમાં પણ તે સ્ત્રી પોતાનું પતિવ્રતાપણું ત્યાગ કરે જ નહિ.

તેવી જ રીતે અભય રાણી જેવી કોઈ વ્યભિચારિણી સ્ત્રીની પ્રાર્થનાથી સુદર્શન શેઠ જેવા પવિત્ર પુરુષ પોતાનું શીલ

છોડે જ નહિ. પ્રાર્થનાનો સ્વીકાર ન થવાથી અન્નાદિકનો પરિહાર કરી મરવા પણ તૈયાર થાય, તો પણ પવિત્ર પુરૂષ યા સ્ત્રી પોતાના વ્રતને અખંડિતપણે પાળે જ.

પૂર્વે શ્રીરામચંદ્રજી જેવા સત્પુરૂષની આગળ સુર્યણુખા જેવી સ્ત્રીએ અનેક પ્રકારે પ્રાર્થનાદિ કર્યા છતાં, શ્રી રામચંદ્રજીએ તેનો સ્વીકાર કર્યો ન હતો. તેના પરિણામે સામા તરફથી હજારો ઉત્પાત મચાવવામાં આવે, હજારો મનુષ્યોનો ક્ષય કરનાર ભયંકર રણસંગ્રામ પણ ઉભો થાય, તો પણ પવિત્ર પુરૂષથી પોતાની પવિત્રતા છોડાય જ નહિ.

આ પ્રમાણે જ્યારે એક લજ્જા, નીતિ કે અણુવ્રતના પાલનની ખાતર વિરુદ્ધ પક્ષના શોક, આકંઠ કે આક્રમણો આદિની ગણતરી કરવામાં ન આવે, તો પછી જેની અંદર જન્મપર્યંત માટે પાંચ મહાવ્રતો પાળવાનાં છે, તેવી દીક્ષા લેવાને તૈયાર થયેલો મનુષ્ય કુટુંબના કલેશને શી રીતે ગણે ?

કુટુંબપાલનની ફરજ કેવળ મોહદ્રષ્ટિથી જ છે.

કેટલાક લોકો તરફથી એમ કહેવામાં આવે છે કે—

“દીક્ષા લેનાર મનુષ્ય કુટુંબીજનોનું પાલન કરવા માટે તેમજ તેઓના શોકાદિકનો પરિહાર કરવા માટે ફરજથી બંધાએલો છે. અને જો તે ફરજ દીક્ષા લેનાર ન બને, તો તે તેની લાયકાત ગણાય નહિ.”

*

આ કથન સંસારનું સ્વરૂપ નહિ સમજનાર અજ્ઞાન મનુષ્યો જ કરી શકે. કુટુંબનું પાલન કે તેના શોકાદિકનું નિવારણ કેવળ મોહદ્રષ્ટિથી જ હોય છે. વસ્તુતઃ તો આ

જીવે અનંતી વખત કુટુંબોનું પાલન પણ કર્યું અને તેના શોકાદિનું નિવારણ પણ કર્યું, છતાં તેથી કાંઈપણ કાર્યસિદ્ધિ હજી સુધી થઈ નહિ. આ સંસારમાં રખડતા દરેક જીવને કયો મનુષ્ય માતા, પિતા, સ્ત્રી આદિ સર્વ સંબંધપણે નથી થયો ? કયા કયા ભવમાં આ જીવે તે તે સંબંધીઓ ઉપર મોહ નથી કર્યો ? પરંતુ તે મોહથી આ આત્માનું કલ્યાણ થયું નથી તેમજ થતું પણ નથી. દીક્ષાની અભિલાષાવાળાએ તો જેવી રીતે કુટુંબી જનોના જીવો તરફ જોવાનું છે, તેવી જ રીતે પૃથ્વીકાયાદિ જીવોના રક્ષણ તરફ પણ જોવાનું છે. ઉત્તમ અધિકારમાં આવેલા સત્તાવાન પુરૂષે, ઓછી સત્તાવાળા જીવોનું રક્ષણ કરવું, તે જરૂરી અને પરમ કર્તવ્ય છે. વ્યવહારમાં રાજા કે તેના કર્મચારીઓ પોતાના સુખને માટે જ્યારે પ્રજાને કનડે છે, ત્યારે દરેક જણને તે જીલમ માટે પોકાર કરવો પડે છે. જો કે-તેના અધિકારીઓની સત્તા અને સામર્થ્ય આગળ પ્રજાજનોનું કાંઈપણ જોર નથી ચાલતું, તો પણ નીતિકારો તો તે સત્તાવાન રાજાદિકના તેવા કૃત્યને અન્યાય સિવાય બીજું નહિ જ કહે. તેવી જ રીતે અહીં પણ સંસારી મનુષ્યપણાને પામેલો જીવ, બીજા પૃથ્વીકાયાદિક અસમર્થ અને હીન શક્તિવાળા જીવોને ડગલે ડગલે હણે, તેને જીલમ તરીકે કેમ ગણાય નહિ ? સંસારમાં રહેલો જીવ ગમે તેટલી રક્ષા કરે, તો પણ તેનાથી પૃથ્વીકાયાદિ સ્થાવર જીવોની હિંસાનો પરિહાર થઈ શકવાનો નથી, એ વાત તો ચોક્કસ જ છે, માટે તે જીવોની દયા ખાતર પણ દીક્ષા અટકાવાય જ નહિ !

આ સ્થળે ઇશ્વરકર્તૃત્વવાદિ ઇતર વર્ગ એમ કહેશે કે—

“પૃથ્વીકાયાદિક જીવો ઇશ્વરે કુટુંબને પાલન કરવા માટે વધ્ય તરીકે બનાવેલા છે, માટે પૃથ્વીકાયાદિના વધથી પણ કુટુંબનું પાલન કરવું જોઈએ.”

*

આના ઉત્તરમાં પ્રથમ તો એ જણાવવાનું કે—ઇશ્વર કર્તૃત્વવાદ આમ પુરૂષોનો પ્રરૂપેલો નહિ હોવાથી માન્ય રાખી શકાય તેમ નથી. છતાં તે અપેક્ષાએ પણ વિચારીએ. તો એમને કહેવું પડે કે—દીક્ષા લેનારને દીક્ષા લેવાની ભાવના થઈ તે પણ ઇશ્વરના હુકમથી જ થએલી છે, તો પછી ઇશ્વરે ઉત્પન્ન કરેલી તે ઉત્તમ ભાવનાને રોકનારા મનુષ્યો ઇશ્વરના મહાન્ ગુન્હેગાર કેમ ન ગણાય ?

શ્રીમન્ મહાવીરદેવનો અભિગ્રહ

ઉપરની બધી હકીકત જાણ્યા અને સમજ્યા છતાં, દીક્ષાનો વિરોધ કરનારાઓના મનમાં એક શંકા જરૂર આવશે કે—

“જ્યારે ભાવદયા રૂપ દીક્ષાને અંગે કુટુંબીજનો શોક આદિ કરે તેની દરકાર કરવાને જરૂર નથી, તો પછી ભગવાન્ મહાવીરદેવે માતાપિતાના શોકના નિવારણ માટે “માતાપિતા જીવે ત્યાં સુધી દીક્ષા લેવી નહિ.” —એવો અભિગ્રહ કેમ કર્યો ?”

*

આ શંકાના સમાધાનમાં જણાવવાનું કે—પ્રથમ તો તે અભિગ્રહ ધર્મરૂપ નથી પણ મોહના ઉદય રૂપ છે, અને

તે વાત અષ્ટકજીની ટીકામાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવેલી છે. જે વસ્તુ મોહના ઉદયથી બનેલી હોય, તેનું અનુકરણ કરવાને શાસ્ત્રકાર કોઈપણ દિવસ ઉપદેશે નહિ. તેમજ સુમુક્ષુજનનો પણ તે ઉદ્દેશ હોઈ શકે નહિ ! જે તેવી રીતે કુટુંબીજનના કલેશના અંગે દીક્ષાનો પરિહાર કરવો લાયક હોય, તો અગ્નિભૂતિ આદિના કલેશ છતાં ગૌતમ આદિને શ્રીમન્ મહાવીરદેવ પોતે કેવળજ્ઞાનીપણામાં દીક્ષા આપત જ નહિ. કોઈથી પણ એમ નહિ જ કહી શકાય કે-લગવાન્ મહાવીરદેવે કેવળી અવસ્થામાં કરેલા કાર્યનું અનુકરણ ન કરવું અગર કેવળી અવસ્થામાં તેઓએ કરેલા કાર્યનું અનુકરણ કરવામાં દોષ લાગે અને ગૃહસ્થપણામાં મોહના ઉદયથી જે કાર્ય થયું, તેનું અનુકરણ મોહના ક્ષયોપશમવાળાએ પણ કરવું જ જોઈએ ! કોઈ પણ શ્રદ્ધાવાન મનુષ્ય આ વાત કબુલ કરવાને માટે તૈયાર થશે જ નહિ ! વધુમાં—

‘મોહાધીન કુટુંબીઓનો અનાદર કરીને દીક્ષા લેવાનો રીવાજ શાસ્ત્રીય છે.’

—આ વાત લગવાનના અભિગ્રહથી સિદ્ધ થાય છે. વળી લગવાન્ મહાવીરદેવનો અભિગ્રહ જ એમ સિદ્ધ કરી આપે છે કે-માતાપિતાની રજા સિવાય અથવાતો તે કદ્દપાંત કરતાં હોય તેનો અનાદર કરીને દીક્ષા લેવી તે અયોગ્ય નથી જ. કારણ કે-જો તેમ હોત અને માતાપિતાના કદ્દપાંતને લીધે દીક્ષાને રોકવી એમ સિદ્ધાંત હોત, તો શ્રી મહાવીર પ્રભુને “જ્યાં સુધી માતાપિતા જીવતાં હોય ત્યાં સુધી હું

દીક્ષા લઘુશ નહિં.”—એવો અભિગ્રહ કરવાની જરૂર જ ન રહેત. માતાપિતાની રજા સિવાય દીક્ષા લેવાય જ નહિ, એવો જો શ્રી જિનેશ્વરદેવના શાસનનો કાયદો હોત, તો સિદ્ધાર્થ રાજા અને ત્રિશલાદેવીના જીવનસુધી મહાવીર પ્રભુની દીક્ષા થવાની જ નહોતી, કારણ કે—મહારાજા સિદ્ધાર્થ અને રાણી ત્રિશલાની સ્થિતિ એવી હતી કે—પ્રભુમહાવીરની દીક્ષાની વાત થતાં જ તેઓના શોકનો પાર રહે એવો નહોતો અને તેથી તેઓને રજા મળવાની નહોતી. જ્યારે આવી રીતે માતાપિતાના કલેશને અંગે ભગવાનની દીક્ષા જ થવાની નહોતી, તો પછી ભગવાનને દીક્ષા નહિ લેવાનો અભિગ્રહ શો ? આ સ્થાને બારીકાઈથી અવલોકન કરનારને સ્પષ્ટપણે માનવું પડશે કે—પુખ્ત ઉમ્મર થયા પછી માબાપની રજા લેવાની ફરજ દીક્ષિત થનારને છે નહિ. તેમજ માબાપોના મોહોદયને લીધે થતા કલ્પાંતથી દીક્ષા લેનારે દીક્ષાને છોડવાની નથી, એ શાસ્ત્રીય રિવાજ ભગવાન મહાવીરદેવના ધ્યાન બહાર નહોતો. અને તેથી તેઓશ્રી માતાપિતાના રોડ કે તેઓના શોકાદિકથી પોતાની દીક્ષાનું અટકવું થાય, એ અસંભવિત ગણુતા હતા. આજ કારણે માતાપિતાની હૈયાતી સુધી દીક્ષા નહિ લેવી, એવો અભિગ્રહ કરવાની ભગવાનને જરૂર પડી.

કલિકાળના આત્માઓ માતાપિતાની ભક્તિ વિસરી ન જાય
તે માટે એ અભિગ્રહનું દષ્ટાંત લેવાનું છે.

કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—

“શાસ્ત્રકારોએ ભગવાનના તે અભિગ્રહને ઉચિત

ગણીને તે રસ્તે ચાલવાને બીજાને કેમ ઉપદેશ આપ્યો ?”

*

આ શંકા પણ બ્યાજબી નથી, કારણ કે-શાસ્ત્રકારોએ એ વાત તીર્થંકરપણાને અંગે જ જણાવી છે અને બીજાઓને પણ તે દૃષ્ટાંત લેવાનું એટલા માટે જ કહેવામાં આવ્યું છે કે- માતાપિતા પૂજ્ય અને ઉપકારી છે, તેથી ધર્મની રચિવાળાઓએ તેમનું તે પૂજ્યત્વપણું બળવવું જોઈએ, કારણ કે-એ સામાન્ય સદ્ગુણ છે. પણ તે ઉપરથી માતાપિતાની રજા ન હોય તો સંસારમાંથી નીકળી દીક્ષા લેવી જ નહિ, એવો અર્થ નીકળતો જ નથી.

આ વિષય ઉપર આચાર્યશ્રી જિનેશ્વરસૂરિજી ખુલાસો કરતાં જણાવે છે કે-‘ગૃહસ્થપણામાં રહેલો શ્રાવક પોતાનાં માતાપિતા સમજે નહિ અને રજા પણ આપે નહિ, તો દીક્ષા લેવાની અભિલાષાવાળા તેણે તેઓનો ત્યાગ કરી દેવો જોઈએ.’

બીજી રીતે એમ પણ માની શકાય કે-ભગવાન મહાવીરદેવે પોતાની દીક્ષાને માટે બે વર્ષની ઢીલ છે, એમ જાણ્યા છતાં ભાઈ નંદીવર્ધન પાસે દીક્ષા લેવાની આજ્ઞા માંગી અને નંદીવર્ધનના આગ્રહથી બે વર્ષ ગૃહસ્થપણામાં રહી સંવત્સરી દાન દઈને જ્ઞાન વડે જાણેલા વખતે જ દીક્ષા લીધી. તેવી જ રીતે આ અભિગ્રહ કરવાની વખતે પણ પોતાની દીક્ષાનો વખત જાણ્યો-જાણ્યો હોય અને માતાપિતાના આયુષ્યના કાળથી પોતાને દીક્ષા નહિ લેવાનો કાળ અધિક

દીક્ષાનું સુન્દર સ્વરૂપ . . . . . [૧૪૫]

જાણ્યો હોય અને તેથી જ ‘માતાપિતાના જીવતાં સુધી મારે દીક્ષા લેવી નહિ’-એવો અભિગ્રહ કર્યો હોય, તો તેમાં આશ્ચર્ય નથી. લગવાનું મહાવીરદેવના આ અભિગ્રહના વૃત્તાંતથી તો માતાપિતાની રજા વિના અને કુટુંબીજનોનો કલેશ છતાં પણ, પારમેશ્વરી દીક્ષા લેવી યોગ્ય જ છે એમ સાબીત થાય છે.

અવધિજ્ઞાન વડે જાણીને જ અભિગ્રહ લીધો છે.

લગવાનું મહાવીરદેવનું ચરિત્ર જાણવાવાળાથી એ અજાણ્યું નથી કે-તેઓ ગર્ભમાં પણ ત્રણ જ્ઞાને સહિત જ આવેલા હતા. તેમનું અવધિજ્ઞાન પણ દેશમાં દેવલોક સુધીનું હોવાથી ઘણું જ વિસ્તીર્ણ હતું. તેવા નિર્મળ અવધિજ્ઞાનથી પોતાના દીક્ષાના કાળને તેઓ સહેલાઈથી જોઈ શકતા હતા. જ્યારે આવું નિર્મળ અને અનુપમ અવધિજ્ઞાન તેઓને લવાંતરથી જ સાથે આવેલું હતું, તો ગર્ભાવસ્થામાં પણ તેઓ પોતાના દીક્ષાના કાળને જાણી શકે, તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી. દેવાનંદાની કુક્ષીથી ખ્યાસી દિવસ પછી મહાવીર પ્રભુનું સંહરણ થયું, ત્યારે તે દેવાનંદાને ચૌદ સ્વપ્નનો અપહાર થતો દેખવામાં આવ્યો. પોતાના ઉત્તમ ગર્ભનો અપહાર જાણીને, તે દેવાનંદાએ છાતી અને માથું કુટ્યું. દેવાનંદાની આ હકીકત અવધિજ્ઞાનથી જોઈને, માતાને કેવો સ્નેહ હોય છે તે પ્રભુને પ્રત્યક્ષ થયું. આજ કારણથી પોતાની માતા ત્રિશલાદેવીને દુઃખ ન થાય, તે ધરાદાએ પ્રભુએ પોતાનાં અંગોપાંગ સંકોચીને નિશ્ચળપણું ધારણ કર્યું.

માતા ત્રિશલાદેવીને આ વાત ઉલટી પરિણમી અને તેથી ત્રિશલારાણી તથા સિદ્ધાર્થ રાજાએ અનહદ શોક કર્યો. આ બધું દેખવાથી લગવાનને ગર્ભમાં રહ્યા રહ્યા માતાપિતાના નિઃસ્વાર્થ સ્નેહનો વિચાર આવ્યો અને તેથી અભિગ્રહ લેવાનું બન્યું. આ બધી સ્થિતિ વિચારનાર સમજી શકશે કે-લગવાનનો અભિગ્રહ અચાનક થયો નથી, પણ અવધિજ્ઞાનના ઉપયોગથી જ થયો છે. તો જે મનુષ્ય અવધિજ્ઞાન રહિત હોય તેમજ આ જગતના સ્વાર્થમય પ્રેમથી બંધાયેલ માતાપિતાની સ્થિતિને સમજનારો હોય, તેને લગવાનું મહાવીરદેવના અભિગ્રહનું અવલંબન લેવું તે અઘટિત જ છે.

ભાવધર્મરૂપ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ નથી થઈ ત્યાં સુધી જ

માખાપની દ્રવ્ય સેવા કર્તવ્ય છે.

શ્રીમાન્ હરિભદ્રસૂરિજીએ અષ્ટકજીની અંદર આ અધિકારનું વર્ણન કરતાં, પ્રભુની ગર્ભાવસ્થા વખતના શબ્દો તેમના મુખમાં મૂક્યા છે. ગર્ભપણાની મોહદશાને આશ્રયી તે અધિકાર લેવામાં આવેલો છે, પરંતુ તે અધિકારને જ્ઞાયો-પશ્ચિમિકાદિ ભાવધર્મની પ્રાપ્તિ સાથે કેાઈપણ જાતનો સીધો સંબંધ નથી. ગૃહસ્થધર્મમાં રહેલા જીવો, જે કે-માતાપિતાની સેવા માટે બંધાયેલા છે, તો પણ તેમની તે સેવા એ લોકોત્તર ધર્મ તો નથી જ. અને તેથી જ ઉવવાઈ આદિ આગ-મોમાં માત્ર માતાપિતાની સેવા કરનારને પરલોકના આરાધકપણાનો નિયમ દેખાડતા નથી. આથી માત્ર આ લોકમાં જ જેઓએ ઉપકાર કરેલો છે તથા જેઓની સેવા કેવળ દૈાકિ-

ક જ ગણવામાં આવેલી છે, તેમની ખાતર ભાવધર્મની અત્યંત ઉચ્ચ સ્થિતિરૂપ દીક્ષા એ અનાદરણીય ગણાય, તો પછી ત્રણ લોકના નાથ સર્વગુણસંપન્ન ભગવાન વીતરંગદેવની પૂજા તથા ગુરૂ મહારાજને અન્નાદિ અને ઔષધાદિ દેવાથી થતી સેવા, તેમજ દાન, શીલ, તપ, આદિ અનેક પ્રકારે બનતો ધર્મ આત્માનો પરલોક સુધારનાર છે, માટે તેને છોડીને કોઈપણ સમકિત દ્રષ્ટિથી દીક્ષા લઈ શકાય જ નહિ, કારણ કે—દીક્ષિત થએલા પુરૂષથી ગૃહસ્થાની જેમ દાન, દેવપૂજા, સાધુસેવા ઇત્યાદિ બનશે જ નહિ; પણ તે માન્યતા સાચી નથી. શ્રી જિનેશ્વર ભગવાનની પૂજા વિગેરેનું ક્ષણ ચારિત્ર ધર્મના આરાધનના લાભમાં અંશે પણ નથી આવતું અને તેથી તેવી પૂજા આદિને છોડીને પણ ભાવ ધર્મરૂપ ચારિત્ર અંગિકાર કરવામાં આવે છે, તો પછી માત્ર ઈહલોકને અંગે જ ઉપકાર કરનાર માતાપિતાની સેવા છોડીને, આત્માના પરમ કલ્યાણનું કારણ એવી દીક્ષા અંગિકાર કરવાનું કહેવામાં આવે, તેમાં આશ્ચર્ય જ શું ? જે શ્રાવક કે શ્રાવિકાને હૃદયગી પર્યંતને માટે દેવપૂજા કર્યા સિવાય કે ગુર્વાદિકને દાન દીધા સિવાય દાતણ પણ કરવું નહિ,—એવી સખ્ત પ્રતિજ્ઞા હોય છે, એવા સખ્ત નિયમવાળાં શ્રાવક—શ્રાવિકાને પણ તે નિયમ છોડીને દીક્ષા લેવી ઉચિત જ ગણવામાં આવેલી છે. જ્યારે ગૃહસ્થપણમાં હોય ત્યાં સુધી, આત્માનું હિત સાધનાર દ્રવ્ય સ્તવરૂપે નિયમિતપણે રહેલા આચારો પણ, દીક્ષાને અંગે છોડી દેવા તે વ્યાજબી છે, તો પછી ગૃહસ્થપણને અંગે અંધાએલ માતાપિતાની સેવા ચાહે તેટલી ઉત્તમ છે, તો પણ તેને દીક્ષાના પરિણામની આડે લાવી શકાય જ નહિ.

માબાપની ભક્તિ કરતાં સર્વવિરતિની કિંમત અસંખ્ય ગુણી છે.

માબાપની સેવાનો બદલો દુષ્પ્રતિકાર છે, એમ શાસ્ત્ર-કારો સ્પષ્ટ રીતે ફરમાવે છે અને તેથી તે માબાપના ઉપકારનો બદલો ગમે તે પ્રકારે માબાપની ચાકરી કરવાથી વળી શકતો નથી. વિવિધ પ્રકારની રસોઈ વડે ભોજન કરાવવામાં આવે, દ્રાક્ષાપાન વિગેરે અનેક પ્રકારનાં ઇષ્ટ અને મધુર પાણીનાં પાન કરાવવામાં આવે, અનેક પ્રકારના ઈચ્છિત સ્વાદિમ અને ખાદિમ પદાર્થો આપવામાં આવે, યાવત્-તેઓને કોઈપણ પ્રકારનો પરિશ્રમ નહિ આપતાં તેઓનું સમસ્ત જીવન સુખમય કરી દેવામાં આવે, તો પણ તેઓએ કરેલા ઉપકારનો બદલો વાળી શકતો નથી,—તે વાત શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે. એમ હોવા છતાં પણ, જો તે પુત્ર માતાપિતાને શ્રી જિનેશ્વરદેવના શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવે, ગુરૂ આદિ દ્વારા તેઓને સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ થાય તેવો પ્રયત્ન કરે, તો તે સમ્યક્ત્વ-પ્રાપ્તિ કરાવવાના પ્રયત્નનો ઉપકાર એટલો બધો છે કે—તેની આગળ માતાપિતાએ પુત્રના પાલન માટે કરેલા ઉપકારની કાંઈ જ કિંમત નથી. માતાપિતાએ કરેલું પાલન કેવળ સ્વાર્થ અને મોહના અંગે હોવાથી, માત્ર પૌદ્ગલિક (બાહ્ય) છે, જ્યારે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ નિઃસ્વાર્થ આત્મશુણ્ડિપ અને પારમાર્થિક છે, તેથી તે સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિ કરાવવા રૂપ ઉપકાર ઘણો જ મોટો છે. આત્માના કલ્યાણને માટે પ્રાપ્ત કરાવાતો નાનામાં નાનો શુણ્ પણ એટલો બધો કિંમતી છે કે—તેની આગળ ત્રણ જગતનું પૌદ્ગલિક સુખ કાંઈ પણ હિસાબમાં નથી. ધર્મ જાણનારાઓને આ વાત સ્પષ્ટપણે માલુમ જ છે.

આત્મગુણનો એક અંશ પણ પરિણામે મોક્ષ દેનાર હોઈ, ભવિષ્યનાં જન્મ-જરા-મરણોનાં દુઃખોનો સર્વથા નાશ કરી શકે છે. આ હકીકતને સમજનારો મનુષ્ય જરૂર કબુલ કરશે કે-માતાપિતાના ઉપકારની કિંમત કરતાં સમ્યક્ત્વપ્રાપ્તિની કિંમત ઘણી મોટી છે. સમ્યક્ત્વ કરતાં અસંખ્યાત ગુણી કિંમત દેશવિરતિની છે. અને દેશવિરતિ કરતાં પણ અસંખ્યાત ગુણી કિંમત સંયત (સાધુ) પણાની છે. આથી વાંચકોને આપોઆપ સમજાશે કે-અત્યંત અદ્ય કિંમતવાળા માતા-પિતાના ઉપકારને બદલે, જેની કિંમતનો કાંઈપણ પાર નથી એવા સાધુપણાની કિંમત ન આંકવામાં આવે, અથવા તો તેની ઉપેક્ષા કરવી યોગ્ય ગણવામાં આવે, તો તે કેવલ મૂર્ખતા જ ગણાય. શાસ્ત્રમાં કહેલું છે કે-સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કરતાં દેશવિરતિ શ્રાવકની નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી છે અને તેના કરતાં પણ સર્વવિરતિવાળાની નિર્જરા અસંખ્યાત ગુણી છે.

દેશાન્નતિના કાર્ય માટે માયાપની અવગણના કેમ કરવામાં આવે છે ?

આ સ્થલે જણાવવું જોઈએ કે--જેઓ કુટુંબના શોકાદિકના કારણે દીક્ષા જેવા પરમ ઉચ્ચ કોટીના કાર્યને બંધ કરવા તૈયાર થાય છે, તેઓ દીક્ષાની વાસ્તવિક શ્રેયસ્કરતા સમજતા જ નથી. કુટુંબકલેશના કારણે જેઓ દીક્ષાનો વિરોધ કરે છે, તેઓને જ જો કોઈ એમ પૂછે કે-‘દેશની ઉન્નતિના કાર્યમાં સર્વસ્વનો યોગ આપવાથી મારું કુટુંબ નારાજ થાય છે, મારા તે વર્તનથી મારા કુટુંબને અત્યંત કલેશ થાય છે, તો મારે તે દેશાન્નતિનું કાર્ય ચાલુ રાખવું કે કેમ ?’

આના ઉત્તરમાં તેઓ જરૂર જણાવશે કે-‘ તમારૂં કુટુંબ આંદો
તેટલું નારાજ થાય, પણ તમારે દેશોત્તતિનું કાર્ય છોડવું
જોઈએ નહિ. ’ ‘ દેશોત્તતિના કાર્યમાં, સમાજસુધારણામાં,
કુરૂદીઓ દૂર કરવામાં, વ્યસનોનો ત્યાગ કરવામાં, બાળ
અને વૃદ્ધ લગ્ન અટકાવવામાં, લગ્ન અને મરણ પ્રસંગના
ખર્ચો બંધ કરવામાં,-આવાં આવાં અનેક કાર્યો કરવામાં
કુટુંબ અગર બીજાઓનો ગમે તેટલો વિરોધ હોય, તો પણ તે
તો અવશ્ય કરવા લાયક અને જરૂરી છે ’-એમ જ તેઓ કહેશે,
અને તેને માટે ‘ દરેક રીતનો ભોગ આપવાની પ્રેરણા ’ પણ
કરશે. જો આ રીતે તે તે કાર્યો માટે કુટુંબાદિકનો વિરોધ
નથી ગણવામાં આવતો, તો અનંતા પુણ્યલ પરાવર્તન કાળ
સુધી સંસારમાં પરિભ્રમણ કર્યા છતાં, કોઈપણ વખતે નહિ
મળેલી અને ભવિષ્યમાં પણ જે મળવાની સંભાવના અશક્યવત
છે, એવી મહાન્ દુર્લભ દીક્ષારૂપી કામધેનુની કિંમત જે
ધર્માત્માઓને સમજવામાં આવી હોય, તેઓ માતાપિતા, સ્ત્રી
આદિના મોહની કિંમત તુરંચ આંકીને, દીક્ષાપ્રાપ્તિ માટે
માતાપિતાદિના સ્નેહને તજવાનો ઉપદેશ કરે, તેમાં
આશ્ચર્ય શું?

કુટુંબકલેશના કારણે દીક્ષા નહિ લેવામાં નહિ, લેનારનું તથા
કુટુંબનું બંનેનું અહિત જ છે.

શાસ્ત્રકારોએ સાફ સાફ જણાવ્યું છે કે-દીક્ષા લેવાની
ધૃત્તવાળાને, તેનાં માતાપિતા પ્રતિબોધ પામી તેને સંયમ
માર્ગમાં અનુમતિ આપે તો તે ઉત્તમોત્તમ છે. જો તે
માતાપિતાદિ સહજે અનુમતિ ન આપે, તો દીક્ષા લેનારે

અંતઃકરણથી દીક્ષાની ભાવના રાખી, માયા-પ્રપંચાદિ કરવા અને તેમ કરીને પણ અનુમતિ મેળવવી. તેમ છતાં જો તેઓ દીક્ષા માટે સંમત ન થાય, તો દીક્ષા લેનારે તેઓનો ત્યાગ કરવો : એવી ભાવનાએ કે-‘ હું મારા આત્માને ચારિત્રમાર્ગમાં પ્રવર્તાવીશ, તો કોઈક દિવસ આ માતાપિતાદિને ધર્મ પ્રાપ્ત કરાવી શકીશ અને તેઓના આત્માનો પણ હું ઉદ્ધાર કરાવી શકીશ. ’ જે મનુષ્ય એવી રીતે ભાવના રાખીને માબાપનો ત્યાગ કરે છે, તે જ મનુષ્ય માબાપનો હિત કરવાવાળો સમજવો,—એમ શાસ્ત્રકારોએ સ્પષ્ટ જણાવ્યું છે. પણ જે મનુષ્ય માબાપની અનુમતિ નહિ મળવા માત્રથી, દીક્ષાને અંગિકાર નહિં કરતાં સંસારમાં લપટાઈ રહે છે, તે મનુષ્યે પોતાનું અહિત કર્યું, એટલું જ નહિ પરંતુ માબાપનું પણ તેણે અહિત જ કરેલું છે. આ બધી હકીકત શાસ્ત્રકારોએ માતાપિતાની રબના અધિકારમાં જ “તે ત્યાગ તે અત્યાગ છે અને અત્યાગ તે નિશ્ચયે ત્યાગ જ છે.”—એમ કહી માતાપિતાની અનુમતિ વિના પણ દીક્ષા લેવી એ શ્રેયસ્કર છે, એમ સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે. આવી રીતે શાસ્ત્રકારોનાં કહેલાં વચનોમાં એક જ વસ્તુ મૂખ્ય તત્ત્વ તરીકે તરી આવે છે, અને તે એ છે કે:—

“ દીક્ષા એ લોકોત્તર વસ્તુ છે. આત્મકલ્યાણનો માર્ગ છે. મોક્ષની નિસરણી છે. અનંત કાળે મળેલી છે. ફરી મળવી દુર્લભ છે. તેવી દીક્ષાનો કોઈ પ્રકારે પણ અનાદર થાય નહિ. ”

વળી કુટુંબાદિકને પ્રતિબોધ કરીને અનુમતિ મેળવવા વિગેરેનો જે ક્રમ ઉપર બતાવવામાં આવ્યો છે, તે તેઓને માટે જ છે, કે જેઓએ ગૃહસ્થપણમાં પણ ખારત્રતધારી શ્રાવક થઈ કેટલીક મુદત સુધી તેનું પાલન કર્યું હોય અથવા માળાપને પ્રતિબોધ કરવાને શક્તિમાન હોય તેમજ જોષી કે સ્વપ્નપાઠક આદિને પોતાના કાળમાં લઈ શકતા હોય. બીજાઓને માટે ઉપર જણાવેલો ક્રમ આદરણીય નથી, એ વાત વિચારક મનુષ્ય સહેજે સમજી શકશે. અનેક આત્માઓ તેવા ક્રમને જાળવ્યા સિવાય દીક્ષિત થયેલા છે અને તેથી ભગવાન હરિભદ્રસૂરિજીએ પંચ-વસ્તુમાં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે-‘કુટુંબીજનના શોકાદિકનો લેશ પણ દોષ દીક્ષા અંગિકાર કરનાર પુન્યવાન આત્માને લાગતો નથી.’

માતાપિતાદિ કુટુંબીજનના નિર્વાહને માટે સાધન કરવાની શાસ્ત્રની

આજ્ઞાનો વાસ્તવિક અર્થ.

કેટલાક મનુષ્યો એમ જણાવવાને તૈયાર થાય છે કે-

“જે મનુષ્ય ઉપર તેનાં માતાપિતાદિકના પાલન વિગેરેના ફરજ હોય, તેને જાળવ્યા સિવાય તે મનુષ્યને દીક્ષા આપવી જોઈએ નહિ. તેના સમર્થનમાં શાસ્ત્રકારો પણ જણાવે છે કે-દીક્ષા લેવાની અભિલાષાવાળાએ પોતાનાં માતા-પિતાદિ કુટુંબીજનના નિર્વાહને માટે સાધન કરી દેવું જોઈએ. અને તે ન થાય ત્યાં સુધી દીક્ષા લેનારે લેવી કે તેવાને દીક્ષા દેવી, તે અયોગ્ય જ છે.”

તેઓનું આ કથન કેટલેક અંશે વ્યાજબી છે, પણ તેનો અર્થ એમ તો નથી જ થતો કે-દીક્ષાની અભિલાષા-વાળાએ માતાપિતાદિના પાલનનું સાધન કરવા માટે સંસારમાં જ રહેવું. તેનો વાસ્તવિક અર્થ એ છે કે-દીક્ષા લેનારે પોતાની સંપત્તિ કેવળ સ્ત્રી આદિકને સોંપી ન દેવી જોઈએ, અથવા તેની પાછળ સંપત્તિની અસ્તવ્યસ્ત દશા ન થઈ જવી જોઈએ, કે જેથી છતી ઋદ્ધિએ માતાપિતાદિ કુટુંબીજનો ભૂખે મરે. પૂર્વે એવો રિવાજ હતો કે-જેઓ પુત્ર વિનાના હોય અથવા જેઓનો પુત્ર મરી જાય કે દીક્ષિત થાય, તેનું ધન રાજના સુભટો આવીને રાજ્યમાં લઈ જતા હતા. તે સમયે દીક્ષા લેનારે જે વ્યવસ્થા ન કરી હોય, તો તે ભાવિત આત્માની દીક્ષા થયા પછી, છતી સંપાત્તિએ પાછળવાળાની કેવી ભયંકર હાલત થાય, તે સમજવી મુશ્કેલ નથી. બીજી વાત એ છે કે-દીક્ષા લેવાની ઇચ્છાવાળાએ કુટુંબના પાલનની વ્યવસ્થા કરવા માટે કોઈપણ ભોગે પ્રયત્ન કરવો જ જોઈએ, એમ કહેવામાં આવે, તો તેમાં જૈન ધર્મના મૂળ સિદ્ધાન્તનું જ ઉલ્લંઘન થશે; કારણ કે-જૈન ધર્મના સિદ્ધાંત પ્રમાણે ધર્મ કરવા માટે પણ, દ્રવ્યની ઇચ્છા કરવી તે અનુચિત જણાવી છે. તો પછી કુટુંબના પાલનને માટે દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવાની ઇચ્છા કરવી કે તેની ખાતર પવિત્ર દીક્ષાને છોડી દેવી, તે વ્યાજબી ન જ ગણી શકાય.

દીક્ષાને સહાય નહિ—સહાય કરનારની અનુમોદના નહિ !

હવે જ્યારે દીક્ષાનો વિરોધ કરનારાઓ પણ પારમેશ્વરી દીક્ષાને પરમપવિત્ર અને મોક્ષની નીસરણીરૂપ માને છે,

ત્યારે તેઓ પોતાથી દીક્ષા લઇ શકાતી નથી, છતાં દીક્ષા લેનારાઓના કુટુંબાદિકના નિર્વાહની વ્યવસ્થા માટે કેમ કાંઈ પ્રયત્ન કરતા નથી? એટલું જ નહિ પણ અન્ય કોઈ ધર્માત્મા પુરૂષ દીક્ષા લેનારના કુટુંબનું પાલન કરવાની વ્યવસ્થા કરે છે, તો તે કેમ સહી શકાતું નથી? તેઓના આ વર્તનથી સ્પષ્ટ માનવાની જરૂર પડશે કે-‘તેઓનું દેયેય દીક્ષા લેનારના કુટુંબની દયા ચિંતવવાનું નથી, પણ કેવળ દીક્ષાનો વિરોધ કરવાનું જ છે.’

પૂર્વે શ્રી કૃષ્ણમહારાજે આખી દ્વારિકા નગરીમાં ઉદ્ઘોષણ કરાવી હતી કે-‘જે કોઈ મનુષ્ય લગવાનું નેમિનાથ સ્વામિ પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરશે, તેના પાછળની બધી કુટુંબ આદિની ચિંતા હું કરીશ’-તેમ વર્તમાનમાં પણ દીક્ષિત થનારનાં માતાપિતાદિના પાલનની વ્યવસ્થા કરવાનું જો કોઈ કદાચિત્ સ્વીકારે, તો તેની તરફ અણુગમો કેમ બતાવાય છે? તેમજ દીક્ષા લેનાર તથા દેનાર બન્નેને વગોવવા માટેની તૈયારી કેમ થાય છે? એ અણુગમાનો અર્થ તો એટલો જ થાય છે કે-કોઈપણ ભાવિકે દીક્ષા લેનારને મદદ કરવી નહિ; અને દીક્ષા લેનારે પોતાના કુટુંબનું પાલન કરવાની વ્યવસ્થા કર્યા સિવાય દીક્ષા લેવી નહિ; તેમજ દીક્ષા લેનારો તેવી વ્યવસ્થા જ્યાં સુધી ન કરે, ત્યાં સુધી કોઈએ તેને દીક્ષા આપવી નહિ. આ ઉપરથી દીક્ષાનો વિરોધ કરનારનો ધરાદો સ્પષ્ટ જણાઈ આવે છે કે-અઠાર વર્ષની અંદરનો વયને લીધે દીક્ષા લેવાને અયોગ્ય છે, પરંચીસ વર્ષ લગલગનો નવીન પરિણીત હોવાથી અયોગ્ય છે અને તેથી વધુ ઉંમરનો મા,

બાપ, સ્ત્રી અને પુત્ર-પુત્રી આદિના પાલનની ખામીને દીધે અયોગ્ય છે. ઉપર જણાવેલી કોઈપણ જાતિની ખામી ન હોય, તો તેની પાછળ તેનું કુટુંબ રહારોળ કરશે, એટલે તે પણ અયોગ્ય છે. આ બધાનો અર્થ એટલો જ થયો કે-વર્તમાનકાળમાં જે મહાત્માઓ દીક્ષિતપણામાં હયાત છે, તે બધાનો પચાસ વરસથી વધારે વખત જીવનકાળ રહેવાનો નથી અને નવા સાધુઓની ઉત્પત્તિ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે અટકાવી દેવી છે, જેથી કરીને જગત્માં સાધુસંસ્થાનું નામ નિશાન પણ રહેવા પામે નહિ.

સાધુસંસ્થાનો વિરોધ શાથી ?

કોઈ મધ્યસ્થ પુરૂષને એવો સવાલ થશે કે-‘સાધુ સંસ્થાનો વિચ્છેદ કરવાનું આ કાર્ય તેમને કેમ સૂઝતું હશે ?’ તેનો ઉત્તર એટલો જ છે કે-‘સાધુસંસ્થા તરફથી શાસ્ત્રના ફરમાન મુજબ કરવામાં આવતો વૈરાગ્ય અને ત્યાગનો ઉપદેશ જ તેઓને ડગલે ને પગલે નડે છે. જેઓ દીક્ષાનો વિરોધ કરે છે, તેઓને નથી કરવો અલક્ષ્યલક્ષણનો ત્યાગ, નથી છોડવું અપેય પીણાંઓનું પાન, નથી કરવો રાત્રિ-ભોજનનો નિયમ, નથી કરવાં સામાયિક, પ્રતિક્રમણ કે તેવાં ધાર્મિક અનુષ્ઠાનો, નથી જોઈતી જિનેશ્વરની પૂજા કે સુપાત્રનું દાન, નથી કરવી સાધર્મિક લક્ષિત કે માળાપની સેવા, નથી માનવાં શાસ્ત્ર કે ગુરૂનો ઉપદેશ ! તેઓની મોટા ભાગે આવી સ્થિતિ હોવાથી ધર્મશાસ્ત્રોને માનનાર તથા તેનાં ફરમાનોને પ્રચારનાર સાધુસંસ્થા તેઓને ખૂંચે અને તેનો વિચ્છેદ કરવા માટે ભગીરથ પ્રયત્ન કરે, તેમાં કોઈપણ

આશ્ચર્ય નથી. ' જો કદાચ પોતાની સ્વચ્છંદ વૃત્તિઓને પોષનાર કોઈ સાધુ મળી જાય, તો તેને માનવાને તેઓ આનાકાની કરતા નથી. સાધુવેષને ધારણ કરનાર હોય, છતાં જો તે એવો ઉપદેશ કરે કે- ' શાસ્ત્રવાતોને માનવી તે ગુલામી કરાવનાર છે. દેશ અને રાજ્યની ઉન્નતિ કરવી તે જ ધર્મ છે. મનુષ્યના મનમાં જે વાત રૂચે તે મૂળજ પ્રવૃત્તિ કરવી, તેનું જ નામ ધર્મ. શ્રોતાઓને પ્રિય લાગે તેવું બોલે તેજ સાધુ. રોટલા આપનાર હોવાથી શ્રાવકોને ખુશ રાખવા જ જોઈએ. મનુષ્યોએ પોતાનો આત્મા પ્રેરે તેમ ધર્યે જવું, એ જ આત્મકલ્યાણનો માર્ગ છે. ઉજમણાં, ઉપાધાન, સંઘ, સામૈયાં, પ્રતિષ્ઠા, સ્વામિવાત્સલ્ય, મંદિર, મૂર્તિઓ વગેરેમાં થતો લક્ષ્મીનો વ્યય નિરર્થક છે. એથી ધર્મને કે કોમને આ જમાનામાં કોઈપણ જાતનો ફાયદો નથી. સ્વતંત્રતાના નામે શાસનને ઉથલાવનારા મનુષ્યો પણ જૈન કોમના હીરા છે. ' -તો તેજ સાચા સાધુઓ છે, એમ તેઓ માને છે. તેમજ સાધુવેષને ધરનારાઓમાં જેઓ-જેમાં પંચેન્દ્રિય જીવોની હિંસા થાય તેવા ઘંધાઓ શીખવનારી સંસ્થાઓ માટે મોટાં મોટાં ફંડો એકઠાં કરી દેતા હોય, પુનર્વશ જેવા અધમ કાર્યને પણ પુષ્ટિ આપવા જેઓ તૈયાર થતા હોય, યુવાવસ્થામાં યૌવનરૂપી મદીરાના છાકથી થતી નિરંકુશ પ્રવૃત્તિને પણ જેઓ સંપૂર્ણ રીતે વધાવી લેતા હોય, શાસ્ત્રીય બાળતોના સાચા ખુલાસાની વખતે સત્ય નહિ બહર કરતાં સ્મશાનશાંતિના પાઠો ભજવતા હોય, સત્યપ્રરૂપક મુનિવરોની સામે તોફાની ટોળાને

ઉશ્કેરી પોતે શાંત છે એમ મનાવતા હોય, સત્ય ઉપદેશકોનાં વ્યાખ્યાનો બંધ કરાવવા મથતા હોય, પોતાના ભક્તોને ઉશ્કેરવા વ્યાખ્યાન નહિ વાંચવાનો ડર બતાવી દંભ સેવતા હોય, શાસનવિરોધી ટોળીની દ્વેરી ખેંચનારા હોય, તેવા જ સાધુઓની જેઓને જરૂર હોય, તેઓ શાસ્ત્રને મક્કમપણે અનુસરનાર સાધુસંસ્થાનો વિચ્છેદ કરવા માટે તેઓની સલાહ લઈને યાહોમ પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા હોય, તો તેમાં કંઈપણ નવાઈ જેવું નથી. આ સ્થળે યાદ રાખવું જોઈએ કે-દીક્ષાની અભિલાષાવાળો કોઈપણ મનુષ્ય પોતાની શક્તિ હોય ત્યાં સુધી પોતાનાં માતાપિતાદિના નિર્વાહનો બંદોબસ્ત કર્યા સિવાય દીક્ષા લેતો જ નથી.

નિર્વાહના સાધનની ખામી રહેવાનું કારણ શું ?

દીક્ષા લેનારે પાછળના કુટુંબ માટે નિર્વાહનું સાધન કર્યું પણ હોય, અગર પોતાના ઘરની સ્થિતિના અનુસારે નિર્વાહ થવામાં કશી અડચણ ન હોય, તો પણ માતાપિતાદિ કુટુંબીજનો દીક્ષા લેનારને રજા આપી દે અને કલેશ ન જ કરે, એવો નિયમ નથી. ખરી રીતે તો જેઓની પાસે વધારે સાધનસંપત્તિ હોય છે, તેઓ જ દીક્ષા લેનારની પાછળ વધારે ધમાચકડી કરે છે. શાસ્ત્રોમાં રાજમહારાજ અને શેઠ શાહુકારોના પુત્રોએ દીક્ષા લેવા તૈયારી કરી, તે વખતે તેમના નિર્વાહના સાધનની કોઈપણ જાતની ખામી નહિ હોવા છતાં, કેવળ મોહ અને વિકળતાને લીધે તેમનાં માતાપિતાદિ કુટુંબીજનોએ શોક-આકુંઠન આદિ કલેશ કર્યો છે, તે અબ્બણેયો નથી. વળી માતાપિતાદિના નિર્વાહના માટે દીક્ષા લેનારને

રોકવાનો ઠરાવ કરવો, તે સમાજ માટે બહુ જ ખરાબ ખ્યાલ આપનાર છે, તે ખાસ વિચારણીય છે. કદાચ એમ માની લેવામાં આવે કે-કોઇ તેવી સ્થિતિનું કુટુંબ હોય કે, દીક્ષા લેનાર પુત્રના જવાથી તે કુટુંબ નિરાધાર સ્થિતિમાં આવી જતું હોય, તો તેટલા માત્રથી આખી સમાજમાં તે માટે કાયદો કરી શકાય નહિ. વળી લવાંતરમાં સંચિત કરેલા અંતરાયના ઉદયથી દીક્ષા લેનાર અને તેના કુટુંબની આર્થિક સ્થિતિ નબળી હોય, તો તેને દીક્ષા લેનાર તથા તેના કુટુંબે સ્પષ્ટ રીતે પોતાના પાપનો ઉદય સમજવાનો હોય છે અને સમજે પણ છે. તો હવે તેવા પાપોદયને તોડવા માટે તથા આત્માના શ્રેય માટે પુત્ર એકલો પણ દીક્ષા લેવાનો પ્રયત્ન કરે, તેમાં અનુચિતપણું કોઇ રીતે ગણાય જ નહિ. કુટુંબીજનોએ પણ પોતાના પુત્રની ઉત્તમ લાવના દેખી, અશુભોદયને તોડવા માટે દીક્ષા લેવી જોઇએ અને તેમ ન બની શકે તો પણ કલ્યાણના અર્થ પુત્રને દીક્ષા લેતો અટકાવી, વધુ કર્મબંધ થવાનો પ્રસંગ લાવવો જોઇએ નહિ.

અનાથી મુનિ, નમી રાજર્ષિ અને સુક્તસનાં દ્રષ્ટાંતો.

દરેક જીવ પોતે બાંધેલાં કર્મોનો નાશ પોતે જ કરી શકે તેમ હોવાથી, તેમ કરવાને પોતે સ્વતંત્રપણે પ્રયત્ન કરે, તેમાં રોકાણ કરવાનો કોઇને પણ અધિકાર ન હોવો જોઇએ, તે સ્પષ્ટ સમજાય તેવી બાબત છે. એ વાત તો કોઇને પણ માન્યા સિવાય ચાલી શકે તેમ નથી કે-પાપના ક્ષણ તરીકે જે અનેક પ્રકારના રોગો પુત્ર વિગેરેને લોગવવા પડે છે,

તેમાં માતાપિતા, પુત્રપુત્રી, સ્ત્રી કે કુટુંબ કોઈપણ ભાગ પાડી શકતું નથી. જીવને કર્મના ઉદયથી થતી વેદનાથી ધન, માલ મીલકત કે માતાપિતા, સ્ત્રી પુત્રાદિ કોઈપણ સચેતન કે અચેતન વસ્તુ છોડાવવાને સમર્થ થઈ શકતી નથી અને તેથી જ અનાથીમુનિ અને નમીરાજર્ષિ જેવા મહાપુરૂષો, સંસારમાં અશરણુપણાનો વિચાર કરીને, દીક્ષા ગ્રહણ કરવા તત્પર થયા હતા. જે પાપોદયથી થતી વેદના ભોગવવામાં કુટુંબીજન કોઈપણ જાતની જવાબદારી ઉઠાવી શકતા નથી, તે કુટુંબને માટે પોતે પાપમાં પડ્યા રહેવું તે ઉચિત છે, એમ કયો બુદ્ધિમાન પુરૂષ કહી શકશે ?

કાલસૌકરિક નામનો કસાઈ, કે જે નિરંતર પાંચસો પાડાનો વધ કરતો હતો, તેના મરી ગયા પછી તેના મુલસ નામના પુત્રને કુટુંબીજનોએ ધંધો કરવા ઘણું દબાણ કર્યું, તો પણ તે મુલસ કે જે પ્રતિબોધ પામેલો અને સમજદાર હતો, તેણે કુટુંબીજનોને દુઃખ થયું છતાં તેમના શોકાદિ ઉપર બીલકુલ ધ્યાન આપ્યું હતું નહિ.

આ રીતે ધર્મને સમજનારો મનુષ્ય કુટુંબને માટે હિંસા વિગેરે નહિ કરવામાં મક્કમ રહે છે, તો પછી હિંસા વિગેરે પાપોથી સર્વથા નિવર્તવા રૂપ દીક્ષા લેવામાં કુટુંબીજનના કલેશને આડો લાવી કેવી રીતે અટકે ? જે કુટુંબીજન રોગ કે મરણ એકેથી બચાવવા અસમર્થ છે, તેમને માટે જન્મ મરણના ચક્રમાં રખડાવનાર પાપો કરવા સમજી મનુષ્ય તૈયાર ન જ હોય, એ માની શકાય તેમ છે.

સ્વાર્થનો નાશ થવા દેવો, તે નરી મૂર્ખતા છે.

બીજી વાત એ છે કે-કુટુંબીજન માત્ર સ્વાર્થ પુરતાં જ સગપણ ધરાવવાવાળાં હોય છે. જેઓને પોતાના આત્માને વળગતાં પાપોનો ડર હોતો નથી, તેવાં કુટુંબીજનોને દીક્ષાલિલાષી મનુષ્યને લાગતાં પાપોનો ડર ન જ હોય, એ પણ સ્વાભાવિક છે. આરંભ-પરિગ્રહમાં ખૂંચેલાં અને પાપ-વાસનાઓમાં ઓતપ્રોત થઈ ગયેલાં કુટુંબીજનો, તેમાંથી છૂટવાને માગતા બીજને ન છૂટવા દે, તેમાં આશ્ચર્ય નથી. પણ તેથી આત્માના કલ્યાણને સમજનારો અને ત્યાગમાર્ગ પ્રત્યે આદરવાન થયેલો પુરૂષ પૌદ્ગલિક સ્વાર્થમાં રક્ત થયેલા બીજઓના કહેવાથી પોતાના આત્મકલ્યાણનો માર્ગ છોડી દે, એ બનવાબેગ નથી. નીતિકારોનું પણ કથન છે કે- ‘સ્વાર્થનો નાશ થવા દેવો તે નરી મૂર્ખતા છે.’ તો કુટુંબીઓના શોકાદિના બહાને આત્મકલ્યાણ માટે લેવા ધારેલા ચારિત્ર રૂપી સ્વાર્થને દૂર કરનાર મૂર્ખ કેમ ગણાય નહિ ? કુટુંબીજનો સ્વાર્થની ખાતર શું શું કરે છે, તે ઈષ્ટકાર અધ્યયનમાં વર્ણવેલ પુરોહિતના એ પુત્રોના દ્રષ્ટાંતથી સારી રીતે સ્પષ્ટ થાય છે.

તે પુરોહિત અને તેની સ્ત્રીને પહેલેથી જ્ઞાનીએ કહ્યું હતું કે- ‘તમારા બન્ને પુત્રો જે થશે તે અપરિણીત અવસ્થામાં દીક્ષા અંગિકાર કરશે.’ જ્ઞાની પુરૂષે આમ કહ્યા છતાં, તે પુરોહિતે પોતાના પુત્રોને સફળરૂપે દૂર રાખવાના અનેક ઉપાયો રચ્યા હતા. ‘સાધુના વેષને ધારણ કરીને જેઓ ફરે છે, તે બધા છાકરાઓને મારી નાંખીને તેનું માંસ ખાઈ જાય

છે. '—એમ સમજાવ્યું હતું. પોતાના પુત્રોને આમ ખોટી રીતે ભરમાવીને, સાધુઓથી એટલા લયભીત બનાવી દીધા હતા કે—જ્યારે એક દિવસ તેઓ જંગલમાં રમતા હતા, ત્યારે ત્યાં એકાએક સાધુ મહાત્માઓ ચઢી આવ્યા. તેમનાથી તેઓ એકદમ ડરી ગયા અને નાસી દૂટવાનો ખીજો રસ્તો નહિ મળવાથી, ઝાડ ઉપર ચઢીને સંતાઈ ગયા. એજ રીતે દીક્ષાભિલાષિની દીક્ષાને દૂર કરવા માટે કુટુંબીઓને માલમ પડતાંની સાથે તેઓ સર્વ પ્રકારના પ્રયત્નો કર્યા સિવાય રહે જ નહિ. જો કે—તે પુરોહિતના બે પુત્રોએ તો જ્યારે તેઓને સાધુનું સાચું સ્વરૂપ જાણવામાં આવ્યું, ત્યારે માતાપિતાના રોકાણ છતાં દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પરંતુ સ્વાર્થપરાયણ કુટુંબીઓ પુત્રાદિના હિત તરફ નહિ જતાં, કોઈપણ સંયોગોમાં તેઓ દીક્ષા લેવા ન પામે, તેને માટે બધી તજવીજ કરે છે. જો કે—કેટલાક પરિણત આત્માઓ તે પુરોહિતના પુત્રોની પેઠે પોતાના આત્માનું શ્રેય સાધવા મક્કમ પણ રહે છે, પરંતુ ઘણાઓ તો કુટુંબીઓ તરફથી થનારાં વિધ્નોથી ડરી જઈને, પોતાનો આત્મકલ્યાણનો તે નિશ્ચય છોડી પણ દે છે.

સાચું સ્વરૂપ સમજ્યા વિના દીક્ષારૂચે નહિ.

મોહના તીવ્ર ઉદયને લઈને કદાચ કોઈ મનુષ્ય, દીક્ષા લેનાર પોતાના કુટુંબીજનને સ્નેહને વશ થઈને દીક્ષા લેતો અટકાવે, તો તે હજી સમજી શકાય તેવું છે. જેમ શ્રી વજ્રસ્વામિજીની માતા તેમની દીક્ષા રોકવા તૈયાર થઈ હતી, તેમ બીજા પણ તેવા અનેક દાખલાઓ શ્રવણગોચર થઈ શકે છે; પણ જેને દીક્ષા લેનાર સ્ત્રી કે પુરૂષ સાથે

નથી કામરાગ, સ્નેહરાગ કે દ્રષ્ટિરાગ, એવા કોઈપણ જાતના સંબંધ વિનાના મનુષ્યો, દીક્ષા લેનારને રોકવા માટે કયા મુદ્દાથી તૈયાર થાય છે, તે સમજવું અશક્ય છે. દીક્ષા લેનારના કુટુંબની દયાથી પ્રેરાઈ તેઓ બોલતા હોય, એમ પણ માની શકાય તેવું નથી; કારણ કે—દીક્ષિતની પાછળ સંસારમાં રહેલાં તેનાં કુટુંબીઓનું પાલનપોષણ કર્યું હોય કે ખબર સુદ્ધાં લીધી હોય, એમ પણ દ્રષ્ટાંતમાં હજી સુધી જાણ્યું નથી. આ ઉપરથી એટલું તો કબુલ કરવું જ પડશે કે—આ વિરોધ કરનારાઓને નથી તો દીક્ષિત થનારાઓ ઉપર કોઈ જાતની લાગણી, તેમજ નથી તો દીક્ષિતના પાછળ રહેલા કુટુંબ તરફ લાગણી ! તેઓને તો ફક્ત એક જ લાગણી છે, ને તે એજ કે—કોઈપણ પ્રકારે દીક્ષા થવી જોઈએ નહિ ! સાધુસંસ્થાના નાશને માટે જ તેઓના સર્વ પ્રયત્નો છે. જે કે—ધર્મી પુરૂષોએ તેવા પ્રયત્નોની કોઈદિવસ દરકાર કરી નથી અને કરતા પણ નથી, છતાં કેટલાક ધર્મના સ્વરૂપથી અજાણ મુગ્ધ આત્માઓ, કે જેઓ તેઓના બખાળામાં સામેલ થયા છે, તેઓ તેમ કરતાં અટકી જઈને સત્ય માર્ગથી ન ચૂકે, તે માટે અમારો પ્રયાસ છે. જેમ જેમ ધર્મનું શાસ્ત્રોક્ત સાચું સ્વરૂપ તેઓના સમજવામાં આવશે, તેમ તેમ તેઓ દીક્ષાની અનુમતિના માર્ગે જરૂર આવી જશે. શાસનના સત્ય માર્ગનો વિજય તો હમેશાં રહ્યો છે, રહે છે અને રહેશે જ.

સત્યને કોઈપણ ભોગે વળગી રહો !

સત્યના અર્થિ આત્માઓએ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે—જેમ અગ્નિમાંથી પસાર થયા વિના સોનું ઘાટના આકા-

રમાં આવી શકતું નથી, તેવી રીતે સત્યના માર્ગે ચાલનારાઓને પણ વિપક્ષીઓ તરફથી આવતાં વિઘ્નનાં વાદળોમાંથી પસાર થયા પછી જ પ્રકાશવાનું બને છે. પ્રભુ મહાવીરદેવના કાળમાં પણ ગોશાળો અને જમાલી અન્ય શાસન-લકત સુપુરૂષોને લમાવવામાં આક્રી રાખતા ન હતા. મિથ્યાત્વવાસના અને અસફૂલ્ત લાવનાઓનો પ્રચાર કરીને જ તેઓ માત્ર બેસી રહેતા હતા એમ નહોતું, પણ લગવાન મહાવીર સ્વામિજીને પણ અસત્યવાદી કહેવામાં તેઓને લગાર પણ સંકોચ થયો નહોતો. લગવાન અને તેમના શિષ્યો ઉપર તેજોલેશ્યા મૂકવા સુધીનાં કાર્યો કરવામાં પણ તેઓએ પાછી પાની કરી ન હતી. તે સમયે પણ શાસનલકતોએ સત્ય માર્ગ છોડ્યો હતો નહિ.

જગતના સ્વાભાવિક નિયમો પ્રમાણે અજ્ઞાન વર્ગનો સમુદાય અત્યંત મોટો હોય છે. અને તેવા સમુદાયને તાત્વિક માર્ગ તરફ રૂચિ થતાં ઘણી જ વાર લાગે છે. માત્ર બાહ્યથી સુંદર દેખાતો જે માર્ગ હોય, અથવા જેમાં મિથ્યાત્વ મોહનીના ઉદયની પ્રાબલ્યતા હોય, તેવા માર્ગમાં અજ્ઞાન સમુદાય સહેજથી પ્રવૃત્તિ કરે છે અને તેથી ગોશાલો પણ લગવાન મહાવીરદેવથી લોકોને વિમુખ કરવામાં ઘણો જ ફાવ્યો હતો. લગવાન મહાવીરદેવના પ્રતિહારીઓ તે ગોશાળાને પીડા કરતા હતા. લગવાનનું સમવસરણુ તેને શલ્યની માફક ખૂંચતું હતું. લગવાનની દેશનામાં આવતો શ્રદ્ધાળુ સમુદાય તેને સળગતી જ્વાલા જેવો લાગતો હતો. લગવાન મહાવીરદેવનું બોલવું તેને બળતરા કરતું હતું. અને તેથી

તે ગોશાલો લોકોને વિચિત્ર રીતે ભરમાવતો હતો. તેની તે ભ્રમણાએ ઘણા મનુષ્યના અંતરમાં વાસ કર્યો હતો. છતાં શાસનભક્તો પણ કંઈ થોડા ન હતા. કહેવાનું તત્ત્વ એટલું જ કે—શાસનરાગી મનુષ્યોએ સત્યાસત્યની પરીક્ષાને માટે અહિં નિશ કટિબદ્ધ રહેવું જોઈએ; અને સત્યની ઓળખાણ થયાથી દુનિયાના અવનવા પદાર્થ અને ખનાવોની લાગણીને વચમાં નહિ લાવતાં, કોઈપણ ભોગે સત્યને વળગી રહેવું જોઈએ.

સત્યની પરીક્ષા કરવાના માર્ગો.

સત્યની પરીક્ષા કરવામાં હમેશાં બે માર્ગ હોય છે. એક ‘આગમ’ નામનો માર્ગ અને બીજો ‘અનુમાન’ નામનો માર્ગ. તે બન્નેમાં પણ મોક્ષ અને પરલોકાદિ અતીન્દ્રિય પદાર્થોની વિધિને માટે કેવળ ‘આગમ’ નામનો માર્ગ જ ઉપયોગી છે. કેમકે—જો ‘અનુમાન’ નામના માર્ગથી અતીન્દ્રિય પદાર્થોના સત્યનો નિશ્ચય થઈ શકતો હોત, તો જગત્પ્રવાહમાં ચાલી રહેલા લોકો સત્ય પદાર્થનો નિશ્ચય કરવાને ક્યારનાએ સમર્થ થઈ ગયા હોત. પરંતુ જગત્પ્રવાહને આટલો બધો લાંબો કાળ થઈ ગયેલો હોવા છતાં, અતીન્દ્રિય દ્રષ્ટાની (જ્ઞાનીની) અપેક્ષા રાખ્યા વિના કેવળ અનુમાનથી સત્યનો નિર્ણય થઈ શકતો નથી. જો લાંબાકાળે પણ અતીન્દ્રિય દ્રષ્ટાની અપેક્ષા સિવાય સત્યનો નિશ્ચય કરવાનું બની જતું હોત, તો આ જગત્માં સત્ય સિવાય બીજું કંઈ રહેવા પામત નહિ. દુનિયામાં જેમ ગણિત, તોલ, માપ વિગેરે પ્રસિદ્ધ વસ્તુઓમાં કોઈપણ ખતનો વાદવિવાદ થતો જ નથી અને તેનો વ્યવહાર સર્વત્ર એકસરખો જ હોય છે, તેવી રીતે જ એકલા અનુમાનથી જ

પરલોકાકાંક્ષી માંડીને મોક્ષ સુધીના પદાર્થોનો સત્યપણે નિર્ણય થઈ ગયો, તો જગતપ્રવાહમાં જણાતો તે તે વિષયોનો મતભેદ એક ક્ષણ પણ ટકે નહિ. પણ આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે-પરલોક અને મોક્ષાદિના વિધાનમાં મતભેદનો રાફડો ફાટેલો છે, તેનું કારણ એક જ છે કે-પરલોક અને મોક્ષાદિ વિધિની સત્યતાનો નિર્ણય એકલા અનુમાન ઉપર અવલંબીને રહેલો નથી. પરંતુ તેનો નિર્ણય અતીન્દ્રિય જ્ઞાનીઓનાં વચનો ઉપર જ અવલંબેલો છે. જો કે-સર્વ મનુષ્યો જેમ પોતાને ધર્મના જાણકાર અને ધર્મમય આચરણ કરવાવાળા મનાવવાને તૈયાર હોય છે, તેવી જ રીતે સર્વ ધર્મનિષ્ઠ લોકો પોતાના ઇશ્વરને અતીન્દ્રિય દ્રષ્ટા ગણવામાં જ તૈયાર હોય છે. અને તેથી જુદા જુદા મતવાળાઓ પોતપોતાનાં શાસ્ત્રોનાં વચન પ્રમાણે પરલોકાકાંક્ષકો નિશ્ચય કરે છે. આજ કારણે પરલોકાકાંક્ષકને અંગે ઘણા જ મતભેદો જગતપ્રવાહમાં થયેલા અને થતા દેખવામાં આવે છે; પણ જેમ દુનિયામાં શુદ્ધ ચાંદી અને જરમન સીલવર, હીરા અને ઈમીટેશન મોતી અને કલચર વિગેરે સાચા અને બનાવટી, બન્ને પ્રકારના પદાર્થો વિશાળ સંખ્યામાં દેખાવા છતાં પણ, સત્ય પદાર્થની અપેક્ષા રાખવાવાળાઓ સત્યને ગ્રહણ કરવા માટે તીવ્ર પ્રયત્ન આદરતા દેખાય છે. પણ સત્યના ને અસત્યના મિશ્રણથી કંટાળતા નથી કે ઉદાસીન પણ થતા નથી. તેવી રીતે આત્માને અંગે પરલોકાદિના સત્ય માર્ગને શોધવાવાળાએ અસત્ય માર્ગોનો બહોળો પ્રચાર દેખીને કંટાળવું કે ઉદાસીન થવું એ કોઈપણ પ્રકારે યોગ્ય નથી, કિન્તુ પરલોકાદિની સત્યતાના નિર્ણયને માટે સત્ય અતીન્દ્રિય દ્રષ્ટાની ગવેષણા

કરવાની જરૂર છે. આ પ્રસંગે એટલું ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે-જે વસ્તુ કિંમતી હોય છે, તેની જ જગતમાં ઘણી નકલો થાય છે. તમે જોઈ શકશો કે-જગતમાં સોના, હીરા અને મોતીની નકલો ઉભી કરાય છે, પણ ત્રાંબુ, લોહું કે ધૂળની નકલી ચીજો કોઈ ઉભી કરતા જ નથી. તેવી રીતે સત્ય અતીન્દ્રિય દ્રષ્ટા અને તેનાં વાક્યરૂપ આગમની જે કિંમત સુસુપ્તરૂપે આંકેલી છે, તેને દેખીને જ ખીજાઓએ નવા નવા અતીન્દ્રિય દ્રષ્ટા અને તેનાં નવાં નવાં આગમોની કલ્પના શરૂ કરી. પણ તેટલા માત્રથી ધર્મિષ્ઠ પુરૂષોએ સત્ય અતીન્દ્રિય દ્રષ્ટા અને તેના વચનરૂપ આગમથી એક તસુ પણ દૂર થવું જોઈએ નહિ. શું ઇમીટેશનના પ્રચારને દેખીને બુદ્ધિમાન પુરૂષ સાચા હીરા તરફ ઉપેક્ષા કરે ખરો? સત્યના આહુકોએ વસ્તુની સત્યતા તરફ જ લક્ષ્ય રાખવાનું હોય છે.

શુદ્ધ ધર્મનું ગ્રહણ કર્મના ક્ષયોપશમથી માનેલું છે.

હવે-‘ઘણા મનુષ્યોએ ગ્રહણ કરેલો પદાર્થ સાચો હોવો જોઈએ’-એમ કોઈ કહે, તો તે માની લેવાને માટે કોઈપણ અઝલવાળો પુરૂષ તૈયાર થાય તેમ નથી. સામાન્ય રીતે જગતમાં પણ નિરક્ષરો કરતાં વિદ્વાન્ વધારે હોય અથવા પાષાણના સમુદાય કરતાં હીરાનો સમુદાય વધારે હોય, એમ કોઈપણ દ્વિવક્ત્ર સંભવતું નથી. તેવી રીતે ધર્મમાર્ગમાં સત્ય માર્ગને અનુસરવાવાળા ઘણા હોય અને અસત્ય માર્ગને અનુસરવાવાલા થોડા હોય, એ બનવું અસંભવિત જ છે; અને તે રીતે સત્યની પરીક્ષા કરીને

તેને ગ્રહણ કરનારાઓ ઘણા થોડા નીકળે, તેથી તેમાં તત્ત્વ નથી એમ કહી શકાય જ નહિ. આથી એમ પણ નહિ સમજવું કે-જે વસ્તુના ગ્રહણ કરનારા ઘણા થોડા હોય તેજ વસ્તુ સાચી હોવી જોઈએ. આપણે ઉપર જોઈ ગયા તે પ્રમાણે વ્યવહારિક પરીક્ષાથી ધર્માદિ સત્ય વસ્તુઓનો નિર્ણય થઈ શકે એમ નથી અને તેથી જ ધર્મની સત્યતા સર્વ સામાન્ય જનોના લક્ષ્યમાં સહેલાઈથી આવી શકે તેમ નથી. એટલા જ માટે શાસ્ત્રકારોએ શુદ્ધ ધર્મનું ગ્રહણ, જો કે-પરીક્ષાપૂર્વક થઈ શકે છે એમ કહ્યું છે, તો પણ તેનું મૂખ્ય કારણ તો કર્મના ક્ષયોપશમને જ માનેલ છે. સત્ય પદાર્થની શ્રદ્ધા એક તો સ્વભાવથી થાય છે અને બીજી ઉપદેશથી થાય છે; પણ તે બન્ને માર્ગો માત્ર તે શુદ્ધ ધર્મની પ્રાપ્તિને રોકવા-વાલા કર્મના ક્ષયોપશમ ઉપર જ આધાર રાખે છે. આજ કારણથી જગત્માં વધારે સમજી ગણાતા મનુષ્યો, જો કે-પદાર્થવિજ્ઞાનને માટે વધારે સમર્થ હોય છે, તો પણ વસ્તુને યથાસ્થિતપણે માનવાને માટે તો તેઓ જ સમર્થ થઈ શકે છે, કે જેઓનાં તે શ્રદ્ધાને રોકનાર કર્મોનો ક્ષયોપશમ થયેલો હોય છે. જેમકે-જગત્માં દ્રવ્યની પ્રાપ્તિ થવી તે કેવળ અઘ્ઘલ ઉપર આધાર રાખતી નથી, કિંતુ દ્રવ્યપ્રાપ્તિને રોકનાર કર્મના ક્ષયોપશમ ઉપર આધાર રાખે છે, અને તેથી સામાન્ય અઘ્ઘલવાળા પણ અટળક ધનવાળા હોય છે અને મહા બુદ્ધિ-શાળી ગણાતા મનુષ્યો પણ ધનહીન હોય છે; આ પ્રમાણે સત્ય ધર્મની શ્રદ્ધા થવી, તેનો આધાર કેવળ અઘ્ઘલમંદપણા ઉપર નથી, પરંતુ તેને અટકાવનાર કર્મના ક્ષયોપશમ ઉપર જ રહે છે.

સંખ્યાની અદ્યતા કે મહત્તા ઉપર સત્યધર્મ અવલંબેલો નથી.

હવે જેની પ્રાપ્તિનો આધાર ક્ષયોપશમ ઉપર અવલંબેલો છે, તે સત્ય ધર્મની પ્રાપ્તિ સંખ્યાની અદ્યતા કે મહત્તા ઉપર આધાર ન રાખે તે સ્વભાવિક જ છે; અને તેથી જ મોટી સંખ્યાવાળાએ કે અદ્ય સંખ્યાવાળાએ ગ્રહણ કરેલું સાચું જ હોય તેવો નિયમ નથી અને એટલા જ માટે સત્યના ગવેષકોએ સંખ્યાબળ ઉપર આધાર રાખવો, એ કેવળ નકામો જ છે. શાસ્ત્રકારોએ મહાજન જે રસ્તે જાય તે રસ્તાને સત્ય માનીને અનુસરવાનો જ્યાં જ્યાં ઉપદેશ આપ્યો છે, ત્યાં ત્યાં મહાજન શબ્દનો અથ ઘણા મનુષ્યો એમ લેવાનો નથી, પણ તે શબ્દથી વિવેકી લોકોનો સમુદાય સમજવાનો છે; અને તે વિવેકી પુરુષોનો એકત્ર થયેલો સમુદાય જે આચરણ કરે, તેને સત્ય માર્ગ કહી શકાય. સત્યના ગ્રહણને માટે સંખ્યાબળને આગળ કરનાર સત્યને પામી શકતો નથી, એ આથી સિદ્ધ થાય છે અને તેથી જ શાસ્ત્રકારો જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞા માને તેને જ સંઘ તરિકે ગણે છે. એટલે કે—જિનેશ્વર ભગવાને નિરૂપણ કરેલી અને શાસ્ત્રદ્વારાએ દર્શાવાતી આજ્ઞાઓને શીરોધાર્ય ગણવાવાલો સમુદાય જ સંઘમાં આવી શકે છે. જે સમુદાય ચાહે તેટલી મોટી સંખ્યામાં હોય, તો પણ જો તે ભગવાને કહેલી અને શાસ્ત્રદ્વારાએ દર્શાવાતી આજ્ઞાને શીરોધાર્ય ન ગણતો હોય, તો તેને જિનેશ્વરના સંઘ તરિકે કહી શકાતો નથી. તેવો આજ્ઞાને નહિ માન-

નારો સમુદાય જો કે સમુદાયરૂપે હોવાથી વ્યવહારમાં પોતાને સંઘ તરિકે જાહેર કરી શકે, છતાં શાસ્ત્રકારો તેવા સમુદાયને સત્ય ગ્રાહક સમુદાય, અર્થાત્-સંઘ કહેવાની ના પાડે છે, એટલું જ નહિ પણ જેમ ચૈતન્ય રહિત શુબ્ધ હાડકાનો સમૂહ નિરર્થક હોઈ કોઈપણ હિસાબમાં નથી, તેવી રીતે તે પણ સમ્યક્ત્વરૂપ ચૈતન્યથી વંચિત (હીન) હોવાને લીધે હાડકાંના ઢગલા જેવો જ નિરર્થક છે. કેટલીક વખત સંખ્યાના બળે સત્યતાને માનવાવાલા મનુષ્યો આવાં વાક્યોથી ગુસ્સામાં આવી જાય છે, પણ તેઓએ ધ્યાન રાખવાની જરૂર છે કે-સત્ય માર્ગથી દૂર થયેલો ગમે તેવો મોટો સમુદાય હોય, તોપણ તેની કિંમત હોઈ શકતી નથી. આ સ્થાને દરેક વિવેકીજને વિચાર કરવાનો છે કે-હીરાના લક્ષણથી રહિત થયેલા કોલ-સાના સમુદાયને કોલસાના ઢગલા તરિકે ઓળખાવાય કે કહેવાય તો તેમાં જેમ કાંઈપણ અનુચિતપણું નથી, તેમ વસ્તુસ્થિતિની સત્યતા ઉપર લક્ષ્ય રાખનાર પુરૂષ સત્ય નિરૂપણ કરે તે તદ્દન ઉચિત જ છે; એટલું જ નહિ પણ તે વકતાના નિઠરપણાનો પ્રભાવ છે.

સત્યવ્રતની વ્યાખ્યા.

અહીં કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે-

“ સત્યવ્રતની વ્યાખ્યા કરતાં શાસ્ત્રકારો જેમ સાચું કહેવાનું ફરમાન કરે છે, તેમજ ‘પ્રીતિકારી વચન કહેવું તેજ સત્ય વચન છે’-એમ જણાવે છે, અને

તેથી સાચું હોય તો પણ અપ્રિય કે બીજાને પીડા કરનાર વચનને શાસ્ત્રકારો અસત્ય તરીકે જણાવે છે, તો આ વાતને માન્ય કરનારા આજ્ઞારસિક સંજ્ઞાનો ભગવાનની આજ્ઞાથી વિરુદ્ધ ચાલનારા અથવા તો તેને નહિ માનનારા એવા મોટા સમુદાયને માટે ‘ હાડકાંનો માળો ’ અથવા ‘ હાડકાંનો ઢગલો ’—એવું નિષ્કુર વચન કેમ વાપરી શકે ? અને તેવું નિષ્કુર વચન વાપરનાર પોતાના બીજા મહાવ્રતનો લંગ કરી સાધુપણને નષ્ટ કરે છે, એમ કેમ ન માનવું ? શાસ્ત્રકારના કહેવા મુજબ એક માણસને માટે પણ અપ્રીતિ-કારી વચન કહેનારો સત્યવ્રતની મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન કરે છે, ત્યારે જે મોટો સમુદાય પોતાને જગત્માં જૈનધર્મી તરિકે બહેર કરતો હોય અને જગત્ પણ જેને જૈન તરિકે સ્વીકારતું હોય, તેવા મોટા સમુદાયને અપ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે તેવા શબ્દો કહેવા, તે મૃષાવાદ કેમ ન ગણાય ? ”

*

આ પ્રમાણે કહેનારાઓ, ખરેખર, સત્યના સ્વરૂપને યથાસ્થિત રીતે ઓળખી શક્યા જ નથી. અને તેથી જ તેઓ પોતાને સત્યના હિમાયતી તરિકે માની લઈ, નિડરપણે સત્ય કહેનાર વ્યક્તિઓને અસત્યના હિમાયતી ગણાવવા તૈયાર થઈ શકે છે. તેઓએ વિચાર કરવો જોઈએ કે—જે જીવો જિનેશ્વર ભગવાનના ધર્મને માનનારા નથી, તેઓને શાસ્ત્રકારોએ પોતે જ મિથ્યાદ્રષ્ટિઓ કહ્યા છે કે નહિ ? અને તે મિથ્યાદ્રષ્ટિ શબ્દ તેઓને હલકા પાડનારો છે કે નહિ ? શંકાકારે આ જગો ઉપર વિચારવાને જરૂર છે કે—સમ્યક્દ્રષ્ટિ આત્માઓ કરતાં મિથ્યાદ્રષ્ટિ અનંતગુણા છે, તો

પણ તેવી મોટી સંખ્યાવાળા જીવોને મિથ્યાદ્રષ્ટિ અને પ્રથમ ગુણ સ્થાનકવાળા તરીકે ગણાવવામાં શાસ્ત્રકારોએ સત્યવ્રતનો ભંગ માનેલો નથી. જિનેશ્વર ભગવાનની આજ્ઞાને માનનારા કરતાં, તેને નહિ માનનારો કે તેનો વિરોધ કરનારો વર્ગ તેટલી સંખ્યામાં નજ હોઈ શકે, કે જેટલી મોટી સંખ્યામાં સમ્યગ્દ્રષ્ટિ કરતાં મિથ્યાદ્રષ્ટિઓ છે. હવે જ્યારે તેટલી બધી મોટી સંખ્યામાં રહેલા જીવોને પણ, માર્ગથી વિમુખ હોવાને લીધે, મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકવાળા કહેવામાં કોઈ જાતની હર-કત નથી, તો પછી પોતાને જૈનધર્મી તરિકે જાહેર કરનારા મનુષ્યો, જ્યારે દેવ-ગુરુ-ધર્મની વિરાધના કરવામાં તત્પર રહે અને સર્વજ્ઞ શાસનનાં આધારભૂત શાસ્ત્રોને અભરાધએ મૂકવા તૈયાર થાય, ત્યારે તેવાઓને હાડકાંના ઢગલા તરિકે સંબોધવામાં આવે, તેમાં સત્ય વ્રતને નુકશાન થાય છે, એમ શી રીતે માની શકાય ? ‘શાસ્ત્રનાં પોતાં થોતાં નકામાં છે’-‘શાસ્ત્રોનો જમાનો વહી ગયો છે’-‘ઇત્યાદિ ધર્મીજનને સ્વપ્નામાં પણ ન છાજે તેવાં વાક્યો બોલનારને, હાડકાંનો સંઘ વિગેરે શબ્દ કહેવામાં આવે, તેમાં સત્યવ્રતનો ભંગ કેવી રીતે સંભવી શકે ?

વર્તમાનમાં જ તે રીતે ઓળખાવવામાં આવે છે એમ પણ નથી. શ્રીમાન્ ભાષ્યકાર મહારાજ તેમજ હરિભદ્ર-સૂરિજી વિગેરે આચાર્ય મહારાજો તેમજ ન્યાયાચાર્ય મહામહોપાધ્યાય શ્રીમદ્દ યશોવિજયજી મહારાજ પણ, તેવા શ્રી જિનેશ્વર મહારાજની આજ્ઞા નહિ માનનારાને

હાડકાંનો ઢગલો કહીને જ જણાવે છે. જેઓને દેવ, ગુરુ, ધર્મ તથા શાસ્ત્રોથી વિમુખ રહેવું છે અને તેવાઓને જો કોઈ શાસ્ત્રદ્રષ્ટિએ હાડકાંના માળા તરિકે ગણાવે, તો તેમ કરનારને મૃષાવાદી ગણાવવા તૈયાર થવું છે ! આ શું કેવળ સત્યવાદીઓના મુખે જ હુચો મારવાનો પ્રયત્ન નથી ?

સત્યનું નિરૂપણ કરવામાં સંકોચ રાખવાનો હોય જ નહિ.

પદાર્થની સત્ય પ્રરૂપણા માટે તો શાસ્ત્રકારો સ્પષ્ટ કહે છે કે—અસત્ય પદાર્થમાં આગ્રહવાળો મનુષ્ય સત્ય પદાર્થના સ્વરૂપને સાંભળીને ચાહ્ય તો રોષાયમાન થાય યા ન થાય, અગર તો પોતાનો પક્ષ અસત્ય ઠરવાથી શરમને લીધે ઝેર ખાઈને આપઘાત પણ કરે, તો પણ સત્યના ખપી પુરૂષે આત્માને હિત કરવાવાળી અને જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના પક્ષને પોષનારી જ વાણી બોલવી જોઈએ. અસત્યના કદા-અહવાળા મનુષ્યોના કોઈપણ જાતના ઉત્પાતથી સત્ય પદાર્થની પ્રરૂપણા કરવાવાળાએ ડર રાખવો જોઈએ નહિ.

શ્રીમાન્ કાલિકાચાર્યે સત્યધર્મનું નિરૂપણ કર્યું, તેથી દત્તરાજને ચાહે તેટલો દ્રેષ થયો, તો પણ સત્ય વાત કહેવામાં તેઓએ કોઈપણ જાતનો સંકોચ રાખ્યો નહિ.

શાસ્ત્રમાં સ્થાને સ્થાને અસત્ય પક્ષને અહણ કરનારને નિહ્નવ, મિથ્યાદ્રષ્ટિ, અજ્ઞાની, કુદર્શની વિગેરે શબ્દોથી સંબોધેલા જોવામાં આવે છે. તે ઉપરથી પણ સર્વને માનવાની જરૂર પડશે કે—પદાર્થના નિરૂપણને અંગે, સત્ય પદાર્થના અહણ કરનારાની પ્રશંસા જેટલે દરજ્જે જરૂરી છે, તેટલે જ દરજ્જે અસત્ય પદાર્થને માનનારાઓનું

ખોટાપણું જણાવી, તે પક્ષને નિન્દનીય જણાવવાની જરૂર છે. આ હકીકત સાંભળી કોઈકને જરૂર એમ શંકા થશે કે—

“ ત્યારે શાસ્ત્રકારોએ અપ્રિય વચનને મૃષાવાદ તરિકે કેમ જણાવ્યું ? ”

પણ આવી શંકા કરવાનું કાંઈ કારણ નથી. કારણ કે—કોઈપણ વ્યક્તિને અંગત અવગુણોથી ઉતારી પાડવા, અને તે દ્વારાએ પોતાની અંગત ઉત્કૃષ્ટતા જણાવવા માટે, જે અપ્રિય વાક્યો વાપરવામાં આવ્યા હોય, તેને જ શાસ્ત્રકારોએ મૃષાભાષણ કહેલું છે. એટલે કે—વ્યક્તિ તરીકે અભિમાનાદિકથી કહેવાતા વચનને આગળ કરીને, પદાર્થના ખરા સ્વરૂપને પ્રતિપાદન કરવાને અંગે, શાસ્ત્રમાં કહેલી ભાષા વાપરવામાં હ્રષણને સ્થાન આપવું, એ સમજી પુરૂષોથી બની શકે તેમજ નથી. સત્ય અને અસત્યના વિભાગને જણાવી, સત્ય બોલનારને પરમ પવિત્ર પુરૂષ તરિકે અને અસત્ય બોલનારને ચંડાલ કરતાં પણ અધમ તરિકે કોઈ જણાવે અને તેથી જીવું બોલનારને અપ્રીતિ થાય, તેમાં તે નિરૂપણ કરનારને દોષ લાગે છે, એમ કોઈ પણ પ્રકારે કહી શકાય જ નહિ.

વસ્તુને ભાયકના જે શબ્દો હોય તે કહેવા જ જોઈએ.

એક વાત એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાની છે કે—અપ્રિય વચન સાચું હોય તો પણ તેને જે મૃષાવાદ તરિકે ગણેલું છે, તે વ્યક્તિ અથવા તેના સમુદાયની આગળ પ્રત્યક્ષપણે કહેવાતા વચન માટે જ છે. અને તેથી જ શાસ્ત્રકારોએ, રોગીને રોગી, નપુંષકને નપુંષક અને ચોરને ચોર કહેવાથી, સત્ય વ્રતને હ્રષણ લાગે એમ જણાવેલું છે. જો એમ ન હોય તો

મિથ્યાદ્રષ્ટિને મિથ્યાદ્રષ્ટિ, અભવ્યને અભવ્ય, અવિરતિને અવરતિ વિગેરે શબ્દોથી જણાવી શકાય જ નહિ. આ સ્થાને એ યાદ રાખવું જોઈ એ કે—કુદ્દેવોના લક્ષણોનું નિરૂપણ કરીને શાસ્ત્રકારો બેસી રહ્યા નથી, પણ તેવા લક્ષણવાળાઓને કુદ્દેવ તરિકે જણાવી, તેમના મંદિરમાં જવા વિગેરેની ક્રિયાઓને પણ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ કરાવનાર તરિકે જણાવેલી છે. તેવી જ રીતે કુશુરનાં અને કુધર્મનાં લક્ષણો અને તે લક્ષણોવાળાઓના માટે પણ તેવા જ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં અનાદરણીયપણું જણાવેલું છે. આ બધી હકીકત ધ્યાનમાં લેનાર વિચક્ષણ પુરૂષને જરૂર સમજાશે કે—વસ્તુ સ્વરૂપના કથનને માટે જે શબ્દો તેને લાયકના હોય અને તે શબ્દો વાપરતાં બીજા મનુષ્યોને અપ્રીતિ પણ થતી હોય, તો તેમાં પ્રરૂપણા કરનારને તેવા અપ્રિય શબ્દો બોલવા છતાં, લેશમાત્ર પણ કર્મબંધ હોઈ શકે જ નહિ; અને જો તેમ ન માનીએ, તો તત્વાતત્વની વ્યવસ્થા અને તેને માટેની પ્રરૂપણા અશક્ય જ થઈ પડે. એ પણ ધ્યાનમાં રાખવાનું છે કે—ચોરને ચોર ન કહેવો, રોગીને રોગી ન કહેવો તેમજ નપુંષકને નપુંષક ન કહેવો,—એ વિગેરે શાસ્ત્રકારોએ કરેલો નિષેધ, સત્ય સ્વરૂપના નિરૂપણને જરાએ બાધ કરનાર નથી; અને તેથી જ ચોરી કરીને આવેલો મનુષ્ય જો પોતાને માટે પૂછે કે—‘હું ચોર છું કે શાહુકાર ?’—તો તેના ઉત્તરમાં તેની ચોરીને જાણનારો મનુષ્ય—‘તું શાહુકાર નથી પણ ચોર છે’—એમ સ્પષ્ટપણે જણાવે જ. અથવા તો કોઈ મનુષ્યે અણસમજથી કાંઈ અકાર્ય કર્યું અને તેને માટે સાધુ મહારાજ તેના ચોરપણાના કાર્યને જાણ્યા પછી, તેને કઢિપણ

શાહુકાર નહિ કહે પણ ચોર જ કહેશે. એવી જ રીતે કોઈક તેવો રોગી મનુષ્ય સાધુ પાસે દીક્ષા લેવા આવે, તો સાધુ મહારાજ તેને ‘તું રોગી છે’ એમ કહીને જ નિષેધ કરશે અને નપુંષકને પણ ‘નપુંષક’ કહીને નિષેધ કરશે,—એ શાસ્ત્રસિદ્ધ હકીકત છે. તો શું તેવી રીતે સત્ય બોલનાર મુનિમહારાજને તેવું બોલવામાં દૂષણ લાગે છે, અગર તેવું બોલવાની આજ્ઞા આપનાર શાસ્ત્રો અસત્ય બોલવાની પ્રેરણા કરે છે, એમ માની શકાય ખરું ?

શાસ્ત્રોને અભરાઈએ ચઢાવવાનું કહેનાર હાડકાંનો માળો છે.

જ્યારે ઉપર પ્રમાણે બોલનાર મુનિમહારાજ, તે આવેલા મનુષ્યના તિરસ્કારને માટે નહિ, પણ કેવળ સત્ય હકીકત કહેવાનો પ્રસંગ અનિવાર્ય હોવાથી તેમ કહે, તેનો તેઓશ્રીને લેશ પણ દોષ નથી, તેવી જ રીતે જેઓ પોતાને શ્રી સંઘ તરિકે ગણાવવા માંગતા હોય, છતાં પોતે દેવ, ગુરૂ, ધર્મને નહિ માનવા સાથે શાસ્ત્રોને અભરાઈએ ચઢાવતા હોય, તેવાઓને સત્ય સ્વરૂપ જણાવવાની ખાતર ‘હાડકાંનો માળો’ કે ‘હાડકાંનો ઢગલો’ કહેવામાં આવે, તેમાં કોઈ પણ પ્રકારે દોષના લેશનો પણ સંભવ નથી. લાખ્યકાર મહારાજ અને શ્રીમાન હરિભદ્ર-સૂરિજી સરખા શાસનના ધુરંધર આચાર્યોએ પણ તેમજ નિરૂપણ કરેલું છે અને તેને અનુસરીને જ વર્તમાનમાં શુદ્ધ પ્રરૂપક સાધુઓએ તેમજ કહેવાની આવશ્યકતા છે. આશ્ચર્યની વાત તો એ છે કે—શાસનવિરોધીઓને શાસ્ત્રથી વિરૂદ્ધ કાર્યો કરવા અને ખખાળા કાઢવામાં લેશમાત્ર

પણ સંકોચ થતો નથી, પણ શાસ્ત્રદ્રષ્ટિએ તેમનાં કાર્યોને અનુસરનારાં યોગ્ય વાક્ય તેમને કહેવામાં આવે, તેજ તેમને શુભની પેઠે પીડાકારક થઈ પડે છે. પણ તેઓએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે—તમારા તેવા વર્તનને સ્પષ્ટપણે દેખવા છતાં કયો સાચો મનુષ્ય, તમારા માટે તેવા શબ્દો બોલ્યા વિના રહેશે ? તેઓએ યાદ રાખવું જોઈએ કે—શાસનને માટે જીવન વહન કરનાર સાધુઓને તેઓના રોટલા કે કપડાંની ખીલકુલ ગરજ નથી, પરંતુ તેઓને તો ફક્ત શાસન અને તેના અનુસરનારાઓની જરૂર જ છે અને તેથી તેઓ તેમને તેમના ખરા સ્વરૂપમાં ઓળખાવે, તેમાં નવાઈ નથી.

અંધશ્રદ્ધાનો આરોપ.

આજકાલ કેટલાક લોકો—દેવ, ગુરૂ, ધર્મ અને શાસ્ત્ર ઉપર શ્રદ્ધા રાખતા પુરૂષોને અંધશ્રદ્ધાળુઓના ઉપનામથી સંબોધીને તેઓની વગેવણી કરવાનો પ્રયાસ કરે છે અને શાસ્ત્ર વિગેરેથી સર્વથા નિરપેક્ષ બની બેસનાર પોતાને સ્વ-તંત્રવાદી તરીકે ઓળખાવે છે, પરંતુ તેઓનો આ આરોપ જોઈને શાસ્ત્રોને માનનારાઓ ઉપર બીલકુલ ટકી શકતો નથી. ખરી રીતે આ અંધશ્રદ્ધાનો આરોપ તેઓના ઉપર જ લાગુ પડે છે, કે જેઓ પૂર્વના ગંભીર અને અગાધ બુદ્ધિના ધણી શ્રીમાન્ ગણધરદેવાદિ પૂર્વાચાર્ય મહર્ષિઓના આદેશો કે તેમનાં બનાવેલાં સૂત્રો કરતાં તુચ્છ બુદ્ધિવાળાં સ્વ કપોલ-કલ્પિત વચનોમાં અથવા તો પોતે માની લીધેલા અલ્પજ્ઞ પુરૂષોનાં વચનોમાં જ વિશ્વાસ રાખીને પ્રવૃત્તિ કરે છે. તેઓ

જ ખરેખરા અંધશ્રદ્ધાળુ છે એમ માની શકાય. જૈન શાસ્ત્રનો મુદ્દો તો ગુણની પરીક્ષા કર્યા પછી જ શ્રદ્ધારાખવાનો છે અને આ વાતની સાબીતી શાસ્ત્રોને ‘જૈન’ એ વિશેષણથી અલંકૃત કરવામાં આવે છે તેજ છે. જૈન શબ્દ એ ‘જિન’ શબ્દ ઉપરથી બનેલો છે. જિન એટલે—‘રાગદ્રેષાદિક શત્રુઓને સર્વથા જીતી જેઓ સર્વજ્ઞપણાને પામ્યા છે તેવા પુરૂષો’—એમ થાય છે. જેઓ નિષ્પક્ષ અંતઃકરણથી આ વાતને તપાસશે, તેઓને સત્ય હકીકત સમજાયા વગર રહેશે નહિ. નિર્મળ અંતઃકરણથી વિચારવામાં આવે, તો જરૂર માલુમ પડશે કે—શ્રી જિનેશ્વરદેવોએ કથન કરેલાં અને શ્રી ગણધર દેવાદિ મહાપુરૂષોએ ગુંથેલાં શાસ્ત્રોને જ જો જૈન શાસ્ત્ર કહેવામાં આવે છે, તો પછી તેમાં યુક્તિ કે હેતુ વિના, કેવળ અંધ-શ્રદ્ધાને જ પ્રધાનપદ છે, એમ કેમ માની શકાય ? વક્તાની પ્રમાણિકતા ઉપર જ શાસ્ત્રની પ્રમાણિકતા જ્યાં મનાયેલી છે, તેવાં જૈન શાસ્ત્રોને માનનારાઓને અંધશ્રદ્ધાળુઓ કહેવા, એ બુદ્ધિહીનતાનો જ પ્રભાવ છે, એમ વિવેકબુદ્ધિથી જોનારને માલુમ પડ્યા સિવાય રહેશે નહિ. શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર અને હરિભદ્રસૂરિ જેવા મહાન્ આચાર્યો જન્મથી બ્રાહ્મણ જાતિના હતા અને પુખ્ત ઉમ્મર થતાં સુધી બ્રાહ્મણ જાતિમાં જ રહી વિદ્વાન્ બનેલા હતા. શુષ્ક બુદ્ધિવાદમાં પણ ઘણા આગળ વધેલા હતા, કે જેમને પહોંચી શકવા માટે વર્તમાનમાં એવો એક પણ વિદ્વાન્ હયાત નથી. તેઓ બ્રાહ્મણ જાતિમાં હોવાથી જૈનોના કટ્ટર વિરોધી થયા. પૂર્વે જૈનો અને બ્રાહ્મણોને પરસ્પર વિરોધી ભાવ કેટલો ઉચ્ચ હતો, તે વ્યાકરણ જાણનારાઓથી અજાણ્યું નથી. નિત્ય વૈરવાળી જાતિઓનાં

ઉદાહરણમાં ‘શ્રમણુ બ્રાહ્મણુ’ એ જાતિનું ઉદાહરણ આપવામાં આવે છે. જૈનોના આવા કટ્ટર દુશ્મન બનેલા પણ તેઓએ, જ્યારે નિષ્પક્ષ બુદ્ધિથી તત્ત્વની શોધ કરવા માંડી, ત્યારે તેઓને એક જૈન શાસ્ત્ર જ પરમ પ્રમાણિક અને યુક્તિવાળું સર્વોપરી શાસ્ત્ર છે, એમ માલુમ પડ્યું અને તેથી તેને અંગિકાર કરવામાં તત્પર થયા. એજ જૈન શાસ્ત્રોની શ્રદ્ધાવાળાઓને અને તેનાં કરમાનોને આધારે પ્રવૃત્તિ કરનારાઓને અંધશ્રદ્ધાળુઓ તરિકે ઓળખાવનારાઓનો ઈરાદો દુષ્ટ છે અને જનપ્રવાહને આડે રસ્તે ઘસડી જવાનો છે, તે સહેજે સમજી શકાય તેમ છે. પોતાને બુદ્ધિવાદી તરીકે ઓળખાવી, જેઓ આજે શાસ્ત્રોની શ્રદ્ધાવાળાઓથી પોતાને જુદા ગણાવે છે અને એક જિનેશ્વરનાં શાસ્ત્રોમાં શ્રદ્ધા રાખનારાઓ માટે જે અપશબ્દોનો પ્રહાર કરીને મધ્યમ વર્ગને તે શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાથી પતિત કરવા માગે છે, તેઓ તેમના તે પ્રયાસમાં ફળીભૂત થાય, એ બનવું અશક્ય છે. તેવાઓના કથનથી પોતાની સત્શાસ્ત્રની શ્રદ્ધાને ગુમાવી દેવાનું કાંઈપણ કારણ નથી; પરંતુ એથી ઉલટું જેઓ પોતાને બુદ્ધિવાદના ઈબ્બરદાર તરિકે બહાર કરે છે, તેઓ શાસ્ત્રશ્રદ્ધાથી શૂન્ય હોઈ, કહેવાતી સ્વતંત્રતાને નામે સ્વચંદતાને પોષી રહ્યા છે, એ બહાર થઈ જાય છે.

સાચી કેળવણીનો અભાવ.

ઉપર મુજબ શ્રદ્ધારહિત અંતઃકરણો થવાનું મૂખ્ય કારણ એક જ જણાય છે અને તે એ છે કે-આજકાલ

કહેવાતી કેળવણીના નામે ધર્મસંસ્કાર વિહીન, ઉન્માર્ગની વૃદ્ધિ કરનાર મિથ્યા કેળવણીનો પ્રચાર થઈ રહ્યો છે. આજકાલ આપવામાં આવતી કેળવણી જે સાચી જ હોત, તે તેના કૃણ તરિકે ધર્મમાર્ગને નષ્ટ કરનાર કુવિચારો અને કુપ્રવૃત્તિઓ જે વધી રહી છે, તે વૃદ્ધિ પામત નહિ. જે કેળવણી પામ્યા પછી સદાચારને અનુસરવાની વૃત્તિઓ ન જાગે, પાપકાર્યોથી ડર ઉત્પન્ન ન થાય, ન્યાયપ્રિયતાની બુદ્ધિ ન જાગે, દુર્ગતિથી કંપારી ન છૂટે, ધર્મ અને ધર્મિઓ પ્રત્યે બહુમાન અને સન્માન ન વધતાં કેવળ વિષયવિકાસ અને ઈન્દ્રિયપોષણની ઈચ્છાઓ જ વધતી રહે, તે કેળવણી એ સાચી કેળવણી કહી શકાય જ નહિ. ‘આજે ફેશનની ફ્રીસી-યારીમાં, નાટકચેટકમાં, ઉત્તેજક ખાનપાનમાં, અનેક પ્રકારના ઉદ્બલિત વેષ સજવામાં, બાગબગીચા, બંગલા અને મોટર ઇત્યાદિમાં જે અદ્ભુત ખર્ચ થઈ રહ્યો છે, તે દરિદ્રતા અને બેકારીનો વધારો કરનાર નથી, પરંતુ શાસ્ત્રોનાં ફરમાન મુજબ પોતાના અને અન્યના આત્મોદ્ધારમાં સહાયકરૂપ ધર્મક્રિયાઓના મહોત્સવોમાં જે ખર્ચ થઈ રહ્યો છે તેજ દરિદ્રતાને લાવનાર છે’-એમ જે કહેવાઈ રહ્યું છે, તે પણ એજ ધર્મશાસ્ત્ર કેળવણીનો પ્રતાપ છે. ધર્મ ક્રિયાઓના ખર્ચને અયોગ્ય અને નિર્થક કહેનારાઓ સદાચારને વધારનારી નહિ પણ દુરાચારને વધારનારી ઉધી કેળવણીને જ પામેલા છે. કેવળ આ ભવના જ

વિષયવિલાસ અને મોજમજાડને પોષનાર, આરંભ અને પરિગ્રહમાં આસક્ત બનાવનાર, ધર્મકર્મને ભૂલાવનાર આધુનિક કેળવણી પામેલાઓ, શ્રી જિનેશ્વરદેવના સત્યમાર્ગને ઉત્થાપવા, અરે તેને નષ્ટ કરવા તૈયાર થાય, તો તેમાં નવાઈ નથી. આજે જો જિનેશ્વરદેવોનાં શાસ્ત્રોની અવજ્ઞા થતી હોય, પરમ તારક એવાં તીર્થો પ્રત્યે અનાદર વધતો હોય, વિધવા વિવાહ જેવાં શીયલને નષ્ટ કરનાર કાર્યો કરવા તત્પરતા બતાવતી હોય, અનાર્ય દેશો યાત્રાનાં ધામ ગણાતાં હોય અને ત્યાં જવું એ તીર્થયાત્રા કરતાં વધુ પુણ્યકાર્ય ગણાતું હોય, પવિત્ર શત્રુંજયાદિક તીર્થોના સંઘો અટકાવવા માટે પીકેટીંગ કરવાની હીમાયતો થતી હોય, સત્યવક્તા સાધુઓને બોલતા બંધ કરાવવાના મહાન્ પ્રયાસો થતા હોય, જૈન માત્રના ધ્યેયરૂપ ભાગવતી દીક્ષાને હલકી પાડવા કટિબદ્ધ થવાતું હોય, તો તેનું એક જ કારણ છે કે—કેળવણીના નામે ધર્મહીનતા અને જડરસિકતાના સંસ્કારો પોષાઈ રહ્યા છે.

શુદ્ધ અંતઃકરણથી એકાંતમાં બેસી વિચાર કરનારને માત્રુમ પડ્યા વિના રહેશે નહિ કે—આજે કેળવણીને પામેલા યુવાનીઓનું લોહી અવળી દિશામાં વહી રહ્યું છે ! અને તેજ લોહી અવળે માર્ગે વહેતું અટકાવી, જો સંસારથી તારનારાં તીર્થો, શુદ્ધ આચારનું પાલન કરનાર સાધુઓ અને દુર્ગ-

તિથી બચાવનાર ધર્મની સેવામાં વપરાતું બનાવવું હોય, તેઓના શ્રેયની સાથે અન્ન અનેકાનેક આત્માઓનું કલ્યાણસાધક બનાવવું હોય, તેમજ જગતમાં સર્વોપરિ પદને પ્રાપ્ત થવા લાયક જૈનધર્મનું એક-છત્રી સામ્રાજ્ય કરવું હોય, તો તેઓને ઉન્માર્ગે લઈ જનારી કેળવણીથી તાત્કાલિક દૂર કરી, સાચી કેળવણી આપવાની વ્યવસ્થા થવી જોઈ એ.

ધર્મની આબાદીમાં જ રાષ્ટ્રની આબાદી છે.

દરેક આસ્તિક શાસ્ત્રોમાં એક વાત સ્પષ્ટપણે જણાવેલી છે કે—ચાર પ્રકારના પુરૂષાર્થ સાધવામાં, જે પ્રથમના કામ નામના પુરૂષાર્થને બાધ આવતો હોય તો ચલાવી લેવો, પણ તે કામ પુરૂષાર્થના મૂળભૂત અર્થ નામના પુરૂષાર્થને બાધા આવવા દેવી નહિ. તેવી જ રીતે અર્થ અને કામ બન્નેને બાધા આવતી હોય તો પણ તેના મૂળરૂપ ધર્મને બાધા આવવા દેવી જોઈ એ નહિ. આધુનિક શિક્ષણ પામેલા આથી તદ્દન વિરૂદ્ધ વાત જણાવે છે અને એમ કહે છે કે— ‘રાષ્ટ્રીય એટલે દેશની ઉન્નતિને આડે આવનાર કોઈપણ પ્રવૃત્તિ હોય, તો તેને ગણકારવી નહિ. રાષ્ટ્રીય ભાવનાને મૂખ્ય કરવામાં ધર્મની પણ ગૌણતા થતી હોય, તો તે ઉપર બહુ ધ્યાન આપવું જોઈ એ નહિ.’ આમ કહેનારાઓ એ વાતને ભૂલી જાય છે કે—જ્યારે ધાર્મિક ભાવનાનો સદંતર નાશ થશે, ત્યારે દેશમાં થએલી ઉન્નતિ રાક્ષસાચાર સિવાય બીજા શાને પ્રવર્તાવશે ? એ વાત તો ખુલ્લી છે કે—નિર્બળ પ્રાણીઓ જે અન્યાય અને જુલમ

પ્રવર્તાવે, તેના કરતાં બળવાન થએલા મનુષ્યો, જે તેઓમાં નીતિ કે ધર્મનો અંકુશ હોય નહિ, તો તેઓ અધિક અધર્મ અને અન્યાય પ્રવર્તાવી શકે છે. એ પણ એક નિયમ છે કે—જેના હાથમાં હથિયાર આપવામાં આવે, તે પુરેપુરો વફાદાર છે કે નહિ, તેની પ્રથમ ખાત્રી કરી લેવી જોઈએ. કેમકે—વફાદારી વિનાના મનુષ્યને આપવામાં આવેલાં હથિયારો ઘંડખોરોનો જ વર્ગ ઉભો કરશે અને પરિણામે હથિયાર આપનારને મુશ્કેલીમાં ઉતરવું પડશે. તેવી જ રીતે રાષ્ટ્ર-ઉન્નતિના માર્ગમાં ધાર્મિક ભાવનાને આપવામાં આવતું ગૌણપણું, જગતના કોઈપણ પ્રાણીને હિતકર તો નહિ જ નિવડે, પરંતુ અહિતકર્તા જરૂર જ નિવડશે. આથી એમ નહિ માનવું કે—કોઈના કહેવા કે માનવા માત્રથી ધર્મનું ગૌણપણું કે મૂખ્યપણું થઈ જાય છે, પરંતુ ગતાનુગતિક રીતિએ આવા વિચારને અનુસરનારા મધ્યમ સમજવાળા આત્માઓને તેથી જરૂર નુકશાનના ભોગ થવું પડે છે. વળી આવા વિચાર ધરાવનારાઓ અને તેને અનુમોદન આપનારાઓને, ધર્મને અનુસરવાવાળા અને ધર્મ પ્રવૃત્તિઓનું રક્ષણ કરનારાઓ સાથે સંગ્રામમાં ઉતરવું પડે છે અને તે રીતે પોતાની શક્તિનો દુર્વ્યય કરી, તેઓ પોતાને તેમજ બીજાઓને શ્રાપરૂપ બને છે. તેઓને જો સદ્બુદ્ધિ સૂઝે અને પોતાની શક્તિઓનો યોગ્ય રીતિયે ઉપયોગ કરે, તો આ સઘળી આપત્તિઓમાંથી રહેજે બચી જવા પામે.

સમાજ-વિચ્છેદની કલ્પના !

કેટલાકોના મનમાં એ વિચાર આવે છે કે—

“કેવલ ધર્મ અને ત્યાગને જ અગ્રપદ આપવામાં આવે

અને સર્વત્ર ત્યાગની જ લાવના પોષવામાં આવે, તો જગત્માં કોઈપણ સંસારી (ગૃહસ્થ) રહેશે જ નહિ અને સમાજનો વિચ્છેદ થઈ જશે. અને જો તેમ થશે તો આરાધ્ય અને પૂજ્ય ક્ષેત્રોનું પોષણ કોણ કરશે ? અને તેથી ધર્મનો પણ અકાળે નાશ આવી પડશે. ”

*

આ પ્રકારની માન્યતા સમજદારની નથી, પણ કેવળ અજ્ઞાન મનુષ્યોની મૂર્ખાઈભરી માન્યતા છે. ઉપદેશ માત્રથી સર્વ શ્રોતાઓ ત્યાગમાર્ગે પ્રયાણ કરી જાય, એ કેવળ અસંલ-વિત કદપના છે. જગત્ના વ્યવહારમાં પણ આવો અનુભવ કયાંય જોવામાં આવ્યો નથી, આવતો નથી અને આવશે પણ નહિ. અનીતિ, ચોરી, જારી અને જુગાર વિગેરે અટ-કાવવા માટે, શિક્ષણ અને સત્તાદ્વારાએ અથાગ પ્રયત્ન થઈ રહ્યો છે. તે તે ગુન્હાઓ રોકનારું શિક્ષણ આપવા માટે જગત્માં અનેક શાળાઓ સ્થાપવામાં આવી છે. તે દરેકમાં ચોરી આદિ નહિ કરવાનું શિક્ષણ દેવાને અનેક શિક્ષકો રોકવામાં આવેલા છે, અને તેને માટે દર વર્ષે કોડો પુસ્ત-કોનો સતત ઉપયોગ કરવામાં આવે છે, છતાં તે અનીતિ આદિ કોઈ પણ પ્રકારે સંસારમાંથી નાબુદ થઈ શક્યાં નથી, એની કોઈથી પણ ના પાડી શકાય એમ નથી. હજુ સુધી કોઈપણ શિક્ષકે અનીતિ આદિ કરવાનું શિક્ષણ આપ્યું હોય તેમ બન્યું નથી, છતાં અનીતિ આદિ ઘટ્યાં નથી અને ઘટતાં નથી, એ નિર્વિવાદ વાત છે. શિક્ષણ ઉપરાંત સર-કારથી તે અનીતિ આદિ કરનારને સખતમાં સખત સજાઓ

નિયત કરવામાં આવી છે અને તેનો અમલ પણ થઈ રહ્યો છે. જેમ જેમ ગુન્હાઓ વધુ વખત થાય છે, તેમ તેમ સબ્બનો વધારો પણ કરવામાં આવે છે, તેમ છતાં ગુન્હાના કાર્ય કરનારાઓની તે કુટેવો ઘણા ઓછા પ્રમાણમાં સુધરે છે. જેલોના રિપોર્ટોમાં દર્શાવવામાં આવતી ગુન્હેગારોની સંખ્યાથી આ વાતની ખાત્રી થાય છે. માત્ર કોઈ કોઈ વખતે જ ગુન્હેગારોની સંખ્યામાં નહિ જેવો ઘટાડો થયેલો હોય છે. તેમાં પણ સેંકડે પોણોસો ટકા તો પૂર્વના ગુન્હેગારો જ સબ્બ પામવાના ગુન્હાઓ ફરીને કરે છે. હવે જ્યારે સત્તાવાન સરકાર શિક્ષણ અને સબ્બ દ્વારાએ પણ અનીતિ આદિને નાબુદ કરી શકતી નથી, તો પછી જૈન સાધુઓના ઉપદેશ માત્રથી આખો સંસાર કે છેવટ આખી જૈન સમાજ પોતાના અનાદિ કાળના આરંભ-સમારંભ કે વિષય-કષાયના સંસ્કારો છોડી દેશે, એ કલ્પના કેટલી મૂર્ખાઈભરી અને અસંભવિત છે ? જો સરકાર, વગર જરૂરી અનીતિ આદિને રોકવા માટે શિક્ષણ કે સત્તાદ્વારાએ સમર્થ નથી થતી, તો પછી દુનિયામાં જરૂરી ગણાયેલા વિષય કષાયો, સાધુઓના ઉપદેશ માત્રથી નામશેષ થઈ જશે, એ માનવું કેટલું ભૂલભરેલું છે ? આથી સાધુઓના ઉપદેશની આડે સમાજવિરોધનો જે ભય બતાવવામાં આવે છે, તે ત્યાગમાર્ગને બંધ કરવાની એક કલ્પના માત્ર જ છે, પરંતુ તેવી કલ્પના કરનાર ડાહ્યામાં ખપી શકે એમ નથી. શિક્ષણની શરૂઆત કરતાં જ જો સરકારે એમ માન્યું હોત કે-નીતિના ફાયદા, અનીતિના ગેરફાયદા અને અનીતિ કરનારાઓને સબ્બ કરવાનું જણાવ્યાથી, જગતમાં અનીતિનું

નામનિશાન રહી શકશે નહિ, અને જો તેમ થશે તો પોલીસ અમલદાર અને લશ્કરી મેજીસ્ટ્રેટો, હુકારો અને સુધારો વિગેરેની આજીવિકાઓ તૂટી જશે, કારણ કે-જગતમાં અનીતિનો પ્રચાર હશે ત્યાં સુધી જ તેઓની જરૂરીયાત રહેશે. અને આવું માનીને જો શિક્ષણનો વિરોધ કર્યો હોત, તો તે યોગ્ય ગણાત કે અયોગ્ય? તેવી જ રીતે સાધુઓના ઉપદેશ માત્રથી કોઈ સંસારમાં રહેવા જ નહિ પામે, એ માન્યતાવાળા કેવળ કલ્પનાના જ ઘોડા દોડાવે છે કે બીજું કાંઈ? આ સ્થળે એ પણ યાદ રાખવું કે-ધર્મ એ સમાજને માટે છે, પણ ધર્મ માટે સમાજ નથી. સમાજને પોતાનું કલ્યાણ કરવા માટે ધર્મની જરૂર છે, પણ ધર્મના ભોગે પણ સમાજ રહેવો જોઈ એ, એમ નથી. દુનિયામાં જન્મ અને મરણ વિગેરે ક્રિયાઓ પૂર્વલવોમાં કરેલાં કર્મના ઉદયથી છે; પણ ધર્મની પ્રાપ્તિ કે ત્યાગમાર્ગનો આદર તે કર્મના ઉદયથી નથી, કિંતુ જીવોના ઉદયથી જ થાય છે. આ વાતને સમજનારો સમાજ રક્ષણના કલ્પિત ખડાના નીચે ત્યાગમાર્ગ કે તેના ઉપદેશનો વિરોધ કરે, તેને બુદ્ધિમાન કેમ સંમત થઈ શકશે? બીજી વાત આરાધ્ય ક્ષેત્રના વિચ્છેદની છે. જૈન સિદ્ધાંતમાં જિનપ્રતિમા, જિનચૈત્ય, શાસ્ત્ર, સાધુ અને સાધ્વી, એ પાંચ આરાધ્ય ક્ષેત્રો માનેલાં છે. તે ક્ષેત્રોના અવલંબનથી તેમજ તેની આરાધના દ્વારા આવક અને આવિકા, એ બે ક્ષેત્રવાળાંઓ પોતાના આત્માની ઉન્નતિ સાધી શકે છે. આથી આરાધ્યની જરૂર આરાધકને માટે જ છે, એ વાત સમજાવવાની આવશ્યકતા રહેતી નથી. આરાધ્યને માટે આરાધકોની જરૂર છે, એ કથન યુક્તિથી પણ અસંગત છે.

લક્ષિતને માટે લગવાનું નથી પણ લગવાનું માટે જ લક્ષિત છે, એ ઉજ્જવલ સત્ય સાદી સમજવાલાથી પણ સમજી શકાય તેવું છે. અને જો આરાધકોના કડયાણુને માટે જ આરાધ્યોની જરૂર છે, તો તે આરાધકોના સદ્-ભાવ માટે આરાધ્યોનો ભોગ આપવો, એ વાત દીકરાને માટે સ્ત્રીને મારી નાંખવા જેવી જ અઘટિત છે. તાત્પર્ય કે-જે મનુષ્યો આરાધકને માટે આરાધ્યનો ભોગ આપવાનું કહે છે અથવા તો તેવી પ્રવૃત્તિ કરે છે, તેઓ લક્ષિતને માટે લગવાનું ફેંકી દેવા જેવી ગમાર વૃત્તિ ધરાવનારા મનુષ્યોની પંક્તિમાં મૂકવા જેવા છે.

સાધુથી દીક્ષાનો નિષેધ થઈ શકે નહિ.

દીક્ષા જેવા ઉત્તમોત્તમ શબ્દને અયોગ્ય વિશેષણથી કલંકિત કરનારા, માતાને વંધ્યા શબ્દથી સંબોધનારા જેવા અસત્યભાષી છે. આજકાલ-‘ અયોગ્ય દીક્ષા ’-‘ અયોગ્ય દીક્ષા ’ એમ કહી કહીને ઈતર વર્ગમાં દીક્ષા માટે ગંભીર ગેરસમજ ફેલાવવામાં આવી છે. દીક્ષા એવી ઉત્તમ ચીજ છે કે-કોઈપણ કાળે, કોઈપણ દિવસ તે અયોગ્ય બની શકવાની નથી. શાસ્ત્ર-કારોએ દીક્ષાને અયોગ્ય એવા પુરૂષો જણાવ્યા છે, પણ દીક્ષાને કોઈ દિવસ અયોગ્ય ગણાવી નથી. દીક્ષા લેનાર પુરૂષોની અયોગ્યતાને લીધે, તે પુરૂષોને દીક્ષા માટે અયોગ્ય ગણ્યા છે, પરંતુ તેટલા માત્રથી દીક્ષા એ અયોગ્ય છે, એમ માની લેવાનું નથી. આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળાને દીક્ષા માટે અયોગ્ય ગણ્યા, તે દીક્ષાની અયોગ્યતાને અંગે તો નહિજ, પરંતુ જ્ઞાનીઓના વચન મુજબ તે ઉંમરની પહેલાં કોઈપણ

છવ દેશવિરતિ (શ્રાવકપણું) કે સર્વવિરતિ (સાધુપણું)ના પરિણામને પ્રાપ્તિ પામી શકતો નથી અને તેટલા જ માટે આઠ વર્ષથી ઓછી ઉંમરવાળો દીક્ષા માટે અયોગ્ય છે, એમ કહ્યું. વિચારક મનુષ્ય તો આથી સ્પષ્ટ સમજી શકે તેમ છે કે-આઠથી ઓછી ઉંમર પણ દીક્ષાને માટે અયોગ્ય નથી, પરંતુ તેથી ઓછી ઉંમરવાળાને ત્યાગની ભાવના આવતી નથી, તેથી તે લેનાર અયોગ્ય છે. શાસ્ત્રનાં પૂર્વાપર વાક્યોને વિચારનાર મનુષ્ય, આ સિવાય બીજા નિર્ણય પર આવી શકે તેમ નથી. કારણ કે-જો ઓછી ઉંમરવાળાને પણ ચારિત્રના પરિણામ થયા અને તેને અંગિકાર કરવા તત્પર થયો અને ગુરૂમહારાજ પાસે આવીને દીક્ષાની પ્રાર્થના કરે, તો શું ગુરૂ મહારાજે તેને દીક્ષા આપવાનો નિષેધ કરવો? જો ગુરૂઓને હિંસાદિક પાપસ્થાનકોનો ત્રિવિધ ત્રિવિધ (મન-વચન-કાયાથી કરવું નહિ, કરાવવું નહિ અને કરતાને સારું માનવું નહિ એવો) ત્યાગ છે, તેવા ગુરૂઓ કોઈપણ પ્રકારે તેને દીક્ષા આપવાનો નિષેધ કરી શકે જ નહિ અને અજ્ઞાનતાથી પણ જો કોઈ સાધુ તેને દીક્ષાનો નિષેધ કરે, તો તેનું સાધુપણું જળવાઈ શકે નહિ, કારણ કે-જો શાસ્ત્રમાં સાધુપણું તેને માનેલું છે કે-જોમાં હિંસાદિકનાં કારણ અને અનુમોદનનો પણ સર્વથા નિષેધ છે.

અનુમોદન ત્રણ પ્રકારે થાય છે:—

૧. પ્રશંસા, ૨. સહવાસ, અને ૩. અનિષેધ.

જેવી રીતે હિંસાદિકને સેવવા તથા સેવરાવવામાં પાપ છે,

તેવી જ રીતે તે કાર્યોની પ્રશંસા કરવામાં, કરનારનો સહવાસ કરવામાં અને તેનો નિષેધ નહિ કરવામાં પણ એવું જ પાપ છે.

*

પિંડ નિર્ચુકિત આદિ શાસ્ત્રોમાં આ વાત સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવેલી છે. હિંસાદિક કાર્યો નહિ કરવા છતાં તેને સારાં માનવામાં જેમ પાપ છે, તેમ જ તેને કરનારાઓની સાથે અવિભક્ત કુટુંબપણે સહવાસ કરવામાં પણ પાપ છે અને છેવટે તે હિંસાદિક કરનારાઓને તેમ કરતાં ન અટકાવવામાં આવે, તો પણ સમાન પાપના ભાગીદાર થવાય છે. જો આમ છે તો હિંસાદિકથી ત્રિવિધ ત્રિવિધ વિરતિ (ત્યાગ) કરનાર સાધુ, બીજાને દીક્ષાનો નિષેધ કેમ કરી શકે ? અને જો કોઈ સમજથી કે અણુસમજથી કોઈને પણ દીક્ષાનો નિષેધ કરે, તો તે સાધુ પોતાનાં મહાવ્રતોની પ્રતિજ્ઞાનો નાશ કરનાર છે, એમ જ માની શકાય.

સાચા મુનિવરો જિનેશ્વર સિવાય અન્યની આજ્ઞાને સ્વીકારતા નથી.

જે સાધુઓ જિનેશ્વરદેવોનાં ફરમાનથી જ ઘરખાર, કુટુંબકળીલો અને માલમિલકતને તજીને ત્યાગી થયેલા છે, તે સાધુઓ શાસ્ત્રોની આજ્ઞાઓ દૂર મૂકીને બીજાઓની આજ્ઞાઓને પ્રમાણભૂત કરવા તૈયાર થાય, એ બનવું અસંભવિત છે. છતાં આજકાલ કેટલાકો, સાધુઓ પાસે આજ્ઞા મનાવવાનો જે આગ્રહ કરી રહ્યા છે, તે તેઓના જ્ઞેન નામને શરમાવનાર છે. અજ્ઞાનમાં અજ્ઞાન જ્ઞેન પણ નવકાર મંત્રના “ નમો લોએ સઠ્ઠસાહુણું ”-એ પદથી

જે સાધુઓને દરરોજ સેંકડો વખત નમસ્કાર કરે છે, તે સાધુઓ ઉપર પોતાની સત્તા ચલાવવાનો વિચાર સમજદાર બનેલો જૈન કેવી રીતે કરી શકે ? અને જો વિચાર પણ ન કરી શકે, તો તેઓને શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ વર્તન કરવા ફરજ પાડે, એ કેટલું શરમભર્યું છે ? અથવા તો તેવી ફરજ પાડવાનો દુરાગ્રહ સેવનારાઓએ ખુલ્લે ખુલ્લું બહાર કરવું જોઈએ કે-‘અમને નવકાર મંત્રમાં હવે શ્રદ્ધા નથી’- ‘જિનેશ્વરદેવોનાં શાસ્ત્રો જુઠાં છે’-‘જૈન ધર્મને અમે માનતા નથી’-‘આચાર્ય, ઉપાધ્યાય કે સાધુ એ અમને વંદનીય નથી.’ જેઓ સાધુઓ પાસે પોતાની આજ્ઞાનો અમલ કરવાનો નિયમ કરાવવા માંગે છે, તેઓ પોતાના અંતઃકરણથી આવી જ માન્યતાવાળા હોવા જોઈએ અને તેથી તેમણે પોતાના અંતઃકરણની માન્યતા ખુલ્લા દીલથી બહાર કરવી જોઈએ. જો તેઓ તેમ બહાર નથી કરતા, તો અન્ય ભદ્રિક આત્માઓને, પોતે નવકાર મંત્રને માનનાર છે એમ બતાવી ફસાવવાનો જ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, એમ માની શકાય. જો તેમ ન હોત, તો તેઓ પોતાની મુરાદ બર લાવવા માટે વીસમી સદીના આવા દાંભિક વર્તનનો આશ્રય લેત નહિ. પરંતુ તેઓએ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે-જેઓનાં અંતઃકરણો શ્રી જિનેશ્વરદેવોનાં તત્ત્વોથી રંગાયેલાં છે, જિનેશ્વરદેવોનાં વચનોની ખાતર જેઓએ સર્વસ્વનો ત્યાગ સ્વીકાર્યો છે, મસ્તકે શાસ્ત્રકારની આજ્ઞાને ધારણ કરીને સંસારને જલાંબલિ આપી છે, તેવા મહાપુરૂષો પોતાના જીવનના લોગે પણ, સર્વજ્ઞનાં વચન સિવાય અન્યને આદર આપશે જ નહિ

અને તે વચનોને પોતાના જીવનમાં ઉતારવા યથાશક્ય પ્રવૃત્તિ કર્યા સિવાય રહેશે નહિ. તેની આડે આવનારા, નિરંતર વિષયના કીચ્ચડમાં ખૂંચેલા, સ્ત્રી-પુત્રાદિકના મમત્વની જાળમાં ફસેલા, લોભ અને લાલચમાં ડૂબેલા, આરંભ અને પરિચ્છેદના પ્રવાહમાં ખીચાઈ રહેલા, મિથ્યાત્વ દાવાનળમાં સળગી રહેલા, અજ્ઞાન અને અવિવેકનાં પડખથી છવાઈ ગયેલા, પુર્વાદિકની અવજ્ઞા કરવામાં ગાંડાતુર બનેલા, શરીરને માટે અલક્ષ્ય અને અપેય પદાર્થોને પણ જરૂરી ગણાવનારા, માયા અને પ્રપંચમાં મુંઝાઈ રહેલા, ધર્મનું તત્ત્વ સમજવા કોઈપણ દિવસ પ્રયાસ નહિ કરનારા, વગર દારૂના ઘેનમાં ઘેલછાવાળા થયેલા અને એવાઓએ જ ઉપજાવી કાઢેલા કલ્પિત અને શાસ્ત્રવિરુદ્ધ નિયમોને સાચા સાધુઓ આધીન થાય, એ સ્વપ્ને પણ માની શકાય તેમ નથી. જો કેટલાક વેષધારીઓ, ભકતોના રોટલાના ગુલામ બનેલાઓ, આવા નિયમોનો, અગર તેનાથી પણ હલકા નિયમોનો, પરમપુરૂષ પ્રણીત વચનોની માફક આદર કરવા તૈયાર પણ થશે, તો તેથી એમ નહિ માની લેવું કે-પ્રભુઆજ્ઞાના રસિક અને શાસ્ત્રોને જ શિરોધાર્ય ગણનારા મુનિવરો તેવા પેટભરાઓને જોઈને સત્યમાર્ગથી લેશ પણ ચલાયમાન થાય; કારણ કે-ભગવાન્ શ્રી જિનેશ્વરદેવનું શાસન હજી સાડા અઢાર હજાર વર્ષ સુધી અખંડિતપણે રહેવાનું જ છે.

સમાપ્ત.

આજેજ ગ્રાહક થાઓ અને અમૂલ્ય લાભ ઉઠાવો !

શ્રી સિદ્ધચક્ર.

દરેક મહિનાની પૂર્ણિમા અને અમાવાસ્યાએ પ્રગટ થાય છે !

આ ગ્રંથના સંકલનાકાર આ. શ્રીમત્ સાગરાનંદ સૂરીશ્વરજીને સ્યાદ્રાદ શૈલિ પુરસ્સર ઘેર બેઠાં સાંભળવા હોય, ચાલુ જડવાદી જમાનાને અનુસરતા પ્રશ્નોનું સમાધાન સમજવું હોય, સૃષ્ટિનો સંતોષ મેળવનારી સંસ્થાઓનું અવલોકન કરવું હોય અને શાસનસેવામાં આગળ વધવું હોય, તો—

વાર્ષિક લવાજમના બે રૂપીઆ

ભરી આજેજ તમારું નામ ગ્રાહક તરીકે નોંધાવી દો ! તમારા મિત્રો અને સંબંધીઓને પણ વાંચવાની ભલામણ કરો ! લખો:—

શ્રી સિદ્ધચક્ર સાહિત્ય પ્રચારક સમિતિ,

લાલ બાગ, ભૂલેશ્વર,—મું બ ઈ.

સાક્ષરવર્થ કૃષ્ણસાક્ષ મોહનસાક્ષ અવેરી, જાણીતા દેશ-
સેવક જમનાસાક્ષ માધવજી મહેતા, ખાર ઝોટ હો, અને
પ્રોફેસર મંજુસાક્ષ દવે જેવા પણ જેઓશ્રીનાં પ્રવચનોની
મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરે છે,

— : અને : —

જેઓશ્રીનાં ધર્મપ્રવચનોને સાંભળવા સેંકડો જૈનો
અને જૈનેતરો પણ આતુર રહે છે,

— : તેમજ : —

જેઓશ્રીનાં ધર્મપ્રવચનો જૈનો ઉપરાંત હિન્દુ-મુસલમાન
પણ રસપૂર્વક વાંચે છે, તે પૂ. બાલબ્રહ્મચારી પંન્યાસપ્રવર
શ્રીમદ્ રામવિજયજી ગણિવરનાં ધર્મપ્રવચનોને દર રવિવારે
પ્રસિદ્ધ કરતું સાપ્તાહિક તે—

જૈન પ્રવચન

આત્મા અને પરમાત્માની પીછાન કરાવે છે, સુખી
જીવનની ચાવી ખતાવે છે, જડવાદના ઝેરનું અને આત્મ-
વાદના અમીનું પૃથક્કરણ કરી દે છે, તેમજ દુઃખ, શોક અને
આપત્તિના પ્રસંગોમાં પણ સમચિત્ત રહેતાં શીખવે છે.

વાર્ષિક લવાજમ } હિન્દમાં..... રૂ. ૩-૧૨-૦
(પો. ચાર્જ સાથે) } હિન્દ બહાર રૂ. ૫-૮-૦

નમુનો મફત મેળવો !

શ્રી જૈન પ્રવચન કાર્યાલય : રતનપોળ,

અમદાવાદ.